

The Project Gutenberg eBook of Martti Jänne, by Marja Salmela

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Martti Jänne

Author: Marja Salmela

Release date: October 18, 2014 [EBook #47145]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTTI JÄNNE ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

MARTTI JÄNNE

Kirj.

Marja Salmela

WSOY, Porvoo, 1919.

SISÄLLYS:

- I. Taipaleelle-lähtijät.
- II. Vieraalla pohjalla.
- III. Pesää rakentamassa.
- IV. Yhteinen taival.
- V. Mainingeissa.

Anna-Stiina Aaltosella oli pieni kauppaliike parisen kilometriä Keilon kirkolta. Tavara oli taatusti hyvää, hinnat kohtuullisia, eikä liikkeellä ollut kilpailijoita lähempänä kuin muutaman peninkulman

päässä olevassa kaupungissa. Kaupassa kävi siitä syystä paljon ostajia, semminkin kun monen — etenkin isäntämiehen — mielestä muutenkin oli mukavata käydä kuulemassa, oliko Anna-Stiinalla tietoja suurenmaailman tapahtumista tai oliko ehkä muuta kuuntelemisen arvoista kerrottavaa. Anna-Stiinanahan aina tiesi enemmän kuin muut.

Anna-Stiina oli pienestä pitäen ollut erikoisuus. Kun hän pienenä pahasena peuhasi yhdessä veljiensä kanssa koskaan jäämättä heistä missään suhteessa jäljelle, katsoivat vanhemmat häneen nuhtelevasti ja tavan takaa hän sai kuullakseen: — Mitäpä tuollaisesta tyttölapsesta! Ihanhan hän on kuin poika! — Paras, kun olisikin kaksilahkeinen — sanoi isä kerran. Anna-Stiina pukeutuikin sen johdosta seuraavana päivänä häntä iässä lähinnä olevan veljen vaatteisiin ja meni mäkeen. Mutta siitä hän sai selkäänsä.

Häntä toruttiin ja hänestä tehtiin enimmäkseen pilaa siihen päivään asti, jolloin hän kinkereillä kaiken kansan kuullen rovastilta sai kauniit ja suuret kiitokset sekä ulko- että sisäluvustaan. Seitsenvuotias hän silloin vasta oli, ja enimmäkseen tietonsa hän oli hankkinut kenenkään sitä tietämättä tai siihen käskemättä. Äiti oli vain neuvonut alulle kirjaimien tuntemisessa — kun ei Keilon kappeliseurakunnassa siihen maailmanaikaan vielä ollut kansa-, paremmin kuin kiertokouluakaan. "Ihan voisi lukea vaikka papiksi, jos olisi poika", oli rovasti sanonut. Ja ne sanat nostivat Anna-Stiinan arvoa sekä kotona että kylällä.

Rippikoulussa hän oli yhtä etevä kuin kinkereilläkin. Kun eivät muut osanneet, kysyttiin Anna-Stiinalta, ja hän osasi. Mutta omat tapansa oli hänellä siihenkin aikaan. Harvoin hän jutteli toisten kanssa. Heidän puheensa eivät huvittaneet häntä. Hän kulki mieluummin yksin, luki läksyjään ja ajatteli tai — jos oli saanut käteensä jotakin painettua — tutki sitä. Hänellä oli pienistä asti ollut sellainen tapa, että kun hän vain sai käteensä jotakin painomusteella tuhrittua — tulipa se käärepaperina jostakin kaupungin puodista tai mistä hyvänsä — luki hän sen niin tarkkaan, että tiesi kaiken mitä siinä sanottiin.

Harvoin hän muuten sai huolehtia näistä "kotiopinnoistaan". Pienempänä täytyi auttaa äitiä, ja kun voimia varttui, rupesivat sekä isä että veljet käyttämään häntä apuna miestenkin töissä. Hän oli sellainen reima, aikaansaava ihminen jo rippikouluikänsä.

Mielellään hän muuten tekikin työtä — varsinkin raskasta. Kun hän tytöksi syntyneenä ei kuitenkaan voinut opinuralle lähteä, niin teki mieli tehdä sellaista, josta tunsu sen työksi.

Siihenastisen elämänsä kovin hetki tuli Anna-Stiinalle eteen hänen ripillelaskemisensa jälkeisenä sunnuntaina.

Kirkonkylän laidassa, lähellä Anna-Stiinan kotia, oli avara nurmikenttä, jota kylän nuoriso käytti leikki- ja tanssipaiikkanaan. Ripille päästyään piti jokaisen tulla sinne kuin vahvistaakseen, että hän nyt oli aikuisten joukkoon laskettava. Ja sekä isä, äiti että veljet vaativat Anna-Stiinaakin lähtemään. Saisihan tyttö joskus olla niin kuin muutkin.

Ja Anna-Stiina totteli. Mutta omat tapansa piti hän tanssikäntäkin. Paras tanssittaja poikien joukossa, Hiekkarannan Heikki, joka tunsu sekä oman arvonsa että tanssihaluisten tyttölasten ikävöivät katseet, suuntasi kuin piloillaan kulkunsa ensimmäiseksi Anna-Stiinaa kohti. Ja tämä — suu melkein halveksivassa hymyssä — selitti, että saihan tuota yrittää, veljet olivat koettaneet opettaa, mutta eipähän hän silti osannut. — Ja kuntanssi oli tanssittu, pyyhkäisi Anna-Stiina hikistä naamaansa selittäen, ettei hän ymmärtänyt minkätähden tänne piti tulla hyppimään kuin vasikat laitumella.

Hiekkarannan Heikki, joka oli tottunut kiitollisempaan mielialaan, vetäytyi harmistuneena syrjään. Mutta tanssittajia ei Anna-Stiinalta koko iltana puuttunut.

Tekipä hän kuitenkin sinäkin iltana tekosen, jota unohdettiin yhtä vähän kuin hänen kinkerillälukuaan.

Poikien joukossa oli muuan hintelä, kumaraselkäinen poika, josta toiset ehtimiseen tekivät pilaa. Viulu-Ville oli nimittäin jättänyt viulunsa kotiin ja selittänyt tullessaan mukaan tanssiakseen. Mutta hänen synnynnäinen ujoutensako sen vaikutti vai mikä, tanssitanhualla häntä ei näkynyt.

Anna-Stiina katseli Villeä syrjästä ja ymmärsi mielestään hyvin, minkä tähden hänellä ei ollut viulua matkassaan. Ville oli kyläräätälin — eli "Peli-Jussin", kuten häntä myöskin hänen soittotaitonsa vuoksi nimitettiin — ainoa poika. Ville oli isältään saanut säveleitä sekä sisimpäänsä että sormiinsa paljon runsaamman osan kuin isä, ja siitä syystä häntä jo kauan oli käytetty mieluisena pelimannina varsinkin nuorten kokoontumistilaisuuksissa. Mutta tanssipaikeilla Ville kärsi häntä ympäröivästä melusta ja rähinästä, jotka häiritsivät hänen herkkää korvaansa ja vieläkin herkempää sieluansa. Sentähden hän monesti "unohti viulun kotiin" tullessaan tilaisuuksiin. Hänellä oli sitäpaitsi toinen painavampikin syy tällaiseen menettelyyn. Isä oli suuri juoppo ja oli antanut himonsa perinnöksi heikolle kumaraselkäiselle pojalleen. Kun Ville soitti, niin kiitolliset tanssijat hyvällä tai pahalla juottivat hänelle mukaan varattua

ilolientä, josta oli seurauksena, että ujo nuorukainen unohti ujoutensa, rupesi ensin kovaääniseksi ja suureksi suustaan — mikä hänen kohdaltaan teki auttamattoman naurettavan vaikutuksen — ja lopuksi vesissä silmin puheli toisille sydämensä kaikkein sisimmät ajatukset, joista hän muuten visusti vaiken. Tätä hän jäljestäpäin häpesi ihan kuollakseen, ja senjälkeen hän kauan pysytteli poissa, toisten ilopaikoista, vaikka hänen surumielisyyteen taipuva luonnonlaatunsa muuten nälkäisesti himoitsi kaikkea iloista.

Äkkiarvaamatta seisoj Anna-Stiina Villen edessä pyytäen Villeä tanssiin. Ympärillä syntyi naurunkikatusta, mutta Anna-Stiina ei välittänyt siitä. — Lähdetään vain! — kehoitti hän rohkaisevasti. — En minäkään tätä kehuttavasti osaa.

Ja Ville meni. Hän tanssi sen, vieläpä toisen ja kolmannenkin kerran Anna-Stiinan kanssa. Hänen kumaraan painunut selkensä ojentautui suoraksi, hänen surumielisiin silmiinsä nousi kaunis loiste ja poskilla paloi helakka puna. — Keuhkotautisen punakkuutta, — kuuli Anna-Stiina jonkun syrjästä sanovan. Ja hän tiesi, ketä sanat tarkoittivat. Mutta hän näki senkin, että Ville tänä iltana näytti tyytyväisemmältä kuin koskaan ennen.

Kotona pantiin Anna-Stiina sitten tilille käytöksestään. Jos hän olisi ollut tavallinen tyttö, ei "teräväksi" mainittu, eikä niin verevän pulska kuin miksi nyt oli vääntynyt, ei hänelle hänen tekoaan olisi annettu anteeksi, siitä olivat veljet yksimieliset. Mutta kun hänen mainesanansa olivat sellaiset kuin olivat, niin hänkin sai olla "sellainen kuin oli".

Ja Anna-Stiina olikin — siitä lähtien niinkuin siihenkin asti. Työtä hän teki kuin maamies ainakin, ja lomahetkinään hän harjoitti kirjoitusta, laskentoa tai jotakin muuta. Nuorten ilopaikoissa häntä ei näkynyt, ei liioin kylänraitilla tai tuvissa, missä naiset kahvin ääressä selvittelivät omia ja naapurien asioita. Anna-Stiinalla ei ollut aikaa sellaiseen.

Mutta aina kun Anna-Stiina sattumoin tapasi Villen, oli hänellä kaikenlaista juteltavaa. Kaiken, minkä hän itse oli lukenut, hän lainasi luettavaksi Villellekin, ja jos hän sattui kuulemaan jostakin, joka oli lähtenyt maailmalle ja siellä menestynyt — paremmin kuin kotona — niin se kerrottiin erityisen tarkkaan. — Lähtisit sinäkin onneasi koettelemaan! — ehdotti Anna-Stiina kerran. — Voisit tulla vielä vaikka miksi, kun soitat niin kauniisti. Maailman näkeminen on hauskaa. Eikä työ täällä kotipuolella sovi sinulle ... soittaminen paremmin kuin ompeleminenkaan.

Ville lensi polttavan punaiseksi. Keuhkotauti ja ryyppytaito olivat hänen perintöosansa, joiden kehittymiselle hänen nykyinen ympäristönsä oli hyvinkin suotuisa.

— Minnekäpä minä! En minä muuallakaan tulisi sen paremmin toimeen.

— Rovastilla on tuttavita monessa paikassa ja eri toimissa. Jospa minä kysyisin häneltä? Hän antaa mielellään tietoja. Ja kun pääsee hyvien ihmisten joukkoon, auttavat he kyllä alkuun.

Villen katse painui ja posket olivat yhä polttavan punaiset. Anna-Stiina näki hänen sielunsa suuren alakuloisuuden. — Ville — hän sanoi, — sinä tiedät, että minä en pidä ihmisistä. Ne ovat turhanpäiväisiä ja suuria suustaan. Mutta sinä suret omaa huonouttasi, ja sellainen ihminen on hyvä. Tulehan nyt meille, — jatkoi hän naurussasuin. — Minä panin kahvin tulelle juuri ennenkuin, läksin.

— Sinä sitä osaat! — Ville hymähti, vaikkakin surunvoittoisesti.

— Niin, sellaistaakin kuin keittää kahvia! — Anna-Stiina heläytti iloisen naurun. — Tiedätkö, minä olen ajatellut, että tahtoisin ruveta sitä myymäänkin. Meidän pitäisi saada puoti tänne meidän kulmalle, niin ei tulisi miehille niin usein asiata kaupunkiin. Ja jos minä vain saan itselleni hankituksi niin paljon tietoja ja sitten apua rahakkailta, niin minä laitan kaupan ja sinä tulet sinne myymään, kunhan nyt ensin käyt maailmalla oppimassa sinäkin.

Villen selkä suoristautui äkkiä ja katse kohosi. — — Niin, jos minä vain pääsen alkamaan kuin uudestaan, niin sinua, Anna-Stiina, minä siitä kiitän.

— Älähän nyt vielä kiitä! Mennään ensin kahvia juomaan! — Anna-Stiina nauroi. Mutta hänen sisimpäänsä jäi siitä kuin suuri ilo.

Suosituskirjat taskussa läksi Ville jonkun ajan kuluttua. Ja pian läksivät Anna-Stiinan veljetkin; Amerikka vei heidät. Kuolema korjasi isän ja äidin. Keskimmäinen sisarista joutui naimisiin Etelä-Suomeen, ja siten Anna-Stiina ollessaan kolmenkymmenen maissa jäi yksin selvittämään kotitalon asioita. Hän teki silloin rohkean päätöksen: lunasti toisilta heille tulevan osan — lukuunottamatta nuorinta sisarta, joka kävi rippikoulua ja jäi Anna-Stiinan horteisiin. Saatuaan kaikki omiin käsiinsä hän möi osan ja piti vain sen verran, että naisvoimalla kykeni viljelemään pikkutilaansa, ja rupesi sitten toden teolla hankkimaan itselleen kauppaliikettä.

Naisen yritykseksi oli sellainen siihen aikaan kuulumatonta. Mutta Anna-Stiinahan aina tekikin ennenkuulumattomia.

Miehet etenkin olivat aluksi asiata kovin vastustavalla kannalla. Ja naiset samoin. He puhuivat "mitä olivat miehiltään kotona oppineet". Mutta pitäjän kelvollisimmat isäntämiehet auttoivat Anna-Stiinaa, ja vaimot huomasivat pian, että tuosta uudesta hankkeesta koitui heille monenlaista etua. Sai kahvia, sokeria, riisiryyniä ja rusinoita ostetuksi silloinkin, kun ei ukko sattunut rahanantotuulelle, vaikka saada olisi pitänyt. Ja paras kaikista oli, että miehiltä moni kaupunginmatka jäi tuon puodin tähden tekemättä ja samalla monet ryyppyt ryyppäämättä. Sillä miesväki sielläpäin ei oikeastaan ryyppiskellyt muuta kuin kaupunkimatkoillaan.

Anna-Stiinan kiivaimpia vastustajia oli Hiekkarannan Heikki. Hän oli jo oman varakkaan talon isäntänä ja oli nuorena leskeksi jäätyään kosinut Anna-Stiinaa. Sentähden häntä nyt harmitti nähdessään mihin se naisihminen kykeni. Kerran siihen aikaan, kun Anna-Stiinan homma oli alussa ja Hiekkarannan isäntä ajoi ohi, tämä rattaanpohjalta kiskaisi esille särkyneen kärkyjen etusuojuksen, viskasi yli aidan Anna-Stiinalle ja huusi, että siinä oli puotiin vähän lisäromua.

Mutta toisena sunnuntaina Anna-Stiina kirkonmäellä meni isäntää kättelemään ja kiittämään. Suojus oli nyt valkoiseksi maalattu nimikilpi, joka isokirjaimisine: "KAUPPAPUOTTI" osoitti ohikulkeville, minne oli poikettava.

Anna-Stiinan kauppapuodissa huolehdittiin monesta muustakin asiasta kuin tavaran myynnistä. Paikkakunnalle oli näihin aikoihin jo perustettu kansakoulu. Ja sen tiesi joka-ikinen lapsi, ettei tarvinnut Anna-Stiinalta toivoa ei niin pienen pientäkään rusinaa tai karamellia, jos oli laiskoteltu tai muuten käyttäytytty huonosti koulussa. Narraamisella ei liioin päässyt selviytymään, sillä Anna-Stiinalla oli ihmeellinen kyky vainuta milloin joku poikkesi totuudesta. Niin harvapuheinen ja niin hidas kylässäkävijä kuin Anna-Stiina olikin, kyllä hän lasten oloista ja käytöksestä oli selvillä, sen he tiesivät.

Eikä Anna-Stiina kasvattanut ainoastaan lapsia. Hänellä oli erikoinen tapansa sanoa ajatuksensa aikuisillekin siten, että se tehoi. Kun hänen puodissaan syljeskeltiin kai kiroiltiin, tuli hän kuin ohimennen kertoneeksi muutamista naapuripitäjän miehistä, jotka vasta olivat käyneet ostoksilla. Oli pitänyt heille ihan hintaa alentaa siitä ilosta, että sai olla tekemisissä käytökseltään niin höylien miesten kanssa, jotka eivät kiroilleet eivätkä syljeksineet. Ja jos ei naapuripitäjän miehistä sattunut olemaan apua, keksi Anna-Stiina jotakin muuta.

Isäntämiehetkään eivät jääneet osattomiksi Anna-Stiinan opastuksesta, jos he vain sen tarpeessa olivat. Salokankaan rikas isäntä ei koskaan unohtanut sitä läksyä, minkä hän kerran sai, kun istui Anna-Stiinan puodintakaisessa kamarissa asioita selvittelemässä. Hän sylkeä roiskautti keinutuolistaan pitkän kaaren uunin eteen, Anna-Stiina ei ollut huomaavinaan mitään, mutta myöhemmin hän hätäisesti nousi, haki rievun, pyyhki omin käsin ja aivan isännän silmien edessä pois syljen ja pyysi tuhat kertaa anteeksi, että hänen lattiallaan oli tällainen siivo. Täällä kävi kansaa niin monenlaista.

Isäntä ei sen koommin sylkenyt, ei puodissa eikä puotikamarissa — vähitellen ei muuallakaan. Hän oli saanut opetuksen, joka muistui mieleen samassa kun sylkeä tirahti kielelle.

Miehelästä ja naimisiinmenosta puhuivat ihmiset ensi aikoina monesti Anna-Stiinalle, mutta kukin sai vastauksen, joka teki ensi yrittelyn viimeiseksikin.

Muuan rikkaissa naimisissa oleva nuori isäntä, tahtoen kiusoitella vanhempaansa, joka näytti "meinailevan" Anna-Stiinaa, otti asian puheeksi molempien isäntien ollessa yht'aikaa puodissa.

— Paljon täällä yritätte ja saattekin aikaan, — yritteli isäntä lipeäkielisesti. — Mutta mitenäs sen naimisiinmenon?

Anna-Stiina katkaisi pitkällä ja tutkivalla katseella sanan isännältä. — Yhden miehen minä olen tuntenut, — hän sanoi harvukseen ja painokkaasti, — joka ei uskonut suuria eikä liikoja itsestään. Ja sillä miehellä oli kaunis sielu. Mutta se olikin liian kaunis tähän maailmaan.

Isännästä tuntui siltä kuin jokin alasnieltävä äkkiä olisi asettunut poikkiteloin kurkunpäähän. Hän nieleksi nieleksimistään, eikä se tahtonut painua. — Yhden, yhden ainoan, joka ei uskonut liian suuria itsestään, ja jolla oli kaunis sielu.

Isäntä nieleksi sitä palaa monesti nähdessään Anna-Stiinan. Anna-Stiina oli sellainen, että kaikki mielellään olivat hänen suosiossaan. Ehkä siitäkin syystä, että se niin harvalle onnistui.

Monta Anna-Stiina sai kasvatetuksi, yhtä ei vain, — sitä nuorinta sisartaan. Eihän tyttö ollut mikään pahantapainen, mutta hän oli kaikessa toisenlainen kuin Anna-Stiina. Hän ei ottanut viihtyäkseen maalaisoloissa. Helsinkiin piti vain päästä.

Anna-Stiina koetti viihdyttää, että meno edes jäisi siksi kun sisarelle karttuisi vähän ikää. Ja pariksi vuodeksi meno lykkäytyikin. Mutta seitsemäntoista vanhana hän läksi. Silloin ei mikään enää häntä pidättänyt. Silloin hän sai toverinkin — erään naapuripitäjän tytön, jolla entuudestaan oli palveluspaikka maitomyymälässä Helsingissä. Tämä lupasi toimittaa toverilleen samanlaisen paikan. Ja hyvinhän asia tuntuikin alussa menestyvän. Maitopuodista sisar pääsi kukkakauppaan. Ja se merkitsi tietysti arvossa ylenemistä. Ainakin oli työ hienompaa laatuaan. Ja tyttö olikin ikänsä ollut kaiken nätin ja herraskaisen perään.

Sisar ja Ville ne olivat Anna-Stiinan sisimmässä kahtena aristavana kohtana ja sen aremmiksi ne kävivät, jota enemmän tietojen saanti rupesi harvenemaan. Villeltä olikin harvoin tullut tietoja, vielä harvemmin hyviä. Maailmalla oli heikolla monta langettajaa, nostajia harvassa. Ja kun hän joskus pääsi kuin uudelle lupaavalle polulle, aina jokin onnettomuus — jollei muu niin tauti — katkaisi toiveet.

Kerran tuli sitten rovestilta sana, joka kutsui Anna-Stiinaa pappilaan. Anna-Stiina pukeutui heti kirkkovaatteisiinsa ja läksi. Hän meni kuin hautajaisiin. Hän tunsu sen. Ja niin se sitten olikin. Ville oli kuollut. Siitä oli tullut tieto kansliaan. Keuhkokuumeeseen, sanottiin ilmoituksessa. Mutta ei mainittu, olikohan raukka taas juopotellut ja niillä retkillään ehkä vilustunut vai oliko kenties pysynyt raittiina ja ollut pääsemässä paremman elämän alkuun, kun sortui perittyyn rintatautiinsa.

— Ei rovasti tiedä mitään näistä hänen viime ajoistaan? — kysäisi viimein Anna-Stiina matalalla äänellä.

— En mitään muuta kuin mitä tässä paperissa sanotaan. Te näitte itse. Mutta kyllä minä koetan tiedustella ja voin ehkä toiste antaa lähempiä tietoja. Te olette aina ollut niin hyvä hänelle.

— Hän oli itse hyvä. Hän eli sielussaan niin kaunista elämää, vaikka hän ulkonaisesti olikin raukka. Eikö rovasti luule Jumalan ymmärtävän sellaisenkin elämää?

— Jumala katsoo sydämeen.

— Ja hän suri aina kovin sitä omaa huonouttaan eikä jaksanut uskoa itsestään mitään hyvää.

— Nöyrille Jumala antaa armon. — Rovasti nousi ja meni ikkunan luokse. Siihen hän jäi pitkäksi aikaa. Ja hän ajatteli elämää, joka oli ihmeellistä ja yllättävää, ruman rumaa monesti, mutta toisinaan kaunistakin. Ja hän kysyi itseltään, miksi tämä jäyhäluontoinen nainen herkän-hienosti ymmärsi toisten hyleksimää raukkaa.

— Nähkääs, rovasti, — puhelee Anna-Stiina paikaltaan harvaan ja painokkaasti, — ihminen on sellainen, että hän tahtoo nähdä itsensä hyvään kykenevänsä. Sellainen olen minä, sellaisia ovat muut. Mutta *hän* ei sitä tahtonut. Hän ei koskaan puolustanut itseään, vaikka olisikin voinut tuoda monta asiaa oman heikkoutensa kaunistukseksi. Hän näki vain sen kauniin, jota hänen sielunsa rakasti ja jonka mukaan hänkin olisi tahtonut elää. Ja hän näki itsensä aina kaukana siitä. Lähtiessään täältä hän sanoi, että jos hänestä tulee mies, on se minun ansiotani. Paljoon minä olenkin pystynyt. Mutta tässä olin voimaton ... vaikka olisin antanut henkeni.

— Oman voimattomuutensa tuntoon tuleminen on tarpeellinen jokaiselle.

Anna-Stiina sävähti punaiseksi. Katse tummistui ja tuimeni. — Luuleeko rovasti, että Jumala niinkuin minun tähteni ... että se raukka, joka muutenkin oli saanut kärsiä niin paljon...

— En, en minä, — kiiruhtaa rovasti selittämään. — Eihän kukaan meistä vielä tiedäkään, minkälainen hänen elämänsä loppu oli. Minä vain tarkoitin, että juuri kun on toisen onni tai onnettomuus, toisen sielu ja elämä kysymyksessä, saamme oikein tuntea, kuinka voimattomia me olemme, ja että se on terveellistä opittavaa, vaikka onkin raskasta.

Anna-Stiina ei siihen vastannut mitään. Hän vain nousi, katsoi hetken pitkään ja tutkivasti rovastiin, ojensi sitten kättä, kiitti kirjeistä ja kaikesta avusta, kääntyi äkkiä pois päin ja meni.

Oli lämmin keskikesän ilta. Taivaalle kasaantuneet ukkospilvet olivat hajaantuneet, ja aurinko paistoi uudelleen, ei kuitenkaan pistävän polttavana kuten aikaisemmin, vaan painuvan päivän lauhuudella. Helteen väsyttämä hevonen juosta hölkkäsi hiljalleen tietä pitkin, ja Anna-Stiina antoi sen juosta niinkuin se itse tahtoi. Hänen ajatuksensa kiertelivät kaukana. Ne kertasivat hänen raskaassa työssä vietetyn nuoruutensa ja ne yksinäiset, kovat vaellusvuodet, joita Ville oli viettänyt kotipuolesta lähdettyään.

Olisikohan ollut parempi, jos hän ei olisi lähtenyt? Hyvää Anna-Stiina kuitenkin tarkoitti kun tahtoi lähtemään. Pahasta seurasta hän tahtoi toimittaa sellaiseen, josta olisi apua. Kotipuolella ei silloin ollut mahdollisuuksia. Itse hän silloin oli köyhän pienen talon tytär. Ei ollut hänellä tällaista riippumatonta

asemaa kuin nyt. Ja vaikka olisi ollutkin, olisikohan hän tahtonut, että Ville olisi jäänyt ja päässyt isännäksi? Ja tokkohan Ville itse koskaan olisi siihen taipunut. Eiköhän hän olisi tahtonut ensin itse tulla siihen uskoon, että. hänestä vielä voi tulla ihminen. Sitten vasta se apu ulkoapäin olisi ollut iloksi.

Ja olikohan se ylpeyttä tai muuta sellaista, että hän omastakin puolestaan olisi toivonut, että se, jonka hän isännäksi olisi ottanut, muidenkin silmissä olisi ollut sellainen, josta olisi ollut tunnustaminen, että hän on sen arvoinen, hän on sielultaan kauniimpi ja parempi muita, ja se sielun kauneus se on hänessä voittanut senkin, mikä oli heikkoa.

Anna-Stiina pysäytti hevosen liiterin eteen, riisui siinä ja vei rantaan, jossa hän sen juotti ja uitti. Kun hevonen viimein tyytyväisenä rupesi nyhtämään heinää rantapenkereestä, painui Anna-Stiina läheiselle mättäälle ja jäi siihen kädet helmaan vaipuneina tuijottamaan eteensä. Hän oli vieläkin hautaamassa nuoruuttaan. Ja hän kertasi eletyn elämänsä niinkuin ihminen sen kertaa taipaleen taittuessa tai suurina tilintekohetkinä.

Tämä kotoinen mäenrinne, jolle nyt illan aurinko lauhasti paistoi, se se vasta oli ollut hänelle sekä kasvattajana että kumppanina. Täällä hän vallattomana vekarana oli laskenut lapsuutensa iloisimmat mäet. Tässä hän oli oppinut työntekoonkin sekä vetäessään vesikelkkaa mäkeä ylös että kesällä raahatessaan raskasta vesiämpäriä rannalla olevasta lähteestä tupaan. Tällä rantapenkereellä oli Villekin muutaman kerran viuluun soitellut, vaikka muuten ujoutensa ja toisten ihmistenkin tähden harvoin oli tullut käymään. Ja tähän pieneen, tyyneen poukamaan hän oli laskenut veneensä sinä valkeana toukokuun iltana, jolloin oli tullut hyvästille.

Jos ei tätä mäkeä olisi ollut, olisikohan kotitalokaan nyt hyväkuntoisena hänen hallittavanaan? Tämä mäki, sehän häntä pidättämällä oli pidättänyt. Se oli pakottanut tuntemaan, että tänne on jäätävä, täällä ovat hänen elämänsä juuret. Ja siihen oli järkikin sitten antanut vahvistuksensa että niin tässä on tehtävä.

Anna-Stiinan täytyi yht'äkkiä ajatella sisartaan. Kuinka toisin tämä oli tuntenut. Hän ikävöi aina vain kaunista. Ei sanonut löytävänsä sitä täältä mistään. Ja olivathan huoneet matalat, eikä niissä ollut minkäänlaisia erinomaisia koristuksia, mutta juuri tämä mäki se oli kuitenkin sekä kesät että talvet sellainen, että tokkopa itse Helsingissäkään oli sen kauniimpaa.

Eihän Anna-Stiina koskaan erityisesti itselleen tätä selvitellyt. Tämä kaikki oli kuin liian läheistä katseltavaksi. Sen tunsin vain, että niin se on ja että tämä on osa omaa elämää ja tässä on oltava niin kauan kuin elämää jatkuu.

Hän katseli hetken ympärilleen, ja tuntui siltä kuin hän nyt olisi viskannut viimeisen lapiollisen multaa siihen hautaan, jota hän oli luomassa umpeen.

Rakkaus oli ehkä jotakin sellaista, josta harva ihminen kokonaan säästy. Anna-Stiinankin täytyi saada siitä osansa. Mutta kun se oli ohi, oli se ohi. Eikä silloin enää ollut vaaraa.

Hän puolestaan tiesi ainakin, että nyt oli hänen kohdaltaan valmista. Nyt on jäljellä vain työ ja velvollisuuksien täyttäminen.

Mutta työ, joka aina oli ollut hänen ilonsa, tuntui tällä hetkellä oudon raskaalta siksi, ettei enää ollut häntä, jonka suuriin surumielisiin silmiin sisältyi kaikki, mikä oli ollut Anna-Stiinan elämän runona ja kauneutena.

Nyt täytyi vain huolehtia sisaresta ja niistä velvollisuuksista, joita elämä eteen toi.

I

TAIPALEELLE-LÄHTIJÄT

Sydäntalvi oli ollut kovaa. Pyryt ja pakkaset vuorottelivat. Kun lunta oli tulla ryöppyttänyt aikansa,

kitisti pakkaneen kinokset kokoon, ja uusi lumentulo, uudet tuiskut alkoivat. Metsän puut seisoivat kuin taakkansa alle painuneet kulkijamet ja missä vain seinänvierusta tai aita oli yrittänyt estettä lumelle, sinne tuisku vasta olikin kasannut korkeimmat kinoksensa.

Männikön Liisan mökki oli kuin lumeen haudattu. Ainoastaan matala ovi ja vieläkin matalampien, moniruutuisten ikkunoiden ylimmät ruudut olivat lumesta vapaina. Ikkunoita varjostavan lumen takia oli tuvassa keskipäivälläkin puolihämärä. Tänään oli lisäksi taivas pilvessä ja lyhyt helmikuunpäivä päättymaisillään.

Männikön Liisa istui uuninkupeella olevalla rahilla rukkiaan hyrryytellen. Mutta poljenta hidastui hidastumistaan, kunnes se viimein kokonaan lakkasi. Liisa-muori nosti rukkinsa syrjään, vetäisi verkalleen villakopan esille rahin alta ja rupesi tekemään lepeitä.

Pyöräyttäessään pehmeän lepereen toisensa jälkeen koppaan vilkaisi hän silloin tällöin kuin salavihkaa huoneen perällä olevaan vuoteeseen josta aika ajoin kuului hiljaista, tukahutettua voihketta.

Pitkä, äänekäs vaikerrus pakotti muorin viimein nousemaan. Hän lähenei vuodetta.

— Jo taitaa tosi tulla? — Muori korjasi lattialle valumassa olevaa peitteenriekaletta.

Kalpea, läpikuultavaksi laihtunut nainen vuoteessa ei vastannut mitään. Muori ei edes ollut selvillä siitä, oliko sairas kuullut hänen sanojaan vai muutenko vain halutti olla vaiti. Liisa-muori jäi siitä syystä hetkeksi arvelevasti tuijottamaan eteensä. Hän ei näyttänyt tietävän, mitä nyt tehdä.

— Anteeksi, kun näin valittelen, — kuului viimein arasti vuoteesta.

— Eipähän siinä mikä auta. — Muori huokasi ja siirsi kaljatuopin pöydältä vuoteen vieressä olevalle tuolille. Sitten hän hiljaa huojutellen ruumistaan edestakaisin jäi seisomaan vuoteen jalkopäähän: aivan kuin odotellen, eikö sairas jatkaisi puhetta.

Sairaan käsi kohosi pyyhkimään hikeä otsalta — Kyllä minä tähän kuolen, sanoi hän hiljaa.

— Niinhän ne kaikki uskovat, kun se ensi kerran eteen tulee. Ja kun sitten vielä joutui tuollaiseen kurjaan tilaan, ettei päänpehmikettä lapselle, — ei — —

— Älkää puhuko, älkää puhuko! — Läpikuultaviksi! laihtuneet kädet ojentuivat torjuvasti muoria kohti.

Mutta muori ei hellittänyt. — Ainahan puhuminen vähän helpottaa, — selvitteli hän levollisesti samalla kuin asettui vieressä olevalle tuolille valmiina kuulemaan, jos jotain kuultavaksi annettaisiin. Eikäpä tuossa liikaa olisikaan, jos annettaisiin, kun hän, muori, oli avannut ovensa tällaiselle ventovieraalle ja kurjassa tilassa olevalle kulkijalle.

— Ei minulla ole mitään ihmisille uskottavaa. Kaikki tietävät tekoni.

— Mutta lapsenkin tähden, — pitkitti muori itsepintaisesti.

— Minä olen kirjoittanut. Siinä on selvä osoite ja merkkejä riittävästi. — Pidättehän vain huolta lapsesta siksi kun tulevat hakemaan. Rahaakin — —

Lause katkesi valitukseen.

Liisa-muori huojuttelihe vielä hetken edestakaisin tuolillaan, teki sitten päätöksensä ja nousi. Otettuaan olkikuvon pankolta levitti hän sen lattialle, asetti vanhan nuttunsa päänaluseksi, kietaisi huivisiekaleen ympärilleen ja paneutui pitkäkseen. Yön unesta ei arvattavasti tulisi mitään. Se oli siitä syystä otettava etukäteen.

Vuoteessa makaava seurasi katseillaan muorin levollista askartelua. Ja kun hetken kuluttua äänekkäät kuorsaukset ilmoittivat mummon nukahtaneeksi, ei se näyttänyt sairasta hämmästyttävän. Hän vain huokasi omituisen pitkään — osaksi kuin helpotuksesta, mutta raskaasti samalla — haikean raskaasti. Rauhaan pääseminen muorin tutkisteluista helpotti, mutta samalla tuntui raskaalta kun ei ollut ketään — ei ketään koko maailmassa —.

Kyyneleet kihosivat äkkiä silmiin suurina ja polttavina.

Kuinka lyhyt olikaan askel onnen huipuilta alas kammottaviin kuiluihin!
Puolisentoista vuotta sitten he vasta olivat tutustuneet ja nyt — —

Hän painoi silmänsä umpeen kuin päästäkseen rauhaan, Mutta ajatus ja muisto toisensa jälkeen tunki väkipakolla esiin. Niinkuin voimakas hyökylaine, joka rannalta tempaa huolettomana leikkivän lapsen,

oli voimakas, enneaavistamaton tunne riistänyt hänet valtoihinsa. Hän oli kuin lumottu. Ei mikään pystynyt häneen. Eivät sanat, eivät varoitukset, eivät lukemattomat ennen nähdyt esimerkit. Hän uskoi omaa kohtaansa kokonaan toisten kokemuksista poikkeavaksi. *Toisia* oli ilkeämielisesti petetty. *Hän* oli saanut osakseen rakkautta, jonka suuruudelle ei löytynyt sanoja ja jonka voima vasta oli hänelle kirkastanut elämän sisällön ja arvon. *Toiset* olivat joutuneet tunnettomien ihmisten leluiksi. *Häntä* kannatti tuo suuri, kaikkensa antava, mutta myöskin kaikkea vaativa rakkaus. Ja se *oli* häntä vastakin kannattava — läpi kaiken. Siitä hän silloin oli vakuutettu.

Tukahduttava tunne ahdisti häntä äkkiä. Oli kuin kova luiseva käsi olisi iskeytynyt hänen kurkkuunsa siinä samassa katkaistakseen elämän. Käsi oli epätoivon. Sen ote oli hänelle tuttu.

Sairas peitti kasvot käsillään ja parahti.

Hyvä Jumala, kun näitä tuskia oli niin monenlaisia! Hulluuteen tämä vei. Minuutitkin tuntuivat mittaamattoman pitkiltä tällaisessa helvetillisessä poltteen. Ja kun ruumiin tuska vähän helpotti, silloin poltti sielua sitä pahemmin.

Hän ei voinut eikä tahtonutkaan tehdä itseään syyttömäksi. Vaikkakin hän oli nuori — ei vielä kahtakaan kymmentä; — oli hän jo täysikäinen ihminen. Hänen olisi pitänyt tietää minkä teki, ja sittenkin nousi syytös toista kohtaan nyt polttavan katkerana sisimmästä.

Hänellä oli ollut ikää kaksin verroin. *Hän* tiesi kaiken aikaa mitä tarkoitti, mutta olipa hänellä silti ollut tuntoa teeskennellä.

Tai ehkä siinä ei ollutkaan teeskentelyä. Naimisestahan ei ollut puhuttakaan, ennenkuin hän itse otti sen puheeksi silloin kun kaikki särkyi. Toinen oli vain antanut tulisen tunteen kuin hehkuaaltona tarttua elämänhaluiseen, nuoreen tyttölapseen. Hän oli vain vakuuttanut, ettei hän koskaan ennen ollut nähnyt toista näin suloista, ei koskaan rakastanut näin. Ja ne sanat ne olivat olleet hunajaa ja mettä nuorelle mielelle. Ne olivat iloa ja ihailua ikävöivälle kuin humaltava viini.

Hän vaikeroi ääneensä ja painoi kädet toisiinsa niin, että rystyset rusahtivat. Mutta kohta kun vaiva vähän helpotti, täytyi taas ajatella.

Sinä leutona maaliskuun iltana, jolloin hän tapasi Katrin itkemässä porttikäytävän pimennossa, oli pelko ensi kertaa riipaissut hänen rintaansa. Siihen asti hän oli luottanut, luottanut ehdottomasti. Mutta Katrin lohduton tuska ihan kuin tarttui häneenkin. Emäntä oli ajanut Katrin pois palveluspaikasta ja oli puhunut kovia sanoja kevytkenkäisistä tyttöletukoista, jotka polkevat ihmisarvonsa likaan kuin minkähän arvottoman vaateriekaleen. Arvo! Se oli kuin uusi ja ennen kuulematon sana Katrille. Että hänelläkin oli arvoa, siitä ei ennen kukaan ollut puhunut, ei emäntä eivätkä liioin ne, jotka olivat antaneet potkun tai torasanan huutolaislapselle. Mutta nyt se sanottiin täynnä armotonta halveksumista.

Siinä Katrin vavistessa itkussaan oli se ajatus äkkiä kuin salama leimahtanut hänen omassa sisimmässään, että jos hän itekin kerran noin pimennossa itkee särkynyttä onneansa, jos hänkin pettyy?

Mutta samana iltana hän taas oli ajelulla kaupungin ulkopuolella, ja lähenevän kevään kiehtova, salaperäinen hämy viihdytti hänen pelkonsa suloiseen unhotukseen.

Sairas huijoi käsiään tuskaisesti kuin huijokseen itsesyytökset etäälle luotaan. Hän ei tahtonut muistella, ei ajatella. Häntä ei puolustanut sekään, mikä oli Katrilla puolustuksena. Katri oli pienestä asti ollut tuuliajolla, mutta hänellä oli ollut hyvä koti ja hyvät vanhemmat. Tilaa olisi ollut kotona hänellekin. Mutta hänellä oli pienestä pitäen ollut sellainen vastustamaton halu kaiken kauniin ja hienon perään. Eikä sitä kukaan kotona ymmärtänyt. Anna-Stiina kaikkein vähiten. Sitä moitittiin vain herraskaisuudeksi. Sentähden rupesi mieli tekemään Helsinkiin. Ja siellä sitten — —

— Oi — vooi — vooi —!

Ja kuinka ne vieläkin kiusasivat nuo syvät, säihkyvät silmät ja nuo huulet, jotka suutelivat niin että koko maailma unohtui!

Koko sielunsa voiman hän oli pannut siihen rakkauteen, jonka ne hänessä herättivät ja nyt, nyt teki mieli — kirota tuota kaikkea.

Vaikka olihan hänessä itsessäänkin ollut noita kuumia tunteita ja tuota kummaa, kahlehtivaa voimaa, johon kaikki pelokkaat, vastustelevat ajatukset upposivat kuin meren syvyyteen.

Hän kirkaisi taas ja kädet iskeytyivät kouristuksen tapaisessa tuskassa kiinni vuoteen laitaan.

Jos nyt edes olisi voinut puhua jollekulle — semmoiselle, joka ei olisi udellut eikä tuominnut, vaan joka olisi armahtanut ja auttanut tässä kauheassa kamppailussa! Pian hänen oli astuttava tilille. Hän tunsu sen. Ja tili kammotti. Helvetin tuskia hän jo kauan oli karsinut sielussaan. Helvetin tuskia hän nyt tunsu koko olemuksessaan. Hän ei jaksaisi kestää niitä pitemmälle — — iankaikkisuudesta iankaikkisuuteen. Ei, ei!

— Auta — auta!

Hiki valui virtana sairaan otsalta. Ruumiin tuskat yltyivät, mutta ajatukset eivät silti vielä helpottaneet.

— Hyvä Jumala, jos lapsi on tyttö ja hän vielä joutuu tällaisille jäljille! Se ajatus puhkaisi viimein kyynelten tyrehtyneen sulun. Hillitön itku vapisutti sairasta ja pani vuoteenkin nytkähdyksittäin tärähtelemään.

Viimein ruumiin tuskat kuitenkin kävivät ylivoimaisiksi. Ne katkaisivat ajatuksilta niiden raatelevan odan. Ja kun Liisa-muori valitusten herättämänä viimein, nousi katsomaan, oliko apu jo tarpeen, ei hän sairaalta enää kuullut muuta kuin epätoivoisia, katkonaisia huudahduksia: Armahda, — armahda! — Korjaa lapseni! Auta ja korjaa!

Aamuyöstä tyhjensi Liisa-muori raskaasti huokaisten lepeet rahin alla olevasta kopasta, teki tilan koppaan ja laski siihen vasta kapaloimansa lapsen.

Kun hän oli saanut sen tehdyksi, kuuli hän heikon äänen vuoteesta kutsuvan. Muori meni lähemmäksi, sillä hän oli käynyt huonokuuloiseksi.

— Antakaa minun nähdä lapsi!

— Niin nätti tytöntyllykkä, katsokaas vain, kehaisi muori mennessään lasta ottamaan. — Kyllä tämä tulee aikoihin elämässä. Jo sen näkee ensi eleistä.

— Kenenkä näköinen? — Äiti kurotti väsyneesti kättään kopan laitaa kohti, koetti nostaa päätään ja näki lapsensa. Mutta samassa hän kävi valkeaksi kuin palttina, ja pää hervahti takaisin vuoteelle.

Siunaillen kiidätti muori lapsen takaisin koppaan ruveten sitten virvoittelemaan tiedottomaksi mennyttä äitiä.

Vanhat kädet vapisivat ja leukapielet loksahelivat kuin vilussa toisiinsa. Liisa-muorista tuntui kaamealta näin öiseen aikaan olla yksin kahden tällaisen avuttoman eläjän kanssa. Pappikin oli peninkulmien takana eikä edes nimismiehen rouvakaan tainnut olla kotona.

Aamu oli purevan kylmä. Sekä mökkien että talojen ikkunaruudut olivat vahvassa jäässä, ja missä eivät vastavarustukset talvelle olleet parhaita, oli jäinen huurre päässyt hiipimään huoneen nurkkienkin sisäpuolelle.

Nimismiehellä lämmitteli palvelija huoneita. Saatuaan tulen syttymään vieras- ja ruokailuhuoneessa hän haki keittiöstä uuden halko-sylyksen ja meni makuuhuoneeseen, jossa Martti nukkui. Hän nykäisi oven voimalla auki, pudotti kolistellen halkosylyksen uunin eteen ja rupesi latomaan puita pesään. Sitten hän vihaisesti vetäisi pellit auki, kiskaisi kappaleen tuohta valkeapintaisen koivun kyljestä ja raapaisi tulta. — Martti hoi, sanoi hän sitten kuin herätellen.

— Hyvää huomenta, tuli samassa vuoteesta vastaukseksi. — Onko ulkona kova pakkaneen? — Kysymyksessä väreilevä aikaihmissen huoli oli omituisessa ristiriidassa niiden herkkien pikkupojan kasvojen kanssa, jotka kohosivat peitteen reunalle katselemaan vuoteen ulkopuolella olevaa maailmaa.

— Rouvalla on hyvät turkit. Hanna jatkoi levollisesti tulen virittämistä.

— Sinä vastasit siihen mitä ajattelin, tuli selittävän pikkuvanhasta Martin vuoteesta. — Äitikin tekee sillä lailla. Mutta äiti on äiti.

— Kello käy yhdeksättä, muistutti Hanna välittämättä ensinkään Martin ajatusjuoksusta. Hän karisti rikat esiliinastaan lattialle, vilkaisi vielä kerran muistuttavasti Marttiin ja meni sitten askareilleen keittiöön.

Martti jäi yhä vuoteeseen. Tällainen tilallaan viruminen ei ollut hänen tapojaan. Äiti ei pitänyt sellaisesta. Mutta Hanna oli sittenkin tyhmä, kun ei ymmärtänyt, että tämä päivä oli toisenlainen kuin kaikki muut ja sai olla sellainen jo aamusta alkaen. Odotus kävisi vielä pitkäksi, vaikka koettikin vähän

lyhennellä päivää näin alkupäästä.

Martti vetäisi peitteen korviin asti ja siirsihe samalla sen verran syrjään, että näki valkean, joka nyt iloisesti loimuten valaisi puolipimeää huonetta.

Nuo takassa tanssivat tulikielekkeet olivat niin kauniit! Ja oli niin suloista painua tähän vuoteen lämpimään pehmeeseen, kun kaikesta tunsi, että ulkopuolella oli kirpeän kylmää.

Joskus juhla-aamuin oli äidillä tapana antaa hänen nauttia tällä tavoin. Ja nythän oli juhla jos koskaan, kun äiti oli tulossa kotiin!

Olikohan talvi muuten koskaan ollut niin pitkä, niin pimeä ja niin kova kuin tänä vuonna äidin ollessa viikko määriä iso-isän tauti- ja kuolinvuoteen ääressä. Jos koetti olla ulkona — niinkuin Martti näihin aikoihin enimmäkseen oli tahtonutkin — olivat nenä, korvat ja posket ainaisessa paleltumisen vaarassa. Ja sisällä oli peloittavan yksinäistä.

Joko siellä ei ollut muita kuin keittiössä askarteleva Hanna, tai istui isä työhuoneessaan — mikä oli vieläkin pahempaa. Sillä silloin täytyi kulkea ainaisessa pelossa, että jos erehdyksessä tulee tehneeksi jotain, josta isä suuttuu. Tai jos tulee niin ikävä äitiä, että rupeaa itkettämään, ja isä sen näkee — —

Kun olisikin sellainen itku ollut kuittavissa ainoastaan isän antamalla selkäsaunalla! Mutta kun äiti siitä, kuten muustakin saisi kuulla, että tuollainen raukka tuo poika on, ihan kuin sinäkin! Ja kun äidin kasvoihin silloin nousisi suuri, hätäntynyt tuska siitä, ettei Martti jaksa olla reipas, ei opi mieheksi.

Mutta mitäpä näistä tänään! Ja mitä talven pakkasistakaan! Nyt isä oli virkamatkoilla, ja äiti oli tulossa kotiin!

Martti lennätti äkkiä peitteen päältänsä, karkasi pystyyn ja rupesi pesukannusta kaatamallaan vedellä valelemaan hentoja jäseniään.

Huoneessa oli niin kylmä, että henki näkyi huuruna ja vesi tuntui ihan polttavan. Iho nousi kananlihalle joka paikasta ja se tuntui hirmuisen pahalta. Mutta Martti puri hammasta ja koetti joutua. Äiti olisi ollut hyvillään, jos olisi hänet nyt nähnyt. Äitihän aina koetti reipastuttaa ja karaista, vaikkei isä sitä uskonut.

Saatuana vähän vaatetta päälleen painui Martti kyykkysilleen ja rupesi hyppäämään jänistä ympäri huoneen. Se lämmitti. Ja samalla tuntui siltä kuin odotuksen ilo mieltäkeventävällä tavalla olisi purkautunut tähän hyppyyn.

Martin vielä hypätessä raotti Hanna ovea kutsuen aamiaiselle. Eikä Martilta mennyt pitkää aikaa ruokailuun, nyt jos ei muutenkaan. Hän oli muistanut, että tallipässi oli ruokittava ja valjaat pantava hyvään kuntoon, että Eira pääsisi ajelemaan, jos tahtoi. Äiti oli kirjoittanut, että Martin tästä puoleen aina piti koettaa pitää hyvää huolta Eirasta, joka oli kolme vuotta Marttia nuorempi.

Martin sydäntä sykähytti taas omituisella tavalla hänen ajatellessaan, että nyt äiti istuu reessä ja ajelee kotiinpäin. Ja vieressä istuu pieni vieras tyttö, joka tästäpuoleen tulee olemaan ihan kuin Martin sisar. Vaikka eihän hän ole sisar, eikä tätikään, vaan jotain ihmeellistä siltä väliltä — sen tädin tyttö, jonka kanssa iso-isä meni naimisiin.

Poika olisi tietysti tavallaan paremmin sopinut toveriksi. Mutta vaikka Martin ei oikein tehnyt mieli myöntää sitä edes itselleenkaan, oli hän oikeastaan iloinen siitä, että odotettu oli tyttö. Hän ei pitänyt pojista. Ne olivat tavallisesti kova-äänisiä, rakastivat rajuja, räyhääviä leikkejä ja haukkuivat "mamsseliksi" sitä, joka oli toisenlainen tavoiltaan. Isäkin olisi ehkä vain entistä useammin päässyt sanomaan, että tuollainen sinä olet, toisenlainen kuin muut. Tytöt olivat hiljaisempia. Ja jos ei tahtonut olla heidän kanssaan, jättivät he rauhaan. Tämä Eira varsinkin kun oli nuorempi, ei kai tekisi haittaa. Hän nukkuisi jo kun Martti menisi maata. Ja äiti tulisi kuten ainakin istumaan Martin vuoteen laidalle, ja siinä he hiljaa puhelisivat toisilleen kaikesta mitä päivä ja eletty elämä oli mieleen tuonut.

Omituinen hiukaiseva nälän tunne väräytti Martin sisintä. Nuo joka ilta uudistuvat puheluhetket, jolloin äiti istui hänen vuoteensa laidalla käsi hänen kädessään, olivat olleet Martin elämän juhlahetkiä, hetkiä, joista lähti voimaa ja sisältöä koko muuhun elämään. Eikä hän koskaan ennen ollut jäänyt näitä vaille ennenkuin nyt tänä talvena, jolloin äidin oli ollut lähdeittävä iso-isän luokse. Ja nyt, nyt tämän pitkän, haikean eron jälkeen oli äiti tulossa!

Martti paiskasi tallinoven kiinni ja lähti täyttä, karkua pihan poikki. Hanna oli sanonut äidin tulevan noin puolenpäivän aikaan, ja nyt saattoi kello jo olla vaikka miten paljon.

Mutta kellopa ei ollut vielä yhtätoistakaan.

Vitkalleen ripustaessaan takkiensa etehisen naulaan kuuli Martti valkean räiskyvän isän huoneessa. Hanna oli nähtävästi tehnyt sinne tulta vasta nyt myöhemmällä. Valkea loimusi siis nyt paraimmillaan.

Martti epäröi hetken. Hän ei yleensä mielellään mennyt isän huoneeseen. Siinä oli samaa kolkkoutta, jota isässäkin. Sydän nousi ihan kurkkuun, kun isä vain katsoi. Ja jos silloin piti vastata, kävi puhe änkyttäväksi — josta isä tavallisesti suuttui. Mutta nyt oli isä matkoilla. Ja iloisesti loimuavan, sitten vähitellen hiipuvan ja riittyvän valkean katseleminen oli Martin parasta huvia.

Hän avasi varovasti isän huoneen oven, meni suoraa päätä uunissa loimuavaa valkeata kohti ja jätti oven takanaan, selkosen selälleen. Huone tuli kuin valoisammaksi ja turvallisemmaksi sillä tavoin. Isän ollessa kotona oli ovi aina suljettuna.

Martti vetäisi tuolin läheisestä huoneen nurkasta, asetti sen pienen matkan päähän uunista, kapusi tuolille, painoi käsivarret polvien varaan ja jäi siihen tuijottamaan eteensä.

Hän näki reen, joka liukui eteenpäin tietä pitkin. Reki liukui. Jalas natisi. Hevosen kaviot kopsahtelivat. Ja äiti tuli.

Hän heräsi ajatuksistaan, kun pihalta kuului tiukujen helinää.

— Pois, pois, paleltumasta, hätisteli äiti, kun Martti lakittomin päin ryntäsi suoraan pihalle. Äiti itse oli aivan kuin suuri vaatemytty. Ja toista samanlaista, mutta pienempää myttyä hän kaivoi esille nahkasista sitten työntäen sen edellään sisään ovesta. Mutta samassa kun äiti oli astunut ovesta sisään, tunsu hän Martin häneen naulautuneen katseen, hellitti otteen kuljettamastaan mytystä ja avasi sylinsä. — Oma rakas, rakas poikani!

Viikkokausien näännyttävä ikävä nousi äkillisenä itkunhaluna Martille kurkkuun. Mutta äidin silmissä hän samassa näki lujan vaatimuksen: Martti, ole mies! — Itku painettiin alas ja koko raskas menneisyys upotettiin äidin avattuun syliin.

Viimein äiti kuitenkin muisti Eiran, irroitti kätensä Martin kaulasta ja alkoi aukoa Eiran päällysvaatteita. Sitten hän pani Eiran käden Martin käteen ja sanoi, että heidän tästä puoleen aina piti olla hyvät ystävät.

Istuttiin ruokasalissa sinne katetun kahvipöydän ääressä, ja jälleennäkemisen ilo oli viriämässä korkeimmilleen, kun Hanna odottamatta avasi keittiön oven ja työnsi sieltä pakkasesta aivan punakkanaamaisen naisen tulemaan. Samassa kun nainen näki äidin, tulla humppuutti hän suoraa päätä pöydän ääreen ja rupesi siinä hätäisesti toimittamaan asiaansa. Männikön-Liisan mökiltä hän tuli. Hän oli tullut sinne aamuhämärissä ja tavannut Liisan hätäntyneenä vieraan, kuolemaisillaan olevan naisen ja pienen vastasyntyneen lapsen kanssa. Pappiakaan ei voinut saada sinne. Sentähden oli Kaisa ottanut lähteäkseen tänne tiedustelemaan, eikö nimismiehen rouva ollut kotona ja eikö hän ottaisi tullakseen kuolematatekevän luokse.

Martti näki äidin kasvoista tämän käyvä alakuloiseksi. Äidistäkin oli tietysti ikävä taas lähteä pois kotoa. Mutta hän ei epäröinyt. Hän antoi määräyksensä Hannalle, käski Marttia kiltisti pitämään seuraa Eiralle ja istui muutaman minuutin kuluttua uudelleen reessä.

Martti nieli nielemistään, kun näki reen katoavan näkyvistä. Mutta muistaen äidin pyyntöä hän koetti parastaan huvittaakseen Eiraa. Käytiin tutustumassa tallipässiin. Katsottiin mäet ulkona ja leikkipaikat sisällä. Otettiin kuva- ja kertomuskirjat esille. Mutta kun päivällinen oli syöty ja koko huviohjelma läpikäyty, eikä äitiä vieläkään kuulunut, lannistui molempien lasten mieli. Eira rupesi itkeä tuhertamaan. Hän tahtoi kotiin, omaan kotiin isä-ukin luo. — Isä-ukki oli hyvä. Hän antoi piparikakkuja laatikosta. Ja hän leikkasi paperista lehmiä, lampaita ja harakoita, jotka söivät oikeita mustikoita pienistä paperikupposista.

— Minä en osaa laittaa sellaista, tunnusti Martti taitamattomuutensa tuntevan nöyryys äänessään.

Eiran itku yltyi siitä yhä. Hän tahtoi "ukin" luo.

— Ukki on taivaassa. Äiti kirjoitti minulle, yritti Martti arasti.

Silloin Eira lakkasi itkemästä. Hänen huulensa vain vavahtivat ja kasvot ilmaisivat liikuttavaa pyrkimystä itsensähillitsemiseen. Sitten hän painoi päänsä vieressä olevalle sohvatyynylle ja jäi siihen liikauttamatta makaamaan ajatuksen väsyneenä pysähtyessä siihen käsittämättömään tosiasiaan, että ukki kylmänä ja kankeana oli maannut mustassa arkussa, vaikka toiset sanoivat hänen olevan "taivaassa".

Martti hiipi hiljaa ikkunan luokse. Ulkona oli jo pilkkoisen pimeä, mutta hän tuijotti pimeyteen itsepintaisesti kuin kaipaavilla katseillaan jouduttaakseen äidin kotiintuloa.

Viimein helähtikin äidin tiuku pihalta. Mutta kun Martti oven avautuessa tahtoi juosta suoraan äidin syliin, nostikin äiti varottavasti kättään. Hänellä oli käsivarsillaan vaatekäärö, jonka hän hellävaroen kantoi suoraan omaan vuoteeseensa.

— Äiti, äiti jääkö tuo meille, uteli Martti äidin aukoessa suojahuivia lapsen ympäriltä.

— Vähäksi aikaa ehkä, sanoi siihen äiti. Ja Martista näytti siltä kuin äiti olisi tahtonut itkeä.

— Minkätähden vähäksi, tiedusteli Martti hänkin kohta painuen mieleltään alakuloiseksi.

— Ei kai isä mielellään ottaisi monta uutta lasta yht'aikaa. — Äiti koetti hymyillä, mutta Martti kuuli hänen raskaasti huokaavan.

Samassa tuli Hanna, ja äiti rupesi näyttelemään hänelle lasta. — Tällainen kaunis, pieni tyttö, sanoi äiti hellästi vetäisten pienen myssyn syrjään, niin että silkinkiiltävä, musta tukka tuli näkyviin. — Ja tällainen on lähetettävä ulos maailmaan. — Äidin äänessä oli kuin itkua.

Äiti haki sitten sohvannurkkaan nukkuneen Eiran syliinsä, riisui hänet varovasti ja vei hänelle varattuun vuoteeseen. Sitten tuli hän Martin luokse. Ja juhlaa se tietysti oli, kun äiti taas kerran illan tullen oli poikansa luona. Mutta sittenkin tuntui Martista kuin tämä suuri juhlapäivä — ihmeellisin hänen tähänastisessa elämässään — jollain omituisella tavalla olisi mennyt pilalle tuon käärön tähden, joka nyt makasi tuossa äidin vuoteessa. Se se oli riistänyt äidin pois hänen luotaan suurimmaksi osaksi päivästä ja se teki äidin vieläkin alakuloiseksi huolimatta illan merkityksestä.

Äidin käsi omassaan Marttikin viimein nukkui. Mutta halu nähdä äitiä herätti hänet vielä kerran.

Silloin äiti jo oli jättänyt hänen vuoteensa ja seiso i kumartuneena sen pienen, nukkuvan käärön puoleen. Äidin silmät olivat kyynelissä.

Tämä muisto jäi Martille päivän viimeiseksi.

Anna-Stiina Aaltonen seiso i puotinsa takaisessa kamarissa otsansa hiessä silittäen vaaleanpunaista juhlapukua. Oikeastaan harmitti koko homma häntä — ei kuitenkaan itse työ, vaan se, että hän oli tekemässä sitä huolimatta selvästä käsityksestään, että se oli turhaa. Tummempi sinertävänpunainen kyläilypuku olisi hyvinkin kelvannut Sonjalle huomispäivän joulukemuissa. Mutta tyttö oli saanut päähänsä, että hänen piti olla vaaleissa — tietysti ollakseen kaikkia muita hienempi — ja pitipäs Anna-Stiinan silloin vain myöntyä.

Hän laski silitysraudan syrjään ja rupesi korjaamaan irti ratkoutunutta koristenauhaa.

Jos hän vain olisi ollut sama kuin ennen, ei hän totta totisesti nyt olisi seisonut tässä silittämässä. Mutta hän oli Sonjan suhteen käynyt merkillisen avuttomaksi. Hän sou i ja huopasi, moitti itseään milloin leväperäisyydestä milloin liian suuresta ankaruudesta. Jos vieras olisi kasvattanut tyttöä, ei hänellä olisi ollut tällaista ristiriitaa. Mutta Anna-Stiinan täytyi aina ajatella sisarta. Häntä olisi ehkä pitänyt kohdella toisin. Ehkä hän silloin olisi suostunut jäämään kotiin ja säästynyt kurjille jäljille joutumasta.

Sisaren muisto oli pannut Anna-Stiinan hänelle harvinaisella hellyydellä huolehtimaan siitä pienestä kapalo lapsesta, jonka hän sisaren kuoleman jälkeen haki siitä pikkukaupungista, jonne muuan nimismiehenrouva oli lapsen toimittanut. Eikä se huolehtiminen raskasta ollutkaan. Päinvastoin. Ainoa mikä silloin harmitti, olivat ihmisten utelevat tiedustelut. Mutta hän osasi antaa heille nokalle niin, että he pian lakkasivat utelemasta. Hänestä se lapsen tähden oli parasta. Ja kun tytöllä vielä — äidin pyynnöstä — oli sellainen vieraskielinen nimi, niin eivät siitä, enemmän kuin ulkomuodostakaan voineet päätellä mitään.

Anna-Stiina nousi, laski työnsä syrjään, meni vanhanaikuiselle sifonierilleen, jossa hän säilytti arvopaperinsa, tilikirjat ja muut sellaiset. Pienestä piilolaatikosta hän otti esille kellastuneen kirjeen, kääri sen hitaasti auki ja rupesi sitä lukemaan. Hän osasi sen hyvästikin ulkoa, mutta oli sittenkin kuin avuksi katsella tätä vapisevalla kädellä kirjoitettua ja kyyneleillä kostutettua kirjettä. Se antoi uutta voimaa aina kun tehtävä tuntui ylivoimaiselta ja kun se ajatus tunki mieleen, että nyt ei enää kannata yrittää, nyt saa kaikki jäädä sikseen.

Sonjan ollessa pieni oli Anna-Stiina enimmäkseen ollut pehmeä hänelle — sisaren tähden. Mutta kun tyttö ensi kertaa tavattiin valheesta, sai hän selkäänsä niin että muisti. Ja samoin sinä iltana, jolloin hän viskautui vieraan syliin ja rupesi tätä suutelemaan. Se ilta oli vieläkin Anna-Stiinan mielessä selvänä kuin eilinen päivä. Hän istui silloin tässä samassa puotikamarissa, jossa nytkin. Tuolilla lähellä ovea

istui muuan kauppamatkustaja jo kääriytyneenä turkkiinsa, mutta vielä ennen lähtöään selvitellen muutamia asioita. Sonja oli jo aikoja nukkunut huoneen toisessa päässä olevassa vuoteessa.

Puheko lie sen vaikuttanut vai mikä, mutta tyttö heräsi, makasi hetken silmät selällään katsellen vieraaseen, kavahti sitten pystyyn, karkasi suoraapäätä vierasta kohden, painautui turkkien sisään hänen syliinsä ja suuteli, suuteli, suuteli. Anna-Stiina tuijotti kuin älyttömänä lapseen. Vieras nousi hämillään ja teki äkkilähdön. Mutta tuskin hän oli ehtinyt ovesta ulos, kun Anna-Stiina jo sai Sonjaa käsipuolesta kiinni, lennätti hänet kuin lapasen takaisin vuoteeseen ja alkoi lyödä, lyödä kuin vimmattu. Hänestä tuntui silloin siltä kuin lihallisuus kerta kaikkiaan olisi ollut poishakattava tästä onnettomasta lapsesta.

Hän kuuli vieläkin oman läähättävän äänensä: sinä, sinä miesten kurja suutelijai!

Sinä yönä hän kuitenkin ensi kertaa ihan epätoivoisena kävi tilille itsensä kanssa. Oliko hänessä kasvattajaa? Ja vielä tällaisen lapsen kasvattajaa! Kuka oli koskaan häntä itseään kasvattanut? Niinhän hän oli saanut yletä ominneuvoin kuin metsän puut. Itse oli saanut ottaa oppia siitä mistä sitä sattui saamaan. Työ oli oikeastaan ollut hänen ainoa kasvattajansa. Mutta kykenikö sitä sellaisena toista opettamaan ja kasvattamaan? Ja kykenikö tällainen vanha visakanto, jolla ei ollut vanhemman mieltä eikä vanhemman kieltä kasvattamaan toisen vilkasluontoista lasta?

Anna-Stiina teki sinä yönä ensimmäisen päätöksensä kasvattajana. Hän päätti olla lyömättä lasta. Oli tytöllä minkälaiset taipumukset hyvänsä, eivät ne lyömällä lähteneet, jos eivät muuten.

Ja siinä päätöksessään Anna-Stiina oli pysynyt. Mutta siitä pitäen hän kasvatuksessaan olikin milloin soutanut, milloin huovannut. Parastaan hän joka tapauksessa oli koettanut. Hän ei siinä ollut säästännyt varojaan enemmän kuin vaivojaankaan. Tietopuolisessakin suhteessa hän tahtoi Sonjalle hankkia kaikkea sitä mitä hän itse kehitysvuosinaan haikeasti oli kaivannut. Kun Sonja oli päättänyt kurssinsa kansakoulussa, pantiin hänet lähikaupungin tyttökouluun. Ja Anna-Stiina muutti itse hänen kanssaan kaupunkiin pitääkseen huolta sekä tytön taloudesta että työstä itsestään. Irtiriistäytyminen kodista ja työstä oli raskas uhraus. Mutta kun onnistui saamaan luotettavat ihmiset huolehtimaan sekä liikkeestä että talosta, niin eihän siinä saanut ajatella omia mielitekojaan. Ne kaksi, joista Anna-Stiina eläessään lähinnä oli huolehtinut, olivat molemmat joutuneet karille. Anna-Stiina ei tahtonut kolmannen onnettomuutta omalletunnon.

Ja pääsihän Anna-Stiina yhdessä Sonjan kanssa kotiin aina kesäksi ja jouluksi!

Mutta nyt oli viimeinen joululupa käsissä. Sonja oli tyttökoulun ylimmällä luokalla. Ja kun hän keväällä saisi koulunsa lopetetuksi, ilmestyisi uusia pulmia hänen kasvatuksessaan. Hän tahtoi tietysti jatkaa opintojaan, maalailta, soittaa ja ties mitä. Hänellä oli jonkunverran taipumuksia moneenkin eri suuntaan. Mutta kuinka silloin enää kävisi mahdolliseksi häntä seurata ja valvoa? Ja mistä edes ottaa varoja kaikkeen? Sonjalla oli erinomainen taito saada rahat hupenemaan käsistään. Nyt kouluajanakin oli niitä mennyt ihan huimaavasti milloin mihinkin, koristuksiin, huveihin, arvattavasti usein makeisiinkin samoin kuin muuhun turhuuteen.

Anna-Stiina oli joskus koettanut vetää ohjakset kireälle, mutta hänelle viskattu sana "armollaeläjän" kovasta osasta sai hänet useimmiten peräytymään.

Sonja oli huomannut tämän valttinsa tehoisuuden, eikä hän unohtanut käyttää sitä.

Anna-Stiina laski kunnossa olevan puvun kädestään, ripusti sen Sonjan vuoteen viereen ja rupesi sitten tarkastamaan tytön sukkavarastoa, oliko se kunnossa. Hän oli tässä työssä, kun ulko-ovelta kuului tarmokasta koputusta.

— Iltaa, iltaa, toisteli oven avautuessa iloisen ystävällisesti pitäjän nimismies. — Totta kai sisälle lasketaan? — Hän pyyhkäisi huurteista partaansa samalla kun hymähti Anna-Stiinan hämmästykselle. — On vähän kiire, jatkoi hän sitten, — ehkä saan tulla sisään näin turkki päällä, vaikka tulenkin tärkeissä asioissa.

Hän painautui keinutuoliin, pyyhkäisi vielä kerran hymähtäen partaansa ja kävi sitten asiaan. Se koski Anna-Stiinan kasvattia. Hän ei ollutkaan enää mikään köyhä, toisten elätettävä, vaan rikas perijätär, joka kykeni runsaasti palkitsemaan senkin kaiken, mitä Anna-Stiina oli hänen hyväkseen uhrannut. Nimismiehelle oli tullut tieto siitä, että tytön tuntematon isä oli kuollessaan jättänyt tyttärelleen koko melko suuren omaisuutensa.

Nimismies oli vasta saanut asiansa puhutuksi, kun Sonja rallatellen pyrähti sisään ovesta. Nimismies pyyhkäisi uudelleen partaansa — hän teki sitä yleensä tuontuostakin — hymähti ja nousi samalla lähteäkseen. — Paras, kun itse kerrotte hänelle kaikki, sanoi hän Anna-Stiinalle nähtävästi hyvillään siitä, että sai tehtävän mukavasti siirretyksi toiselle. Sitten hän ojensi Anna-Stiinalle kirjeen, jonka

muuan vainajan sukulainen tai läheinen tuttava oli lähettänyt samalla kuin tieto testamentistakin tuli. Kirje oli osaksi Sonjallekin, josta syystä se oikeastaan kuului tähän taloon.

Nimismies painoi lakin päähänsä, hyvästeli ja läksi. Samassa seisoivat Sonja jännityksestä vavisten tätinsä edessä. — Täti, täti, mitä on tapahtunut? Sanokaa pian!

Anna-Stiina pyyhkäisi otsaansa. Tehtävä ei hänestä ollut niinkään helppo. Hän olisi tahtonut sanoa sen oikealla tavalla ja kauniisti.

— Täti kerro, kerro pian, intti Sonja tavoitellen kirjettä käteensä.

— Älähän hätäile! Istu ja ole hiljaa, niin saat kuulla!

Anna-Stiina pisti levollisesti kirjeen hameensa taskuun. Sitten hän karisteli kurkkuaan. — Sinullakin on ollut isä, hän alkoi, mutta joutui hämilleen siitä, että oli alkanut näin sopimattomasti.

— Isäsi on jättänyt sinulle omaisuutensa perinnöksi... Nimismies kävi puhumassa, tuli sitten hätäisen kiireesti.

— Hyvä, kulta, rakas täti! — Anna-Stiina oli tukehtua Sonjan syleilyyn. — Enkö minä enää olekaan köyhä? Onko minulla rahaa — paljon rahaa — vaatteisiin, makeisiin, tanssiaisiiin, ulkomaanmatkoihin? Voi hyvä, kulta täti! — Sonja tanssi pitkin huonetta.

Anna-Stiina ei puhunut mitään. Hänen ajatuksensa tuntuivat sekavilta ja raskailta. Hän oli tottunut syrjästä tarkastamaan elämän monimutkaisia tapahtumia. Nyt huimasi, kun aallokko oli temmannut hänetkin pyörteeseen.

— Missä se kirje on? Anna täti kun luen! — Sonja rupesi kaivelemaan tädin taskuja.

Mutta silloin Anna-Stiina voimalla riuhtaisi itsensä irti otteesta, meni viereiseen huoneeseen, — joka näin talvisin oli Sonjan makuuhuone, ja työnsi oven säppiin. Sitten hän otti kirjeen esille, asettui lähelle lamppua ja rupesi lukemaan.

Hän luki hitaasti ja moneen kertaan. Kirje oli ruotsinkielinen ja se oli sisältönsäkin puolesta sellainen, että täytyi selvittää ajatuksiaan oikein ymmärtääkseen, mitä siinä sanottiin. Se oli nimellisesti osoitettu nimismiehelle, mutta siinä oli välillä puhuttelua, joka koski Sonjaa. Sen oli nähtävästi kirjoittanut joku vilkasluontoinen naisihminen, joka oli pannut ajatuksensa paperille ihan sellaisina kuin ne hänen mielessään olivat syntyneet. Kirjeessä oli hienoja vieraskielisiä sanojakin ja sen sisältö tuntui oikeastaan jonkun verran epämääräiseltä. Mutta sen Anna-Stiina kuitenkin tästä käsitti, että joku hieno Helsingissä asuva rouva kutsui Sonjaa vierailulle luokseen ja muutenkin tarjoili kotiaan Sonjalle kodiksi, silloin ainakin kun se sattui olemaan asianomaiselle soveliaista.

Kun Anna-Stiina viimeinkin oli selvillä tästä kirjeen sisällöstä, avasi hän oven ja kutsui Sonjaa. Tämä näki kirjeen tädin kädessä ja sieppasi sen jo kynnykseltä itselleen.

— Hyvänen aika täti, niin hienoa ja kaunista paperia! Ja katso, minkälainen kuorikin! — Sonja käänteli, katseli ja ihaili. Sitten hän rupesi lukemaan.

— Ja miten kauniisti hän kirjoittaa! — Ihan rupeaa itkettämään! Ja haistappa tätä paperiakin! Mikä hieno tuoksu! — Ihan on kuin olisin saanut äidin!

Sonja painui läheiselle tuolille ja hyrähti pieneen iloihin.

Anna-Stiina katsoi häneen kuivin silmin. Hänen katseessaan oli jotain raskasta. — On jo myöhä, sanoi hän harvaksen. — Taitaa olla paras mennä nukkumaan.

— Mutta täti, etkö sinä ole iloinen?

— Olenhan minä. Tietysti. Mutta hyvää yötä nyt!

— Niin, täti, minä olen saanut äidin, ja kyllä sinäkin saat jotain hyvää — ehkä ihan silkkileningin!

Sonja ei ollut varma siitä, kuuliko täti hänen suurenmoista lupaustaan. Joka tapauksessa hän vielä lennätti tädin jälkeen iloisen: Ja ajattele mitä tytöt koulussa sanovat! — Sitten hän hitaasti rupesi riisuutumaan.

Kesti kuitenkin kauan, ennenkuin hän sai unenpäästä kiinni. Ensin hän oli kauan ihan valveillaan, sitten hän vaipui jonkunlaiseen unen tapaiseen horrostilaan, mutta silloinkin kieppuivat ajatukset koko ajan äskeisen suuren tapahtuman ympärillä. Hän näki itsensä milloin ylimpänä ihailtavana komeissa juhlissa, milloin nuorena prinsessana, joka loistavalla aluksella purjehti aukeata, kimaltelevaa ulappaa

kohden.

Vasta aamuyöstä hän vaipui tavalliseen uneen, poski painettuna hienopaperiselle, hyvältä tuoksuvalle kirjeelle.

II

VIERAALLA POHJALLA

Kirkkaan sinisenä kaartui kesäinen taivas Elben rannoilla upeilevan suurkaupungin yläpuolella. Aurinko oli jo puolipäivässä. Pistävän polttavana hehkui se kuumuuttaan laaksoon, jonka pohjassa Elbe lepäili laiskana ja pintaansa väräyttämättä. Ainoastaan lakkaamatta helteessäkin eteenpäin aaltoileva ihmimeri särki milloin minkin kulkuneuvonsa kautta sen rasvatyynenä paistavaa pintaa.

Kaduilla liikuskelevat näkyivät säännöllisesti etsivän siimespuolta ja raitiovaunuihin, jotka kuljettivat ihmisiä kaupungin läheisyydessä oleville kukkuloille, pyrki tällaisena paahdepäivänä tavallistakin enemmän väkeä.

"Weisser Hirsch'in" siimekkäissä puistoissa oli suhteellisen hiljaista. Siellä täällä asteli joku hellettä paennut kaupunkilainen, mutta varsinaiset asukkaat olivat täältä samoin kuin lähellä olevista huviloiden puistoista vetäytyneet asuntoihinsa. Vastakohtana ulkona vallitsevalle hiljaisuudelle kuuluikin huviloista vilkas puheensorina. Oli "lunch'in" aika. Toisin paikoin istuivat ateriata odottavat iloisesti puhellen huviloiden parvekkeilla, toisissa olivat he jo siirtyneet ruokasaleihin, joiden avatuista akkunoista nauru ja iloiset äänet tunkeutuivat kadulle asti.

Rouva Helmin pienessä huvilassa oltiin jonkunverran myöhässä. Päivä sattui olemaan oikea onnettomuuksien päivä. Huvila oli täynnä täyshoitolaisia — mikä tosin ei ollut niinkään onnetonta. — Mutta sitä tukalampaa oli, että keittäjätär oli nyrjäyttänyt kätensä ja samalla särkenyt talon parhaimman jälkiruokamaljakon.

Rouva Helm tuli keittiöstään kasvot kravunpunaisina ja pienet hikivirrat juoksemassa hehkuvia poskia pitkin. Olisi jo ollut aika soittaa joukko koolle, mutta hänen oli mahdoton esiintyä kohteliaana emäntänä saamatta ensin puhalttaa edes hetken.

Hänen hyvinvoipa ruumiinsa painui raskaasti pehmeyttään hyllähtelevään nojatuoliin ja käsi rupesi pyyhkimään hikeä kasvoilta.

Raatamista, yhtämittaista raatamista oli elämä. Aamulla huolta siitä, miten saada kaikki ajoissa ja kunnialla pöytään, illalla siitä, mitä uutena päivänä panna eteen. Ja ylinnä surua siitä, että vain onnistuisi hankkimaan sellaista mikä tyydytti ja jonka kuitenkin saattoi saada siksi halvalla, että edes tuli oma elatus ja vähän vanhanpäivän varaakin palkaksi kaikesta tästä raatamisesta. Kilpailu oli suuri ja tällainen pieni, vaatimaton huvila joutui monesti alakynteen. Mutta olipa tänä vuonna — luojankiitos — kaikki paikat jo täynnä.

Yläpuolella olevasta huoneesta kuului samassa iloista rallatusta. Ja kuin vastauksena alkoi ulkopuolelta kuulua kauniin barytonin hyräilemä: "Leise flehen meine Lieder".

Rouva Helm hymähti. Oli tuo pikku suomalainen sentään hyvä olemassa, veti miesväkeä taloon kuin mikähän magneetti. Kyllähän ne huoneet muutenkin olivat tulleet vuokratuiksi kesäsydämeksi, mutta nyt olivat useimmat asukkaista olleet täällä kaiken talvea. "Suomalaisen" tuttuja he miltei kaikki olivat ja maksukykyisiä ihmisiä. Moni pieni puute talossa oli tämän hyvän talven aikana tullut korjatuksi. Kun tuo onneton maljakko nyt vain ei olisi sattunut särkymään! Nyrjähtynyt käsi paranisi kyllä pian — ja keittäjäntären täytyi tietysti hankkia itselleen sijainen. Mutta se maljakko!

Peilipöydällä seisova rokokootyylinen, kullattu pöytäkello heläytti samassa kirkasäänisen lyönnin, joka ponnahutti rouva Helmin pystyyn. Peilin edessä sai kaméneulan kiinnittämä pitsiröyhelys kiireisen paikoilleen asettelun samalla kuin harmaan silkkipuseron ryppyjä vähän suoritettiin. Sitten pistäytyi

emäntä kiireimmän kautta keittiöön kohta sen jälkeen antaakseen gongongin soida.

Pöytäkunta — kahta lukuunottamatta — oli miltei samassa koolla. "Epäsäännöllisyys kuuluu taiteilijaoikeuksiin", huomautti terävästi herra Walther, nuori saksalainen liikemies merkitsevästi silmäillen "suomalaisen" tyhjää paikkaa.

— Ja herra Zollinger täyttää tietysti ritarivelvollisuuksiaan, jatkoi kuivahkosti Waltherin sanoihin tarmokkaalta ja säntilliseltä näyttävä opettajatar, — emäntää lukuunottamatta ainoa pöytäkunnan nainen.

— "Die Finnländerin" on hemmoiteltu lapsi, puolusteli emäntä äidillisesti hymyillen.

— Lapsi! — Waltherin katseessa välähti omituisesti. — Jollen erehdy, niin hän ja minä kaikkein viimeiseksi joudumme lasten kirjoihin.

Samassa aukeni ovi, ja kaikkien katseet kohdistuivat odotettuihin. Iloisen livertelevää, melkein veitikkamaisesti lausuttua tavanmukaista "Malzeit"-sanaa seurasi kepeä kumarrus pöytävieraille. Sitten neiti Aaltio asettui paikalleen alkaen yht'aikaa sekä ateriansa että vilkkaan keskustelun lähimmän naapurinsa, schweitsiläisen insinöörin kanssa. "Ritari", toinen poissaolleista, asettui sillävälän huomaamatta paikalleen, opettajattaren ruvetessa tiedustelevaan, oliko hän tänään jo ollut korkeakoulussa, vai olivatko luennot unohtuneet toisten "velvollisuuksien" tähden?

Pöydän päässä istuva hollantilainen yhtyi suomalaisen ja insinöörin puheisiin, ja pian oli sekä ateria että keskustelu täydessä käynnissä.

Ainoastaan herra Walther, liikemies, istui vaiteliaana. Hän ei edes näyttänyt seuraavan keskustelua. Hänen koko huomionsa tuntui keskittyvän syömiseen. Oikeastaan se kuitenkin kohdistui niihin ajatuksiin, joita hän syödessään hautoi mielessään. Ja että ne jollain tavoin koskivat neiti Aaltiota, sen saattoi arvata niistä pikaisista, mutta terävistä katseista, jotka hän silloin tällöin nopeasti ja salavihkaa kiinnitti vastapäätä istuvaan suomalaiseen.

Waltheria harmitti. Hän osasi nuo useasti uudistetun tarkastelun alaiseksi joutuneet piirteet jo ulkoa. Ja sittenkin täytyi hänen katsoa ja tarkastaa. Valkoinen otsa oli matala ja sen voimakkaasti ulospäin kaartuvat kulmat antoivat kasvojen yläosalle älykkyyttä ilmaisevan piirteen. Tukka oli kiiltävän musta ja harvinaisen tuuhea samoin kuin pitkät silmäripsetkin ja nuo kaunismuotoiset — kuin taiteilijasiveltimen kohdalleen pyyhkäisemät kulmakarvat. Tässä kaikessa samoin kuin hieman koukistuneessa, ei erittäin kauniissa nenässä — oli paljon enemmän slaavilaista kuin pohjoismaista tyyppiä. Kasvot sinänsä — silmäänpistävästä värikyydestään huolimatta — eivät olisikaan saaneet aikaan sitä omituista, puoleensavetävää yleisvaikutusta, jonka kokonaisuudelle antoi tuo siromuotoinen, herkkä suu, täynnä milloin elämäniloa ja hehkua, milloin sydäntä vavahuttavaa, haikeata tuskaa ja nuo syvät, tutkimattomat silmät. Niiden väristä oli oikeastaan mahdoton päästä selville. Milloin näyttivät ne tummilta — ehkä kuitenkin tumman sinisiltä — milloin oli niissä vain kirkasta, vallatonta kimmellystä. Ja aina ne pitkien ripsiensä suojassa välähtivät kuin tiheikköön kätkeyty lähteensilmä.

Niissä ja tuossa herkkäilmeisessä suussa oli ehkä jotain pohjoismaista — jotain määrittelemätöntä ja henkevyydellään omituisesti tenhoavaa, jollaista kai oli Pohjolan luonnossa ainakin omituisen, kesäisen valkeuden vallitessa.

Waltherin katse solui kasvojen piirteistä neiti Aaltion solakalle, mutta samalla täyteläiselle vartalolle, jonka muodot muodikas, ruumiinmukainen puku sai huomattavasti esiintymään. Slaavi, slaavi, elämänhaluinen ja elämästä nauttiva slaavi hän oli koko olemukseltaan muuten. Tuo suu ja nuo silmät vain...

Walther puraisi vihaisesti viiksiään ja pani ruuan kiireellä painumaan. Häntä harmitti se, että hän taaskin tarkasteli ja analysoi. Hän oli varma siitä, että hän oli yhtä selvillä "suomalaisen" sisäisestä kuin ulkonaisestakin ihmisestä. Ja hän oli varma myöskin siitä, että tuo suu valehteli ja että nuo silmät pettivät. Ja sittenkin hän tiesi, että jos neiti Aaltio äkkiä olisi antanut suosionsa auringon paistaa hänelle, olisi hän taas uskonut pohjattoman katseen ja herkkäilmeisen suun kuvastamaan sisäiseen kauneuteen.

Mutta nyt kun neiti Aaltiolla oli muita — myöhemmin tulleita, — nyt hän pystyi arvostelevaan. Ja ankarastikin.

Etehisen ovikello helähti samassa ja emäntä, jota nähtävästi hermostutti muutama katkonainen, matalääninen etehisestä kuuluva lause, nousi anteeksi pyytäen pöydästä. Ovi etehiseen jäi hänen mennessään raolleen.

— Nähtävästi joku asuntoa etsivä, huomautti opettajatar.

— Sepä mainiota, singautti neiti Aaltio tulemaan. — Uutuudella on aina viehätöksensä.

— Jo siitäkin syystä, että vanha joutaa tieltä vasta, kun uusi on tiedossa. — Waltherin katse iski terävänä "suomalaiseen". Sitten hän jatkoi ruokansa märehkimistä kiusallisella tyyneydellä.

— Niinpä tietenkin. En minä viskaa vanhoja hansikkaitani uuniin, ennenkuin uudet ovat käsissä. — Neiti Aaltio nauroi.

— Onpa "uuni" teille pohjolaisille tuttu käsite, koska se tulee mieleen tällaisenakin päivänä, jolloin ihminen uunia ajattelemaattakin tuntee olevansa sulamistilassa. — Opettajatar yritti puheen kääntämistä uusille urille.

— Kuulkaa, he menevät yläkertaan, pisti nyt insinööri väliin.

— Ullakolla kuuluu joku pieni komero vielä olevan vapaana, jatkoi hollantilainen, joka itse asui talon suurimmassa ja kalleimmassa huoneessa.

Opettajatar rupesi varovaisuuden vuoksi tekemään tilaa uudelle tulokkaalle. Saattoihan emäntä kutsua vieraansa suoraan ruokailemaan.

— Hän on ulkomaalainen, sen kuulin puheesta, vakuutti insinööri.

— Pian pääsette selville hänestä, huomautti Walther kuivahkosti. — He kuuluvat jo olevan tulossa.

— Mies on ainakin kykenevä nopeaan ratkaisuun — mikä on kieltämätön ansio, todisti neiti Aaltio.

Rouva Helm avasi samassa oven itse kohteliaasti väistyen syrjään antaakseen vieraille tietä.

— Ei, ei mitenkään. — Nuorehko, kalpeakasvoinen ja huomattavan laiha herra vetäytyi hämillään ovelta syrjään antaen tietä emännälle.

— Koska niin tahdotte! — Rouva Helm purjehti tyytyväisenä paikalleen, soitti pöytäkelloa ja käski palvelijan valmistamaan paikan uudelle tulokkaalle. Sitten hän kääntyi vieraan puoleen. — Ehkä saan esittää. — Hän kumarsi pöydässä oleville ja rupesi sitten latelemaan nimiä ja arvonimiä. Kuullessaan ensiksi esitellyn nimen aikoi vastatullut nähtävästi käydä kättelemään, mutta huomattessaan toisten vain kumartavan päätään vetäytyi hän takaisin samalla huomattavasti punastuen. Rouva Helm jatkoi mitään huomaamatta esittelyä. Mainitessaan neiti Aaltion nimen lisäsi hän maire hymy huulillaan: "Kaikkien meidän suosima kansalaisenne". — Helene, jatkoi hän palvelijalle, pannaan lautanen tähän. Tohtori tahtoo varmaan istua suomalaisemme vieressä.

— En minä ole tohtori — yritti vasta tullut oikaisemaan.

— Emme ole kuulleet nimeä, huomautti neiti Aaltio.

— Anteeksi, anteeksi, pyyteli emäntä. — Hyvät naiset ja herrat, tässä on suomalainen, maisteri Jen-, Jen-.

— Jänne, oikaisi vastatullut taaskin punastuen. Sitten hän painui paikoilleen neiti Aaltion viereen ja sanoi selvällä suomenkielellä. — Onpa hauskaa vihdoinkin yhtyä suomalaiseen. Muukalaiseksi sitä auttamattomasti tuntee itsensä täällä, etenkin kun näin suin päin joutuu suureen ja outoon seuraan.

— Älkää olko epäkohtelias puhumalla kieltä, jota eivät toiset ymmärrä, oikaisi neiti Aaltio saksaksi. Sitten hän kääntyi insinöörin puoleen innokkaasti ruveten keskustelemaan edellisen illan oopperanäytännöstä.

Polttava puna karkasi taaskin Martti Jänteen hienopiirteisille, mutta kalpeille kasvoille. Häntä, joka muutenkin tunsu taitamattomuutensa tällaisessa seurassa, oli kaikkien kuullen läksytetty kuin tyhmää koulupoikaa. Ja vain sen johdosta, että hän ensi kertaa pitkistä ajojen tavatessaan kotimaalaisen iloissaan siitä oli tehnyt rikoksen seuraelämän lakia vastaan!

Näin ei olisi käyttäytynyt se, joka vähänkin ymmärsi toisen orpoudentunteita. Mutta mitäpä tuollainen seuraelämän nukke käsittäisi sellaista! Heillä molemmilla ei tietystikään ollut mitään yhteistä, ei edes vaikka vieraassa maassa tapasivat toisensa kansalaisina.

Martti Jänne vastasi lyhimmiten emännän kohteliaisiin tiedusteluihin, kasvoillaan ilme, joka ei kehoittanut toisia pöytäkuntalaisia yhtymään keskusteluun. Pöydästä noustaessa hän aikoi kiireimmän kautta vetäytyä omaan huoneeseensa, mutta neiti Aaltio pysäytti hänet odottamatta.

— Tahdotte kai vähän tutustua ympäristöön. Jos tyydytte suomalaiseen oppaaseen, tulen mielelläni mukaan. — Se sanottiin vaatimattoman yksinkertaisesti. Martista siinä oli kuin anteeksipyytävä

ystävällisyyttä. Hän olisi varmaan näyttänyt loukkautunutta mieltä, jos nyt olisi vetäytynyt syrjään. Siksi hän vain kumarsi ja kiitti.

Neiti Aaltio pyörähti samassa muutamien tanssiaskelin parvekkeen ovelle, viskasi molemmat ovet selko selälleen ja jäi itse kynnykselle ahneesti särpien sieraimiinsa tuoksuvaan kesäilmaa. Pöydästä nousseista herroista kerääntyivät useimmat hänen ympärilleen ilmeisesti haluten jatkaa hänen alkuunpanemaansa vallatonta leikinlaskua. Mutta neiti Aaltio oli jo nähtävästi ottanut itselleen haluamansa annoksen herkullisentuoksuavaa ilmaa. Hän pyörähti kantapäällään, nyökkäsi lyhyen hyvästin herroille ja kääntyi sitten kuin vanha hyvä ystävä Marttiin päin. — Wir gehen dann, nicht wahr? He tekivät aluksi kierroksen puutarhassa, jossa erilaiset hedelmäpuut vielä olivat valkoisinaan kukkia. Sitten neiti Aaltio suuntasi kulun "Weisser Hirsch'in" katvekattoiseen puistoon, jonka sinne tänne risteileville teille ilmestyi kulkija toisensa jälkeen. Ateriansa päättäneet olivat nähtävästi joukolla lähteneet liikkeelle sekä huviloista että itse parantolasta.

Martin mieleen juolahti ajatus, että neiti Aaltio oli käyttänyt häntä bulvaanina tahtoessaan jostakin syystä lähteä tälle kävelyille toisten seurasta riippumattomana. Jokin erikoinen ja salattu syy hänellä tietysti oli. Mikäpä muu olisi saattanut hänet jättämään häntä palvovan herraseuran lähteäkseen oppaaksi kömpelökäytöksiselle kotimaalaiselle, jota hän vasta oli läksyttänyt kuin mitäkin koulupoikaa.

Neiti Aaltio ei aluksi kiinnittänyt huomiota Martin kylläkin huomattavaan vaitelaisuuteen. Hän jutteli, kertoi ja esitteli pitkin matkaa, vilkkaasti, mutta samalla yksinkertaisesti ja tutunomaisesti. Äkkiä hän kuitenkin pysähtyi ja keskeytti puheensa.

— Tässä vain puhelen puhelemistani, vaikka tällainen katseleminen ja kuunteleminen ei ehkä ensinkään miellytä teitä. Minä ehdotin tätä kävelyä oikeastaan vain siksi, että huomasin teidän haluavan puhua suomea.

Martti puraisi huultaan. — Se oli epäkohteliasta minun puoleltani. Ymmärrän sen itsekin. Mutta kun ei kuukausimääriin ole saanut kuulla suomen sanaa ja kun sitten odottamatta tapaa kotimaalaisen, tarttuu tilaisuuteen kuin nälkäinen leipään.

— Mutta kai te viihdytte täällä?

— Viihdynkö? Voiko teistä yleensä viihtyä ulkomailla?

— Ja miksikä ei?

— Siksi, ettei saa kodin tunnetta muuta kuin kotona.

— Se, jolla ei ole kotia missään, on kotonaan kaikkialla. — Neiti Aaltion huulet olivat hymyssä, mutta sanoista särähti katkeruutta, joka hetkeksi pani Martin ymmälle.

— Ehkä istuudumme, ehdotti neiti Aaltio viitaten penkkiä suuren pyökkipuun varjossa. — Te, epäkiitollinen ihminen, olette kai kulkenut tässä rinnallani miettien vaikka mitä sill'aikaa kun minä olen pannut parastani teitä huvittaakseni. — Hän naurahti iloisesti asettuessaan penkille.

— Minun on vaikea äkkiä siirtyä oloista toisiin, myönsi Martti. — Ulkonainen vaihdos tapahtuu nykyoloissa äkkiä, mutta sielua ei saa niinkään helposti siirrettyksi.

— Johan minä sen arvasin. — Neiti Aaltio nauroi taaskin. — Te olette noita myyränluontoisia, jotka kaivautuvat oloihin ja asioihin kuta syvemmmälle sitä parempi — päivän kirkasta valoa pakoon. Hyi sentään!

— Luuletteko ihmisen syventyvän paetakseen valoa — eikö pikemmin päästäkseen valoon — t.s. selvyteen?

— Ette siis suostu myyränluontoiseksi?

— En ainakaan mikäli se tietää valonarkuutta. — Martti oikaisi vaistomaisesti, katse kohosi ja siinä välähti jotain teräksistä.

— Teissä on siis kaikesta huolimatta pontta — ainakin jonkun verran?

Puna lehahti taas tavallisesti kalpeille poskille. — Jonkun verran, toisti hän hitaasti ja painolla. Sana sai purevuuteen vivahtavan väreen.

Neiti Aaltio nauroi iloista, hilpeätä naurua. — Ette saa pahastua! Katsokaa, on olemassa paljon sellaisia, joilla on sanavarastossaan vain siloisia, koko ympäristöä miellyttäviä sanoja. Minä olen päättänyt vaihteen vuoksi aina sanoa ajatukseni suoraan. Se on minun etuoikeuteni ja teidän täytyy tottua siihen — jos yleensä aiotte seurustella kanssani — mikä melkein käy välttämättömydeksi siksi

pienessä, asuntolassa kuin meidän.

— Suoruus on mielestäni muuta kuin yksityisen ihmisen etuoikeus. Se on meidän velvollisuuksiamme.
— Martti puhui harvakseen ja mietiskelevästi, melkein kuin itsekseen. Hänen katseensa oli kaiken aikaa tähdättynä johonkin epämääräiseen kohtaan avaruudessa, eikä hän ensinkään huomannut mairittelevan leikkisää ilmettä vierustoverinsa kasvoilla.

— Saattaa olla. — Neiti Aaltio nakkeli päivänvarjollaan pikku kiviä ylös ilmaan. — Mutta kaikki eivät välitä velvollisuuksistaan. Ja toiset taas ovat sen luontoisia, etteivät loukkaa, vaikka sanovatkin ajatuksensa suoraan. Heidän kaikki ajatuksensa kulkevat kiltisti kohteliaisuuden ja sopivaisuuden valjaissa. Mutta toiset ovat uppiniskaisia, kapinallisia ja he juuri loukkaavat sillä, että sanovat ajatuksensa suoraan. Minä olen noita kapinallisia.

— Ja ketä vastaan te kapinoitte?

— Elämää ja sen oloja vastaan.

— Niitä vastaan kannattaakin kapinoida. — Martti nojasi vanhan pyökin runkoon katseen seuratessa taivaalla liitelevää villanvalkoista pilvenhattaraa. — Miksi toiset saavat taivaltaa tällaisilla ihanilla kukkuloilla toisten elellessä aikansa kellarikerrosten pimennöissä? Miksi toiset saavat tuhlata parin illan pukuun summan, joka hankkisi vuodeksi vaatteet kokonaiselle perheelle? Ja miksi muutamien juhla-ateriaan pannaan raha, joka häätäisi nälän monenkin köyhän kodista? Minäkin kapinoin, sillä oikeamielisen *täytyy* kapinoida.

Neiti Aaltio liukahutti kärsimättömästi pientä kiiltonahalla kengitettyä jalkaansa ja pani merkille, että hänen silkkinen alushameensa samalla huomattavasti kahahti, — joka ei juuri tänä hetkenä ja tällaisen yksinkertaisuusapostolin rinnalla ollut oikein sopivaa.

— Kapinoivat voivat kapinoida keskenäänkin, sanoi hän lyhyesti. — On olemassa paljon pahemmanlaatuista vääryyttä kuin se, josta te puhutte. Toiset syntyvät tänne onnellisen ja hellivän kodin helmaan, toisilla on katkerin kodittomuus kehtona. Toisilla on elämän eväinä vain hyviä, onnea tuottavia ominaisuuksia, toiset saavat myötäjaisikseen varmat tuhon enteet. Joka on hyvä, noudattaa luontoaan, tekee muita onnellisiksi ja tulee itse onnelliseksi. Joka on paha, noudattaa myöskin luontoaan, tulee onnettomaksi ja vetää toisiakin onnettomuuteen. *Siinä* on vääryyttä, jos missä. Sentähden minä kapinoin — en vain oloja, vaan itse elämää ja sen tuntemattomia ja tutkimattomia lakeja vastaan.

Martti Jänne ei enää katsellut avaruudessa liiteleviä pilviä. Hän kuuli ihmisäänen, joka värisi tukahutettua tuskaa, ja tällä hetkellä hän ensi kertaa todella huomasi jotain muuta kuin itseään, omia ajatuksiaan ja omia tunteitaan. Hänen katseensa kääntyi äkkiä vierustoveriin ja pitkien, poskia sipaisevien silmäripsien alta näki hän välähdyksen, joka muistutti kaivon syvyydessä kimaltelevaa hetteen silmää. Hänen katseeseensa nousi suuri hämmästys. Neiti Aaltio huomasi tämän.

— Te ette odottanut tämänkään verran vakavuutta ja ajatusta "muotinukelta", myöntäkää se!

— Sen tapaista minä todella ajattelin. Totuus on tunnustettava.

— Todistus siitä, miten paljon hyvää "hyvät" ihmiset uskovat muista. — Neiti Aaltio nousi äkkiä. — Mennään, sanoi hän jäykästi ja alkoi kiivaasti astua eteenpäin. Martti seurasi saamatta sanaakaan sanotuksi. Kun hän viimein oli päässyt sen verran sisäisen hämminkinsä herraksi, että aikoi vastata, oli se jo myöhäistä. Tie teki äkkikäänteen ja mutkassa he joutuivat vastatusten schweitsiläisen insinöörin ja herra Zollingerin kanssa. Neiti Aaltio alkoi samassa keskustelun näiden kanssa ja antautui siihen niin kokonaan, että hän aivan näytti unohtavan Martin. Puhe koski aikaisemmin suunniteltua oopperaanmenoa. Martti tunsikin olevansa liikaa. Hän kumarsi siitä syystä, kiitti seurasta ja poistui nopein askelin.

Seuraavan päivän iltapäivänä istui Martti ullakkohuoneessaan kynä kädessä ja äidille alkamansa kirje edessään. Tämä äkkinäinen siirtyminen ulkonaisesti ahtaista ja epämukavista oloista sekä ahkerasta opiskelemisesta tällaisten perhoselämää viettävien ihmisten maailmaan oli äidin tahdosta ja toimesta tapahtunut. Hän se alkuaan oli Marttia tähän opintomatkaankin kehoittanut ja innostanut. Eikä se, mikäli asia koski opintoja, vaikeata ollutkaan. Martti, kirjatoukka, oli itekin jo ajatellut opintomatkaa. Mutta pelko velkojen suureksi kartuttamisesta oli häntä pidättänyt. Äiti oli kuitenkin häntä rohkaissut. Ja nyt lopuksi hän oli pannut koko äidillisen vaikutusvaltansa liikkeelle saadakseen Martin ennen kotiinpaluuta vähän lepäämäänkin. Äiti oli ehdottanut Schweitsiä, Thüringeniä, Schwartzwaldia tai mitä kaunista vuoriseutua hyvänsä, kunhan Martti vain sinne lähtisi. Äidillä oli vielä pieni summa

säästettynä isävainajansa perinnöstä ja sillä hän tahtoi kustantaa Martille edes muutaman viikon virkistysajan hänelle mieluisassa paikassa.

Ja kun Martti nyt vihdoinkin oli täällä, odotti äiti tietysti hartaasti tietoja. Dresdeniin Martti oli päättänyt lähteä suureksi osaksi siitä syystä, että se jo oli kuin kotimatkan varrella, mutta myöskin Dresdenin taidekokoelmien ja kuulun musiikkielämän houkuttelevana. Ennen tänne tuloaan hän jo olikin viettänyt muutamia sisältörikkaita päiviä itse Dresdenissä. Hän oli astuskellut tuntikausia Zwingerissä, säännöllisesti istunut "Betestunden" ajat Frauen ja Kreuz-Kirchessä, olipa hän Ringstrasselta löytänyt hauskan kansankirjaston, missä oli istunut tuntikausia tutkien sinne kokoontuneiden työläisten kasvoniilmeitä ja samalla ahmaisten vähän saksalaista kaunokirjallisuutta, jota hän — kuten muutakin kevyempää lukemista tunsin sangen vähän. Illan tullen oli hän säännöllisesti retkeillyt kaupunkia ympäröivillä kukkuloilla sekä nauttiakseen luonnosta siellä että löytääkseen paikan, johon voisi asettua. "Weisser Hirsch"-in ympäristö oli häntä erityisesti miellyttänyt. Varsinaista parantolaa hän ei missään tapauksessa tahtonut ajatella. Tuollainen hienoston pesäpaikka olisi jo sellaisena häntä kammottanut. Mutta lähiseudulla olevista pikku huviloista näyttivät monetkin miellyttäviltä. Valkea, pieni huvila suuren puutarhan keskellä oli vienyt voiton toisista, ehkä siksi, että se näytti pienemmältä kuin muut. Ja suinpäin hänen sitten olikin karattava sisään huoneita tiedustelemaan. Muuten kai rohkeus viime hetkessä olisi pettänyt.

Martti laski kynän kädestään ja työnsi alkamansa kirjeen hiukan syrjään. Hän oli jo kertonut koko joukon viime päivien kokemista äidille, mutta kuvaus tuntui yhä puolinaiselta. Äiti oli tottunut saamaan osaa kaikesta. Eikä tässä ollut kuin ulkonaiset puitteet hänen nykyisestä elämästään? Mutta mitä hän voisi lisätä? Hän oli oikeastaan ristiriitaisella mielellä eikä hän tahtonut panna sellaista tähän ensimmäiseen kirjeeseensä "virkistyspaikastaan". Hänen ei ollut helppo siirtää sieluaan oloista toisiin, kuten hän itse oli tunnustanut. Sekä irtiriistäytyminen siitä missä hän oli elänyt että sopeutuminen uuteen tuotti hänelle säännöllisesti eräänlaista sisäistä tuskaa. Ja tällä kerralla oli ristiriita tavallista tuntuvampi, kun hän — opiskelujensa aikana asuttuaan ikävissä, halpahintaisissa vieraskodeissa tai vaatimattomissa työläisperheissä — oli tullut siirretyksi tällaisiin, hänelle kokonaan vieraisiin hienoston oloihin.

Opiskelujensa lomassa hän oli tutkinut saksalaisten kellarikerrokselaisten ja katonraja-asukkaiden oloja. Sosiaaliset uudistukset olivat aina herättäneet hänen harrastustaan. Mutta hänen luontoiselleen oli tuollainen tutkiminen raskasta ja kuluttavaa. Ja miten syvälle nuo näkemykset olivat syöpyneet hänen sisimpäänsä, sen hän näissä uusissa oloissa tunsin selvemmin kuin koskaan.

Saattoiko kellarikerrosten ja katonrajalaisten elämään tutustunut koskaan enää muuttua huolettomaksi päivänpuolella eläjäksi? Eikö se ilma, jota hän hengitti, se vuode, jolle hän laskeutui, se runsasruokainen pöytä, joka häntä odotti, syyttänyt häntä?

Saattoiko kukaan pitää itseään etuoikeutettuna tämän kaiken nauttijana? Eikö pikemmin se, joka rehellisesti halusi viedä elämää eteenpäin ja todella auttaa toisia, tuntenut velvollisuudekseen Aleksanteri Suuren tavoin työntää luotaan hänelle persoonallisesti suodun virkistysajan siitä syystä, etteivät kaikki voineet saada osaa siitä?

Niiden, jotka eivät ensinkään tunteneet muuta kuin mukavaa, nautintorikasta elämää, oli helpompi olla. He ottivat, huolettomasti vastaan osansa. Ja jos heillä oli huolta, koski se vain sitä, miten tuo osa saataisiin mahdollisimman suureksi.

Se ympäristö, johon hän nyt oli joutunut, oli kai juuri tällaista. Ja sekin tuntui pahalta.

Tai tuomitsiko hän ehkä väärin? Neiti Aaltion sanat: "minkä verran te hyvät ihmiset uskotte hyvää muista" johtuivat hänen mieleensä.

Miksihän tuo ventovieras nainen oli sanonut häntä, Marttia, hyväksi? Mitä hän tiesi toisen hyvydestä tai huonoudesta? Ja mitä hän itse oli sisimmässään? Hänen omituinen, osaksi puoleensa vetävä ja mielenkiintoa herättävä, osaksi luotansa lykkäävä olemuksensa oli Martissa herättänyt joukon omituisia, hämäräperäisiä ja ristiriitaisia tunteita.

Mitähän äiti oikeastaan ajatteli tuollaisesta? Hemmoiteltu ja vaateliha hän oli. Eikä se tapa, jolla hän piti ihailijoitaan loitolla, suinkaan aina tuntunut miellyttävältä. Mutta pirteä, suustaan sukkela ja mielenkiintoinen ihminen hän joka tapauksessa oli. Ja se pohjattoman syvä suru, joka eilen hänessä oli puhjennut esiin, se se enemmän kuin mikään muu oli kiinnittänyt Martin ajatukset häneen.

Martti nousi ja alkoi kiivaasti mittaila huoneensa lattiaa. Elämässä oli niin paljon ristiriitaa. Ei ainoastaan suuria, vaan myöskin pieniä ja kiusallisia. Niinkuin nyt esimerkiksi suhde muihin ihmisiin ja heidän oikea arvosteleminen. Jos heitä epäili ja kritikoi, tuli helposti tehneeksi heille vääryyttä. Jos koetti uskoa parasta heistä, tuli pian nenästä vedettäväksi narriksi. Hänen oma, peräti pieni ihmisten ja

elämän tuntemuksensa oli monesti ennenkin Martista tuntunut kiusalliselta. Sekä olosuhteet että hänen luonteensa olivat vaikuttaneet sen, että hän yliopistossakin oli tullut viettäneeksi kokolailla syrjässä pysyttelevää erakkoelämää. Naisten suhteen hän varsinkin oli outo ja muukalainen. Hänhän ei koskaan ollut seurustellut kenenkään muun kuin äidin ja Eiran kanssa. Ja pitipäs nyt hänen tielleen sattua tällainen outo otus, joka näkyi panevan viisaampienkin miesten päät pyörälle!

Huoneesta alapuolella kuului iloista rallatusta, laatikkojen aukomista ja kiinni työntämistä. Martti muisti, että neiti Aaltio tänään aikoi oopperaan yhdessä schweitsiläisen ja herra Zollingerin kanssa. Nyt hän tietysti paraillaan pukeutui.

Martti tarttui kiireisesti kynään ja jatkoi siitä mihin äsken oli lopettanut. "— Täällä samassa paikassa asuu toinenkin suomalainen, eräs omituinen, hemmoiteltu — aioin sanoa — 'suuren maailman nainen'. Mutta jos sillä tarkoitetaan jotain ei aivan hyvää, teen ehkä asianomaiselle vääryyttä. Minä nimittäin vuoroin harmistun tähän neitoseen, vuoroin pyydän häneltä sydämestäni anteeksi epäedullisia arvostelujani. Sinä tiedät, että naismaailma on minulle 'terra incognita'.

"Ja muutenkin olen — kaikesta kasvatuksestasi huolimatta — samanlainen raukka kuin ennenkin. Elämän pulmat ja ristiriidat ajavat minut yhtenäen umpikujaan. Minä mietiskelen ja filosofiaan hedelmättömästi. En pääse selvytyteen enkä toimintaan.

"Helsingissä vapaana olevaa paikkaa, josta kirjoitit, olen kuitenkin päättänyt hakea. En siitä syystä, että pääkaupunki koskaan minua on kiinnittänyt, vaan yksinkertaisesti siksi, että siten pääsisimme muuttamasta. Oulunkylästä käsin voisin hyvinkin hoitaa virkaani. Ja elämäni saisi jatkaa entisessä hiljaisessa uomassaan. Koti ja työ — saisi vastaisuudessa kuten tähän asti olla maailmani."

Puutarhasta kuului herra Zollingerin ääni. Martti kumarsi hiukan päätään ja sattui paraiksi näkemään muutaman ruusun lennossa neiti Aaltion ikkunaa kohti. Sisältä kuului iloista naurua. Hetken kuluttua kuului emäntä toivottelevan: Auf Wiedersehen, auf Wiedersehen. Und viel Vergnügen!" Paremmiin nähdäkseen kumartui Martti ikkunaan päin, mutta varovasti niin, ettei itse tulisi huomatuksi. Puutarhaportti narahti samassa ja Martti näki vilahduksen helakanpunaisesta päivänvarjosta ja vaaleasta juhlapuvusta. Äänistä hän huomasi, että laskettiin leikkiä ja pidettiin hauskaa.

Hän muisti edellisen päivän kävelyn ja sen mikä silloin oli tehnyt häneen kaikkein syvimmän vaikutuksen. Hänessä kuohahti kuin suuttumuksen tapaista. Tuollaista oli maailman meno! Korea puku ja naurava pinta kätkevät toisten katseilta itkevää sydäntä. Ja kuka takasi, ettei pinnan peittoon lopulta tukehtunut se, mikä ihmisessä oli parasta ja arvokkainta?

Hän tarttui kiivaasti kynään: — "Äiti, miten oikeastaan jaksat? Eira kirjoitti kerran, että olit väsynyt. Muista pitää hyvää huolta itsestäsi. Minun tähteni. Minä olen täällä nauttimassa ja voimistumassa sinun pyynnöstäsi. Mutta huolehdi myöskin itsestäsi. Poikasi tarvitsee sinua. Nyt kipeämmin kuin koskaan. Muista se! — — — Niin, sillä nythän varsinaisen elämäntyöni pitäisi alkaa. Enkä minä tahdo elää suotta. Sekin velvoittaa, että pienessä maassa jokaisen yksilön työ, jokainen pienikin ratas on tarpeen. Mutta äiti, minä olen avuton raukka monessa suhteessa. Olen mahdoton, kelpaamaton tähän elämään, sen tunnen usein."

Kynä liukui hiljalleen Martin kädestä ja pää painui vasten rintaa. Ulkona kohiseva elämä oli painunut kuin olemattomiin. Martti oli kahden äitinsä kanssa.

Hän heräsi ajatuksistaan vasta gongongin kutsuessa iltaruualle.

Astuessaan ruokasaliin huomasi hän joutuvansa syömään illallisen kahden rouva Helmin kanssa. Toisilla oli nähtävästi kullakin omat huvinsa. Mutta pöytäpuheista ei silti ollut puutetta. Martti sai vain kuunnella valmista.

— Onpa se hauskaa, että pidätte huoneestanne! Minä koetankin aina parastani vuokralaisteni suhteen. Mutta raataa, raataa sitä saa Ja kun sitten sattuu kuten nytkin, että keittäjätar on nyrjäyttänyt kätensä! Mutta mitäpä te herrat ymmärrätte sellaisista huolista! Eikä kaikki naisetkaan! Teidän maalaisenne esimerkiksi. Jumala varjelkoon, jos hänen pitäisi seista hellan ääressä!

Martin täytyi hymyillä. — Mistä me tiedämme vaikka hän olisi hyvinkin käytännöllinen!

— Tiedämme? Ai, ai, herra Jenne, kyllä perheenemäntä näkee! Mutta mitäs herrat! Ja kun hän on sellainen tenhotar. Lahjakas hän myöskin on, ottaa jos minkälaisia tuntia, laulussa, maalauksessa ja vaikka missä. Hätäkö ottaa rikkaan nuoren tytön.

Martti ei voinut olla ihailematta rouva Helmin hämmästyttävää taitoa kiidättää puhetta eteenpäin samalla kuin hän nälkiintyneen kiireellä huolehti jo ennestään hyvin ruokitun ruumiinsa ravitsemisesta.

Samassa kun rouva Helm oli saanut viime suupalansa nielaistuksi ja kuvailulleen sopivat päättäjäissanat sanotuksi, pyyhkäisi hän tyytyväisesti muutamia ruokajätteitä suupielistään ja hymähti. — Minä olen tässä yksin pitänyt huolta puhelusta. Mutta te olette harvasanainen mies. Ja sellaiset tahtovat tavallisesti kuunnella. Minä koetan aina asettua vieraitteni kannalle. Sentähden ihmiset viihtyvätkin luonani.

Martti juoksi suu hymyssä ullakkohuoneeseensa. Täällä vetäisi hän lepotuolin ikkunan ääreen ja asettui siihen.

Paikan mukavuus, iltavalaistuksessa pehmeäpiirteiset, silmää hivelevät rinteet ja kukkivien puutarhojen tuoksut toivat hänen mieleensä ahtaitten katujen löyhkäävän ilman ja kaikkea mukavuutta puuttuvat olot. Oliko hän mies, joka ihanteenaan tavoitteli jotain vallan toista, mutta elämässään mukautui joka suhteessa — ulkonaisesti ainakin — kulkemaan samoja latuja kuin muutkin. Eikö sellainen ollut halveksittavaa ja raukkamaista?

Tai uskalsiko hän rauhoittaa itseään sillä, että hän tämän ainoan kerran teki poikkeuksen sitten jaksakseen sitä lujemmin ottein käydä toteuttamaan elämänsä korkeita ihanteita?

Hän ajatteli äitinsä harrasta pyyntöä. Sillä hän työnsi tällä kertaa ongelmat luotaan, — antautuakseen nauttimaan.

Päivän kuumentama ilmakerros lepäili autereisena hehkuna suurkaupungin etäälle ulottuvan kattokentän yläpuolella. Siellä täällä näkyi sen keskeltä muita rakennuksia ylemmäksi yrittelevä kirkontorni. Ja paikka paikoin tuikahteli jo kelmeä valoliekki auerusvasta esiin. Ilta alkoi pimetä ja valoja sytytettiin.

Vähitellen hälveni sumukerros. Kukkuloiden rinteille laski pimenevä ilta peitteensä. Lopulta ei enää ollut muuta olemassa kuin kesäyön hivelevän lämmin ilma ja valomerenä säteilevä suurkaupunki, jonka jakoi kahtia Elben syvä musta uoma.

Martin katse kiintyi erityisesti eri kaupunginosia toisiinsa yhdistäviin siltoihin. Erivärisine sähkövaloineen ne näin etäältä katsoen näyttivät suurilta hohtokivillä kaunistetuilta koristenuhoilta.

Mikä pienuuteensa hukkuva hyttynen olikaan yksilö tällaisessa myllertävässä ihmiseressä! Kuka siellä, kysyi, pysykö ihminen pystyssä, vai hukkuiko hän? Minkä verran tiesivät edes samassa talossa asuvat toisistaan? Oliko heillä mitään muuta yhteistä kuin kova kamppailu olemassaolon puolesta? Tarkoituksetonta ja epätoivoisen ylivoimaista olisi elämä ilman sellaista päämäärää, jonka hyväksi todella kannatti sekä kärsiä että pyrkiä. Usko Jumalaan, elämän iankaikkisuuteen ja ihmissielun lopulliseen kirkastumiseen, se vain antoi ihmiselämälle sisältöä ja selkärankaa, joka saattoi pitää pystyssä ja auttaa eteenpäin silloinkin, kun eivät mitkään ulkonaiset seikat olleet tukemassa ja suojaamassa. Usko se antoi rohkeutta oman voimattomuustunteensakin painamalle mielelle.

Illan tuuli lehahti hyväilevän lauhana huoneeseen. Se tuntui sipaisevan otsaa pehmeästi kuin äidin käsi.

Etelän tummansinertävälle taivaalle oli syttynyt pieni, kirkasloisteinen tähti, joka rohkaisevan ystävällisesti vilkutti silmää.

Martti alkoi hitaasti riisuutua, mieli täynnä illan rauhaa.

Silloin hän äkkiä kuuli kovaäänistä puhetta ja naurua. Oopperassa olleet palasivat kotiin.

Hänessä heräsi vastenmielinen tunne siitä, että tulijat eivät ajatelleet muuta kuin itseään ja omaa hauskuuttaan. Heidän kovaäänisyytensä oli häiritsevä soraääni illan hiljaisuudessa.

— Sh, sh, toiset nukkuvat ehkä jo, kuuli hän samassa neiti Aaltion kiertelevän.

Hän oli siis taaskin langettanut pahan ja väärän tuomion!

Seuraavana aamuna kiiruhti Martti tavallista aikaisemmin aamiaispöytään ennättääkseen jos mahdollista syödä ennen toisten pöytäantuloa. Ensimmäinen ateria oli nimittäin saatavissa 1/2 9:stä kello 10:een ja syötiin se tavallisesti hyvinkin eri aikaan. Syötyään hän otti äsken ilmestyneen kasvatustieteellisen teoksen sekä Hauptmannin "Die Versunkene Glocke" lukuhuoneen pöydältä ja lähti kävelyille "Weisser Hirsch" in suureen puistoon.

Palatessaan sieltä "lunchille" huomasi Martti neiti Aaltion paikan tyhjäksi. Opettajatar kiiruhti huomauttamaan epäsäännöllisyyksistä ja taiteilijataipumuksista, mutta rouva Helm ilmoitti syytetyn

puolesta, että tämä erään kaupunkiin saapuneen tuttavän vuoksi aikoi olla poissa ainakin kokonaisen päivän.

Martti vietti koko iltapäivänkin kirjoinensa pyökkien siimeksessä. Lueskelun lomassa hän ajatteli ja märehti lukemaansa. Muutaman kerran hän tuli ajatelleeksi, että tämä päivä oli harvinaisen pitkä ja että häntä vaivasi omituinen tyhjäydentunne. Mutta kuin vastapainoksi tälle tunteelle totesi hän itsekseen, että päivä samalla oli harvinaisen levollinen ja sopusointuinen — ilman minkäänmoista mieltäjännittävää kiihoitusta.

Kerran hän pitkäksi aikaa unohtui ajattelemaan tulevaa työtään opettajana — jos nyt nimittäin onnistuisi pääsemään hakemaansa virkaan Helsingissä, tai jos ei siihenkään, niin johonkin toiseen. Vaikka hän itse ei ollutkaan toiminnan mies eikä, sellaisena kuin oli, jättäisikään paljon jälkeä elämään, voisi hän kuitenkin nuorten kautta ehkä tuntuvalinkin tavalla tarttua kehityksen pyörään ja olla suuntaamassa sitä sinne mistä sekä kansan että yksilön elämässä sisäinen terveys ja apu oli löydettävissä. Hän uskoi nuorisoon, — sen innostukseen, — sen vaikutusvaltaan, — sen totuudelle alttiiseen mieleen. Jos hän tuollaiselle joukolle saisi olla tietä viittomassa ja heitä innostamassa hedelmälliseen toimintaan, mitäpä silloin väliä, vaikkei hän itse ollutkaan taistelun, ei repäisevän, ulospäin kohdistuvan toiminnan mies. Nuoret, he sen tekisivät.

Martti pani levolle tyytyväisenä pitkään, luvuille ja hiljaiselle mietiskelylle omistettuun päiväänsä.

Mutta kun hän seuraavana aamuna heti aamuaterian jälkeen luuli kenenkään huomaamatta hiipineensä puutarhan perimmäiseen soppeen, näki neiti Aaltio hänet. Martti oli laskenut kirjansa penkille vierelleen ja ottanut esille kirjoituskojeet kirjoittaakseen Eiralle, kun neiti Aaltio äkkiä seisoi lehtimajan ovella.

— Toivon, etten häiritse! — Neiti Aaltio asettui huolettomasti penkille Martin viereen. — Tämä lehtimaja onkin aivan erityisesti minun soppeni.

— Suokaa anteeksi! Minulla ei ollut aavistustakaan siitä.

— Hyvänen aika — ensimmäiseksi tulleella aina etuoikeus! Te olitte kirjoittamassa. Arvattavasti kotiin?

— Tavallaan.

Neiti Aaltio kumartui sen verran eteenpäin, että saattoi luoda pikaisen silmäyksen valmiiksi kirjoitettuun osoitteeseen. Martti huomasi sen ja tunsu punastuvansa.

— Kirjoitan oikeastaan kasvinsisarelleni — vaikka hän tavallaan on tätini — tavallaan ei sekään.

— Ei teidän tarvitse selittää mitään. Minusta on aivan luonnollista, että naiset ja herrat ovat hyvinkin tuttavallisissa suhteissa toisiinsa ilman, että siinä on sen enempää. He ovat niin perin erilaisia eikä mikään niin rikastuta elämää kuin erilaisuus.

— Se on totta. Mutta monet viihtyvät köyhyudessa kaipaamatta rikkautta.

— Eivät ainakaan halua uhrata mitään rikkauten saavuttamiseksi.

— Mitä te sillä tarkoitatte?

— Esimerkiksi sitä, että meidän kotoisissa pikkuoloissamme joutavat syrjäisten puheet usein estävät miehiä ja naisia vapaasti seurustelemasta toistensa kanssa. Suurempi vapaus kuuluu myöskin ulkomaillaolon valopuoliin.

— Mutta tuolla suuremmalla vapaudella on myöskin varjopuolensa. Se tekee elämän aution laajaksi, samalla kuin se irroittaa yksilön hänelle tukea ja suoja antavasta arvostelusta. Pienet olot ovat tavallaan omiaan kannustamaan eteenpäin ja siten kasvattamaan suurempaa vastuunalaisuutta. Esimerkiksi lukeneisuus ja sivistys meillä...

Neiti Aaltio keskeytti. — Sanotteko sivistykseksi sitä, että meillä on sellaisia, jotka ovat pöntänneet päähänsä joukon kirjatietoja? Sellaisia meillä todella taitaa olla suhteellisen paljon — esimerkiksi naisten joukossa. Mutta sivistyneitä!?

— Niin, minun kai ei pitäisi sanoa mitään. Minä en yleensä tunne ihmisiä.

— Ettekä kai myöskään ole ihmistuntija? Te olette siihen liian hyvä.

— Oletteko, neiti Aaltio, kuullut eräästä, jolle kerran sanottiin: Hyvä mestari. Hän vastasi: Ei kenkään ole hyvä paitsi Jumala.

- Te käytätte korkeita vertauskuvia.
- Korkea ihanne opettaa käyttämään oikeata mittapuuta myöskin itsekoettelemuksessa.
- Mutta minä tahtoisin kuulla niistä harvoista, joiden kanssa te seurustelette.
- Ensi sijassa on äitini mainittava.

Syntyi hetken vaitiolo. Neiti Aaltion kasvoille kohosi tumma puna. Hän tuijotti hetken hiekkään, johon hän päivänvarjollaan piirusteli kuvioita, sitten katse kohosi ja tähtäytyi ankaruutta täynnä Marttiin. — Se, joka sanoo: minulla on kymmenen miljoonaa, sellaisella äänellä kuin sanoisi hän: minulla on kymmenen markkaa, hän ei tiedä mitä hän puhuu. — Minä en ymmärrä.

— Niin, ette ymmärräkään, mitä puheenne tietää sille, jolle ei edes ole äidin muistoa suotu. Minun äitini kuoli, kun synnyin.

Taas syntyi äänettömyys. Martti olisi tahtonut sanoa jotain, mutta sanat tuntuivat tänä hetkenä hänestä tyhjänpäiväisiltä ja kömpelöiltä. Siksi hän vaikenä. Viimein tarttui neiti Aaltio itse puheeseen. — Ja se kasvinkumppani, jolle olette kirjoittamassa, kuuluu myöskin pieneen, valittuun piiriinne? Uskotteko minua, jos sanon, että olen selvillä siitä, minkälainen hän on. Minä aivan kuin näen hänet silmäini edessä. Hän on tuollainen hiljainen, hyvä, aina ystävällinen nainen kuin äitinnekin. Ja hyviä, hyviä elämä tarvitsee — ei muita. Neiti Aaltion äänenväriä pisti omituisesti Martin korvaan. Mitä se oikeastaan ilmaisi? Mielenliikutustako ainoastaan? Vai katkeruutta? Vai mitä? Martti ei ymmärtänyt.

Gongongi kutsui samassa aterialle keskeyttäen siten puhelun. Mutta kohta lunchin päätyttyä ehdotti neiti Aaltio yhteistä kävelyä puistoon. Hän tuntui Martista tänään monessa suhteessa toisenlaiselta kuin ennen. Hän oli puettu yksinkertaiseen pumpulipukuun, jonka ainoana koristuksena oli pieni, lapsellisen siro pitsikaulus. Hän tuntui tänään ensi kertaa oikein kodikkaan suomalaiselta. Ja käytökseltäänkin hän oli toisenlainen kuin ennen. Hemmoiteltu, oikkuileva suuren maailman lapsi, joka antoi letkauksia sekä oikealle että vasemmalle sellaisella taidolla, ettei kukaan saanut häntä nolatuksi, oli kadoksissa. Tyyni, suomalainen tyttö kulki nyt Martin vieressä houkutellessa häntä kertomaan yhä enemmän ja enemmän sekä lähimmästä ympäristöstään että itsestään.

Martti, joka ei yleensä pitänyt paljosta puhumisesta, innostui tällä kertaa aivan huomaamattaan. Kuukausiin hän ei ollut tavannut ihmistä, jolle hän olisi voinut puhua niistä muutamista, joita hän sisimmässään yhtenäin kaipasi: äidistä, Eirasta ja Väinö Eerolasta. Siksi tilaisuus, joka hänelle näin odottamatta tarjoutui, tempasi hänet kokonaan valtoihinsa.

— Niin, siihen aikaan, kun minä tulin lyseoon, oli vielä tapana "kastaa" vastatulleet lyseon nurkalla rännin alla olevassa suuressa sammiossa. Ilma oli hyvin kylmää, kun minä sain "kasteeni" — eikä toimituksessa suinkaan menetelty hellävaroen. Heikko kun olin, sain aikamoisen yskän, niin että opettajat monesti tunnilla lähettivät minut ulos yskimään. Pahinta kaikesta oli kuitenkin, jos välitunnilla sattui yskittämään niin, että joku yläluokkalaisista sen kuuli. Silloin minut heti kovakouraisesti otettiin tutkittavaksi "kasteen vaikutuksista". Sentähden pakenin yskän kohdatessa tavallisesti lyseon pihamaan perimmäiseen soppeen. Tällaisella pakoretkellä tutustuin ensi kertaa Väinö Eerolaan. Olin pitkän halkopinon suojassa, en vain yskimässä, itkeä tihuutin siellä myöskin. Olin todella sairas. Minun oli milloin kuuma, milloin kylmä ja kaikkein pahimmiten vaivasi koti-ikävä. Luulin olevani aivan yksin, kun äkkiä kuulin iloisen äänen tiedustelevan, kuka tällaisessa piilossa karisteli kurkkuaan. Minulla lennähti sydän kurkunpäähän, sillä minä pelkäsin yläluokkien pitkiä poikia kuin pahimpia vihollisiani. Ja nyt näin aivan vieressäni tällaisen peloittavan pitkän pojan. "Älähän säikähdä, en minä ole ihmissyöjä", sanoi poika nauraen, laski kätensä olalleni ja arveli isällisesti: "Taidat olla liian heikko mies tämän kaupungin lyseolaiseksi."

Martti keskeytti äkkiä kertomuksensa. Hän tunsu omaksi harmikseen, että taaskin punastui. — Kovinpa yksityiskohtaisesti minä nyt rupesin selostamaan kaikenmoisia pieniä lapsuudenmuistoja.

— Itsehän minä pyysin teitä kertomaan. — Neiti Aaltio loi vierustoveriinsa pikaisen, läpituonkevuudellaan hämmentävän ja samalla kaikkea tarkastelua väistävän katseen. Sitten hän pyysi jatkoa.

— Sinä päivänä läksin koulusta Eerolan seurassa. Ja voin liioittelematta sanoa, että kohosin sen kautta arvossa sekä omissa että toisten silmissä. Eerola oli tosin vasta kuudennella luokalla, muita pituutensa puolesta hän olisi kelvannut vaikka kahdeksannelle. Ja monessa muussa suhteessa myöskin. Siksi hän nautti suurta arvonantoa yläluokkalaistenkin piirissä.

— Ja te olette olleet ystäviä tuosta ajasta alkaen?

— Sanan täydessä merkityksessä. Me kirjoitamme ani harvoin toisillemme. Ja kun oleskelemme

samalla paikkakunnalla, voi kulua pitkiäkin aikoja ilman että tapaamme. Mutta me emme vielä kertaakaan ole pettyneet emmekä tule pettymään toistemme suhteen.

— Takaamatta paras.

— Vaikken luottaisikaan itseeni, luotan häneen. Siksi voin taata.

— Ja te uskotte todella, että on olemassa ehdottoman luottamuksen arvoisia ihmisiä? Minä en ainakaan tunne ketään sellaista.

Martti Jänne näki kosteaa kiiltoa muutamissa poskia sipaiseissa pitkissä silmäripsissä, ja neiti Aaltion suun ympärillä väreili piirre, joka painoi kuin pilven hänen otsalleen.

Martista tuntui tällä hetkellä siltä kuin hänen olisi pitänyt ojentaa kätensä vierustoverilleen ja sanoa: Luottakaa minuun, minä en petä. Mutta hän ei sanonut mitään. Tuntui niin mahdottomalta osoittaa köyhää osanottoaan sille, jolta elämä oli armottomasti riistänyt kaiken luottamuksen ihmiskeluun.

Martin täytyi ajatella äitiään. Sellaisen äidin lapsi ei voinut epäillä hyvyyden olemassaoloa. Hyvä äiti vei lapsensa jo pelkällä olemassaolollaan kuin kaikkein pyhimmän esikartanoihin. Äiditön oli tuuliajolle altis kuin lastu laineilla. Kohtalon köyhdyttämä hän oli silloinkin, kun oli rikas koroillaaneläjä.

— Maisteri Jänne, sanoi samassa neiti Aaltio tavalliseen, sisintä salaavaan puhetapaansa. — Te olette antanut minulle paljon. Saanko tehdä teille vastapalveluksen. Jos tahdotte tutustua Dresdenin taidearteisiin, tarjoudun oppaaksenne.

— Kiitos lupauksestanne. Tutustumiseni on muuten jo hyvällä alulla. Olen usein tuntikausia istuskellut Zwingerissä.

— Te — oletteko te taiteen ystävä?

— En taiteen tuntijana, mutta ihmisenä.

— Sain siis rukkaset? — Neiti Aaltio nauroi veitikkamaisesti.

Martti meni hämilleen. Olikohan hän taas ollut epäkohtelias? Hänen olisi tietysti vain pitänyt kiittää kohteliaasti. Niin kai toiset olisivat tehneet.

Hän koetti parannella asiaa vakuuttamalla, että hän tietysti oli kiitollinen opastuksesta. Mutta neiti Aaltio vain nauroi. Nyt ei häntä enää haluttanut lähteä oppaaksi. — Mutta minulle jää tämän johdosta saamista teiltä, maisteri. Ja kun ensi kerralla pyydän, ette saa kieltäytyä. Muistakaa. Tehän tahdotte tehdä hyvää ympäristölle?

Martti sai syvän, säteilevän katseen, joka kauan seurasi häntä. Hän ajatteli sitä illallispöydässäänkin, kun neiti Aaltio tapansa mukaan oli sanasotana herrojen kanssa. Olisivatpa toiset nähneet tuon katseen! He olisivat ihmetelleet ja — kadehtineet. He saivat vain ihailua pinnallista kiiltoa. Hän, Martti, oli saanut jotain syvällisempää ja parempaa.

Kului muutamia päiviä, joiden aikana Martti ei kertaakaan joutunut pitempiin puheisiin neiti Aaltion kanssa. Heillä oli kuitenkin molemmilla tunne siitä, että heidän suhteensa oli muuttunut entistä tuttavallisemmaksi. Etenkin Martti tunsu tämän tuskallisen selvästi. Niinä muutamina päivinä, jolloin neiti Aaltio oli ollut syrjässä hänen näköpiiristään, oli se voimakas, osaksi pois työntävä, osaksi puoleensavetävä, mutta ennen kaikkea kiihoittava vaikutus, joka hänestä lähti, haihtunut. Mutta nyt oli Martti ansassa uudelleen. Hän huomasi sen siitäkkin, että hän yhtenä — sitä tahtomattaan — seurasi kaikkea mitä neiti Aaltio sanoi, teki tai tuntui ajattelevan. Ja nuo huomiot herättivät paljon ristiriitaisia tunteita hänessä. "Kevyt, pinnallinen, ylimielinen ja oikkuileva", — siihen tulokseen Martti monesti tuli, — tavallisesti ulkonaisten pikku asioiden johdosta. Mutta kun odottamatta jokin ajatuksenkäänne ilmaisi syvällistä tunnetta tai asian ytimeen osuvaa ajattelua, katui Martti aikaisempaa arvosteluaan, pyysi sitä sisimmässään asianomaiselta tuhat kertaa anteeksi ja kohotti neiti Aaltion itsenäiseksi, ympäristöstään riippumattomaksi sankarittareksi.

Valvottuaan yönsä tällaisten kiusaavien ajatusten ahdistamana kiiruhti Martti muutamana sunnuntai-aamuna muita varemmin ruokapöytänsä, ilmoitti emännälle olevansa poissa koko päivän, otti lakkinsa ja läksi.

Hän oli edellisenä sunnuntaina käynyt useammassakin kirkossa, eräässä kuullut tyhjänpäiväisiä, runollisia korupuheita, toisessa kuivaa moraalia, kolmannessa vieläkin kuivempaa opinkappaleiden puolustelua. Mutta eräässä, jonne hän oli tullut niin myöhään, että oli kuullut vain osan saarnasta, oli se

ollut sellaista, että hän odottamalla oli odottanut enempää. Tähän kirkkoon hän nyt suuntasi tiensä.

Kooltaan oli tämä kirkko harvinaisen pieni. Sen sisustus oli yksinkertainen. Ainoa mikä erityisesti kiinnitti huomiota, oli jonkun vanhan mestarin maalaama Kristuksen kirkastusta esittävä alttaritaulu.

Mieltäylentävän alttaripalveluksen ja siihen kuuluvan viuluesityksen jälkeen nousi vanha, valkotukkainen pappismies saarnastuoliin. Hän oli sama, joka edellisenäkin sunnuntaina oli saarnannut. Martti huomasi sen ilokseen. Saarnan lähtökohdaksi hän tekstin johdosta oli valinnut ajatuksen: "Siunaten heitä." Hän puhui Kristuksesta ja hänen persoonastaan vuotavasta siunauksesta, siitä mikä on tullut, yhä tulee ja on tuleva sekä yksilöiden että kansojen osaksi. Sitä vaikutusta oli hyleksitty, vastustettu, koetettu tukahuttaa, milloin verilöylyihin, milloin maalliseen valtaan ja loistoon. Mutta mikään ei voinut sitä tyhjäksi tehdä tai sammuttaa. Ja miksi? Siksi, että Kristus eli lakkaamattomassa yhteydessä taivaallisen isän kanssa. Siksi hän oli tie elämään ja itse elämä, tie totuuteen ja itse totuus. Siksi hän oli, on ja on oleva se kanava, jonka kautta iäisen elämän voimat Isästä virtaavat nääntyvään ihmiskuntaan. Hänen kauttaan voi tomun lapsi tulla "kastelluksi puutarhaksi", jonka vesivarat eivät lopu, "iloiseksi vaeltajaksi", joka ajallisuuden pimeään laakson tekee "rikkaaksi vesilähteistä" ja kuolemanvarjonmaan valoisaksi pyhän esikartanoksi.

Martti ei saanut katsettaan irroitetuksi vanhuksesta, jonka jokainen sana tuntui pitkän elämän kokemuksen oikeaksi vahvistaman totuuden ilmaukselta. Toisinaan näytti siltä kuin vanhuksen koko olemus olisi säteillyt hänen julistamansa totuuden kirkkautta. Auringon säteet pääsivät silloin tällöin pylväsrivin lomitse paistamaan puhujan valkeille kiharoille, ja hänen hienot piirteensä loistivat aivan kuin kirkastuneina. Lopuksi kohotti hän kätensä pyhän innoituksen vallassa. "Nääntyvä ihmissydän, avaudu Kristuksesta vuotaville siunauksen virroille! Ota kuninkaasi vastaan! Silloin saat tietää ja kokea, kuka Jeesus Natsarealainen on. Silloin synnyt uuteen, korkeampaan, iäiseen elämään. Ja kun sinä, minä ja me kaikki täten tulemme 'uusiksi', silloin uudistuu, paranee sisäistä tietä koko meidän kansamme, koko ihmiskuku. Jeesus Kristus on Herra. Hän on sen tekävä. Amen."

Amen, toisti Martti ja painoi päänsä rukoukseen. Hänen nääntyvä sielunsa oli saanut sitä, mitä se kaipasi. Hän oli nähnyt heijastuksen Isän kirkkaudesta Jeesuksessa Kristuksessa.

Viimeisten joukossa astui Martti ulos kirkosta. Hän hätkähti, kun kirkon viileydestä äkkiä tuli päivän kuumentamaan ilmakerrokseen, pyhäkön hiljaisuudesta suurkaupungin hälinään, missä raitiovaunujen kellot kilahtelivat, ohii kiitävien autojen torvet pärisivät ja levoton ihmimeri lakkaamattomasti aaltoili eteenpäin.

Hän erottautui vaistomaisesti ihmisvirrasta ja asettui pienelle penkille kirkon puistikkoon. Hänen päänsä painui käden varaan. Hän ei tahtonut nähdä, ei kuulla. Hän kaipasi vain yksinäisyyttä.

— Maisteri Jänne, kuuli hän äkkiä tutun äänen sanovan. Neiti Aaltio seiso i hänen edessään — ei suurkaupungin koreana, huvitteluhalusena lapsena, vaan yksinkertaisena, pumpulipukuun puettuna, suomalaisena tyttönä, vakavuus kasvoillaan.

— Miten olette te, maisteri, täällä?

— Entä te?

— Täällähän minä aina käyn, kun Reiss saarnaa.

— Minä en tietänyt, että teillä oli tapana käydä kirkossa. — Äänensävyssä oli tyylyttä.

— Tavasta en käykään, vaan tarpeesta. — Hän asettui penkille Martin viereen. Ei jatkanut toinen enemmän kuin toinenkaan puhetta. Vasta kun äänettömyyttä oli kestänyt huomattavan kauan, vilkaisi Martti pikimmiten vierustoveriinsa. Hän näki nuorekkaasti pyörityvän, sametinpehmeältä näyttävän posken ja syvän, surumielisen katseen pitkien ripsien lomasta.

Martti nousi kiivaasti. Hänen täytyi päästä pois, minne hyvänsä, mutta pois tämän surumielisen suomalaisen tytön luota. Oikkuilevalle muotinukelle hän oli kova. Mutta tämä kaihoakatseinen suomalainen tyttö, jonka ääni saattoi värähtää niin pohjattoman syvää elämäntuskaa, teki hänet heikoksi.

— Minne te menette?

— En tiedä, mutta minun täytyy lähteä.

— Tulkaa sitten minun kansaani. Minä aion Holbeinstrasselle tervehtimään erästä köyhää, katonrajassa asuvaa perhettä. Mies on vihanneskauppias. Ette voi aavistaa, miten mukavia sekä hän, hänen vanhat vanhempansa, jotka asuvat hänen luonaan, että hänen pallonmuotoinen, pieni rouvansa

ovat!

Martti ei puhunut mitään. Hän vain tuijotti neiti Aaltioon täynnä hämmästyksiä. Tällainen hemmoiteltu ja varakas, suuren maailman lapsi muisti siis vähäväkistenkin olemassaoloa! Ja Martti kun oli ajatellut...

Neiti Aaltio aavisti jotain Martin ajatusjuoksusta. Martin kalpeat, ilmehikkäät kasvot eivät olleet oppineet salaamaan sisimmässä herkästi vaihtuvia tunteita.

— Ette aavista, millainen herttainen lapsiliuta häärii tuossa ahtaassa, räystäään alle rakennetussa pesässä, jatkoi neiti Aaltio aivan kuin hän ei olisi kiinnittänyt mitään huomiota Marttiin. — Siellä saa nauraa katketakseen, mutta siellä oppii paljon elämänviisauttakin.

— Anteeksi, mutta minun täytyy mennä, keskeytti Martti.

— Ette siis tule mukaan?

— En, minä en voi.

— Te olette auttamattoman epäkohtelias. Mutta minä pidän suoruudesta. Hyvästi siis ja hyvää yksinoloa! — Sydämellinen, sädehtivä katse seurasi Marttia hänen kiiruhtaessaan pakoon kuin henkensä puolesta. Vasta seistessään keskikaupungilla Zwingeriin johtavan pääkäytävän edustalla Martti pysähtyi. Hän arveli hetken, nousi sitten pitkin harppauksin portaita, kääntyi uudenajan maalausten puolelle ja kiiruhti huoneesta toiseen. Salissa missä Hofmannin maalaama "Kristus 12-vuotiaana temppelissä" oli, painui hän tyhjänä olevalle istuimelle. Hänen täytyi uudelleen saada sitä mitä kirkossakin.

Lakkaamaton katsojien virta vierähti — kuten ainakin sunnuntaisin — huoneiden läpi. Martti ei nähnyt eikä kuullut mitään kaikkesta mikä häntä ympäröi. Hänelle oli olemassa vain tuo iäisyysmaailman kirkkautta säteilevä poikanen, joka lapsen viattomuus olennossaan puhui oppineiden ymmärryksen yli käyviä sanoja.

Vihdoin Martti nousi ja teki lyhyen kierroksen muutamien, hänelle jo ennen tutuksi tulleiden taulujen luo. "Kiusaus" teki häneen tänään järkyttävän voimakkaan vaikutuksen. Muuan hartauteen painunut erakko, jota hän aina oli rakastanut, antoi hänelle takaisin sen rauhan, minkä "Kiusaus" oli ollut häneltä riistämäsillään.

Ajatuksiinsa painuneena hän viimein kääntyi takaisin kadulle. Täällä taiteen temppelissä hän oli kuullut samaa kuin vasta kirkossa. Jumalassa olivat ihmiselämän juuret, sen korkea alkuperä, sen lopullinen, iäinen ylhäisyys. Taistelu Jumalasta erottavien, alas painavien ja Häneen nostavien voimien välillä oli taiteellekin parhaimpana, syvimpänä ja ehtymättömänä lähteenä. Voiman ja voiton uskonto oli kristinusko. Siksi se teki heikoimmankin iloiseksi optimistiksi. Ja voittajaksi samalla.

Mutta minkälaista tietä oli *Hän* kulkenut, joka ihmissuvulle toi voittovoiman? Fiascontehnyt maailmanparantaja, kansansa toiveet pettänyt vapauttaja Hän useimpien silmissä oli kuollessaan. Ja kuitenkin Hän yhä kautta vuosituhansien toi voittovoimaa jokaiselle sortumassa olevalle taistelijalle.

Ajatuksiinsa painuneena Martti oli kulkenut eteenpäin ajattelematta aikaa tai suuntaa. Pysähtyessään hän huomasi olevansa etäällä "Gresser Gartenin" toisella puolella lähellä Dresdenin erästä laitakaupunkia. Hän pysähtyi kulmaukseen, josta tie kääntyi kolmelle eri taholle. Valtatie johti päivänpaahitamille kaduille eteenpäin vyöryvään? ihmisaalokkoon. Toisella suunnalla olivat avarat leikki- ja urheilukentät virvokemyymälöineen, penkkeineen, polkuineen pyöräilijöille sekä leveine ajoteineen. Suoraan eteenpäin jatkui esikaupunkiin johtava katu, jonka varjoisalta varrelta haarautui enemmän tai vähemmän maalaispoluilta näyttäviä teitä. Martti valitsi näistä viimeksimainituista yhden, jonka toisella puolella lainehti kaunis laiho, toisella hyvää lupaava peruna nosti päätään. Hän astui hiljalleen eteenpäin. Suurkaupungin moniääninen kuuhunta ei kuulunut tänne. Maalaisnäköalat hivelivät silmää, maaelämän hiljaisuus viihdytti mieltä.

Peltokaistaleen loputtua kääntyi Martti kadun tapaiselle tielle, kulki entistä ripeämmin pientä mäkeä ylös ja kääntyi viimein mäen päällä olevaan kirkkoon päin.

Kello oli 3: n maissa eikä tähän aikaan ollut mitään jumalanpalvelusta. Martti ei yrittänyt kukaan kirkkoon, missä hän edellisenä sunnuntaina oli kuunnellut tympäisevää saarnaa.

Hän seurasi hiekkakäytävää kirkon vasemmalle vierustalle. Siinä oli pienelle nurmikummulle pystytettynä viheriänharmaa, luonnolliseen kokoon valettu Kristus-kuva. Vapahtaja oli maassa polvillaan, kädet korotettuina taivasta kohden ja katse — suuren rakkauden ja suuren tuskan läpikutkemana — suunnattuna yli vihannoivan seudun ja sen syyllistä esiinhäämöttävän suurkaupungin taustassa siintäviin kukkuloihin asti.

Martti painui nurmelle patsaan juureen lähelle, kuin tunteakseen rukoukseen kohonneiden käsien kosketusta. Hän painoi päänsä käsien varaan ja jäi siihen hiljaa, liikahtamatta kuin äänettömässä avun odotuksessa.

Hän ei ajatellut eikä rukoillut. Hän oli vain tässä suuren, sisäisen väsymyksensä kokoon lyyhistämänä. Mutta kun häntä ympäröivä rauha vähitellen toi hänelle tyynnyttävän vapautuksen tunteen, oli kuin hänen sisimpänsä side olisi lauennut. Hän rupesi hiljaa puhelemaan. Hän ei penkonut sisintään, ei eriteltyt, kuten hänellä oli tapana. Siihen hän tällä kerralla oli liian väsynyt. Hän puheli vain hiljaa kuin väsynyt lapsi. — Sinä tiedät, että minä uskon siihen voittoon, jonka sinä toit maailmaan, ja joka minustakin voi tehdä voittajan. Sinä tiedät, etten tahdo elää turhaan, vaan olla taistelija, joka osaltaan on totuutta julistamassa. Mutta sinä tiedät, että minä pelkään, sillä minä olen raukka. — Minä rakastan maatani — täällä vieraalla pohjalla olen tuntenut, miten syvä ja tosi tuo tunne on. Mutta sinä tiedät, että sekin panee minut vapisemaan — niinkuin kaikki mikä on minulle suurta ja rakasta. — Ja sinä tiedät senkin, että minä nykyään olen läpipääsemättömässä umpisokkelossa. Minä en tahtoisi tehdä vääryyttä, en tuomita, mutta en myöskään mennä näkymättömään, petolliseen paulaan. Olenko työntämässä luotani jotain suuriarvoista vai kietoutumaisillani verkkoon? - Minä en sitä tiedä. Mutta sieluni täynnä avunhuutoa.

Hän puhui, puhui hiljaa ja luottavan lapsellisesta puhui kunnes hänen sielussaan vallitsi ystävälle uskoutuneen suuri tyyneys ja rauha.

"Suomalainen tyttö" näytti kokonaan päässeen voitolle neiti Aaltiossa. Tästä huolimatta karttoi Martti hänen seuraansa. Pöydässä he tosin jonkun verran juttelivat toistensa kanssa, mutta heti aterian päätyttyä vetäytyi Martti säännöllisesti huoneeseensa. Pako oli hänen ainoa pelastuksensa. Hän tuns sen. Neiti Aaltio oli muutenkin liian usein hänen mielessään. Ja etenkin vakaumus, että hän aikaisemmin oli tehnyt vääryyttä neiti Aaltiolle, heikoksi nyt hänen puolustusasemaansa. Hän oli kuin suojaavaa kilpeä vaille jäänyt soturi, nyt kun hän ei enää nähnyt oikeukilevää, ylimielistä naista, vaan hänen tilallaan surumielisen, nuoren tytön, joka usein toisten ilakoidessa rohkeasti sanoi asian ytimeen osuvan sanan.

Paossa olo oli kuitenkin monessa suhteessa hankalaa. Martti rupesi siitä syystä laskemaan päiviä kotiinlähtöönsä. Huone oli vuokrattu kuukaudeksi. Ja äidille annettu lupaus satoi häntä myöskin. Mutta kolme viikkoa oli jo kulunut. Ja sitten...

Hän tuns koulupoikamaista iloa tästä ajatuksesta muutamana aamuna, kun hän vastoin tapaansa jo ennen gongongin kutsua tuli astuneeksi ruokasaliin. Hän istuutui huoneen nurkkaan pienen pöydän ääreen ja rupesi selailemaan kuvitettua matkaopasta. Parvekkeelta kuului neiti Aaltion ja insinöörin naurua. — Älkää tehkö pilaa minusta, sanoi äkkiä vakavasti insinööri. — Puhukaa vakavasti niinkuin puhutte maalaisenne kanssa. Te olette muuten aivan muuttunut hänen tulonsa jälkeen.

— Hyvä seura vaikuttaa jalostavasti.

— Miksi ette Te sitten tahdo vaikuttaa jalostavasti?

— En ole tavannut mitään jalostamisen arvoista. Katinkultaa ei hiota.

Martti nousi hätäisesti, hiipi kenenkään huomaamatta huoneesta eikä palannut ennenkuin toisten istuessa pöydässä. Neiti Aaltio oli hajamielinen ja vaitelias aterian kestäessä. Martti sitävastoin kävi äkkiä puheliaaksi. Hän kertoi lystikkäitä, eri puolia suomalaisten kansallisuonna kuvaavia juttuja ja teki pientä pilaa ulkomaalaisten nurjista, Suomea koskevista käsitteistä. Kertoessaan koskenlasku jutun letkautti hän Saksan "luonnonihania putouksia", joissa kymmenen pfennigin maksusta sai nähdä muutaman ämpärillisen vettä lorisevan rännistä kivialtaaseen.

Koko pöytäkunta nauroi muutamien huonolla menestyksellä yrittäessä puolustuspuhetta Saksan vesiputouksista.

— Tulettehan kanssani vähän kävelemään. Ette saa kieltää, pyysi neiti Aaltio heti pöydästä noustaessa.

Vasta kun he olivat päässeet hyvän matkaa huvilasta ja valtatieltä poikenneet syrjäpolulle, tarttui neiti Aaltio puheeseen. Hän oli tietysti vaivannut pyytäessään tätä kävelyä. Mutta olihan maisteri Jänne mies, joka yleensä tahtoi harjoittaa hyviä töitä.

— Te olette alakuloinen?

— Ei puhuta siitä. Puhukaa mieluummin esimerkiksi äidistänne tai hänestä, joka on samanlainen kuin

äitinne.

— Eirastako?

Neiti Aaltio nyökkäsi. Eikä Martti tarvinnut toista käskyä. Hän oli tänä päivänä unohtanut kaiken umpimielisen varovaisuutensa. Ja Eirasta saattoi muuten puhua miten paljon hyvänsä. Tavallisuudesta huolimatta oli hän erikoinenkin. Hän oli esimerkiksi jo kasvavana pitänyt taskussaan kahta nenäliinaa, omansa lisäksi toisen, jota käytti aina kohdatessaan niistämittömiä kadun lapsia. Hän oli sellainen päiväpaisteinen, äidillinen ihminen, jonka täytyi pitää huolta joka-ainoasta elävästä olenosta.

— Mallikelpoisuus on muuten kuolettavan ikävää. — Neiti Aaltion ääni oli ärtynyt. Mutta Martti ei huomannut sitä. Hän vain kertoi, kunnes hän uudelleen tuli keskeytetyksi.

— Asiasta toiseen, maisteri. Muistatteko, että olette minulle jotain velkaa. Kun kirkon luona kieltäydyitte tulemasta seuraani, lupasitte toiste korvata epäkohteliaisuutenne. Nyt minulla olisi pyyntö teille. Tulkaa huomenna kanssani teatteriin. En tahtois mennä yksin ja minulla on jo kaksi piletteä.

Martti hätkähti. — Vai teatteriin?

— Ette ehkä käy teatterissa? Se on teistä kai kovin "maallista", vai mitä? Teissäkin on siis tuota iänikuista, tympäisevää ahtautta. Istua seurassa lähimmäisiään panetellen, ajatella itseään ja omaa nautintoaan, omia huvituksiaan hengellisten kokousten ja kristillisten yhdistysten varjon alla, se käy päinsä, mutta mennä teatteriin kuulemaan suurten elämäntotuuksien puhuvan sielläkin — armias varjelkoon! — Sanat tulivat ryöppynä. Ääni värisi kiivautta. — Kun rakastan jotain, asetan sen korkealle, tahdon nähdä sen suurena ja tahrattomana. Minä janoan nähdä kristillisyyttä, joka on sitä, mitä sen pitäisi olla, mutta sellaista saa turhaan etsiä.

Neiti Aaltio värisi ylt'yleensä voimasta, jolla hänen tunteensa olivat purkautuneet. Vasta, kun Martti näki hänen jonkun verran tyyntyneen, alkoi hän harvaksen puhua. — Te olette nyt — kuten tavallisestikin — useimmassa suhteessa oikeassa. Te vain erehdyitte niiden motiivien suhteen, jotka aiheuttivat epäröimistäni. En ole koskaan pelännyt teatterin "maailmallisuutta", vaan ainoastaan "maailmaa" omassa povessani, toisin sanoen kaikkea mikä voi houkutella minua viettämään itsekästä, omaa nautintoa etsivää elämää. Luuletteko, että Kristus istui teatterihuoneissa tai konserttisaleissa? Ja hän jos kukaan olisi kuitenkin osannut nauttia oikealla tavalla. Jumalanpalvelusta olisi taide ollut hänelle, Isän käsialaa. Mutta milloinka hän olisi pannut aikaa tai varoja omaan nautintoonsa? Ja jos hän joskus olisi saanut vaikkapa kaiken ilmaiseksi, ettekö usko, että joku avuntarpeessa oleva olisi riistänyt häneltä tuon ainokaisen nautinto hetken?

— Ja te luulette, että voimme sovittaa itseemme samat vaatimukset? —
Neiti Aaltio puhui hitaasti, melkein alakuloisesti.

— Emme tietystikään joka suhteessa. Mutta me pyrimme seuraamaan hänen askeleitaan. Emme tahdo elää itsellemme.

— Miksi ette ruvennut papiksi?

Kysymys tuli niin odottamatta, että Martin täytyi hymyillä.

— Niin, katsokaas, minä tahtoisin kuulla sellaista saarnaa kuin teidän — tulisia iskuja kuorta ja kaavoja, muotoa ja muodollisuutta vastaan, hehkuvaa puhetta hengen ja elämän herättämiseksi.

— Ja te luulette, että pystyisin sellaiseen!

— Sellainenhan te olette.

— Minä olen taisteluun kelpaamaton taistelija — siinä kohtaloni traagillisuus. Minä janoan polttavasti sopusointua ihanteen ja todellisuuden välillä. Minä kapinoin ja taistelen kaikkea sitä vastaan, mikä toisten tai omassa elämässäni on nurjaa, mutta kun olisi iskettävä, silloin — ei siitä synnykään mitään. Minussa on sellaista kummallista raukkamaisuutta, joka pakottaa minut väistymään ja jättämään rauhaan ne, jotka kuulevin korvin eivät kuule, näkevin silmin eivät näe. Ainoastaan itseni suhteen tahtoisin olla kova, sitä kovempi, jota enemmän soimaan itseäni leväperäisyydestä toisiin nähden.

Sonja Aaltio jäi pitkäksi aikaa tuijottamaan Marttiin. Katse ei ollut moittiva eikä ihaileva, ei hämmästynyt eikä hyväksyvä. Se oli ainoastaan täynnä kysyvää arvelua. Oli kuin noissa sanoissa olisi ollut jotain hänelle niin kokonaan vierasta ja käsittämätöntä, ettei hän edes kyennyt ilmaisemaan hämmästystään.

— Te jätitte minulle äsken vastauksen velkaa, sanoi hän viimein valtioviisaan taidolla ohjaten

keskustelun hänelle mieluisempaan uomaan.

— Siitäkö miksi en ruvennut papiksi? Suoraan sanoen monestakin syystä, muun muassa tuosta äsken mainitsemastani, että olen taisteluun kykenemätön taistelija. Voittamattoman vastenmielistä olisi minulle myöskin elää vakaumukseni julistuksesta — niin oikeaksi kuin sen teoriassa tunnustankin.

— Siksi valitsitte opettajauran.

Martti nyökkäsi. — Jos mahdollista suurin joukoin innostaakseni parempia taistelijoita, lisäsi hän hiljaa, melkein hartaudella.

He olivat syrjäpolun kierrosta seuraten joutuneet sille kohdalle, missä se aivan kotiportin vieressä yhtyi valtatiehen. He kuuluivat jo toisten iloisia ääniä rouva Helmin puutarhasta.

— Mutta se toinen asia jäi vielä ratkaisematta. — Neiti Aaltio pysähtyi. — Minä kunnioitan esittämiänne syitä yleisinä periaatteina. Mutta uudistan sittenkin pyyntöni. Piletti on jo ostettu. Raha ei siis tässä tule kysymykseen. Eikä aikakaan. Te olette äitinne pyynnöstä täällä lepäämässä. Jos tämä käyntinne nyt jäisi ensimmäiseksi ja viimeiseksi, niin ettekö usko, että se joka tapauksessa voisi antaa teille jotain? Me voimme oikeudenmukaisesti arvostella vain sitä, johon itse olemme tutustuneet. Sanokaa, tuletteko?

Martti avasi kumartaen puutarhaportin. — Minä tahdon miettiä, ennenkuin vastaan.

Seuraavana päivänä nakutti hän neiti Aaltion ovelle antaakseen vastauksensa. "Suomalainen tyttö" yksinkertaisessa pumpulipuvussaan avasi oven. Katse oli surumielinen, mutta kirkastui Martin astuessa kynnykselle.

— Te tulette siis! Miten kovin hauskaa! Mutta tiedättekö, minä olen saanut odottamattoman esteen. Minun täytyy mennä asemalle tapaamaan erästä ohimatkustavaa sukulaista. Mutta menettehän te silti? Teettehän minulle sen ilon?

— Tietysti, jos sitä toivotte — Martti kumarsi. Kieltäminen tuntui mahdottomalta. Silloinhan olisi näyttänyt siltä, kuin hän olisi mennyt vain seurana — ei asian vuoksi. Ja neiti Aaltio näytti niin surulliselta, että todella teki mieli tehdä vaikka mitä hänen ilahduttamiseksi. Hän oli varmaan aikaisemmin itkenyt. Ja ääni värähti niin omituisesti hänen puhuessaan tuosta sukulaisesta. Saattoivatkohan nuo seikat kuulua jollain tavoin yhteen?

Hän ajatteli tuota asiaa kaiken aikaa matkalla teatteriin. Perillä se vasta unohtui.

Kesäyön hämärä verhosi pehmeyteensä Elben rannoilla uneksivan suurkaupungin, kun Martti ihmisvirran kuljettamana astui ulos teatterista. Joukko toisensa jälkeen tulvahti avatuista ovista kaduille. Ajureita ja autoja kutsuttiin. Läheisyyteen pysähtyneet raitiovaunut kilahuttivat kellojaan miltei samassa täyhtyyn juhlapukuisista ihmisistä. Martti ei nähnyt eikä kuullut mitään kaikesta tästä. Ulkonaisen ihmisensä puolesta hän oli osana tuossa eteenpäin vierivässä virrassa, mutta hänen sisäinen ihmisensä oli toisaalla. Hän eli siinä mitä hän oli nähnyt ja mikä järkyttävällä voimalla oli tunkeutunut hänen sisimpäänsä.

Saapuessaan kotiin hän avasi portin niin hiljaa ja äänettömästi kuin mahdollista. Mutta kulkiessaan salin läpi kuuli hän liikettä parvekkeelta.

— Maisteri Jänne. — Neiti Aaltio seisoi hänen edessään. — Minäkin tuln juuri kotiin. Tulkaa vähän tänne.

He astuivat yhdessä parvekkeelle, jossa kesäinen yö sulki heidät pehmeään syliinsä.

— Mitä tuotte tullessanne? — Neiti Aaltio katsoi hymyillen Martin vakavuudessaan melkein ankariin kasvoihin.

— Paljon.

— Mitä se merkitsee?

— Sitä, että tietoisuuteni järkyttävällä voimalla on painunut vakaumus siitä, ettei ihmisen tarvitse pelätä mitään muuta maailmassa kuin omaa syyllisyyttään. Oma syyllisyys se on ainoa todellinen onnettomuus. Mikään muu ei voi ihmistä murtaa, ei ehdyttää elämänlähdeä sisimmässämme. Mutta oma syyllisyys se voi tehdä sen.

— Te ette siis kadu?

— Kadu? Minä en tiedä. En ole muistanut sitä edes ajatellakaan. Mutta paljosta minä siellä kärsin.

Ajatelkaa puheen sorinaa, viuhkojen ja laahustinten kahinaa, makeisten syöntiä, kännenpaukutusta ja näyttelijöiden esiinhuutamista hetkinä, jolloin ei olisi tahtonut muuta kuin painua polvilleen Jumalan kasvojen eteen.

— Ja te luulette että tuollaista ajatellaan teatterissa?

— Minä tunsin oman kaipuuni.

— Ja mitä silloin muista, mitä muista! Niinkö? — Neiti Aaltio naurahti lyhyeen ja katkerasti.

— Te ymmärrätte minua, jos tahdotte. Enhän ole vastuussa muista enkä siitä mitä he ajattelevat ja tuntevat, mutta minun on vastattava omasta elämästäni ja siitä, annanko sen painua omaan syyllisyyteensä ja nääntyä erossa elävästä Jumalasta, vai saako se kohota ja kirkastua.

— Mutta ne toiset, ne toiset? — Te ette ole heille velkaa tuomioita, vaan elämänvoimaa, elämän apua. — Suuret, kirikkaat kyöneleet kimaltelivat pitkissä, katsetta peittävässä silmäripsissä. Ääni värisi. — Muistakaa niitä, jotka syyttöminä ovat syyllisiä! Hyvää yötä!

Martti valvoi koko seuraavan yön. Ajatukset ja tunteet ajelehtivat ristiriitaisina hänen sisimmässään. Ne elämän totuudet, jotka näyttämöltä niin voimakkaasti olivat puhuneet hänelle kokonaan kohdistuen hänen omaan elämäänsä ja tulevaisuuteensa, olivat nyt kuin syrjään sysätyt tuon parvekkeella tapahtuneen lyhythetkisen, mutta syväsisältöisen keskustelun johdosta.

"Syyttöminä syyllisiä"! Mitä ne sanat tarkoittivat? Ja missä yhteydessä ne olivat niihin kokemuksiin, jotka aina toivat lohduttoman haikeaa tuskaa koko neiti Aaltion olemukseen? Koskivatko ne ehkä hänen kotoisia — ennen olleita, nykyään olemattomia kotiolojaan? Vai olivatko ne ehkä suoranaisessa suhteessa hänen syntyperäänsä, josta hän niin kokonaan vaikenä?

"Isäin pahat teot lasten päälle" — siinä jos missä oli syyttömän syyllisyyttä. Siinä oli laki, jonka kovuutta — jopa vääryyttä vastaan kohtalonsa raskautta tunteva ihmislapsi saattoi napista.

Mutta eikö siinä sittenkin — suurin piirtein katsoen — ollut jumalallista oikeutta, jumalallista rakkautta? Eivätkö syyttömien kärsimiset olleet omiaan — voimakkaammin kuin ehkä mikään muu — johtamaan harhailevaa ihmiskuntaa Jumalan tahdon hyvälle tielle?

"Syyttömänä syyllinen." — Missä muodossa ja missä suhteessa *hän* oli tästä kärsimässä?

Ne suuret, kirikkaat kyöneleet, jotka helminä hiljaa putoilivat noista mustankiiltävistä silmäripsistä, kun olisikin voinut niitä kuivata?! Kun olisi saanut!

Martti vavahti omaa ajatustaan. Niin pitkälläkö hän siis todella oli! Ja mitä se tiesi? Tai tunsiko hän ehkä vain sitä kipua, jota toisen kärsimykset luonnollisesti herättävät ei aivan kovassa rinnassa?

Vapaa hän vielä oli. Ulkonaisesti ainakin. Hän ei ollut koskaan puolellakaan sanalla sanonut mitään, joka olisi nimeksikään velvoittanut häntä jatkuvaan ja lähempään suhteeseen.

Mutta entä sisäisesti? — Vaara oli kieltämättä olemassa. Hän oli sen hämärästi tuntenut jo kauan, vaikkei ollut tahtonut myöntää sitä itselleen. Pelkkä ajatus jo oli tuntunut niin mahdottomalta. Tuollainen hieno, varakas, vallan toisenlaisissa oloissa kasvanut nuori nainen ja hän!

— Mitä minä teen, tiedusteli Martti tuskaisesti sisimmässään? Pakenenko, vai pysynkö paikoillani? Onko hän sieluni ansa, Deliilani, vai saanko juuri hänen kauttaan sen voiman ja rohkeuden, jota tarvitsen? Hän on minua sisäisesti paljon voimakkaampi. Ja hyvä, hyvä hän myöskin on.

"Du bist die Schwinge meiner Seele, Kind"! — Hauptmannin sanat johtuivat ehdottomasti hänen mieleensä ja toivat valoisian hymyn hänen huulilleen. "Die Schwinge", sielun siipi ja nousuvoima, se hän todella jo monessa suhteessa oli ollut. Uusia ajatuksia, uutta sisäistä intoa hän oli antanut Martille niiden oikeaan osuvien ja kysymysten toistapuolta valaisevien väitteiden kautta, joita hän keskusteluissa usein singautti esille.

Jos Martti nyt pakeni, työnsi hän ehkä ainaiseksi luotaan oman sisimpänsä parhaimman ja rikkaimman täydennyksen. Ja entä jos hän samalla teki jotain paljon pahempaa, karkoitti luotaan hänet, joka ehkä kurotetuin käsin odotti, mitä hyvän äidin rikastuttama poika voisi antaa. Hänen syrjäänvetäytymisensä olisi ehkä uusi todistuskappale siitä, että kristityt olivat suuria sanoissa, mutta heidän tekonsa olivat matalat.

Ei, väistyä hän ei voinut, ei saanut. Jäljellä oleva aika oli lyhyt.

Hänen oli se kestettävä.

Mutta mikä tulisi seuraukseksi? Heidän keskinäinen suhteensa ei koskaan ollut pysynyt paikoillaan. Joskus oli siinä ollut jonkun verran loitonemista, useimmiten tuntuva lähenemistä. Eikä suhde nykyisellä asteellaan sietänyt lisää. Nyt oli pako mahdollinen. Mutta entä jos se ei olisi mahdollinen viikon loppuessa?

Ja mitä niin ollen oli tapahtuva? Saisiko hän ehkä äkkiä nöyryyttävällä tavalla tuntea: pysy alallasi! Sinä olet unohtanut, unohtanut asemasi. — Tähän asti oli Martti ainoa asuntolan jäsenistä, joka oli säästynyt tällaisilta viittauksilta. Neiti Aaltio oli selvemmin ja selvemmin osoittanut viihtyvänsä hänen seurassaan paremmin kuin häntä yhä — ainakin jossain määrin palvovien ihailijoiden parissa. Mutta jos tulisi Martinkin vuoro?

Tai jos ei tulisikaan?

Kuuma laine kävi koko hänen olemuksensa läpi. Voisiko tuollainen yleisen ihailun pilaama — tai ehkei pilaama — mutta hellimä olento todella rakastaa häntä, Marttia? Ei vain noin, niinkuin kovaa kokenut rakastaa hyvän kodin poikaa — toivoen itselleen jotain siitä, mistä itse on elämässä jäänyt osattomaksi — vaan niinkuin rikassieluinen nainen rakastaa sitä miestä, jolle hän kaikkensa antaa?

Martti karkasi pystyyn vuoteeltaan ja alkoi mitellä huoneensa lattiata. Voimakkaat tunteet nostivat koko hänen olemuksensa kuohuntaan. Hän oli näihin asti aina karttanut tilintekoa. Mutta nyt hänellä ei enää ollut oikeutta väistää.

Entä hän itse? Oliko hän edes selvillä itsestään? Huumaus, jonka vallassa hän nyt oli, oli toista kuin vakava harkittu halu käydä yhteistä kotia perustamaan. Siinä tuli niin monenmonta puolta kysymykseen. Siinä ei tunne yksin painanut vaa'assa. Siinä kysyttiin yhtä suuressa määrin koko olemuksen pohjasta nousevaa tahtoa kaiken antamiseen, kaiken jakamiseen ja kaiken yhdessä kehtämiseen.

Sellainen raukka kuin hän ei jaksaisi läpäistä ristiriitaisissa kotioiloissa. Mikään ei niin kuluttanut kuin kotoiset ja sisäiset ristiriidat. Mutta sopusointua ei syntynyt, jollei molemmilla ollut sama päämäärä ja sama pohja. Se oli puhtaasti käytännölliseltä kannalta selvä. Hänellä oli jonkun verran käsitystä siitä lapsuutensakin kodista, niin vaitelias kuin äiti tässä suhteessa aina olikin ollut.

Ne syvää tunnetta ja vakavaa ajattelua ilmaisevat puolet, joihin Martti keskusteluissaan neiti Aaltion kanssa oli pannut niin paljon arvoa, eivät sittenkään olleet todistuskappaleita siitä, että he pitkin elämänmatkaa tahtoivat asettaa elämänsä joka suhteessa samansuuntaiseksi. Ja sama suunta se oli tässä suhteessa syrjäyttämätön ehto.

Martti painautui takaisin vuoteeseensa. Kovaotteinen kaiken paljastaminen ja erittelemine tyynnytti, teki hyvää. *Tavallaan.*

Ja sittenkin. Samassa kun hän luuli tyyntyneensä, nousi myrsky uudelleen. Jos niiksi tulisi, voisiko hän vapaaehtoisesti luopua sylinsä avaavasta onnesta? Onnellinen, tuhatkertaisesti onnellinen oli se, jonka tuollainen rikassieluinen olento koroitti rinnalleen elämänsä kumppaniksi. Ja ennen kaikkea olisi onnellista, jos saisi pois kuivatuksi: nuo suuret, raskaat kyyneleet ja onnesta hymyilemään tuon suun, joka saattoi väristä haikeinta tuskaa.

Äsken parvekkeella lausumansa sanat: ihmisen ei tarvitse pelätä mitään muuta kuin omaa syyllisyyttä, johtuivat äkkiä Martin mieleen. Hän nousi uudelleen, painui polvilleen vuoteensa viereen ja etsi palavassa rukouksessa sydämelleen rauhaa.

Rouva Helm rupesi seuraavana aamuna lunchin kestäessä tiedustelemaan neiti Aaltion ohimatkustaneen tädin vointia. He olivat nähtävästi ennestään hiukan tuttuja. Opettajatar tahtoi tietää, oliko tämä tati myöskin suomalainen. Nimi kuului toiskieliseltä.

Ruotsalainen se olikin, selitti neiti Aaltio. Tati oli viimeksi ollut naimisissa ruotsalaisen kanssa. Syntyisin hän oli venäläinen ja hänen ensimmäinen miehensä oli ollut suomalainen. Hän olikin täydellinen kosmopoliitta, asui tosin oikeastaan Helsingissä, mutta oleili yhtä paljon ulkomailla.

— Oliko isänne venäläinen? — Kysymys luiskahti kuin vahingossa Martin huulilta.

Polttava puna karkasi hiusmartoa myöten neiti Aaltion kasvoille. Mutta hän koetti nähtävästi peittää hämmennystään vallattomalla vastauksella. — Rouva Alfelt ei ole isäni eikä äitini sisar. Hän on vain isän äidin kummin kaima. Mutta kun minulla on puute sukulaisista, täytyy turvautua suvun sukuunkin. Ja

hän onkin monessa suhteessa ollut minulle kuin kasvatusäiti siitä asti kun minä 15-vuotiaana tulin hänen kotiinsa.

Martin mielessä heräsi kysymys, kuka siihen asti oli huolehtinut orvoksi jääneestä. Mutta hän oli viisastunut tarpeeksi karttaakseen arkaluontoisia kysymyksiä. Samassa noustiin pöydästä ja Martti kääntyi kuin henkeään pakeneva omaan huoneeseensa.

Koko aamupäivän oleili hän siellä, samoin illankin. Hän ei uskaltanut edes lähteä kävelylle pelosta yhtyä neiti Aaltioon. Hän oli päättänyt jäljellä olevana aikana pysytellä niin paljon kuin mahdollista yksinäisyydessä. Ja hänen oma huoneensa oli ainoa taattu turvapaikka.

Seuraavan päivän lunchille tullessaan kohtasi Marttia surullinen, kysyvä katse. Neiti Aaltio oli huomattavan vaitelias ja hänen koko olemuksessaan oli jotain, joka täydellisesti mursi Martin vastustusvoiman. Hän, voimakas mies, oli taas ollut oikein miesmäisen itsekäs. Hän oli ajatellut vain itseään ja omaa tulevaisuuttaan. Peläten omia, sisäisiä kärsimyksiään hän oli päättänyt vetäytyä pois sen seurasta, joka ehkä nälkäisesti odotti jotain onnellisemmissa oloissa kasvaneelta.

Martti oli tämän johdosta odottamattoman taipuisa, kun neiti Aaltio pöydästä noustuaan pyysi häntä toverikseen parin päivän retkelle Riesengebirgeen. Rouva Alfelt oli matkustanut sinne ja neiti Aaltiolla oli asiaa, josta piti saada suullisesti keskustella tädin kanssa. Riesengebirgeessä oli norjalainen, vanha Wang'in kirkko mitä ihanimmassa tunturiseudussa, laaksossa, jonne uskonsa tähden vainotut olivat paenneet ja lisäksi ihana "Sagenhalle" maalauksineen ja tenhovaalaistuksineen. Siellä oli matkailijalle paljon nähtävää, joten aika ei tulisi pitkäksi Martille, vaikka neiti Aaltio itse tulisikin suurimmaksi osaksi olemaan tätinsä kanssa.

Tämä viimeinen huomautus sanottiin niin äänekkäästi, että toisetkin sen kuulivat. Ja Marttiin se vaikutti aivan niin, kuin neiti Aaltio oli uskonutkin sen vaikuttavan. Se teki mukaanlähdön hänelle helpommaksi.

Rouva Helmillä istuivat vuokralaiset yhdessä parvekkeella odottaen sekä ilta-ateriaa että matkallelähteneitä suomalaisia, joiden oli määrä palata iltajunalla.

— Onpa "die Finnländerin" viimeaikoina muuttunut, huomautti hollantilainen puhaltaen paksun savupilven sikaristaan ja syrjästä vilkaisten nuoreen herra Zollingeriin, joka haikeamielisesti nojasi parvekkeenkaiteen toiselle puolelle.

— Hyvä seura kuuluu jalostavan, jatkoi purevasti insinööri.

— Hän näyttelee, sanoi päättävästi herra Walther. — Hänellä on aito naismetkut. Siitä olen ollut selvillä kaiken aikaa.

— Jaa, jaa, jatkoi siihen rouva Helm pyyhkäisten, muutamia hikihelmiä nenävarreltaan ja ohimennen myöskin vähän silmäkulmiaan. — Toisenlainenhan hän on kuin hyvin kasvatettu saksatar. Sellaista iloa kun on pitänyt kaiken aikaa. Mutta hyväsydäminen hän silti on, hyväsydäminen. Mutta jos vain minun Helminen ja Mariechen olisivat eläneet, niin eivät ne olisi saaneet viettää tuollaista perhoselämää. Kotiaan niiden olisi pitänyt oppia hoitamaan.

Helminen ja Mariechenin muisto pakotti rouva Helmin turvautumaan nenäliinaansa.

— Näyttelijä — sanoi Walther hampaittensa välistä.

— Hyvä näyttelijä uskoo itsekkin esittämänsä osaan. — Insinööri nousi, sillä kello oli soinut, ja insinööri rakasti täsmällisyyttä.

Samassa saapuivat odotetutkin, ja innokas kyseleminen ja kertominen alkoi. Yht'äkkiä neiti Aaltio hiljaa sanoi Martille: — Tällaiset puheet tuntuvat nyt niin omituisilta, kun on saanut parempaa — sitä mikä sisimmälle antaa elämisen voimaa, elämäniloa. — Hän puhui vastoin tapaansa *suomea*.

Martti hämmästyi niin, että jäi vastausta vaille, mutta samalla vavahti hän siitä ilosta, että sama tunne oli väräyttänyt heidän sisimpäänsä.

Häneltä meni seuraavakin yö enimmäkseen valvomiseen.

Oliko hänen kohtalonsa siis nyt ratkaistu? Oliko sillat purettu ja paluu mahdoton?

Ulkonaisesti ei vieläkään, mutta sisäisesti kylläkin. Hän tunsikin sen. Nämä viime päivät lumoavan kauniin luonnon helmassa sisältörikkaine ja lähentävine keskusteluineen olivat vaikuttaneet hänen sisimpäänsä kuin helottava paahde oraalla olevaan peltoon. Oli kevät hänen sisimmässään. Oudot, ennen aavistamattomat tunteet olivat puhjenneet kuorestaan. Voimakas, onnentäysi ja samalla

tuskainen tunne väritytti hänen olemuksensa syvyiksi. Hän riemuitsi ja hän vapisi. Hän tiesi nyt, että rakkaus on se "Sagenhalle", jonka piiristä nähtynä koko elämä saa uuden, ihmeellisen hohteen, jossa kaikki on satumaista, väreilevää, monivivahteista elämänrikkautta, jota ei aavista ajatus, ennenkuin sen tenhovoima on elävä todellisuus.

Eikä hän nyt enää ajatellut vain itseään. Hänessä oli herännyt voimakas halu suojella, auttaa ja tehdä onnelliseksi.

Mutta olisiko hänestä sellaiseen? Hän ei muutenkaan luottanut itseensä. Kuinka voisi hän sitä tällaisessa asiassa. Tässä jos missään hän kai oli avuton.

Mutta ne, jotka alkujaan olivat luodut toisilleen, ne kai olivat "avuksi" toisilleen jo pelkän olemassaolonsa kautta. Jos vain pääsi selvyteen *siitä*, niin sittenhän...

Taas turvautui Martti yksinoloon. Hän söi ensimmäisen ateriansa, ennenkuin kukaan muu oli ennättänyt ruokasaliin, ilmoitti palvelijalle aikovansa olla koko päivän poissa ja livahti ovesta kuin pidäkettä peläten.

Muutaman tunnin hän harhaili edestakaisin kaupungilla. Hän pistäytyi syömään kasvisravintolaan, jonka hän oli löytänyt ensimmäisenä Dresdenissä viettämänään päivänä, oleili ison aikaa Zwingerissä syventyneenä rakastamiensa taulujen katselemiseen ja osui ohimennen myöskin Ringstrassen kirjastoon, jonka lukusalissa hänellä oli ollut tapana tutkia mielenkiintoisia kasvontyyppejä — useimmiten valistuneiden työläisten.

Mutta tänään kiertyi kaikki minkä hän näki ja kuuli yhteen ja samaan koko hänen sisintään hallitsevaan asiaan.

Kello 2 hän osui "Frauenkircheen", jossa silloin oli "Betestunde".

Kirkon viileys ja rauha teki nytkin jo ensi hetkinä vaikutuksensa häneen. Hän tunsi ahdistuksessaan tullessa sinne, missä sydämen taakat saattoivat keventyä.

"Sehet, sehet welche Liebe hat der Vater uns erzeigt;
Sehet wie er voll Erbarmen über uns sein Antlitz neigt!"

Kuoron esitystä seurasi tekstinluku ja rukous. Sen jälkeen esittivät yksinlaulajat ja kuoro yhdessä osia "Eliaasta".

Jumalan mies, profeetta on tullut lesken kotiin. Hän tuo apua hätään, mutta häntä seuraa askelissa suuri suru. Ainoa poika kuolee. Rakkain on annettava pois, että ihminen Jumalan edessä tuntisi, kuka ja minkälainen hän on.

Voi sitä pohjatonta tuskaa! Ja samalla kuitenkin mitä alistumista Jumalan tahtoon!

Martti eli sen kaiken omassa sisimmässään. Hän ei voinut enää sitä kieltää. Yksi, yksi unohtumaton ja ihmeellinen oli käynyt hänelle sanomattoman rakkaaksi. Ja hänen "ainokaisensa" hän todella oli — ensimmäinen ja viimeinen. Mutta tämä ainoa oli annettava pois, jos Jumala sen tahtoi. Hyvästä, jonka ihminen ottamalla itselleen otti, ei koskaan koitunut pysyvää iloa, ohdakkeita se vain kasvatti elämään.

Ota hänet, ota! Jumalan lähetti, ääni omassatunnossa puhu! Tee tehtäväsi, että tulisin tuntemaan itseni!

Martti koetti toisten näkemättä saada kyöneleitään kuivatuksi.

Tänä pyhäisenhiljaisena hetkenä hän vilpittömällä alttiudella antoi tiensä Jumalan haltuun. Hän ei tahtonut ottaa mitään itselleen. Hän tahtoi uhrata, jos uhrauksen tie oli oikein.

Mutta mikä ihme tapahtuukaan!

"Sun poikas elää".

Takaisin, — takaisin annettiin ainokainen. Jumalallisen mahtavana kaikui elämän ja toivon sana murheen murtamalle.

Oli kuin pyhäkön korkeat holvit olisivat väreilleet taivaallista iloa, kun lopuksi kuoron valtava kiitosvirsi kaikui.

Tämän autuaallisen ilon valtaamana astui Martti kirkosta ulos suurkaupungin aaltoilevaan

ihmismereen. Syvä hartaus täytti hänen sisimpänsä. Hän ei tietänyt, oliko hän esitetyn puitteissa nähnyt oman vastaisen tarinansa. Eikä hän tiedustellutkaan. Hän tahtoi ottaa hetket sellaisina kuin ne hänelle annettiin ja siten ottaa vastaan sen minkä ne hänelle toivat tai häneltä riistivät.

Neiti Aaltio seiso i oman huoneensa ovella Martin noustessa ullakolle johtavia portaita. Hänellä oli avoin kirje kädessään ja Martti näki hänen itkeneen. — Oletteko saanut ikäviä uutisia, tiedusteli Martti pysähtyen.

— Luultavasti täytyy minun ylihuomenna matkustaa.

— Onko joku teidän läheisimmistänne — ystävistänne, oikaisi Martti hätäisesti — sairaana?

Omituinen katse välähti neiti Aaltion silmissä. Se iskeytyi hetkeksi Marttiin aivan kuin tiedustellakseen, saattoiko tämä näin tynesti puhua neiti Aaltiolle läheisistä, ehkä rakkaista henkilöistä. — Te tiedätte, että olen köyhä minulle läheisistä — vielä enemmän minulle rakkaista henkilöistä. Mutta elämässä on muutakin ristiä kuin sairaus. Ja tämä päivä on ollut minulle ikävien sanomien päivä. — Hänen huulensa vavahtivat ja kyyneleet nousivat taas silmiin. Äkkiä kuitenkin kasvojen ilme muuttui. — Tahdotteko, jos voitte muuttaa ikävän päiväni iloiseksi? tuli yllättävästi.

— Tahdonko?

— Luvatkaa, että huomenna — ehkä viimeisenä iltana, jonka vietän täällä, tulette katsomaan "Tannhäuseriä" kanssani.

Pyyntö tuli yhtä odottamattomana kuin vastenmielisenä. Martti epäröi. Jotain oppositioninhaluista heräsi hänessä. — Entä jos sittenkin kieltäytyisin, kysyi hän harvakseen.

Neiti Aaltion katse painui syvälle kuin hänen sisimpäänsä saakka. — Siinä tapauksessa kunnioittaisin kieltoanne, sillä se olisi teille omantuntonne säätämä. Pienistä ja pinnallisista syistä te ette kieltäydy, sen tiedän.

— En, sanoi Martti painokkaasti. — Siksipä tulenkin.

Martti sai paikkansa ensimmäisen parven keskikohdalla aivan neiti Aaltion istuimen takana. Hänen täytyi voidakseen puhella toverinsa kanssa kumartua hiukan eteenpäin ja silloin hän tuli tunteneeksi hyväilevän lämpimän hengityksen kaulallaan. Hän näki pehmeän poven nousevan ja laskevan ohuen harsopuvun alla ja hän tuns i kuumaa tulilaineen karkaavan läpi koko olemuksen.

Mutta näytännön alettua hän unohti kaiken muun. Hän eli näkemässään. Hän ei katsellut, ei kuunnellut, kaikkein vähin hän arvosteli. Tannhäuseriä ei ollut olemassa. Hän itse tässä kärsi ja taisteli. Hänen oma sielunsa oli taistelutantereena. Hän käsitti huumauksen, johon Venus-vuoren valtiatar vaivutti palvelijansa. "Aus holder Ferne mahnen süsse Klänge." Mutta hän ei tahtonut eikä saanut joutua vangiksi. — Wolfram tulkitsi oikein rakkauden syvää, pyhää olemusta. — "Es sammelt sich mein Geist aus jeder Ferne, Andächtig sinkt die Seele in Gebet." Elisabet, se hän oli, hän, joka istui tuossa kasvot varjon peittämänä, mutta pää sirosten painuneena ja pieni kihara pehmeästi poskea hyväilemässä. — Elisabet, sielun nousuvoima ja puhdistus, se hän varmasti oli. Hänen suojelemisensa, hänen onnelliseksi tekemisensä voisi kasvattaa ja nostaa — sankarikuntoon.

Esityksen päätyttyä, kun Martti auttoi kepeän teatterivaipan toverinsa hartioille; tuli hän koskettaneeksi väljän puvun avonaiseksi jättämää kaulaa. Hän vavahti kuin suuresta fyysisestä tuskasta.

Vielä kerran karkasi hänen sisimpänsä läpi tuskaisen tutkisteleva kysymys: kuka, kuka sinä olet? Sielun huumaus ja ansako vai Elisabet, Elisabet?

Hän tiesi itse olevansa kodin nurkassa kyyröttänyt kirjatoukka. Hän ei tuntenut elämää, ei itseään. Hän ei ymmärtänyt, ei nähnyt todellisuutta, mutta hän rakasti, rakasti.

He istuivat äänettöminä raitiovaunussa toistensa vieressä. Mutta kun vaunua oli vaihdettava, ei Martti noussutkaan toiseen vaunuun. Hän kulki, kulki vain ajattelematta mitä teki. Ja neiti Aaltio seurasi. Kun Martti ei puhunut mitään, kysyi neiti Aaltio viimein, miksi he eivät olleet nousseet vaunuun.

— Vaunuunko? Miksi ette sanonut? Enhän minä huomannut.

— Mistä minä saato i arvata, että olette näin hajamielinen. Mitä te oikeastaan ajattelette?

— Sitä mitä näin. Se oli kammottavan vakavaa.

— Sisäinen vai ulkonainen puoliko asiasta?

— Kyllä te tiedätte. Mutta ymmärrätekö myöskin, että joka sielunsa Elisabetia omakseen pyytää, hän ei saa pelätä kärsimystä missään muodossa. Rakkaus tarvitsee puhdistustulta. Ja Elisabetin omistaminen velvoittaa.

— Te, Te sanotte tuollaista! — Vaikka olettekin mies! Mutta sanonko minä, minkälaisia te miehet yleensä olette. Elisabetiä te kukin tahdotte, mutta ken hänet saa, palvelee häntä jaetulla mielellä. Venus-vuorelle te kaikki ikävöitte — salaa tai julkisesti. Poljette toisia lokaan ja — suljette sitten puhtaan syliinne.

Sanat tulivat ryöppynä. Ääni värisi sisäisestä liikutuksesta. Sen tunnevoima riistämällä riisti Martin irti hänen omista, taistelevista ajatuksistaan.

— Nyt, nyt minä sanon sen kaiken — — kerron elämäni koko tarinan. Ehkäpä te silloin ymmärrätte. Minä olen isätön lapsi. Äitini kuoli hylättynä metsämökkiin. Viisitoistavuotiaana sain tuntemattoman isäni omaisuuden korvaukseksi isänkodista, isännimestä ja lapsenoikeuksista. Ihmettelettekö, jos en ihanoi miesten rakkautta? Parasta he kyllä osaavat pyytää itselleen. Ei heille kelpaa edes kunniallinen äpärä. Mutta mitä, mitä heillä on annettavaa?

— Miksi te puhutte kaikista? — Martinkin ääni värisi liikutuksesta.

— Siksi, että tunnen heidät. Eivätkö he ole liutana liehuneet ympärilläni? Mutta mitä he ovat pyytäneet? Ettekö luule, että tiedän? *Naista* he ovat tahtoneet. Kuka heistä on rakastanut ihmistä? — Yksi! — Martti pysähtyi puiston halki johtavan tien keskelle. Hän tahtoi nähdä sanansa vaikutukset, päästäkseen selville siitä, uskaltaisiko hän jatkaa. — Yksi, toisti hän. Mutta hän oli niin rajun mielenliikutuksen vallassa, että hän ei voinut nähdä eikä ymmärtää mitään. Hän vain jatkoi: Minä ainakin. Sillä minä rakastan "Elisabet-sieluasi".

Hän ei koskaan käsittänyt miten tuo tuli sanotuksi ja miten kaikki oikeastaan tapahtui, hän vain tunsu, että se surumielinen, pieni tyttö, jonka katseen hän viime aikoina usein oli nähnyt kosteana kyynelistä, nyt lepäsi hänen sylissään poski painuneena hänen rintaansa vastaan ja koko hennossa olennossaan vavahdellen kuin vaaroja pakooppäässyt linnunpoikanen.

— Rakas, rakas! — Martti suuteli hänen alas painuneen päänsä hiuksia. — Mutta minähän en vielä tiedä — Die Finnländerin ja neiti Aaltio — muuta en minä — —

— Etkö sinä vielä tiedä nimeänikään, sinä rakas? — Pää kohosi ja poskiin tuli kaksi veitikkamaista hymykuoppaa. — Sonja — sinun Sonjasi.

Seuraavana aamuna tuotiin Martin huoneeseen sähkösanoma. Hänen äitinsä oli sairastunut.

— Minä matkustan tänään, sanoi hän ojentaessaan sähkösanoman Sonjalle.

— Ja minä seuraan.

III

PESÄÄ RAKENTAMASSA

Kirje, joka oli pannut Sonjan ajattelemaan äkillistä lähtöä Dresdenistä, oli koskenut rouva Alfeltin ja Sonjan raha-asioita. Matka ei kuitenkaan itse asioiden vuoksi olisi tullut Sonjan mieleen. Hän tiesi tädin joka tapauksessa järjestävän kaikki Sonjahan ei vielä ollut edes laillisesti oikeutettu hoitamaan omaansa. Mutta tuo kirje oli tarjonnut hänelle tilaisuuden jollain tavoin sysätä Martin ja hänen välistä suhdettaan ratkaisuun päin. Ja että ratkaisu oli tullut otolliseen hetkeen, sen hän tunsu, kun hän Martin äkkilähdön tapahtuessa oli oikeutettu seuraamaan häntä.

Rouva Alfeltin kirje oli myöskin tuonut hänelle sen tiedon, että täti itse oli matkustanut suoraa päätä Helsinkiin. Siitä syystä Sonja Martin Helsingin asemalta lähtiessä suoraan äitinsä luokse ajoi tädin Kaivopuistossa sijaitsevaan kotiin.

Kesäkuun alkupuoleen nähden oli viime päivien helle ollut harvinainen. Markiisit rouva Alfeltin huoneistossa olivat kaiken päivää olleet alaslaskettuina. Huoneissa vallitsi miellyttävä viileys. Se tuntui Sonjasta tavallistakin suloisemmalta junassa vallinneen kuumuuden jälkeen. Upeat kristallimaljakot olivat emännän äskeisen kotiintulon johdosta täynnä ihania ruusuja ja ikkunoiden ulkopuolelle upotetuista kukkaryhmistä toi tuulenhengi huoneen täydeltä kukkaistuoksua.

Ei mikään tästä kaikesta jäänyt Sonjalta huomaamatta hänen nopein askelin kiiruhtaessaan etehisestä salin ja kirjasto- sekä kukkaishuoneen läpi tädin "budoiria" kohti. Pehmeät, koko lattiata peittävät matot tekivät hänen askeleensa kuulumattomiksi ja hänen katseensa pyyhkäisi vain kuin sipaisemalla hänelle kotoisentuttuja paikkoja: salin vanhoja maalauksia, sen empiirityylisiä, paksulla punaisella silkillä päällystettyjä huonekaluja ja kirjastohuoneen korukantisten teosten täyttämiä hyllyjä.

Vasta kun hän seuraavan huoneen kynnykseltä näki vilahduksen väljässä, silkkisessä ja pitseillä koristetussa aamupuvussa leposohvallaan loikoilevasta tädistä, oli kuin koko ympäristön upeuttaan korskuva luonne äkkiä olisi selvinnyt hänelle. Hän näki tämän nyt ensi kertaa Martin silmillä, ja omituinen tunne riipaisi hänen sisintään.

— Sonja, hyvänen aika!

— Niin, nyt minäkin olen täällä! — Sonja teki kepeäliikkeisen kumarruksen, samalla kun tavoitteli tädin kättä suudeltavakseen. Täti väisti, veti hänet puoleensa ja suudella moiskautti kuuluvasti ensin toiselle, sitten toiselle poskelle.

— En minä totisesti ymmärrä, mitä sinä teet täällä. Mutta tervetuloa vain tähän kuolettavan ikävään kaupunkiin!

Kuolettavan ikävään kaupunkiin! Sonja nauroi. Ei olisi luullut tädillä olevan valittamisen syytä tällaisessa kodissa, jossa lisäksi sai järjestää elämänsä aina vain oman mielensä mukaan. Se, joka Sonjan tavoin toista vuotta oli elänyt täyshoitolaisena milloin missäkin, hän osasi antaa arvoa omalle kodille.

— Vai siltäkö nyt kuuluu? No, ei luulisi sinunkaan tarvitsevan valittaa, kun olet huvitellut ulkomailla pian parisen vuotta.

— Enkä valitakaan! — Salaperäinen hymy huulillaan kiinnitti Sonja katseensa maljakossa olevaan heloittavan punaiseen ruusuun. — Minulla oli ihana matka.

— Sait kai saalista paljon!

— Sinä olet parantumaton, täti!

— Minä tunnen sinut, kultaseni!

— Tahdotko sanoa, että minä pyydystelen, — ihailijoita ehkä?

— Ei, ei, nehän tarttuvat sinuun kuin kärpäset liimapaperiin.

Sonja nousi ja meni kiivaasti avatun ikkunan ääreen, jossa hän kumartui haistelemaan kukkalaatikoissa puhjenneita leukoijia. — Puhu itsestäsi ja asioista, sanoi hän kiivaasti. — Minä en jaksa kuunnella tuollaista. — Sitten hän alkoi tiedustella, oliko täti saanut rauhoittavia tietoja hänen raha-asioitaan hoitavasta liikekonttorista ja minne täti aikoi matkustaa täältä. Helsingissä hän tietystikään ei viitsisi viettää kesää.

— Kylläpä sinä nyt tahdot tietoa kaikesta! Mutta mikä piilee tiedustelujesi takana, siitä *minä* tahtoisin tietoa?

Sonja upotti hetkeksi kasvonsa ikkunan edustalla tuoksuviin kukkasiin. Hän aivan kuin janosi tuntea niiden tuoksua huumaavan voimakkaana. Kun hän vihdoin kääntyi tätiinsä päin, loistivat hänen kasvonsa ja ääni värisi. — Täti, minä olen kihloissa.

Tädin täytyi turvautua pöydällä seisovaan hajuvesipulloon ja tuhlata puolet sen sisällöstä hermojensa elvyttämiseen. — Kihloissa, etkä ole sanonut halaistua sanaa näihin asti! Mutta olisihan minun pitänyt se arvata! Jo kun seisoi tuossa kynnyksellä, näin, että sinussa oli jotain uutta.

Tummien, poskipäitä sipaisevien silmäripsien alta välähti loistava katse. — Niin, uutta ja ihmeellistä

minussa on, sillä — minä rakastan.

— Siltä se kaikista tuntuu — alussa.

— Minä en puhu muista, itsestäni vain.

— Ja sinä olet tietysti äärettömästi kaiken sen yläpuolella, mitä *muut* näissä asioissa ovat kokeneet!

Sonjan kasvoille kohosi tumma puna ja katse kipinöi. — Kuules täti, säästeliäästi sinä aina olet puhunut minulle isästäni, sinä ainoa, joka voisit kertoa minulle jotain hänestä. Mutta näinä viime aikoina ovat tuntemattomat vanhempani itse puhuneet minulle. Äitini pani maineensa ja henkensä alttiiksi rakkautensa tähden ja isäni ajatteli elämänsä viime hetkinä minua ja onneani. Minä tunnen, että olen saanut perinnöksi kyvyn rakastaa koko olentoani täyttävällä voimalla, rakastaa polttavan palavasti ja korkeuksiin kohottavasti.

Rouva Alfelt haisteli mieltävästi hajuvesipulloaan ja painoi sitten sen sisällöstä kostean nenäliinan silmilleen. — Kyllä sinä niistä korkeuksista pian palaat alemmaksi, sanoi hän ja pisti pöydällä olevasta pussista suklaakonvehdin suuhunsa. Sitten hän rupesi tiedustelemaan minkälainen ja mistä sulhanen oli. Mutta Sonja ei tahtonut kertoa tädin ollessa tuollaisella arkisella tuulella.

— Hän kun tietysti on kaiken arkisuuden yläpuolella, niinhän? Usko sinä kultaseni sellaista miehestä!

— Hän ei olekaan mikään tavallinen mies. Hän on vain oma itsensä, on Luojan kädestä lähtenyt alkuperäinen taideteos — ei mikään jäljennös.

— Ja taidetta tutkiessasi olet ihastunut taideteokseen? Mainiota! Mutta odotahan eikö tuo taideteos pian muutu mieheksi lihaa ja verta.

— Minähän jo sanoin, ettei hän ole mikään tavallinen mies. Se, mikä on maasta, ei häntä kahlehti. Hengen aateluus loistaa koko hänen olennostaan. Minä ymmärrän, sillä minä voin verrata kaikkiin niihin, jotka ovat kintereilläni kiikkuneet. Pfui, minkälaisia ovat! Juoksevat jäljessä kuin kieltä suustaan letkuttava koirajoukkue kohta kun näkevät kauniin naisen helmojen heilahduksen.

Monta houkuttelevaa palaa sinä kuitenkin olet heille viskellyt, myönnä pois, pisti täti väliin.

Sonja ei ollut kuulevinaan. Hän vain jatkoi kiihkeästi ja yhä tulisemmin. — Olet sanonut, että minä leikittelen. Ja sitä voikin leikitellä niin kauan kuin ei ole olemassa mitään paremman arvoista. Ja minun leikkini on voinut olla kostoakin. Kun et sinä koskaan kerro isästäni, täytynee minun vetää siitä se johtopäätös, ettei sinulla ole hänestä ainakaan mitään hyvää kerrottavaa. Ja voisihan minulla naisena silloin olla jotain kostettavaakin.

Palvelija avasi samassa oven. Hänellä oli kauniisti katettu tarjoilupöydän laudakko leikkelylautasineen ja monine herkullisine leivoksineen käsivarrellaan. Hän asetti pöytäan kuuluvat jalat rouva Alfeltin leposohvan viereen, laski kannen jaloille ja haki sitten viereisestä huoneesta vanhan, nikkeliöidyn ja parhaan höyryävän teekeittiön.

Palvelijan askarrellessa huoneessa siirteli rouva Alfelt mieltävästi hohtokivisormuksiaan edes ja takaisin, niin että ne painuessaan toisiinsa yhtenään ja kuuluvasti kilahtelivat. Mutta samassa kun palvelija oli poistunut, nousi rouva Alfelt leposohvaltaan, painoi ensin hetkeksi nenäliinan silmilleen ja pyyhkäisi sitten kulmiaan liikutuksen hartaudella. — Niin, niin, elämä on monimutkaista, sanoi hän kuin itsekseen. Sitten hän levitti käsivartensa, sulki Sonjan hyllähtelevään helmaansa ja suudella moiskautti uudelleen ja sydämellisesti. — Onnea, onnea sekä sinulle että hänelle, hän sanoi, suu naurussa ja kyynelten tipahdellessa. Sitten hän rupesi kaatamaan teetä laseihin.

Sonja huokasi helpotuksesta, kun hän teenjuonnin päätyttyä matkaväsymystään syyttäen pääsi vetäytymään pieneen nurkahuoneeseen, joka oli ollut hänen asuttavanaan siitä asti kun hän ensi kertaa Anna-Stiina-tädin luota oli tullut Helsinkiin rouva Alfeltin holhokkina saadakseen täydentää sivistystään. Tämä pienimpiä yksityiskohtiaan myöten tuttu, hänen aikaisempaan nuoruuteensa kokonaan kuuluva huone teki häneen nyt omituisen, hänen sisintään väräyttävän vaikutuksen. Kaikki tuntui puhuvan siitä, minkälaista ennen oli ollut ja siten korostavan elämässä tapahtunutta suurta muutosta.

Ennen hän oli täällä iloinnut pienistä voitoista tai harmitellut pieniä — aikanaan tietysti hyvinkin suurilta tuntuvia vastoinkäymisiä. Nyt oli kuin huone olisi täyttynyt sillä suurella, kaikkea nielevällä onnella, jonka hän kantoi sisimmässään. —

Ennen hän myöhään ja varhain kiihkeän toivovana oli suunnitellut tulevaisuuttaan pannen tahtonsa koko lujuuden päätökseen, että minkälaiseksi hänen elämänsä muuten muodostuisikaan, hän joka tapauksessa tekisi sen jossain suhteessa huomattavan menestykselliseksi ja onnelliseksi. Nyt oli tahto

kuin herpaantunut siitä ihmeellisestä tietoisuudesta, että hän tavallaan jo oli saavuttanut päämäärän voittaessaan sen miehen, joka hänelle hänen tähänastisista tuttavistaan oli ollut ainoa vaikeasti voitettava.

Jos joku Martin tullessa Helmille olisi ennustanut Sonjalle tällaista yhdessäolon lopputulosta, olisi hän pitänyt sitä täydellisesti mahdottomana. Sonjasta Martti vain oli jonkun verran lystikkään huvittava erikoisuutensa ja ujoutensa takia. Hän oli huvittava kuin outo, ennen näkemätön maa. Ja hänen hämmästyttävä halunsa vetäytyä etäälle Sonjasta lisäsi mielenkiintoa, jota hän herätti. Jo toistenkin tähden olisi tuntunut miltei nololta, jos vastatullut, suurenmaailman tapoja tuntematon mies todellakaan ei olisi osoittanut minkäänmoista kiintymystä häneen, jonka suosiota kaikki muut kilvan olivat hakeneet.

Huvittava leikki oli kuitenkin vähitellen muodostunut hänelle vakavaksi ambitiooniasiaksi ja ambitiooniasia lopulta täksi suureksi, hänelle itselleen käsittämättömän voimakkaaksi tunteeksi.

Sonja kumartui ulos avoimesta ikkunasta ja antoi illan tuulahduksen vilvoitella polttavia poskia. Kaikki hänessä kutsui ja huusi Marttia. Ero — tämä ensimmäinen — tuntui yhtä luonnottomalta kuin sietämättömältä.

Ja kun vielä kaikki nuo tädin matalamieliset viittaukset oli olleet kestettävänä!

— Martti, Martti, sinä hyvä, sinä puhdas, sinä toisenlainen kuin kaikki muut! puheli Sonja itsekseen samalla kun peilin edessä hitaasti alkoi riisuutua.

Heittäessään hiuksensa hajalleen nautti hän runsaudesta, jolla ne valuivat hänen olkapäilleen. Suortuvat olivat kiiltävän mustia ja hiukan aaltoilevia. Kun Sonjan pää lepäsi Martin rintaa vastaan, oli Martti niitä hyväillyt. Ja näitä käsiä, näitä pitkiä taiteilijasormia, joiksi toiset niitä sanoivat ja joista nyt kaikki muut koristeet oli riisuttu yhden ainoan paksun, sileän kultasormuksen vuoksi — niitä hän oli suudellut. Ja poskia — otsaa... Mutta huulia ei vielä kertaakaan. Eikä tätä kaulaakaan, jonka houkutusia toiset, etäämmällä olevat eivät olleet voineet vastustaa.

Mutta olikohan Martti sitä edes nähnyt? Hän oli puhunut niin paljon sairastavasta äidistä ja siitä, miten paljon hänen, kaikkein paraimman äidin kasvattaman pojan pitäisi voida antaa kodittomalle armaalleen, että muu oli jäänyt syrjään.

Sonja paneutui vuoteeseen, kiersi kädet ristiin niskan taakse ja jäi miettimään. Martti kai nyt myöskin valvoi äitinsä sairas- ehkä kuolinvuoteen ääressä. Ja raskaat olivat nämä hetket sellaiselle helläluontoiselle ja äitiään niin rajattomasti rakastavalle miehelle kuin Martti.

Mutta vaikka suru aikanaan olikin raskas, tiesi tällainen ero Sonjasta sittenkin eräänlaista vapautusta. Sonja saisi tämän kautta Martin kokonaisuemmin omakseen kuin jos äiti jäisi eloon. Ja kokonaan, kokonaan hän tahtoi omistaa omansa. Jakoa hän ei koskaan sietäisi, ei muodossa eikä toisessa. Hänen oikeutensa oli vaatia. Siihen oikeutti häntä myöskin hänen äitinsä hylätty asema, tuo ennen aikaa taittunut nuori elämä. Korvoja sopi elämältä kiristää tuollaisesta velasta. Ja mies sellainen kuin Martti voisikin maksaa. Ehjää hän antoi, ei sirpaleita; siksipä hän voittamattomasti olikin voinut vangita sen, joka aluksi vain huvikseen oli leikitellyt.

Sonja painui vähitellen horroksen tapaiseen uneen. Mutta hän nukkui levottomasti. Hän oli sisimmässään kaiken aikaa Martin luona. Intohimoinen rakkauden tunne ihan kuin sähköitti hänen sieluaan valvomaan joka väreessään, silloinkin kun uni näennäisesti voitti.

Aamun koittaessa Sonja oli valveilla ja nousi. Tuntien tätinsä myöhäiset tavat hän oli pyytänyt, että Martti — jos voisi tulla puhelimeen — soittaisi hänelle varhain aamulla, jolloin he tädin kuulematta voisivat puhella.

Vastoin tapaansa heräsi kuitenkin rouvat Alfeltkin varhain. Hän jäi kuitenkin vuoteeseensa ja teki parhaansa saadakseen uudelleen unen päästä kiinni. Mutta kun sitä ei kuulunut, turvautui hän yöpöydällä makaavaan ranskalaiseen romaaniin, jonka lukeminen eilen Sonjan tulon johdosta oli katkennut sopimattoman jännittävässä paikassa. Hän oli aamuvelttoudestaan paraiksi päässyt jonkinlaiseen nautintorikkaaseen mielenjännitykseen, kun puhelin äkkiä soida helähti hänen makuuhuoneensa seinän takana.

Hän tuskin ennätti ihmetellä tapahtumaa, ennenkuin jo kuuli Sonjan huutavan halloota. Ennenkuin hän pääsi oikein käsittämään tilannetta, huomasi hän Sonjan hillitystä äänestä puhelun tarkoitetuksi vain asianomaisille. Mutta juuri tämä huomio vaikutti herkistävästi hänen kuulohermoihinsa. — Sinä rakas, rakas, kuuli hän Sonjan sanovan.

Asianomainen oli siis suomalainen! Ja Sonja kun ei ollut sanonut edes senkään vertaa!

— Etkö voi poistua ensinkään, kuuli hän taas. — Etkö tahdo, tuli hetken perästä. — Minä ymmärrän. Joka hetki on sinulle kallisarvoinen. Mutta tiedäthän mitä muutama sana merkitsee minulle!

Rouva Alfelt kohoutui vuoteessa kyynärpäilleen ja kuunteli joka hermo jännitettynä ja suuri hämmästyksellä kasvoilla.

Eipä ihme, että tuo mies piti Sonjan kuumana, koska hän oli tuollainen, jota kohta kihlauksen jälkeenkin piti noin rukoilla. Ja Sonja, joka oli tottunut ihan toisenlaiseen!

— Minä en siis voi mitään — kuului Sonja kysyvän. — Ehkä onkin paras, että matkustan täti Aaltosen luokse?

Hyvänen aika sitä miestä! Rouva Alfeltin alkoi jo tulla Sonjaa sääli. Tuollainenhan voisi purkaa vaikka milloin hyvänsä!

Jonkun ajan kuluttua kuului taas Sonjan: rakas, rakas! — Ääni oli kyynelten tukehduksena. Pian sen jälkeen helähti loppusoitto.

Rouva Alfelt karkasi yöpuvussaansakin telefonihuoneeseen kynnykselle, sulki Sonjan syliinsä ja hyrähti itkuun. Sonja, joka tädin tullessa itki, pyyhki kiireisesti kyynelensä.

— Tule, tule! — Rouva Alfelt veti Sonjan hätäisesti makuuhuoneeseen, sai hänet siellä asetetuksi vuoteen vieressä olevaan nojatuoliin ja pyörähti sitten itse punakeltaisella silkillä päällystetyntuvapeitteensä alle. — Lapsikulta, mikä ihme sinua kiidättää puhelimeen tähän aikaan, joka vielä on laillinen nukkumisaika?

— Rakkauden ihme — Sonja nauroi. — Kello lähentelee muuten jo yhdeksää. Se tulee kai kohta puoleen olemaan minulle tavallinen työaika, joskin se sulle on nukkumisaikaa. Minusta tulee köyhän miehen vaimo.

— Ja köyhän suomalaisen! Ethän sinä kerro mitään. Syrjästä vain saan kuulla, nuhteli täti.

Mutta nyt Sonja kertoi. Hän ei ollut voinut sitä eilen, kun hänen oma sisimpänsä oli ollut pakahtumiseen asti täynnä.

— Ja hän on täällä sairastavan äitinsä luona? tiedusteli täti. — Sittenhän minä alan ymmärtää. Luulin, että jo olitte purkamassa, kun sinun noin piti rukoilla.

— Martti ei ole voinut puhua koko asiasta mitään äidilleen — eikä usko ainakaan muutamaan päivään voivansa. Ajattelin siitä syystä, että jo tänään lähtisin maalle Anna-Stiina-tädin luo.

Niin, niin. Rouva Alfelt hymähti. Hän ymmärsi hyvin, ettei Sonja luonnollaan saanut olleeksi näin lähellä Marttia, kun ei kuitenkaan saanut olla hänen luonaan. Ja Sonja tahtoi tietysti itse kertoa kihlauksesta tädille.

Kello 3: n tienoissa, kun itäänpäin lähtevä juna puhkuen seisojien asematalon edustalla, olivat rouva Alfelt ja Sonjakin siellä. Rouva Alfeltilla oli paketteja jos jonkinlaisia, konvehtia, hedelmiä ja romaaneja. Hän pyyhki liikuttettuna silmiään, syleili Sonjaa moneen kertaan ja vakuutti, että tuntui aivan siltä kuin hänen oma tyttärensä olisi mennyt kihloihin. Ja sitten kun kodin perustamista oli ajateltava, huolehtisi hän luonnollisesti siitä. Kukapa muu siihen kykenisikään.

Sonja kuunteli hajamielisenä. Häistä he eivät vielä olleet puhuneet sanottavasti Martin kanssa. Heidän ajatuksensa olivat keskittyneet äidin sairauteen. Mutta jos Martti sai hakemansa viran, niin mitäpä he odottaisivat. Kodittomia he olivat kumpikin.

Asemamies heläytti kelloa kolme kertaa. Rouva Alfelt sieppasi Sonjan vielä kerran syliinsä muutamien kyynelkarpaloiden herkästi herahtaessa hänen punoittaville poskilleen. Sitten juna hiljalleen alkoi liukua asemasillalta.

Sonja painui kuin unessa itselleen valitsemaansa vaununnurkkaan. Hän seurasi, itse melkein tietämättä mitä teki, ohi kiitäviä maisemia. Kahteen vuoteen hän ei ollut nähnyt Suomen kesäksi puhkeavaa luontoa. Nyt tarjosi se hänelle kaikkein viehkeintä kauneuttaan. Etelässä oli kaikki jo ollut täydessä kukoistuksessaan. Pohjolaan oli kevät tullut myöhemmin ja hitaasti. Sentähden luonto nyt kesäkuun keskitienoilla vielä oli paraimmassa kehkeytymistilassaan. Koivikkojen lehtiverho oli niin harvaa, että valkeat rungot, vihertävät nurmet ja kevätkukkien peittämät mättäät loistivat sen lomitse.

Sonjan valtasi haikaa kaipuu. Rikas hän oli, äärettömän rikas. Ja kuitenkin tuntui tällä hetkellä siltä kuin hän olisi ollut pieni, köyhyyttänsä itkevä lapsi. Miksi ei Martti nyt ollut hänen luonaan? Jos Martti olisi ikävöinyt ja rakastanut niinkuin hän, olisiko hän silloin voinut olla tulematta? Paikallisjunalla kai

äkkiä olisi päässyt sekä kaupunkiin että sieltä takaisin. Eihän tuo olisi vienyt paljon aikaa, jos Martti olisi tullut vain saattamaan. Olivathan he vasta löytäneet toisensa. Eikö sekin merkinnyt jotain, vaikka äiti nyt olikin heikkona? Tuskin kukaan Sonjan ihailijoista olisi voinut tehdä näin. Sonja tiesi kokonaan pitäneensä heidät vallassaan — niin kauan kuin hän tahtoi.

Mutta Martti oli kaikessa toisenlainen. Hänestä ei koskaan voinut olla varma. Juuri kun luuli saaneensa lujan otteen hänestä, teki hän jotain odottamatonta, joka todisti aivan päinvastaista.

Sonja painoi nenäliinan silmilleen ja nyyhkytti hetken haikeasti. Sitten johtui hänen mieleensä, että sanottiin hyvän pojan aina tulevan hyväksi puolisoiksi. Hän muisti Martin puheita, Martin hienoja, herkästi väreileviä tunteita, Martin tahdon jaloa, luotettavan lujaa pohjaa. Ja taas tuntui siltä kuin rakkaus suurena, mittaamattomana syvyytenä olisi täyttänyt koko hänen olemuksensa.

Juna vihelsi samassa, ja Sonjan täytyi kiireisesti koota tavaransa, sillä lähenevältä asemalta oli hänen jatkettava hevosella.

Oli aivan kuin rakkaus olisi siivittänyt hänen askeleensa hänen aseman läheisyydessä etsiessään itselleen hevosta. Iloisesti rallatellen hän nousi rattaille, tiedusti oloista jos jotakin kyytipojalta, rallatteli puhelun lomassa ja sai viimein kyytipojankin rallattelemaan.

Välillä Sonja ajatteli Anna-Stiinaa. Minkähänlaiseksi tapaaminen muodostuisi? Viime vuosina olivat tädin ja Sonjan välit olleet vieraat. Ankaria yhteentörmäyksiä oli ollut jo Sonjan lapsuusvuosina, ja sen jälkeen kun Sonja rahallisesti riippumattomana tädistä oli siirtynyt enemmän täti Alfeltin hoteisiin, oli Anna-Stiina vetäytymistään vetäytynyt syrjään. Sonja olikin jokseenkin selvästi osoittanut, että hän siinä teki oikein. Mutta nyt oli täti voitettava takaisin. Hän oli sittenkin Sonjan läheisin omainen ja lisäksi henkilö, josta Martti varmaan pitäisi enemmän kuin täti Alfeltista. Martti kuuluikin paremmin maalaisympäristöön kuin kaupunkiin.

Jota lähemmäksi Sonja läheni lapsuutensa ensimmäistä kotia, sitä läheisemmältä tuntui Marttikin. Sisäsuomalaisessa maisemassa oli juuri sitä samaa mitä Marttissakin: hienoutta, herkkyyttä ja henkevyttä ulkonaisesti vaatimattomassa asussa. Siksi tuntuikin siltä kuin Martti olisi hymyillyt Sonjalle kaikessa, jota hänen kesäisen luonnon hurmaama silmänsä ihasteli.

Kun täti nyt vain ottaisi ystävällisesti vastaan! Kolmeen vuoteen he eivät olleet tavanneet. Ja nyt tuli Sonja aivan odottamatta. Vaikuttaisiko tämä ehkä edullisesti? Tai kenties päinvastoin?

Päästyään siksi lähelle kotia, että saattoi nähdä tädin puutarhassa hääräämässä, pyysi Sonja kyyditsijän pysäyttämään. Hän maksoi kyydin, käännutti hevosen takaisin ja rupeasi kepeät kantamukset kädessään astumaan pihaporttia kohden.

Anna-Stiina Aaltonen nosti varjostavasti käden silmilleen nähdessään hevosen tieltä kääntyvän pois päin ja hienon nuoren neidin lähenevän. Hän näytti hetken perästä tulevan jonkinlaiseen selvyyteen tulijasta, pyyhkäisi mullan käsistään esiliinaansa ja astui portille tulijata vastaan.

— Täti! — Sonja syleili häntä hetken tukahduttavan kiihkeästi. Anna-Stiina muisti siitä niitä tulisia syleilyjä, joita Sonja lapsena oli valmis tuhlailemaan monelle — ja ei vähin silloin kun hän joko itse oli hyvin iloisissaan jostain tai toiselta toivoi jotain itselleen. Anna-Stiinan selkä pysyi suorana kuten ainakin ja hänen olentonsa oli kankea. — Vai olet sinä tullut takaisin Suomeen, sanoi hän yksikantaan. — Tervetuloa!

— Sinä rakas, rakas täti! — Sonja puristi häntä uudelleen ja kiihkeästi! — Et sinä edes sula, vaikka monen vuoden perästä taas tapaamme.

— Mennään sisään, että saat jotain suuhusi, sanoi siihen Anna-Stiina ja lähti astumaan edellä. Anna-Stiinan kattaessa pöytää kertoili Sonja iloisesti ja vilkkaasti ulkomailla olostaan. Mutta puhellessaan hän kaiken aikaa ajatteli sitä, miten saisi kerrotuksi kihlauksestaan niin, että se vaikuttaisi edullisesti Anna-Stiinaan. — Voi täti, sanoi hän äkkiä, painuen pieneen keinutuoliin, jossa hänellä lapsena oli ollut tapana istua, — tietäisitpä miten monesti olen ikävöinyt tänne! Kun aikansa on keinunut suurilla ulapoilla, alkaa mieli ikävöidä kotipuron tyyneyttä.

Anna-Stiina vilkaisi syrjästä Sonjaan. Hän aprikoi itsekseen tuon ikävän alkuaihetta. Sonja huomasi katseen ja ymmärsi sen. — Onhan tähän ikävään muitakin syitä, alkoi hän epäröiden.

— Miks et sitten sano suoraan?

— Se ei ole mitään ikävää, päinvastoin.

— No, älä sitten näin anna herutella!

— Kun en tiedä, voitko heti käsittää sen niin hyväksi kuin se on.

Anna-Stiinan harmaissa silmissä välähti omituisesti. — Vai olet sinä kihloissa, sanoi hän. — Voit sinä silti syödä, tuli jatkoksi samalla kun Anna-Stiina tarjosi lisää jauhopuuroa.

Sonja nauroi. — Voi sinua parantumaton miesvihaaja! Tulet sinä kuitenkin pitämään hänestä. Sen minä tiedän. Minutkin hän voitti.

— Ottikohan se voitto kovalle?

Sonja lennähti punaiseksi harmista. Mutta hän ei ollut ymmärtävillään. — Jos olet miesvihaaja sinä, niin kyllä minäkin. Jalkani juuressa he ovat madelleet, mutta luuletko, että olen välittänyt ainoastakaan tätä ennen?

Anna-Stiina loi levollisen, läpituokean katseen pöydän toiselle puolelle. — Olet voinut muuttua, sanoi hän harvakseen.

Silloin ei Sonja enää voinut hillitä itseään. Muuttua? Sanot muuttua. Mutta sanonko minä sinulle, mikä ajoi minut milloin minkin täälläkävijän kaulaan. — Sonja oli noussut pöydästä ja kulki kiivaasti lattiata pitkin, posket sisäisestä kiihoituksesta hehkuvina. — Hellyyden kaipuu se oli, sanomaton hellyyden kaipuu. Sinä annoit minulle leipää ja vaatetta, sinä koulutit ja hoidit, mutta luuletko, ettei lapsen mieli kaipaa muuta? Ja mitä minä sain? Miltä luulet nytkin tuntuvan, kun pitkän poissaolon jälkeen palaan sydän täynnä rakkautta sinua ja koko tätä kotia kohtaan? Nyt minä paremmin kuin ennen ymmärrän, mitä ikäni olen kaivannut. Mutta se, joka ei koskaan ole rakastanut, ei voi sellaista ymmärtääkään.

— Niinhän se taitaa olla. — Anna-Stiina haukkasi hapanta leipäänsä ja ryppäsi kulauksen maitoa palan painimeksi. Sitten hänkin nousi pöydästä. Sonja vilkaisi häneen syrjästä, itseksensä arvellen eikä tati edes ymmärtänyt menettelleensä tyhmästi ja tylästi. Mutta kun ei mitään sinnepäin viittaavaa kuulunut, rupesi Sonja puhumaan pikaisesta poislähdöstä. Hän oli tosin aikonut viipyä kauemmin, mutta jos ei tati suvainnut häntä entistä enemmän, oli kai paras lähteä.

— Sinä olet sinä ja minä minä. Mutta jos viihdyt, niin jää siksi kuin mielesi tekee pois.

Anna-Stiina pyyhkäisi suutaan kämmenellä, rupesi sitten korjaamaan ruokia pois pöydältä, vilkaisi sen tehtyään kamariin, olivatko kaikki työt siellä tiloillaan ja kävi viimeksi panemassa oven lukkoon.

Martti istui äitinsä sairasvuoteen ääressä. Ulkona kukki Pohjolan kesä hempeimmillään. Jokunen tuomi oli vielä valkoisenaan kukkia. Syreenit olivat puhjenneet. Lintujen liverrykset ja kesän tuoksu täytti ilman. Auringonpaisteista kirkkautta oli kaikkialla, jokaisessa mättäältä päätään nostavassa kukkasessa, jokaisessa hennossa heinän korressa.

Mutta huoneessa, jossa Martti istui, oli hämärä. Käärekaihdin oli laskettu alas. Orastavan elämän sulous oli suljettu pois tästä huoneesta, jonne aavistus taipumattoman viikatemiehen läheisyydestä jo oli luonut kylmän henkäyksensä.

Ovi viereiseen huoneeseen oli raollaan ja ikkuna siellä oli auki. Tästä huolimatta tuntui sairashuoneen ilma näännyttävän lämpimältä. Sairaana läpikuultavaksi laihtunut käsi tapaili kuitenkin peitettä kuin vetääkseen sen paremmin päälleen.

— Vilustaako sinua, äiti? Anna kun peitän. — Martin joka liike oli hellyyttä täynnä.

Sairas hymyili hänelle omituisesti katse tähdättynä jonnekin tuntemattomaan etäisyyteen. — Jäljestäpäin vain käy vilunväreet. Älä ole milläsikään, sanoi hän hiljaa, katse väistäen hänen puoleensa kumartunutta.

Martti asettui huoaten uudelleen tuolille vuoteen viereen. Äiti houraili yhä. Ja sitä hän oli tehnyt yhtenä. Välillä oli annettu tuikahduksittain selvää tajuntaa, sitten alkoi taas ainakin osaksi tiedoton tila. Martti istui hievahtamatta vuoteen vieressä. Hän ahmi jok'ainoan sanan kuin peloissaan, että häneltä jäisi jotain saamatta siitä, mitä äiti vielä saattoi antaa. Ja kuitenkin nuo sanat enimmäkseen repivät ja raatelivat. Ne paljastivat tuskaa, jota äiti vuosi vuodelta oli kantanut siitä koskaan puhumatta, mutta joka vielä nyt hänen elämänsä viime hetkinä loi varjon hänen tielleen.

— Eira, kuiskasi sairaas hiljaa.

— Ei Eira ole täällä. Mutta hän tulee pian. Sairas hymyili tyytyväisesti.

— Ja Marttisi on tässä. — Hän tarttui hyväilevästi äidin molempiin käsiin. — Sinun oma poikasi, äiti.

Sairas ei näyttänyt hämmästyvän. Hän ei nähtävästi oikein tajunnutkaan sanoja, mutta hellä, ihastunut hymy kirkasti hänen kasvonsa.

— Voi kuinka pehmeästi sinä osaat pidellä kädestä. Mitenhän sinä olet sitä oppinut, kun olet mies? Minun pikku Martilleni ei kukaan opeta sitä. Isä ei osaa, äiti ei uskalla.

Hän rupesi äkkiä levottomasti liikahtelemaan vuoteessa ja ilme muuttui tuskaiseksi. — Martti ei saa olla heikko! Heikkous on kärsimysten lähde. Hänen täytyy säästyä!

Äiti hyrähti itkuun. Martin tyynnyttelystä hän kuitenkin vähitellen rauhoittui. — Sinulla on niin lempeät silmät, sinulla, joka istut tässä, puheli hän heikosti puristaen Martin kättä. Sinulle minä puhun, vaikka en toisille. Martti ei saa sitä aavistaa. Eikä minulla ole muita. — Hän kohottautui istumaan ja alkoi puhua hätäisesti kuin keskeytystä peläten. — Katso, minä annoin koko rakastavan sydämeni — elämäni kaikkineen. Mutta mitä minä olin hänelle? Hänen ruokansa laittaja, hänen vuoteensa jakaja. Ja minä olin heikko, niin heikko, etten jaksanut, kun elämä petti. Sentähden minä niin ikävöin lasta. — Sairaalta pääsi lyhyt, kammottava nauru. — Mutta ne kuolivat kaikki — pelosta — pelosta. — Ääni painui kuiskaukseksi. — Hänellä oli hurjat hevoset ja hän ärjyi ja piiskasi, ja minun piti istua rattailla.

Sairas alkoi hätäisesti hyväillä Martin kättä. Sinä katsot niin lempeästi ja se tekee hyvää. Voitko sinä oikein ymmärtää, sinä, joka olet mies? — Katso, minä taistelin ja toivoin, että suhde tulisi ehjäksi, että olisin muuta kuin nainen, jota hän tarvitsi. Minä koetin voittaa raukkamaisuuteni. Mutta siinä kului koko elämäni. Ja kun Martti oli pieni, täytyi minun lapsi sylissä istua niissä korkeissa mäissä iljanteella ja syyspimeässä. Enkä minä valittanut. Mutta minä luulin, että nyt minulta viedään minun ainokaiseni. Hänkin kuolee niinkuin ne toiset kuolivat jo ennen syntymistään. Ja sitten ininä aina olin pelosta vuoteessa sairaana. Mutta minä en valittanut. Minä koetin elää hänen elämäänsä. Ja minä luulin, että hänkin joskus koettaisi elää minun elämäni. Mutta hänhän oli mies.

Martti ei jaksanut kuulla enempää. Hän tunsu vapisevansa olemuksensa pohjaa myöten. Hellän pakottavasti hän painoi äidin makuulle ja alkoi rauhoittavasti sivellä hänen otsaansa.

Tuskainen ilme sairaan kasvoilta väistyi vähitellen ja rauhallinen hymy hiipi kuin syksyn surunvoittoinen auringon kajastus kalvenneille kasvoille. Silmät painuivat väsyneinä umpeen ja uni voitti. Martti vetäytyi hiljaa vuoteen äärestä ja hiipi viereiseen huoneeseen. Täällä hän tukahtuneesti nyyhkyttäen painui läheiselle tuolille. Äsken äidin nukkuessa hän vielä kuin lapsi oli itkenyt lähenevää eroa. Hänen koko sisimpänsä oli huutanut ja rukoillut, ettei äiti häntä jättäisi. Nyt hän ei enää ajatellut itseään. Nyt hän itki äidin elämän suurta surua, sen kovaa, hiljaisuudessa kestätyä taistelua.

Ja kesken kaikkea tätä hän ajatteli Sonjaa. Hänenkö hyväkseen äidin vielä viime hetkinään täytyi elää elämänsä suuret tuskat uudelleen? Sitäkö varten, että Martti oppisi ymmärtämään, miten mies voi tärkeä naisen sisintä? Sitäkö varten, että Martti oppisi rakastamaan itseäänunohtavasti, elämänsäantavasti niinkuin nainen?

Martti hiipi hiljaa takaisin sairashuoneeseen, painui polvilleen vuoteen viereen ja kosketti huulillaan nukkuvan kättä. Hänen sielunsa oli täynnä kiitollisuutta.

Rauhallinen unenhorros muuttui vähitellen taas levottomaksi. Sairas heittelihie edestakaisin vuoteessa ja kerran tarrautui hän hätäisesti vuoteen laitaan kiinni kuin putoamista peläten. — Ne mäet, ne mäet — hän sanoi hien noustessa otsalle. Silmät revähtivät samassa pelokkaina ja tuijottavina auki. — Minä katkeroidun — jos se ainoakin otetaan, hän sopersi.

Martti turvautui lääkkeisiin, ja sairas otti vastustelematta. Sitten Martti peitteli ja alkoi viimein hyräillä hiljaa ja viihdyttävästi kuin pienelle lapselle.

Vasta kun sairastunut uudelleen nukahti, Martti hiljaa hiipi ikkunan ääreen. Hän näki ikkunan ja käärekaihtimen lomasta pienen kaistaleen keväistä metsänrinnettä. Räystäään alta hän kuuli pesevien pääskysten piiperrystä. Korsi nokassaan tulla liiteli toinen, toinen toi savea tullessaan.

Alkavan elämän onni ympäröi Marttia luonnossa kaikkialla. Eletyn elämän raskaus ja tuska raateli hänen sisintään.

Hän oli lapsena aavistanut paljon siitä, josta äiti aina oli vaiennut. Mutta tieto, koko tämä, nyt hänen eteensä paljastettu totuus ei sittenkään voinut olla järkyttämättä hänen sisintään.

Mikä merkillinen yhdistelmä olikaan ihmissydän! Ja kuinka omituisen ristiriitaisella tavalla mitä erilaisimmat sisäiset ilmiöt olivat yhdistettyinä samassa yksilössä! Iljannekelel syyspimeissä peloitti sitä, joka vuosi vuodelta tunnustusta saamatta jaksoi kuluttaa itseään toisten hyväksi. Ja sama mies, joka

ärjyjen huusi rattailta poispyrkivälle, että niissä piti istua, vaikka menisi hiiteen, hän kalpeni, kun vaimo mitään pelkäämättä oli lähdössä tarttuvaa tautia sairastavan luokse. Isän nyrkki saattoi sellaisina kertoina lennähtää pöytään. Ja Martti muisti vieläkin voimasanoja siitä, ettei nimismiehenrouvan tehtävänä ollut juosta joka sairastavan ukko- tai akkarähjän luokse.

Mikähän siinäkin oli syvimpänä syynä isän kieltoon? Oliko ehkä pelko häntä palvelevan naisen menettämisestä? Tai olisiko sittenkin siihen vaikuttanut tietoisuus siitä, että juuri tämä nainen merkitsi hänelle enemmän kuin kaikki muu maailmassa?

Sen isä kuitenkin oli tuntenut, jos ei ennen niin ainakin elämänsä viime viikkoina. Kovan taudin murtamana hän parisen kuukautta makasi vuoteellaan. Alussa häneltä usein pääsi kirosana, kun tuskat ahdistivat. Toiste hän vain puri hammasta antaessaan äidin kuivata hikeä otsaltaan. Lempeitä sanoja hänellä ei silloinkaan ollut äidille enemmän kuin muillekaan, mutta miten hänen katseensa seurasi äitiä jokaisella tämän askeleella ja miten oli aivan kuin isän elämä ja kestämissä mahdollisuus olisi riippunut äidin läheisyydestä! Ja äiti oli hänelle hellä kuin pienelle lapselle. Hän houkutteli aina Marttiakin sairashuoneeseen. Hän ei ollut ymmärtävinään, että Martti nyt kuten ennen pelkäsi isää ja isän läheisyyttä melkein voittamattomalla fyysillisellä pelolla. Martti oli silloin kolmentoista vanha. Ja hän oli monesti tuntenut kiitollisuutta siitä, että silloin oli siksikin varttunut. Muuten hän ei ehkä olisi saanut omakseen sitä muistoa, mikä hänelle isästä oli jäänyt viimeiseksi ja samalla korvaamattoman suuriarvoiseksi. Isä oli silloin jo hyvin heikko. Hän ei puhunut paljon, monesti hän ei jaksanut edes nostaa silmiäänkään. Mutta kerran, nähdessään Martin vuoteensa vieressä, kutsui hän häntä lähemmäksi, katsoi häneen pitkään ja ystävällisesti ja sanoi harvakeen: Kyllä äiti pitää sinusta hyvää huolta. — Ne sanat liikuttivat poikaa niin kummasti. Oli kuin isä niissä olisi luopunut kaikesta omistusoikeudestaan poikaan, tunnustanut, ettei poika menettänyt paljonkaan isässään. Ja se tunnustus — tai ehkä pikemmin tapa, jolla se sanottiin, herätti yht'äkkiä pojan mieltä Martissa. Se pyyhkäisi yhdellä kertaa pois kaikki muut muistot tehden kolmentoistavuotiaalle selväksi, että hänellä oli isä ja että tämä oli kuolemaisillaan.

Ja äidin kasvot, miten ne silloin loistivat! Ihan kuin ylimaailmallisen valon kirkastamina! — Sinä olet ollut hyvä vaimo, aina, aina hyvä, sanoi isä selvään ja kuuluvasti äidin nostaessa vesilasias isän huulille.

Olikohan tuo tunnustus kuin voiton seppele, jolla kuolemaan asti uskollinen kruunattiin elämänsä työstä? Ja sekö ehkä oli syynä siihen, että äidin kaikki myöhäisemmät, kahden Martin kanssa eletyt vuodet olivat olleet niin täynnä sopusointua ja kirkkautta?

Jos mikään oli voiton seppele, oli sellainen kai se tietoisuus, että vuosi vuodelta oli jaksanut voittaa itsensä — turhimmasta tärkeimpään, — kuolla ja samalla kuitenkin elää voimakkaasti persoonallista, alati kirkastuvaa elämää ja lopulta tulla voittajaksi toisenkin — taipumattomaksi luodun elämässä.

Isän katse oli hänen viime päivinä ollut syväsisältöinen ja kaunis, aivan toisenlainen kuin ennen. Sen käskevä teräksisyys oli poissa. Se vain seurasi äidin joka liikettä ja — kiitti.

Sairas ynähti hiljaa unissaan. Martti meni lähemmäksi ja kumartui nukkuvan puoleen. — Rakas pikku poju! — Äiti teki kädellään tavoittelevan liikkeen, vaikka silmät olivat ummessa.

Silloin Martti päätti yrittää uudelleen. Hän kosketti sairaan otsaa huulillaan ja kuiskasi hänen korvaansa: Äiti, tässä minä olen.

Sairaana silmät avautuivat verkalleen ja onnellinen hymy levisi kasvoille. — Sinä olet tullut — vihdoinkin! — Käsi tapaili Martin kättä.

— Tässä minä olen istunut jo kauan, mutta et ole ennen jaksanut huomata.

— Enkö ole tuntenut?

— Sinä olet joskus puhutellut Martiksi, mutta aina vain pikku Martiksesi.

— Niin, niin, minä olen elänyt entisyydessä. Ja sinä olit minun kaikkeni. Sinä olitkin niin hyvä lapsi. Pienimmästäkin erehdyksestä sinä olit sairauteen asti pahoillasi. Sinä olit niin arka. Ja minä ymmärsin tunteesi juuret.

Martti koetti estellä äitiä puhumasta, mutta tämä alkoi itsepintaisesti puhella puoliääneen, aivan kuin itsekselleen kerraten kaikenlaisia pieniä tapahtumia Martin lapsuusvuosilta. Ja kun Martti jatkuvasti koetti estellä, hymyili sairaas vain. — Sinä olit minun onneni. Anna minun elää kaikki uudelleen.

Martti ajatteli Sonjaa. Nyt kun äiti oli tajussaan, vieläpä tuntui unesta virkistyneeltä, olisi ehkä ollut mahdollista kertoa kaikki. Jos äiti ei vain niin itsepintaisesti olisi seurannut omaa ajatusjuoksuaan.

— Sinä surit usein omaa huonouttasi, sillä sinä asetit päämäärän korkealle. Meillä oli samat ilon-, samat surun säveleet sielussamme. Minä tahdon kertoa tästä, että ymmärtäisit itseäsi ja tietäisit, jos — jätät yksin. — Sairas sai pienellä ponnistuksella kätensä nousemaan ja laski sen Martin painuneelle päälle, johon se jäi lepäämään siunaten ja hyväilevästi.

Kun Martti viimein hiljaa liikahti, oli äiti uudelleen vaipunut unen tapaiseen horrostilaan. Varovasti hän korjasi sairaan päänalusta mukavammaksi. Sitten hän nousi ja meni viereiseen huoneeseen, jossa alkoi levottomasti mittailla lattiata.

Kun tulisi edes Eira, että saisi puhella!

Hän katsoi kelloaan. Kimakka vihellys halkoi samassa ilmaa ja matkan päästä kuului junan jytinä. Paikallisjuna saapui kai, ja Eira samalla. Ja näihin aikoihin Sonjakin sivuutti aseman matkalla tätinsä luokse.

Miten lähellä toisiaan he nyt olivat nuo molemmat — ilman että sitä aavistivat ja ilman minkäänmoista käsitystä siitä, miten lähelle toisiaan he muutenkin olivat joutuneet. He tulisivat tietysti aivan kuin sisariksi. Sillä sisar Eira sittenkin oikeastaan oli. Martti tunsu sen nyt selvemmin kuin koskaan. Ja niin hyvä kuin Eira oli, olisi hänellä tietysti sisarellista rakkautta myöskin Sonjalle.

Kunpa vain löytyisi voima, joka äidin parantaisi! Sonjankin tähden. Hän oli sekä äidin, sisaren että kaiken, kaiken sen tarpeessa mikä vain saattoi hänen orvonelämänsä rikastuttaa. Hänen elämällään oli tähän asti ollut paljon ulkonaista kuorta ja kiiltoa, mutta vähän, niin vähän elämälle todella arvoa antavaa sisältöä.

Tieltä kuului läheneviä askelia, jotka palauttivat Martin nykyhetkeen. Eira tuli tienkäänteessä näkyviin. Ja samassa oli kuin hänen rinnalleen olisi ilmestynyt toinenkin. Vastakohtaisuuden voimako toi Sonjan siihen? Tai ehkä Martin kaipaavat ajatukset? Joka tapauksessa Martti aivan kuin näki Sonjan tuossa Eiran rinnalla, näki hänet sirona, hohtosiipisenä kesäperhosena ja Eiran hänen vieressään pienenä, vaatimattomana harmaavarpusena.

Martti ei koskaan ennen ollut kiinnittänyt huomiota Eiran ulkonaiseen ihmiseen. Hän tuskin olisi voinut tehdä kenellekään selkoa siitä, oliko Eira kaunis, ruma vai keskinkertainen. Hänellä ei ennen ollut olemassa mittapuuta eikä ulkonaisia arvoja. Mutta nyt hän oli oppinut. Ja se tuntui tänä hetkenä melkein pahalta.

Hänen kätensä ojentautuivat suurella sydämellisyydellä kasvinkumppania kohden. — Terve, tervetuloa! Olen niin kovin odottanut sinua. Mehän tuskin tapasimme eilen.

Eiran kävelystä punoittaville poskille valahti entistä lämpimämpi puna ja hänen harmaisiin silmiinsä syytyi lämmin hohde, kun katse tutkivana, miltei läpätunkevana kääntyi Marttiin. — Sinä olet muuttunut, sanoi hän harvaksen.

— Puhutaan siitä toiste!

Vai oli siinä oikein puhumista. Eira vavahti. Hän alkoi aavistaa nähneensä enemmän kuin hän itse ymmärsikään. Ja omituiset, epämääräiset tunteet täyttivät hänen sisimpänsä. Mutta Martti, joka kiihkeästi halusi kuulla äidistä, hänen tautinsa puhkeamisesta, syistä hänen heikontumiseensa ja kaikesta muusta, veti Eiran rinnalleen huoneen perällä olevaan sohvaan, josta he saattoivat pitää nukkuvaa silmällä. Siinä hän, katse vuoroin Eirassa vuoroin äidissä, alkoi kysellä. Hän pelkäsi sitäkin, että jos oli viipynyt liian kauan poissa kotoa. Ikävä oli ehkä kuluttanut äitiä.

— Mitä katunetkin elämässä, Martti, tätä viimeksi kulunutta aikaa ulkomailla et tarvitse tätiin nähden katua. Tietäisit, kuinka hän nautti siitä, että olit kauniissa ympäristössä ja lepäämässä! Mutta nyt minä olen kertonut, ja nyt on sinun vuorosi, Martti. Saatpa vielä alkaa keskeltä. Minä olen jo selvillä alusta. Minä aavistan.

— Sinä olet helmi, Eira! Et arvaa, miten suuriarvoista on voida säästää sanoja siinä, missä jok'ainoa sana tuntuu kovin kömpelöltä ja heikolta. — Martti puristi Eiran molempia käsiä, silmissään säteily, joka heitti kauniin kajastuksen Eirankin kasvoille.

Ilonväreet asettuivat kuitenkin samassa kun Eira omalla kysymyksellään pakottautui palaamaan todellisuuteen. — Onko hän ulkomaalainen, kysäisi hän arasti.

Martti hymyili. — Voi sinua raukkaa, miten pelkäsit! Ei, ei! Hän on suomalainen, mutta täynnä väriä, eloisuutta ja lämpöä — kuin etelän lapsi.

Eiran katse sattui samassa vastakkaisella seinällä riippuvaan peiliin. Hän näki oman arkisen olentonsa, yksinkertaisessa valkeassa puserossa ja harmaassa hameessa. Siinä ei ainakaan ollut väriä

kehuttavan paljon.

— Sinä ymmärrät ehkä, miltä tämä tuntuu. — Martti puhui hätäisesti ja kuiskaamalla. — Milloin minua raatelee huoli äidin tähden, milloin on rinta pakahtua onneni suuruudesta. Ja kun ei sitten voi puhua asiasta äidille, ei vaikka kuinka tahtoisin sekä itseni että Sonjankin tähden.

— Sonjan! Mutta eikö hän ole suomalainen?

— On. On, vakuutti Martti. Mutta hänen perhesuhteensa olivat kovin surulliset. Niistä ei saanut koskaan puhua. Vaikka tietysti sekä äiti että Eira saisivat tiedon kaikesta.

Sairas äännähti samassa, ja sekä Martti että Eira kiiruhtivat vuoteelle. Toinen tuli asettuneeksi toiselle, toinen toiselle puolelle. Sairas katsoi heihin ensin pitkään ja kysyvästi, sitten iloisesti. Hän tapaili molempien käsiä, piti niitä omissaan ja katsoi uudelleen, mutta ei sanonut mitään. Silloin Eira kumartui hänen puoleensa. — Täti, Martti on täällä, sanoi hän kuin onnesta värisevällä äänellään herättääkseen sairaan tietoisuuteen, joka ehkä voisi elvyttää uudelleen hiipumassa olevat voimat. Mutta sairaas näytti seuraavan omaa ajatusjuoksuaan. — Jumala siunatkoon sinua, rakas, sanoi hän hiljaa — sinua ja *häntä!*

Eira ei saanut kyyneliltään puhutuksi. Hän laski vain äidin toisenkin käden Martin käteen ja hiipi hiljaa huoneesta ulos puutarhaan, jonka perimmäiselle penkille hän vaipui vavisten itkusta.

Sairas teki kuin yrityksen noustakseen, ja Martti koetti auttaa. — Minä olen niin iloinen, nyt kun Eira on täällä — kuuli Martti äidin sopertavan, — kun tiedän, että hän aina tahtoo auttaa sinua.

Silloin Martti teki äkillisen päätöksen. Tässähän ei muu auttanut. — Äiti, sanoi hän puhuen melkein äidin korvaan. — Minulla on nyt toinenkin, joka auttaa.

Äiti kävi äkkiä hyvin kalpeaksi. Hän huokui huomattavan raskaasti. Mutta Martti ei nähnyt sitä. Hän tahtoi saada sanottavansa sanotuksi. — Äiti, hän on koditon orpo. Mutta hänen katseensa on syvä ja hänen sielunsa rikas. Hän on minun oma Sonjani.

Samassa parahti äiti omituisesti. Näytti siltä kuin hän olisi tahtonut sanoa jotain, mutta kieli ei enää kääntynyt. Hän teki muutamia turhia ponnistuksia, puristi tuskaisesti Martin kättä ja näytti hetken etsivän jotain katseillaan. Sitten pää hervottomasti painui Martin olalle. Äiti oli kuollut.

Anna-Stiinalla oli erityisen kiireinen päivä puodissaan. Uusia tavaroita oli tilattu ja tilaukset olivat vasta saapuneet. Kaikilla oli touhua. Tavaralaitikoita purettiin ja laudakoilta siirrettiin vanhaa syrjään uuden tieltä. Anna-Stiina itse valvoi kaikkea. Hän tarkasti tullutta, oliko tavara täyskelpoista, vilkaisi tilausluetteloihin ja teki reunamuistutuksia. Hän oli juuri asettunut puotikamarin kirjoituspöydän ääreen, kun Sonja astui huoneeseen. — Hui minkälainen puotihaju! — Sonja meni raolleen olevalle ikkunalle ja työnsi sen kokonaan auki. Sitten hän Anna-Stiinan olan yli vilkaisi tämän papereihin. Anna-Stiina kirjoitti katsettaan nostamatta. Viimein Sonja hiukan malttamattomasti viskasi tulemaan, että hänellä olisi työtä Ellille. Kai nyt yksi tytöistä joutaisi tulemaan. Hän tarvitsi välttämättä saada pumpulipukunsa pestyksi.

— Vilkaise puotiin, niin näet onko aikaa. — Anna-Stiinan käsi kuljetti yhä kynää, jota hän tapansa mukaan puristi lujasti etusormiensa väliin. Katse ei kohonnut.

Sonja oli tullut huoneeseen puodin kautta. Hän ei siitä syystä vilaisut sinne. Hän antoi vain Anna-Stiinan kuulla ärtyneen sanan siitä, että hänen kai sitten itsensä täytyi tehdä työ — mikä hänestä tuntui yhtä mahdollomalta kuin luonnottomalta.

— Keittiössä, hellanvierustalla on parasta pyykkisaippuaa, ilmoitti Anna-Stiina lyhyesti. Sonja lennätti hyvällä kyydillä puotikamarin oven kiinni, kiskaisi hajuvedelle lemuavan pukunsa naulasta ja meni rantaan. Siellä oli päivän puolelle viettävä mäenrinne, joka kesät kaiket kasvoi kirjavana kukkia. Nyt oli sen loisto-aika jo alkanut. Sen mehevänvihreätä pohjaa vastaan paistoivat ranunkulukset, metsätähdet ja kissankellot. Sonja heitti pukunsa nurmelle, viskautui itse viereen, kiersi kädet ristiin niskan taakse ja jäi siihen lojumaan päivän paahtamalle rinteelle.

Mäen alapuolella solisivat kesäiset aallot liplatellen rantakiviin. Aurinko paistoi ja pikku linnut lentelivät kiireisesti edes ja takaisin pesänteossa.

Sonja nieli itkuaan. Häntä harmitti niin, että sydän oli pakahtua. Ei vain tämä pesuasua. Vaikka olisihan täti siinä saanut vähän ajatella, mihin hän, Sonja, oli tottunut. Mutta sekin oli osaltaan vain

todistus koko vallitsevasta tilanteesta. Tänne tullessaan Sonja oli päättänyt tehdä kaikkensa saadakseen välit tädin kanssa hyviksi. Mutta täti oli mahdoton. Hän oli kuin kivistä. Sama se hänelle, rakastettiinkö häntä, vai eikö rakastettu, ymmärrettiinkö, vai eikö ymmärretty. Eikä hän puolestaan pyrkinyt, ei ymmärtämään eikä rakastamaan. Hän oli vain sitä mitä oli, yhtä taipumaton luonnostaan kuin selästään.

Ja kuitenkin Sonja oli koettanut jos mitä. Niinä muutamina päivinä, jotka hän ensi käynnillään oli viettänyt täällä, hän olikin uskonut lopulta onnistuvansa. Hyvällä toivolla hän siitä syystä Martin äidin hautajaisista oli palannut tänne. Mutta pettymystä oli päivä toisensa jälkeen tuonut hänelle.

Ja ne hautajaisetkin! Sonja työnsi kesäkenkensä terävän koron syvälle viereiseen kukkamättääseen. Ne olivat olleet kauheat, kauheat! Hänen koko olemuksensa janosi sietämättömän pitkän eron jälkeen Marttia. Ja olihan Marttikin ikävöinyt. Sen näki hänestä. Ja kärsinyt hän myöskin oli. Mutta hän oli kuitenkin kuin sisäisesti etäällä Sonjasta. Hän eli äidissä ja äidin kanssa. Ja kaikissa ulkonaisissa asioissa joutui Sonja oloja tuntemattomana syrjään. Eira se tunsu ja tiesi kaikki, Eira järjesteli ja auttoi. Ja Martti katsoi häneen monesti surumielisyydestään huolimatta niin sydämellisen kiitollisesti!

Sonja kiskaisi heinätukon viereiseltä mättäältä ja lennätti sen alas rantaan. — Minä vihaan, vihaan häntä!

Eipä silti, että hän oli pelättävä! Tuollainen takkuinen talvivarpunen ei voinut Sonjalta riistää mitään. Mutta muuten hänen koko olemuksensa tyynessä, rikkomattomassa rauhallisuudessa oli jotain ihan hermoja ärsyttävää. Ja millä tavoin hänen ruskeanharmaat, levolliset silmänsä olivat mittailleet Sonjaa jo heidän ensi kertaa tavatessaan! Ne panivat Sonjan tietysti vaa'alle ja punnitsivat oliko hän kyllin hyvä Martille.

Omasta puolestaan Sonja ainakin oli tehnyt parhaansa alunpitäen tullakseen hyviin väleihin Eiran kanssa. Hän muisti syleilleensä Eiraa ihan tulisesti. Ja mistähän syystä oikeastaan? Ehkä tunteenpurkauksen tarpeessa. Ehkä myöskin aivan kuin väkipakolla tunkeutuakseen lähelle kaikkea, mikä oli Martille tavalla tai toisella läheistä. Ehkä sitäkin, varten, että Martti näkisi ja olisi tyytyväinen. Ja Eirankin tähden.

Mutta mitä hän kaikesta tästä oli saanut? Martin huomiosta hän ei ollut varma. Ja Eiran vastaus syleilyyn oli ollut vähintään passiivista laatua. "Tervetuloa, Sonja" hän oli sanonut levollisesti ja yksinkertaisesti. Melkein yhtä yksikantaan kuin jos Anna-Stiina-täti sen olisi sanonut.

Sonja kahmaisi kourallisen ruohoa mättäältä nutistaen sen kädessään mäsäksi.

Oli toki onni, että Väinö Eerola oli tullut hautajaisiin! Mittailihan hänkin katseellaan Sonjaa, mutta hän oli mies ja sellaisten kanssa Sonja tiesi tulevansa toimeen. Väinö Eerola asettiinkin kohta mukavalle kannalle, esitti itsensä "Kuopion takkaisena immeisenä" ja ymmärsi Martin lähimpänä ystävänä velvollisuudekseen olla Sonjan palvelevana ritarina aina kun Martin huomiota syystä tai toisesta kysyttiin toisaalla. Hänen tarjouksensa jäädä hautajaisten jälkeen Marttia auttamaan asioiden selvittelyssä, se se myöskin oli tehnyt Sonjalle mahdolliseksi kohta hautajaisten jälkeen palata Anna-Stiinan luo. Hänelle olisi käynyt suorastaan ylivoimaiseksi jäädä Helsinkiin, ottaa osaa kaikkeen ja kuitenkin kaikessa tavallaan olla passiivisena ja syrjässä. Mutta yhtä mahdotonta olisi ollut jättää Marttia sinne kahden Eiran kanssa. Eerolan siellä olo muutti kaiken. Hän asui yhdessä Martin kanssa tyhjäksi jääneessä kodissa, Eiran asuessa kaupungissa. Hän, juristiksi paraillaan valmistuva mies, ymmärsi, mitä eivät Eira eikä Martti ymmärtäneet. Ja lopuksi hän oli pyhästi luvannut olla Helsingissä siksi, kunnes Martti oli valmis lähtemään Sonjaa hakemaan. Heillä oli osaksi sama matkakin, koska Eerola aikoi palata Savoan.

Sonja kavahti äkkiä pystyyn. Hän oli vallan unohtanut pesuhommansa. Ja hän tahtoi kuitenkin Dresdenissä käyttämänsä pumpulipuvun kuntoon juuri siitä syystä, että hän näinä päivinä milloin hyvänsä saattoi odottaa Marttia tulevaksi.

Hän sieppasi mättäällä makaavan puvun käsivarrelleen, kiersi maalaistapaan hameensa liepeet vyötäisille ja juoksi pitkin harppauksin rantaan.

Anna-Stiina oli sillä välin päässyt pahimmasta kiireestään. Hän oli asettelemassa viime tilausten laskuja niille määrättyihin nauloihin, kun hän näki kyytihevosen pysähtyvän pihalle ja vieraan herran hyppäävän rattailta maahan. Hän antoi kiireimmän kautta muutamia määräyksiä työn jatkamisesta puodissa touhuaville tytöille. Sitten hän kääntyi ovelle ottamaan vastaan vierasta, jonka hän otaksui kauppatukustajaksi.

Tulija oli tummatukkainen, vaaleasilmäinen, laiha mies. Hän tuli suoraa päätä Anna-Stiinaa kohti, kumarsi ja sanoi matalalla ja soinnukkaalla äänellään. — Olen Martti Jänne.

Anna-Stiina hätkähti, meni entistään vähän punaisemmaksi, mutta rävähytti sitten päättävästi silmiään kuin karistaakseen hämmennyksen tiehensä ja käski vieraansa sisään.

— Te olette Sonjan täti, te piditte huolta hänestä silloin, kun ei kukaan muu sitä tehnyt. Sonja on kertonut. — Martti tarttui Anna-Stiinan työnkovettamaan käteen ja puristi sitä kasvoillaan hänelle ominainen sydämellinen, surunvoittoinen hymy.

— En minä tehnyt sitä omasta vapaasta tahdostani. Sisareni oli määrännyt hänet minulle ja ne, jotka ensin olivat korjanneet, lähettivät saamansa osoitteen mukaan.

— Minä tiedän sen. Mutta minä tunnen sittenkin, kuinka paljosta minun on kiittäminen.

— Mistä te olette syntyisin, kysyi Anna-Stiina äkkiä ja odottamatta.

Martti mainitsi kotipitäjänsä nimen.

— Isänne oli nimismies ja te asuitte siellä pitemmän aikaa?

— Isäni kuolemaan asti. Mutta missä on Sonja?

— Odottakaahan vähän! — Anna-Stiina nousi, meni vanhanaikuiselle piirongilleen, avasi sen kaapinmuotoisen yläosan ovista yhden ja otti esille kellastuneen kirjeen. Hänessä oli herännyt aavistus, josta hän tahtoi päästä selville.

— Onkohan tämä käsiala teille tuttu, kysäisi hän ojentaessaan kirjeen Martille. — Tämä tuli Sonjan mukana, kun hän kapalolapsena lähetettiin tänne.

Äiti, äiti oli ollut avuttoman ja hylätyn orvon ensimmäinen huoltaja! Äiti oli pienen matkan hänen tuntemattomalle tädilleen kirjoittanut hienotunteisella ja sydämellisellä tavallaan siitä vähästä mitä hän lapsen syntymästä tiesi ja liittänyt tietoihin lämpimästä äidinmielestä lähteneen toivotuksen lapsen ja sen kasvattajan onneksi.

Martti nousi hätäisesti ja meni kirjeineen ikkunan ääreen. Ulkona kukkui käki kukkumistaan, ja pihlajat, joita Sonja muutamia tunteja takaperin oli tavoitellut käsiinsä, lehauttelivat tuoksuaan Martille. Mutta hän ei nähnyt eikä kuullut mitään tästä kaikesta. Hän näki vain äitinsä kumartuneena vuoteella makaavan pienen käärön puoleen ja hän kuuli vieläkin äidin surumielisesti väräjävän äänen hänen sanoessaan: ihan on kuin tekisi väärin laskiessaan tällaisen luotaan.

Kyynel toisensa jälkeen vierähti Martin takinkaulukselle. Hän tunsu voimakkaammin kuin koskaan, että kaikki, kaikki hyvä mikä hänen osakseen oli tullut, oli äidin hänelle antamaa. Ja hän olisi tahtonut kiittää nyt tästä viimeisestäkin saamastaan. Mutta sen sijaan hänen koko sisimpänsä nousi epätoivoiseen, tuskantäyteen kapinaan sika, että äiti oli poissa nyt juuri, jolloin hän olisi tahtonut tuoda hänelle oman rakkaimpansa.

Sonjankin tähden se oli niin raskasta ja siksi niin käsittämätöntä.

Martin viiptyessä ikkunan ääressä istui Anna-Stiina tuolillaan suoraselkäisenä ja levollisena kuin ainakin. Työteliään elämänsä varrella hän ei monestikaan ehtinyt muistella kulunutta aikaa. Työn lujilla siteillä hän oli kytkeytynyt niin kiinteästi nykyhetkeen, että hän harvoin siitä pääsi karkaamaan menneisyyteen enemmän kuin tulevaisuuteenkaan. Mutta nyt hänen ajatuksensa äkkiä olivat riistäytyneet irti arkisuuden valjaista ja karanneet takaisin aikoja sitten hautautuneisiin muistoihin. Martin olennossa oli jotain, joka Anna-Stiinan mieleen oli palauttanut kuvan heiveröisestä, kumaraselkäisestä räätälinpojasta, jolla kuten Martilla oli suuret, surumieliset silmät ja kärsimyksiin luodun leima kasvoillaan.

Anna-Stiina tunsu sydämensä sulavan. Mutta hän ei tahtonut suostua siihen. Siksi hän pani vastaan. Samassa Martti kääntyi häneen. — Te annoitte minulle arvaamattoman suuren lahjan, sanoi hän äänen vielä värähdellessä liikutuksesta.

Martti ei ollut suurenmaailman seuratapojen mies, mutta tänä hetkenä, jolloin sydämen tunteet tavallisuudesta poikkeavalla voimalla kuohuivat hänen sisimmässään, pakottivat ne häntä tavallisuudesta poikkeavalla tavalla sitä osoittamaan. Hän kumartui Anna-Stiinan puoleen ja tarttuen hänen käteensä aikoi suudella sitä. — Jolla on ollut sellainen äiti kuin minulla, hän kunnioittaa äidinsydäntä jokaisessa naisessa, sanoi hän.

Anna-Stiina sai viime hetkessä kätensä poiskiskaistuksi. — Ei minua kannata kiittää, sanoi hän jäykästi. Hän huomasi äänensä käyvän sameaksi ja jatkoi siitä syystä hätäisesti, yhteen menoon: — Sonja on rannassa. — Sitten hän nousi ja pujahti puotiin.

Sonja oli polvillaan laiturilla pyykkiään huuhtelemassa. Hän ei huomannut mitään, ennenkuin kuuli askeleita takanaan laiturilta. Silloin hän vilkaisi taakseen, viskasi puvun kädestään ja heittäytyi kirkaisten Martin kaulaan.

— Sonja, sinä äidin viimeinen rakas, rakas lahja! — Martti painoi hänet kiihkeästi rintaansa vasten kyynelten valuessa Sonjan paljaalle kaulalle.

— Sinun, toisti Sonja kiihkeästi ja kysyvästi — eikö se riitä?

— Äidin lahja minulle, se sinä olet ja olet oleva kautta koko elämäni. — Martti painoi hänet uudelleen syliinsä, nosti sitten koholle maasta ja kantoi käsivarsillaan eteenpäin eikä laskenut häntä ennenkuin sille kukkaiselle rinteelle missä hän äsken oli ikäväänsä itkenyt.

Martin tulon jälkeen alkoi hiljainen, sitkeä taistelu sekä Anna-Stiinassa että hänen lähimmässä ympäristössään.

Martti oli vielä kuin huumautunut kokemuksistaan äidin kuolinvuoteen ääressä. Hänen ajatuksensa kiertyivät kaikesta äitiin ja mielestään hän olisi tehnyt väärin sekä Sonjaa että poismennyttä kohtaan, jos hän jossain määrin olisi koettanut salata tätä Sonjalta. Juuri Sonja oli ainoa, jolla oli lääkitystä kirveleville haavoille. Surun tuli pyhittävästi vaikuttaa onneen ja onnen lieventää kaipuuta. Tulihan äiti myöskin siten yhä tutummaksi ja likeisemmäksi Sonjallekin.

Mutta Sonja tunsu muistonkin kilpailijakseen. Ja hän taisteli yksinvallastaan kuin henkensä edestä.

Anna-Stiinakin taisteli. Martin tulo oli vaikuttanut sijoiltaannykäisevästi Anna-Stiinan sekä ulkonaisen että sisäisen elämän tasaisuuteen. Martti oli tosin vuokrannut itselleen huoneen naapuritalosta, mutta hän oleili aamusta iltaan Sonjan seurassa. Harvoin he tosin olivat kotona. Milloin he tekivät pitkiä kävelyretkiä, milloin kiertelivät venheellä saaria ja salmia. Mutta kun he läksivät, huolehti Anna-Stiina eväistä, ja tulivatpa he myöhään tai varhain, odotti heitä katettu ruokapöytä.

Harvoin Anna-Stiina itse pitemmältä oli heidän seurassaan. Mutta lyhyet yhdessäolon hetket hän käytti tarkkojen huomioiden tekoon. Hän ei edes itselleen tahtonut myöntää, että Martti ensi tapaamisesta saakka oli saanut käsiinsä pettämättömän vaikutusvallan. Etenkin ensi aikoina koetti Anna-Stiina kaikin keinoin todistaa itselleen, ettei niin ollut. Hän koetti hakemalla hakea esiin Martin heikkouksia ja virheitä. Mutta tätä tehdessään hän joutuikin näkemään paljon päinvastaista. Enimmäkseen sellaista pientä, johon eivät toiset olisi kiinnittäneet huomiota, mutta johon Anna-Stiinan epäluulon ja katkerien elämäkokemusten teroittama katse iski. Hän näki kuinka naisellisen hellästi Martti koetti ajatella Sonjaa, tuntee hänen tunteitaan ja asettua hänen asemaansa. Ja hän näki, että samaa ystävällistä huomaavaisuutta riitti muillekin. Martti ei edes ottanut säikähtääkseen siitä usein teeskennellystä tylyydestä, jolla Anna-Stiina työnsi luotaan kaiken hänelle osoitetun huomaavaisuuden. Hän oli muuttumattomasti sama. Mutta Anna-Stiina ei sittenkään antautunut. Hänen ei yleensä ollut paljonkaan tarvinnut muuttaa kerran vakiintunutta mielipidettä ihmisistä. Eikä hän tahtonut tehdä sitä nytkään. Ja hän oli kerta kaikkiaan tullut siihen vahvaan vakuutukseen, että miessuku — yhtä ainoata poikkeusta lukuunottamatta — oli kovaa ja jäykkätekoista sukua, joka särkevästi vaikutti ympäristöönsä. Hän muisti ikänsä erään kerran, jolloin hän kasvavana tyttönä oli istunut tiepuolessa kuumana kesäpäivänä ja nähnyt tomupilven ohipyörähtävien rattaiden nostamana lehahtavan ilmaan. Tiepuolessa oli avoin piplianhistoria, josta hän vast'ikään oli lukenut, että Jumala loi miehen maan tomusta. Mutta tätä tiedonantoa vastaan nousi hänen koko siihenastinen elämäkokemuksensa. Tuollaisesta kevyestä sinne tänne lehahtelevasta pölystä ei mahtanut syntyä jäykkätekoista miestä, ei edes Jumalan käsissä. Tiivistä, kuivuuttaan kovettunutta, läpipäästämätöntä savea tai kovaa puuta siihen kai oli tarvittu. Siitä hän mielessään oli vakuutettu. Ja vähän vanhempana, kun hän kerran oli nähnyt puujalkamiehen, jonka joka askel kolahti korviasärkevän raskaasti, hän oli ajatellut, että noin koko miessuku kulkee läpi elämän. Sen jälki tuntuu, sen jälki kuuluu ja se särkee paljon tiellään.

Viulu-Ville oli ainoa poikkeus. Hän oli herkkäsieluinen tomunlapsi, joka ei särkenyt mitään, mutta särkyi itse toisten koviin jalkoihin.

Martin olemuksesta helkähti sama herkkä, hellänpehmeä ja surunvoittoinen sävel. Siksi Anna-Stiinan sisin kaikesta vastaanpanemisesta huolimatta sulsi Martin taloon tultua.

Anna-Stiina häpesi sisimmässään tätä heikkouttaan. Mutta siksi asia oli kiertynyt, että hän kuullessaan nuorten äänet läheisyydestä mielellään jätti työnsä hetkeksi kesken, vaikka pistäytyäkseen katsomaan missä he olivat, mitä he tekivät ja minkälaiselta yhdessäolo tuntui. Ja kun he läksivät huviretkilleen, niin hän mielellään vilkutti kynnykseltä viime hyvästit.

Hänessä vertyi jotain, jonka hän luuli aikoja sitten kuolleeksi. Mutta oraalle nouseva kätettiin huolellisesti toisten katseilta.

Sonjakin koetti käydä taisteluaan salassa. Kukaan ei saisi aavistaa, että hänellä vieläkin oli valloitettavaa, että hänen täytyi taistelemalla taistella omistaakseen kokonaan, vieläpä taistella jo elämästä siirtyneen kanssa.

Milloin leikkisästi, milloin kiihkeästi ja nuhdellen, toiste taas käyttäen naisellista hurmaamistaitoaan hän koetti saada Martin ajatukset irti äidistä. Mutta Martti ei tahtonut antautua. Hän väisti tavallisesti kuitenkin pehmeästi. Mutta joskus tuli kovakin kovaa vastaan.

- Jos tahdot erottaa minut äidin muistosta, erotat ensin itsestäsi.
- Vainajan muisto on sinulle siis elävää, sinua tarvitsevaa ihmistä rakkaampi?
- Sonja, kuinka sinä voit!
- Siksi, etten tyydy sirpaleisiin. Minä tahdon sinut kokonaan.
- Siinä sinä olet pohjattoman itsekäs!

Puna laskee ja nousee Sonjan kasvoilla. Hänen päänsä kohoaa ja katse liekehtii täynnä intohimoista, suurta tunnetta. — Vai on se itsekästä, että tahdon erottaa sinut — surustasi. Tiedä, että jokainen, joka todella rakastaa, tekisi samoin. Eikö äiditön tunne äidinkaipuun pohjattomuutta? Ja sellaiselle, kuluttavalle surulleko antaisin rakkaimpani. En, tuhat kertaa en! Mutta millä voin auttaa sinua, ellen sillä, että pakotan sinut ajattelemaan itseäni ja minun onneani. Katso, sellaista on Sonjan pohjaton itsekkyyks!

— Sinä suurisieluinen Sonjani, — suuri vaatimuksessasi, suuri rakkaudessasi! — Martti vetää hänet liikutettuna puoleensa. Ja taas Sonja lepää kuin lennossaan väsähtynyt linnunpoikanen rakastettunsa rintaan nojautuneena tuntien miten Martti suuteloin peittää hänet, kaulan, olkapäät, hiukset ja otsan.

Martti tuntee joutuneensa tappiolle. Mutta se tappio on hänelle selvittänyt hänen voittonsa suuruuden.

Kuitenkin hän tuntee sisimmässään, että jotain oikeata ja oikeutettua on hänenkin kannassaan. Siinä ainakin mikä koskee äitiä. Siinä hän ajattelee Sonjankin rikkautta. Hän yrittää siitä syystä uudelleen, kun he toisiinsa painautuneina istuvat pienellä, hiekkarantaisella saarella, jota kesäisen auringon kultaamat aallot kaulaavat. Hän alkaa puhua äidistä. Sillä hän ottaa ajatuksissaan äidin aina mukaansa ja hänestä tuntuu rikokselta Sonjaa kohtaan tehdä se salassa.

Silloin Sonja hyväilevästi pyyhkäisee Martin tukkaa. — Martti, sinä olet sittenkin mies. Sinun täytyy aina ajatella itseäsi ja omaa suruasi.

— Ajatella itseään ja suruaan ei ole aivan sama asia. Suru on suuri ja pyhä. Suru on meidän hyväntekijämme, elämämme suuri siunaaja. Miksi tahdot erottaa minut siitä?

— Miksikö tahdon? — Hän ottaa Martin pään käsiensä väliin, katsoo häntä syvälle silmiin ja odottaa vastausta.

— Siksi, että tahdon nähdä sinut surusi herrana, nähdä sinut suurena siinäkin. Minä näen sinut muita korkeammalla niin paljossa. Minä tahdon seppelöidä sinut voittajaksi *kaikessa*.

Martti suutelee huulia, jotka punoittavina kuin mättään marjat ojentuvat häntä kohden. Hän painaa Sonjan pään alemmaksi ja suutelee otsaa hiusrajan kaarteeseen kohdalta. Sitten hänen oma päänsä painuu, hän tapaa kahta pientä pehmeätä kättä ja suutelee niitäkin. — Minä koroitan sinut tunteitteni ikaikaiseksi valtiattareksi. Saat kärkeä ja kieltää, kutsua ja häätää, sillä sinä tahdot aina onnemme eheyttä, aina sitä mikä on suurta ja hyvää!

Martti työntää venheensä vesille ja antaa sille muutamalla voimakkaalla aironvetäyksellä vauhtia. Sitten hän nojaa airoihin ja silmäilee siintäviä selkiä. Venhe halkoo hiljaa eteenpäin liukuen veden rasvatyyntä pintaa. Niin etäälle kuin silmä kantaa ulottuu vesien välkkyvä pinta. Kukkauset lahdenpoukammat, saaret ja niemekkeet sitä kaulaavat. Helpeiset heinät nuokkuvat niemien nenässä ja siintävältä taivaalta lähettää aurinko siunaavat säteensä lämpönsä eloonherättämille lapsille.

- Äidin täytyi jättää minut sinun tähtesi, Sonja, sanoo Martti hiljaa.
- Sonja ei kohta vastaa, sillä hän ei ole selvillä siitä miltä kannalta sanottu on otettava.
- Omistaa teidät molemmat olisi ollut onnea liiaksi poloiselle ihmispovelle.

Martin katse kulkee kauaksi ja hänen sisimmästään nousee palava kiitos ei ainoastaan siitä, mitä äiti pitkin elämänsä matkaa antoi, vaan siitäkin, minkä hän lähdettyään lapselleen jätti.

Sonja ei ole selvillä siitä, mitä Martti ajattelee, mutta hän aavistaa Martin ajatusten suunnan ja hänen katseensa kostuu, käy verhotun pehmeäksi ja syväksi kuin hetteen silmä. — Hän kasvatti sinut rikkaaksi, jotta voisit olla köyhän ja kodittoman rikkautena — sanoo hän hiljaa.

Martin katse irroittautuu häntä ympäröivästä maisemasta. Hän näkee vain solakan suomalaisen tytön, joka yksinkertaiseen pumpulipukuun puettuna ohjaa hänen purttansa ja hän tuntee hänelle suodun rikkauden suuren velvoituksen. Hän ei enää ajattele itseään, ei edes onneaan. Hän vain rukoilee voimaa itselleen tehdäkseen omansa onnelliseksi.

Ja heidän ympärillään väräjäää kesäinen luonto kahden ihmislapsen suurta, sanomatonta onnea.

Keilossa valmistettiin häitä. Martti oli saanut hakemansa viran ja samana päivänä määrättiin häätkin. Varsinaisista häistä tietysti ei ollut puhuttakaan. Mutta vihkiminen päätettiin pitää kirkossa ja jo samana iltana nuoret aikoivat matkustaa.

Minne? Sitä kysymystä he monesti olivat yhdessä pohtineet. Ulkomaille ei tehnyt toisen enemmän kuin toisenkaan mieli. Eikä liioin huvittelemaan. Mutta jonnekin hiljaiseen seutuun, missä he erotettuna sekä entisyydestä että muista ihmisistä saisivat alkaa yhdyselämänsä.

Martti oli ensin ehdottanut omaa, tyhjänä olevaa kotiaan. Mutta Sonja ei tahtonut sinne. Se olisi kytkenyt heidän elämänsä erottamattomasti entisyyteen. Taite oli tehtävä, jotta Martti kokonaan tulisi sidotuksi siihen uuteen, minkä Sonja rakkaudellaan tahtoi luoda. Oikein aito maalaisoloissa Martti paraiten viihtyikin. Jonkin sisäjärven rauhaisa lahdelma, jonne vieras venhe harvoin eksyy ja jonne tie maitse kiertelee monen kaukaisen mutkan takaa tai saariston jokin etäinen merenpoukama, jonne pieni rannikkolaiva yöpyy silta sillalta vähennettyään matkustajajoukkoaan säästäen vain jonkun yksinäisen kulkijan etäisimpään pysähdyspaikkaansa, sellainen oli löydettävä.

Ja sellainen löytyi matkalla, jonka Martti ja Sonja vähää ennen häitä yhdessä tekivät Helsinkiin. Tällä matkalla he myöskin monien keskustelujen tulokseksi viimein päättivät purkaa kodin Oulunkylässä ja vuokrata itselleen huoneiston, joka olisi lähempänä Martin koulua. Kodin järjestäminen päätettiin monestakin syystä siirtää syyskuuhun. Rouva Alfelt oli kuultuaan häistä kirjoittanut epätoivoisen kirjeen Norjasta, missä hän vietti kesää ja josta hän ei mitenkään tahtonut kesken lähteä kotimaahan. Hän oli rukoilemalla rukoillut häiden siirtämistä. Hänen aikomuksensa oli nimittäin ollut laittaa uusi koti nuorille valmiiksi ennen häitä, eikä mikään hänelle korvaisi tätä pettymystä, jos nuoret itsepintaisesti ajaisivat oman tahtonsa täytäntöön.

Häiden siirtämisestä ei puhuttukaan. Mutta kodinjärjestäminen päätettiin jättää syyskuuhun. Maallaoloa voisi siten jatkaa elokuun viime päivään asti. Syyskuun ensimmäisiksi viikoiksi Martti koettaisi saada ainakin osittaista virkavapautta ja silloin he täti Alfeltille mieliksi asuen hänen luonaan voisivat purkaa Martin kodin ja panna oman, yhteisen pesänsä kuntoon. Ja siinä työssä olisi täti Alfelt hyvänäkin apuna, sen tiesi Sonja. Martilla ei ollut aavistustakaan siitä, mihin Sonja oli tottunut ja mitä yleensä vähänkin mukava elämä vaati. Ja Sonjalle itselleen olisi käynyt vaikeaksi huolehtia semmoisesta. Tädin toteuttamina tuntuisi kaikki toisenlaiselta.

Suunnitelmiensa onnellisesta toteutumisesta loistavan iloisena Sonja palasi Martin kanssa Helsinginmatkaltaan. Hänellä oli muassaan joukko paketteja, joiden hankkiminen oli tuottanut hänelle paljon iloa ja joilla hän toivoi voivansa ilahduttaa vastaanottajia. Mutta kun hän tavaroistaan purki esille Anna-Stiinalle aiotun paketin ja iloisenylpeänä laski sen tädin käsivarrelle, kohtasi häntä pettymys. Anna-Stiina tottuneena tavarantuntijana koetteli pakettia sitä avaamatta. Kuullessaan kankaan kahinaa, hän omituisesti hymähti. — Taitaa olla vanhan lupauksen täyttämistä, hän sanoi. — Johan Sonja saadessaan isävainajansa perinnöt lupasi minulle silkkileningit ja vaikka mitä kiitokseksi huonosta kasvatuksesta.

Sonja nauroi ja Martti tiedusteli, että nytkö se lupaus vasta tuli täytetyksi.

— En ole oppinut silkissä kulkemaan enkä oppine vastakaan. — Täti laski paketin avaamattomana kädestään.

Sonja rupesi selittämään, että kaikki jo oli sovittu ompelijankin kanssa. Hän saisi mitat puhelimesta ja oli luvannut valmistaa puvun päivässä, niin että se joutuisi Eiran matkaan, tämä kun oli luvannut tuoda morsiuspuvunkin. — Kyllähän sinä täti nyt meidän juhlamme kunniaksi?

— Ei vanha koira istumaan opi.

— Mutta Sonja osti sen niin iloisella mielellä, yritteli Martti hyväilevästi tarttuen tädin käteen.

— Ei silkissä hääilon enentäjätä eikä villaisessa sen vähentäjätä. —

Anna-Stiina nousi ja meni puotiin.

Sonjalta pääsi itku. Häntä niin harmitti. Martti pani parastaan lohduttaakseen. Mutta hän tuli sanoneeksi, että oli tätä pelännyt.

— Ja kuitenkin annoit minun ostaa, tulistui Sonja.

— Koetinhan minä estellä, kun pelkäsin tätä. Mutta sinä tahdoit ja olit niin iloissasi siitä. Älä nyt ole lapsellinen, sinä suurisieluinen, kaikkea pikkumaista hylkivä Sonjani! Pyyhi kyyneleesi ja ajattele, ettei tädin musta villalainki vähääkään pienennä meidän juhlamme iloa. — Martti koetti kohottaa Sonjan päätä katsoakseen häntä silmiin. Mutta Sonja yhä nyhkytti pää riipuksissa.

— Ja luuletko, että minä itken vain tätä, sai hän kyynelten lomassa sanotuksi. — Etkö ymmärrä, että jokaisesta epäystävällisestä, poistyöntävästä sanasta johtuvat mieleeni kaikki lapsuusaikani kärsimykset. Etkö sinä, vaikka oletkin mies, jaksaa ymmärtää, että nyt olen ahne jok'ainoasta onnenmurusestakin. Minä näin niin kauan nälkää.

— Sinä rakas, Martti veti hänet hellästi puoleensa. — Älä nyt mielipahoissasi ole kohtuuton! Viidentoista vanhasta sinä olit varakas perillinen, sait huvitella sekä kotona että ulkomailla, sait matkustaa, opiskella ja tehdä mitä vain halutti. Monella orvolla on okaisempi tie astuttavana.

Silloin Sonja äkkiä riuhtaisi itsensä irti Martin käsivarrenotteesta. Hänen katseensa kipinöi. — Ja sinä, sinä, joka puhut sieluni suuruudesta, sinä luulet, että matkat, hovit ja rikkaus korvaa rakkauden puutetta. Matalasti sinä minusta ajattelet! — Sonja rakkaimpani, anna mataluuteni minulle anteeksi! — Se sanottiin niin yksinkertaisesti, nöyrästi ja lämpimästi, että Sonjan vastustus murtui. Hän painui Martin syliin ja ylpeänä kohonnut pää nojasi kuin varressaan nuokkuva kukka Martin rintaan.

Anna-Stiinan tullessa kutsumaan iltaruualle he vielä istuivat sohvannurkassa Sonja Martin polvella ja kädet kiertyneinä Martin kaulaan.

Täti rupesi illallispöydässä tiedustelemaan, minkälainen heidän kesäkotinsa oli ja missäpäin maailmaa. Oli hyvä hääjärjestelyissä tietää milloin ja mitä teitä morsiuspari aikoi matkustaa.

Sonja innostui kuvailemaan vuokratun paikan ihanuutta. Hän oli kerran monta vuotta sitten käynyt sielläpäin saattaessaan täti Alfeltia läheiseen kylpylaitokseen. Nyt kun hän Helsingissä oli tavannut paikan isännän, oli mieleen johtunut, että juuri tuollainen syrjässä oleva, eristetty saaristokoti, jonne kuitenkin oli mukava päästä, oli heille omiaan. Sonjan vielä kertoillessa nousi täti pöydästä. Sonja seurasi tädin esimerkkiä, nousi ja meni ikkunan ääreen, jossa rupesi sormillaan soittelemaan ikkunaliasia. Kuvaus heidän tulevasta, eristetystä pikku pesästä oli saanut hänet omituisen tunnelman valtaan. Hän ajatteli kotkaa, joka rakentaa pesänsä korkealle, luoksepääsemättömän kallioseinän suojaan. Ylpeässä yksinäisyydessä — ei arkisen alhaalla, ei kaiken kansan katsottavana — tahtoo ilmojen uljas asujain onnestaan riemuja.

— Martti, kutsui Sonja hiljaa. Tämä tuli ja kumartui hellästi Sonjan puoleen. Katkonaisia, tunnelmantäysiä sanoja hän sai kuullakseen kotkan eristetystä, ylhäisestä kotionnesta. Hän vastasi lujalla kädenpuristuksella.

Korkealle, kohti taivasta — maan mataluudessa uhkaavia vaaroja pakoan, se ajatus herätti vastakaiun hänenkin sielussaan.

Häät olivat ovella ja ainoata tulemaan lupautunutta odotettiin. Eira oli luvannut saapua perjantai-iltana ollakseen seuraavana päivänä auttamassa häävalmistuksissa. Vihkiäiset oli määrätty tapahtuviksi sunnuntaina kohta jumalanpalveluksen päätyttyä.

Vaikka häät oli aiottu aivan pieniksi, odotti koko paikkakunta niitä jonkinlaisella jännityksellä. Sonja ei ollut ainoastaan kaikkien arvostaman Anna-Stiinan kasvatti, hän oli itsekin vähitellen tullut tutuksi ja kaikkien suosimaksi henkilöksi. Etenkin Martin saavuttua paikkakunnalle hän oli käsi Martin käsipuolella ahkerasti liikeyksessä ympäristössä viskaten vastaan tuleville lapsille karamellejä taskustaan huolettomasti kuin tiepuolesta löydettyjä kiviä ja vanhuksille nyökäyttäen iloisesti "hyvän päivän", joskus pysähtyenkin kädestä pitäen tervehtiäkseen ja esitelläkseen sulhasensa, jolle silloin — samalla kuin kukoistavalle morsiamellekin — auliisti suitsutettiin maireinta kehumista ja monia onnentoivotuksia. Ja kun nuoret jatkoivat matkaansa, kääntyivät vanhukset miltei säännöllisesti katsomaan heidän jälkeensä aivan kuin tuossa nauravan iloisessa morsiamessa ja aina ystävällisessä

herrassa olisivat nähneet kauniin kangastuksen jostain, joka nosti kuin keväisiä nesteitä vanhuuden roudan jähmetyttämään rintaan.

Vaimoväki puheli jo aikoja ennen kolmatta kuuliaispäivää tulossa olevasta vihkimätilaisuudesta. Kiitolliset karamellien saajat päättivät tehdä voitavansa juhlan kunniaksi, ja miesväkikin oli sitä mieltä, että kun pääkaupunkilaiset kunnioittivat tätä pientä paikkakuntaa vihityttämällä itseänsä sen kirkossa, oli paikkakuntalaisten asia kunnioittaa tilaisuutta läsnäolollaan.

Perjantaina, jolloin Eiraa odotettiin, puhui Martti lähdöstä asemalle. Mutta Sonja esteli. Eira ottaisi tietysti kyytihevosen. Kievari oli aivan aseman vieressä, Sonja oli maininnut hänelle siitä kirjeessään. Junain kulkukaan ei ollut niin aivan säännöllistä. Ja ymmärsihän Eira, että Marttia nyt tarvittiin apuna pakkaamisessakin.

Illansuussa Eira tulikin kyytihevosella, hiljaisena ja tyynenä kuten ainakin, mutta samalla hilpeän iloisena.

Hän oli paljon ajatellut heitä kaikkia. Hän sanoi sen yksinkertaisesti ja kuin ohimennen, mutta samalla sydämellisesti. Ja ne pienet erilaatuiset lahjat, joita hänellä oli mukanaan, todistivat sitä sanoitta. Sonjalle hänellä oli omaompelemansa, vanamoilla kaunistettu kahviliina siihen kuuluvine samanmallisine kuppiliinoineen. Martti sai pienenpienen kotelon, jonka sisältä löytyi kultainen, kellonperiin kiinnitettävä medaljungi. Takasivulle oli kaiverrettu häitten päivämäärä, sisällä oli Martin äidistä viimeksi otettu, erittäin onnistunut kuva.

Martin oli vaikea salata liikutustaan lahjan johdosta. Sonja näki sen ja hänenkin silmänsä kostuivat. Mutta samalla oli kuin veitsenkärki olisi vihlaissut hänen sisintään.

Sonjalle Eira lisäksi toi pienen, sievän matkatyynyn. Martilla oli samanlainen. Sen Eira oli ommellut Martin lähtiessä ulkomaille. Eira toivoi, että heillä molemmilla häämatkallaan olisi hänen ompelemansa päänalunen.

Sonja ihaili saamiaan lahjoja, syleili ja suuteli Eiraa tukehduttavan kiihkeästi kehuen kaiken kauneutta. Mutta illalla päästyään omaan huoneeseensa hän asettui kiihkeän kiireisesti ompelemaan. Hän oli oikeastaan jo kauan ajatellut tätä asiaa, vaikka hän ei ennen ollut tullut tarttuneeksi työhön. Mutta tarpeetkin olivat valmiina ja pian oli valmiina itse työkkin. Toisen naisen ompelema päänalunen Martilla häämatkalla, sehän olisi ollut jotain luonnotonta, vaikka antajana olisi ollut oma sisar, saatikka kun oli sellainen, joka ei ollut sisar eikä mikään.

Seuraavana päivänä, kun syksyä varten suoraan Helsinkiin lähetettävät tavarat pantiin kokoon, pisti Sonja aivan kuin ajatuksissaan sinne Eiran Martille antaman tyynyn ja sen sijaan ilmestyi Martin tavaroiden sekaan Sonjan entinen matkatyyny nyt peitettyinä uudella, upealla, hehkuvanpunaisilla unikoilla kirjaillulla päällisellä.

Pientä touhua riitti sen päivää jokaisella. Ei tullut edes tärkeimpiä uutisia katsotuksi päivän postista, ennenkuin iltapuolella, jolloin yhdessä istuttiin ruokailuhuoneen pöydän ääressä.

— Taaskin surullinen vajuus ja vararikkojuttu, josta kai moni viaton joutuu kärsimään, sanoi lehteä selaillessaan Eira. Anna-Stiina liikehmissä rupesi kohta utelemaan nimeä. Hänellä oli edellisen päivän lehti kädessään eikä siinä mainittu asiasta mitään.

Eira vilkaisi uudelleen lehteen ja luki siitä ääneen asian. Anna-Stiina pudisti päätään asialle, mutta näytti rauhalliselta. Hän ei ensinkään tuntenut asianomaista. Sonja ja Martti katsoivat vaieten toisiinsa.

— Siinä meni ehkä koko omaisuuteni, sanoi Sonja viimein matalasti. Martti tarttui pöydän alitse hänen käteensä ja puristi sitä. — Meillä on rikkautta, jota ei kukaan voi riistää meiltä. — Hänen koko sisimpänsä nousi katseeseen, ja Sonja painui painumistaan yhä lähemmä Marttia. Suuri onnen hurmio valtasi hänet. Hän ei ajatellut mahdollisesti menetettyä omaisuuttaan, ei sitä, mitä kaikkea tästä jokapäiväisessä elämässä saattoi koitua hänelle, mukavuuteen tottuneelle. Hän näki ainoastaan tuon Martin katseen. Ja se oli hänelle parempi pantti kuin kaiken maailman kihlasormukset, luotettavampi kuin tuhannet, alttarin ääressä annetut lupaukset. "Maa ja taivas kadotkohon, kun vain luonas olla saan!" — Hän muisti kuulleen jotain sen tapaista joskus laulettavan ja se vastasi kohdalleen sitä, mitä hän tällä hetkellä sisimmässään tunsu.

Anna-Stiina rupesi puhumaan asian käytännöllisestä puolesta. Hän ei sanonut ajatuksiaan suoraan, mutta hän tunsu jotain vahingoniloon vivahtavaa muistaessaan, että hän oli toivonut Sonjan omaisuuden joutuvan vanhan, luotettavan nimismiehen, huostaan, jotavastoin Sonja itse oli tahtonut noudattaa rouva Alfeltin ehdotusta.

— Onpa tämä päivä, kun tekee rikkaan morsiamen äkkiä köyhäksi, yritteli Martti leikkiälaskevasti.

Sonja hymyili. — Huomispäivä tekee minut joka tapauksessa maailman rikkaimmaksi ihmiseksi, sanoi hän hiljaa.

Ja rikkauttaan hän säteilikin seuraavana aamuna, kun hän aamukellojen soidessa nousi rattaille Martin rinnalla.

Kohta morsiusparin jäljessä ajoivat Eira ja Anna-Stiina, heidän jäljessään puoti-neidit sekä palveluskunta. Ja siihen saattue loppuikin.

Sonja lehahti kirkkoon astuessaan punaiseksi iloisesta hämmästyksestä. Martin mielenliikutuksen kalventamat kasvot kävivät entistäänkin kalpeammiksi. Kirkko oli kaunistettu sekä koivuilla että kuusilla. Alttaria kiersi kyläläisten sitoma seppele, ja lapset olivat ripotelleet vihreitä lehtiä pääkäytävälle.

Morsiusparin asetuttua penkkiin valitsivat Eira ja Anna Stiina itselleen paikan heidän takanaan. Ja Anna-Stiina teki tapansa mukaan huomioitaan. Hän näki Sonjankin päivän merkityksestä huolimatta silmäilevän sekä taholle että toiselle nähden ja kuullen kaikkea mitä tapahtui. Martti sitävastoin näytti unohtaneen koko ympäristönsä. Hän oli silmäänpistävän kalpea ja etenkin hänen korkea otsansa hohti aivan aavemaista valkeutta, syvän katseen tähtäytyessä etäisyyteen kuin tunkeutuakseen tulevaisuuden tuntemattomaan maailmaan. Hän istui niin hievahtamattoman hiljaa kuin olisi hänen henkensä vaeltanut kaukana siitä kuoresta, jota ihmiset nimittivät Martti Jänteeksi ja joka nyt sulhasmiehenä istui kirkonpenkissä. Ehkä hän etsikin rajan toiselta puolelta sitä, jonka hengen läheisyyttä hän varmaan sisimmässään tuns. Tai kenties hän vain hetken velvoituksen tunnossa rukouksessa etsi Jumalan kasvoja?

Anna-Stiina arvaili itsekseen jotain tämän suuntaista. Sitten hänen katseensa kääntyi Eiraan. Ja hän hätkähti yhtäläisyyttä, jota hän ei ennen ollut huomannut. Piirteissä se ei nytkään esiintynyt, mutta ilmeessä. Siinä oli kuitenkin jonkinlaista eroakin, sillä Martin kasvoilla näkyi sisäisen liikituksen pinnalle nostamia väreitä, jotka nousten ja laskien, tullen ja menen todistivat väreilevien tunteiden voimasta; Eiran kasvot sitävastoin kuvastivat kokonaan vaihteluntuntematonta syvää, sisäistä rauhaa, joka hetkittäin lähenteli puutuneisuutta.

Jumalanpalveluksen loputtua alkoivat urut uudelleen soida. Joukko kylän nuoria kajahutti lehteriltä juhla virren ja sen kaikuessa astuivat Sonja ja Martti alttarin eteen. Kirkkokansa asettui puoliympyrään heidän taakseen ja toimitus alkoi.

Kiitosvirsi kajahti lehteriltä morsiusparin astuessa kirkosta rattaille. Sitten ajettiin Sonjan lapsuudenkotia kohden, jossa perilletulon jälkeen heti asetuttiin pöytään. Puheltiin hilpeän iloisesti, joskin enimmäkseen pienistä, ulkonaisista asioista. Martti vakuutti, että hän olisi uskonut potevansa pahimmanasteista mielenhäiriötä, jos joku pari kuukautta takaperin olisi hänelle ennustanut, että se hieno suurmaailman neitonen, johon hän juuri oli tutustunut, kesän puolivälissä yksinkertaisissa maalaisoloissa, muutamien maalaisten seurassa ja vieläpä hänen omana morsiamenaan söisi hääateriansa. Ja Eira huomautti, että tämä Martin ensimmäinen ateria aviomiehenä oli hyvin sopusoinnussa hänen yksinkertaisuusperiaatteidensa kanssa. Toivotettiin hyvää jatkoa ja juotiin iloiset maljat kotoista juhla juomaa maistellen.

— Hyvästä jatkosta Sonja huolehtii, sen tiedän, vahvasti Martti iloisesti. Ja taas nousivat lasit jatkosta huolehtivan emännän kunniaksi.

Kun oltiin syömässä hyötymansikoilla ja kermavaahdolla kaunistettua kakkua, syntyi pitkä äännettömyys. Martti sen viimein katkaisi huomauttamalla, että häissä oli tapa pitää puheita. Ja kun eivät muut sitä tehneet, kuului velvollisuus lähinnä sulhaselle, semminkin kun hän jossain määrin oli isäntänäkin näissä häissä. Mutta hän ei ollut tottunut puhumaan. Hän oli mies, joka ei ollut "ollut mukana", kuten sanotaan. Ainoa hänen miehisisistä ystävistään ei myöskään ollut suvainnut viettää häitä ennen häntä, vaikka ikä hänet siihen olisi oikeuttanut. Ei siis mikään kuultu puhekaan saattanut käydä sulhaspuheen mallista. Jossain puhumisentaidon oppaassa kuitenkin annettiin se hyvä neuvo, että piti puhua siitä mikä "innosti omaa mieltä", t.s. kai siitä mistä sydän oli täynnä. Mutta ei tuostakaan sanasta ollut paljon apua tällaisessa tilaisuudessa, sillä juuri sille, mikä liikkui syvimpänä sisimmässä, oli kaikkein vaikeinta löytää sanoja. Muutenkin. Ja tällaisessa tilaisuudessa etenkin. Sulhasen puheet morsiamelle eivät kaivanneet todistajien läsnäoloa. Sille naiselle, jolle sulhasen "sydän käski puhumaan", hän siis ei voinut puhua. Ja voisi ehkä tuntua oudon laajasydämiseltä, jos hän ottaisi puhuakseen naisille yleensä, kuten juhlissa tehtiin.

Martti ei huomannut, että hänen viime sanansa nostivat hienon punan Sonjan poskille. Anna-Stiina istui Sonjan toisella puolella silmänsä räväyttämättä ja suoraselkäisenä kuin ainakin. Hän näytti kuulevan ainoastaan hänelle nimenomaan sanotun ja näkevän vain sen mikä sattui aivan silmien alle. Mutta mitään ei sittenkään jäänyt häneltä huomaamatta. Sonjan poskille nousut punakin pisti hänen

silmäänsä.

— Ja kuitenkin, — jatkoi Martti — tahtoisin tällä hetkellä puhua juuri naisille yleensä, t.s. naissuvulle ja erittäin niille naisille, joiden kanssa elämäni on joutunut erikoisen läheiseen kosketukseen. Jos kellään on syytä kiitollisuuteen naisia kohtaan, niin on minulla. Sillä paras ja arvokkain, jota elämässäni olen osakseni saanut, sen on Jumala minulle useimmiten antanut naisen käden kautta. Ensi sijassa ajattelen häntä, jonka hengen läheisyyttä selvästi tänään olen tuntenut, häntä, jolle elämäni ensi kiitossanon sopersin ja jota koskeeseen ensi kiitokseni hetkenä, jolloin olen oman kodin perustuksia laskemassa.

— Ajattelen toistakin äitiä, häntä, jonka viime rukous varmaan koski hänen orvoksi syntyneitä pienokaistaan. Kukaan ei kuullut hänen viime sanojaan. Mutta me tiedämme, minkälainen äidin mieli on, ja me tiedämme myöskin, että hänen oma osansa oli kova ja katkera. Jos rakkautemme voisi saavuttaa hänet, tahtoisimme hellivinä lapsina lääkitä hänen haavojaan. Pehmeä on rakastavan tyttären käsi. Minä miehenä en voisi antaa sitä mitä tytär, mutta juuri miehenä tahtoisin olla ehjentämässä edes jotain siitä, mitä oma sukupuoleni on polkenut jalkainsa alle ja särkenyt. En saa sitä koskaan tehdä siinä muodossa kuin olisin suonut, mutta ehkäpä — välillisesti.

— Ja, ajattelen vielä teitäkin, täällä saapuvilla olevat rakkaat, sinua; täti, joka kodittomalle soit kodin ja sälytit äidinvelvollisuudet hartioillesi, vaikka sisimmässäsi tunsit olevasi kutsuttu toimimaan toisilla aloilla ja sinua, Eira, joka tyttären hellyydellä aina rikastutit äidin elämää, sisarellisella hyvyydellä omaani ja kuten toivon sellaisena vastaisuudessa olet rikastuttava molempien meidän elämäämme. Jokaiselle teistä olen suuremmassa velassa kuin sanoin voin lausua.

— Sanoin, että paras mitä osakseni on tullut aina, on ollut naisen käden antamaa. Te tiedätte, miten paljon olen saanut ja miten rikas nyt olen. Ihmekö siis, jos ihannoin naissukua. Harras rukoukseni onkin tänä juhlapäivänäni — sanon sen suoraan — että oppisin rakastamaan niinkuin nainen rakastaa, auttavasti, antautuvasti ja itseäänunohtavasti. Rukoilen tätä siksi, että nämä lahjat yleensä ovat ihmissielun kaunistus ja Jumalan silmissä suuriarvoiset, rukoilen sitä myöskin voidakseni tehdä onnelliseksi sen naisen, jolle tänään en ole pitänyt mitään puhetta, mutta joka on sekä näiden sanojeni että koko elämäni sisältö ja rikkaus.

— Hyvä mies on vaimonsa väärtti, sanoi Anna-Stiina topakasti, melkein vihaisesti, kulauttaen kotitekoista kaljaa lasiinsa. Sonja nojasi kyneleitään kuivaten Martin käsivarteen. Tädin sanat kuullessaan hän kohotti päätään. — Aina sinä vedät vastahankaa — vieläpä hääpäivänämme ja Martin puheeseen. — Se sanottiin hymysuin. Mutta Anna-Stiina oli sanoissa tuntevinaan terävän kärjen.

Heti aterian päätyttyä pukeutui Sonja matkapukuun, yhteiset kahvit juotiin ja sitten he läksivät.

Samassa kun rattaat pyörähtivät pihasta, kääntyi Anna-Stiina rutosti Eiraan. — Mennään sisään, hän sanoi lyhyeen, ja Eira oli näkevinään omituisen suonenvedontapaisen värähdyksen hänen jäyhällä kasvoillaan.

Vierashuone, johon he yhdessä astuivat, tuntui omituisen autiolta, samoin koko talo. Se oli täynnä tyhjyyden hiljaisuutta. Nuoret puoti-neidit olivat auttaneet palvelustyttöjä yksissä neuvoin kiireisesti korjaten pois kaikki juhla-aterian jäljet ja sitten lähteneet kukin taholleen nauttimaan vapaudestaan. Eira ja Anna-Stiina olivat siitä syystä ainoat talossa jäljellä olevat. He asettuivat vastapäätä toisiaan, toinen sohvan nurkkaan, toinen suureen vanhanaikuiseen keinutuoliin. Silloin tällöin he sanoivat sanan toisilleen, enimmäkseen he vaikenivat.

— Nyt he ovat asemalla.

— Ja sitten kestää junamatkaa kello 8, jatkoi Eira.

— Mahtaakohan junalta olla pitkältä laivasillalle, tiedusteli hetken kuluttua Anna-Stiina.

— Hehän aikoivat olla yötä välillä, muistutti Eira.

Vähän myöhemmällä Anna-Stiina nousi sulkemaan ikkunan. Ilta oli kääntynyt viileäksi. — Mahtaakohan heillä olla tarpeeksi lämmintä matkassaan, Martti on sellainen heikko mies.

— Hän oli heikko pienestä pitäen. Mutta äiti hoiti häntä kuin silmäteräänsä, jatkoi Eira.

— Kunhan vain Sonja osaisi, tuli raskaasti Anna-Stiinan puolelta.

Eira tuli ajatelleeksi sitä, että he molemmat enin ajattelivat Marttia. Hän muisti Martin puhetta Sonjan äidistä. Jos tämä äiti saattoi seurata rajan täänpuoleisia tapahtumia, tuntuikohan hänestä raskaalta, että hänen lapsensa oli niin yksin häämatkallaan — ilman ainoankaan rakastavan sydämen saattoa.

Eiralle tuli siitä kuin suuri sisäinen hätä. Hän koetti ajatella Sonjaa ja rukoilla tämän puolesta. Mutta hetken kuluttua hän huomasi istuvansa käsi sydämelle painuneena ja koko sisin suurena hätäisenä huutona Martin onnen puolesta.

Ei keskeyttänyt enää toinen enemmän kuin toinenkaan äänettömyyttä. Kukin ymmärsi toisen mielentilan omasta sisimmästään. Molemmat kulkivat itsensä unohtaneiden pyhässä uhrilehdossa. Molemmat painuivat alttarin ääreen sydämessään rukous: ota minut ja onneni, — jos uhria vaaditaan — mutta anna hänelle ehjä onnen osa!

Huoneessa vallitsi pimenevän kesäillan hiljaisuus. Huoneissa olijojen sisimmässä uhrimielen syvä, rikkumaton rauha.

Rouva Alfelt loikoili hienossa iltapäiväpuvussa vierashuoneensa leposohvalla. Hänen kädessään oli romaani, jonka lehtiä hän hajamielisenä käänteli ja vieressä pienellä, sirolla, 8-kulmaisella koristepöydällä oli konvehtipussi, josta hän tuontuostakin pisti palasen suuhunsa. Hän oli äsken sivuuttanut romaanin jännittävimmän kohdan, joten se ei enää kyennyt kiinnittämään hänen mieltään. Sen sijaan teki sitä tuntuvalta tavalla odotuksen jännitys. Sonja ja Martti olivat tulossa maalta asuakseen jonkun aikaa hänen luonaan samalla kun he järjestelivät uutta kotiaan. Suuri muutos Sonjan taloudellisessa asemassa oli vaikuttanut perin tuskallisesti rouva Alfeltiin, hän kun oli uskonut varat juuri sille etäiselle sukulaiselleen, joka nyt oli pettänyt hänen luottamuksensa. Tämäkin jännitti nyt odottavan mieltä. Ja muuten itse odotetutkin. Sonjasta ei ollut vaikea arvata minkälainen hän oli. Tati tunsi hänet. Mutta Martti? Hän oli ennen naimisiinmenoaan käynyt talossa ainoastaan kerran, nimittäin ennen rouva Alfeltin Norjaan lähtöä. Rouva Alfelt ei yleensä suvainnut ihmisiä, jotka tulivat sopimattomaan aikaan hänen luokseen. Martti tuli pahimpaan pakkauskiireeseen. Mutta hänet kutsuttiin kaikesta huolimatta saliin, sillä rouva Alfelt tahtoi edes nähdä, minkälainen se mies oli, joka oli kyennyt kuin loihtimaan esiin uuden ihmisen Sonjassa. Ja yhdessäolo venyi pakkauksista huolimatta pitkäksi. Sillä Martti huvitti rouva Alfeltia. Hän teki häneen saman vaikutuksen kuin suuret, kömpelöt koiranpennut, joilta heidän kokonsa puolesta odottaa vanhankoiran eleitä ja joiden tottumattomat, lapsekkaat liikkeet siitä syystä ovat niin ihastuttavan hauskat. Tuota arkaa tottumattomuutta huomasi Martin koko ulkonaisessa olemuksessa, liikkeissä, sanontatavassa ja kaikessa. Se tietysti johtui ujusta epävarmuudesta hänen ensi kertaa joutuessaan tekemisiin Sonjalle äidinasemassa olleen sukulaisen kanssa. Mutta oli siinä muutakin. Hänen tummansiniset, syväkatseiset silmänsä olivat kaikkea muuta kuin älyttömän näköiset ja hänen hillitystä olemuksestaan tunsi, ettei hän yleensä milloin vain ollut valmis paljastamaan sisintään kanssaihmisilleen. Ja sittenkin hän niin naiivin avomielisesti toi ilmi sisimpiä tunteitaan. Rouva Alfelt kyllä itse sen aiheutti kysymyksillään. Mutta häntä huvitti huomata, ettei Martissa ollut maailmanmiestä kylliksi ylimalkaisilla sanontatavoilla kiertämään hänen sisintään utelevia kysymyksiä. Hän kertoi, miten tuskallisen voimakkaan vaikutuksen Sonja heti ensi hetkinä oli tehnyt häneen, kuinka hän taisteli tunnettaan vastaan vakuutettuna siitä, etteivät he luonteiltaan eikä liioin maailmankatsomukseltaan sopineet toisilleen, mutta että taistelu kävi sekä ylivoimaiseksi että turhaksi, kun hän huomasi, että he todella kumpikin ylinnä etsivät näkymättömän maailman aarteita. Se vain vielä peloitti, miten Sonja, rikas nuori tyttö voisi tyytyä sellaiseen yksinkertaiseen elämäntapaan, johon hänen maailmankatsomuksensa häntä velvoitti.

Niin, niin, nyt he ainakin olivat päässeet rikkauden haitoista. Rouva Alfelt oli toivonut, että ainakin Sonjan rahat olisivat säästyneet — ja hänen omansa tietysti ensi sijassa. Mutta siltä näytti kuin Sonjan rahat olisivat menneet. Sen verran kunniantuntoa oli miehellä toki ollut, että hän jo varemmin oli toimittanut rouva Alfeltin rahat korjuuseen. Ja vaikuttivathan siihen myöskin hänen omat toimenpiteensä, joihin hän ryhtyi ennen Norjaan lähtöään sen häivyttävän tiedon johdosta, jonka hän aikaisemmin oli saanut.

Rouva Alfelt painoi hermostuneena nenäliinan silmilleen ja itkaisi mielensä kevennykseksi tilkan. Jollei se Martti olisi ollut sellainen mies kuin oli, olisi hän voinut nostaa tästä aika rymäkän. Että toinen huolehtii omistaan eikä hänelle uskotun turvattoman tyttölapsen varoista. Mutta huolehtiminen tuskin enää silloin olisi auttanut. Sonjan rahojen suhteen se arvatenkin olisi ollut myöhäistä. Ne olivat joutuneet likoon jo aikaisemmin.

Hevonen kuului samassa pysähtyvän portaiden eteen ja sisäkkö kiiruhti vastaan.

Rouva Alfelt nousi, korjasi peilin edessä tukkalaitettaan ja kiiruhti keinuvin askelin, huulet hymyssä ja käsivarret ojennettuina etehiseen.

Istuttiin illallispöydässä, kun raha-asiat tulivat puheeksi. Rouva Alfelt oli jo siihen mennessä ennättänyt tehdä huomioita. Sonja oli, kuten hän edeltäkäsikin oli ajatellutkin, omistusonnestaan ja valtansa tietoisuudesta säteilevä nuori rouva. Ulkonaisen ihmisensä puolesta hän oli tavallistakin miellyttävämpi yksinkertaisessa, tummassa matkapuvussaan. Ja Martin ihastus ilmenikin

peittelemättömänä. Hänen katseensa koetti Sonjan katseesta huomata tämän pienimmänkin toivomuksen ja hänen kätensä tavoitteli yhtenäen Sonjan kättä.

— Tottumaton humaltuu helposti — päätteli rouva Alfelt itsekseen. Hän ajatteli omia naimiskauppojaan ja hymyili. Mutta samalla kosketti hetkeksi hänen sisintään haikea aavistus siitä, että näiden nuorten suhteessa oli jotain, joka kaikista hänen omista naimisistaan huolimatta oli hänelle kokonaan tuntematonta, jotain herkempää ja henkevämpää, jota ei voinut määritellä, mutta jonka tunki erehtymättömän varmasti kuin kukkasen tuoksun. Martti nyt olikin sellainen toisenmoinen. — —

— Niin, ne miehet, ne miehet, alkoi rouva Alfelt äkkiä päivitellä. — En minä olisi uskonut, että mies minut pettää. Mutta pitipäs sittenkin nyt näiden rahojen suhteen — — ja vielä sinun rahojesi suhteen, Sonja. Häitteen edellisenä iltana te sen tiedon saitte. Niinkö? Todella erinomainen häälahja!

— Ei se ainakaan vähentänyt onneamme, pikemmin päinvastoin. — Sonjan katse loisti. Ja Martti jatkoi siihen, ettei hän koskaan tahtoisikaan olla rikas.

— Rikas, hyvänen aika, kuka nyt puhuu sanottavista rikkauksista. Sen verranhan olla pitää, että voi järjestää elämänsä mukavasti.

— Ja noin parisen kertaa vuodessa käväistä ulkomailla, jos tahtoo.

— Niin, mitä pahaa siinä?

— Pahaa? En minä sitä sanokaan. Mutta minä en voisi mennä, ilman, että ne monet kalpeat työntekijättäret, ne lapset, jotka riutuvat vahvistavan ravinnon puutteessa ja työmiehet, jotka raatamisestaan huolimatta eivät saa perheelleen siedettävän mukavaa olotilaa, minua syyttäisivät.

— Ja kuitenkin olette kumpikin vasta tulleet ulkomailta!

— Oppia ei valitettavasti aina saa riittävästi kotimaasta. Ja lukuunottamatta viimeistä lepoaikaani tiedän, että elin siellä niin yksinkertaisesti kuin vaatimattomin työmies.

— Ah, ah, ah, sellainen kanta, sellaiset mielipiteet! Rouva Alfeltin täytyi turvautua pitsimäiseen nenäliinaansa, painaa sitä silmilleen ja sitten löyhytellä sillä kasvojaan. Vallankumouksellisilta tai kiihkoilijoiltahan sai kuulla tuollaista! Eikä edes heiltä, sillä he vain rynnistivät kaiken kumoon kaatamiseksi. Persoonallinen kieltämys oli sitä kaikkein hedelmättömintä ja epäkiitollisinta maailmanparannustapaa. Yksinkertaisuuspuheet ja periaatteet saattoivat olla paikallaan juhlapuheissa, mutta ei kun kotia perustettiin.

— Jos jokainen tinkimättä panisi periaatteensa täytäntöön omassa elämässään, ei kumouksia tarvittaisi.

— Ja te aiotte alkaa, te kaksi! — Täti katsoi Sonjaan.

— Minä ymmärrän Marttia täydellisesti. Mutta minusta me nyt jo voisimme puhua muusta. Raha-asiat ovat sitä kaikkein ikävintä. Ei ihminen elä ainoastaan leivästä.

— Ei, ei, enimmäkseen vain rakkaudesta — kuherruskuukausina ainakin! — Täti nauroi. — Et sinä Sonja olisi isäsi tytär, jos olisit ajatellut toisin.

Odottamaton viittaus Sonjan isään synnytti hetken painostavalta tuntuvan vaihtelun. Sitten Martti käänsi puheen seuraavaan päivään. Hänestä heidän jo varhaisella junalla oli lähdettävä Oulunkylään. Koti siellä oli nyt tyhjä, kun Eira, joka oli asunut kesän siellä, lastentarhatyön alkaessa oli muuttanut omaan kotiinsa kaupunkiin.

Täti pani varhainnousemista vastaan. Nuorten piti levätä matkan jälkeen ja vasta aamiaisen syötyään lähteä.

Asia päätettiinkin niinpäin. Ja sillä välin kun toiset kaupungissa valmistuivat lähtöön sai Eira järjestää tyhjänä olevan kodin tulevia varten. Ikkunat avattiin aamun raittiille tuulahduksille, kukkalasit täytettiin kukkasilla ja jok'ainoa pölyhiukkanen karkoitettiin huolellisella hellyydellä kuin pyhäköstä ainakin. Mutta kun kaikki oli kunnossa ja kello näytti aikaa, jolloin Sonja ja Martti Eiran laskelmien mukaan olivat tulossa, sulki Eira kodin ovet, pisti avaimen sen tavanmukaiselle paikalle ja läksi kävelemään. Mutta koti kokonaisuudessaan puhui hänen käynnistään. Martti tunki sen liikutuksella. Ja Sonja aavisti hänen tunteensa.

— Minä en saanut koskaan tyttärenä tulla tänne, hän valitti. — Minulle oli sinun kotisi vieras. — Sinunhan tämäkin kaikki on. Sillä kaikki minun on sinun. Martti veti Sonjan puoleensa kiittäen sydämessään Eiraa ei vain siitä, mitä hän oli tehnyt, vaan siitäkin, että hän poistumalla oli suonut heille

kahdenoloaika.

Mutta kun Sonja ja Martti vihdoin olivat päässeet neuvottelemaan asioiden käytännöllisestä järjestämisestä, tuli Eira kuin paikalle tilattuna. Puhuttiin Martin huonekalujen siirtämisestä kaupunkiin, jolla asialla Sonjan mielestä oli monta hankaluutta. Täti Alfelt oli tehnyt paljon heidän kotinsa hyväksi, ettei häntä mitenkään saanut loukata. Se mikä erityisesti oli herran työhuoneeseen sopivaa ja jota Martti välttämättä tahtoi, oli tietysti otettava mukaan, mutta muuten —

Sonja ei saanut lausetta lopetetuksi. Eira katkaisi sen ilmoittamalla, että hänellä omassa kodissaan oli tilaa paljon ja tavaraa vähän. Hänhän oli enimmäkseen asunut täällä tädin luona.

Sonja oli ihastuksissaan Eiran tarjouksesta ja Martti kiitollinen. Rouva Alfeltkin oli tyytyväinen, kun hän myöhemmin kuuli asiasta. Hänellä oli omat suunnitelmansa nuorten kodin hyväksi ja hän tahtoi puhella Martin kanssa kaikesta kohta kun Martti vain joutaisi lähtemään uuteen kotiinsa Eläintarhaan.

Sonja pyrki mukaan, mutta siihen ei täti suostunut. Hänellä oli omat, vanhanaikaiset mielipiteensä asioiden menosta. Hänestä kodin lopullinen järjestäminen kuului sulhaselle tai aviomiehelle yhtä luonnollisesti kuin kapioiden hankinta morsiamelle. Valmiiseen kotiin piti nuoren emännän astua. Se oli hänen toivomuksensa ainakin tässä tapauksessa, jossa hän yhdessä Martin kanssa katsoi olevansa oikeutettu huolehtimaan asioiden menosta.

"Melkein anoppinsa" kanssa, kuten Martti leikillä nimitti rouva Alfeltia, hän sitten menikin järjestämään tulevaa kotiaan. Ja matkalla sinne rouva Alfelt paraimman mukaan valmisti häntä perillä odottavaa yllätystä varten. — Täti, joka oli kuin äiti Sonjalle, oli erityisesti nyt, kun Sonja oli menettänyt omaisuutensa, tahtonut todella äidillisellä tavalla huolehtia nuorten kodista. Hän oli siitä syystä Sonjalle ennen antamiensa huonekalujen lisäksi tilannut valmiit kalustot kahteen huoneeseen ja toivoi, että ne joka suhteessa tulisivat tyydyttämään.

Valmistelusta huolimatta Martti ei voinut peittää eräänlaista sisäistä pahantuntemusta, kun hän näki häntä odottavan hienon kodin. Hän koetti kuitenkin, ajatellen tädin tunteita, kiittää parhaimman mukaan, vaikkakin hän epäsuoruutta peläten sanoi hätkähtäneensä nähdessään, että heidän kotinsa tällaisena tulisi paljon hienommaksi kuin hän olisi suonut.

Täti nauroi vilpittömästi. Elämässä oli niin paljon oikeata surua, että ihan virkisti kuulla tuollaisista tyhjänpäiväisistä huolista. Mitä Martti oikeastaan tavoitteli? Aikoiko hän ehkä jonkinlaiseksi paljasjalka-apostoliksi? Siinä suhteessa oli vaiva turhaa. Sukissa ja kengissä hänen kuitenkin täytyi käydä, nyt kun hän oli arvossapidetyn oppilaitoksen opettaja ja Sonjan vihitty aviomies.

Tädin suuri monisanaisuus teki Martin tavallistakin vaiteliaammaksi. Hän kuunteli vain, kun täti äidillisen huolehtivasti teroitti hänelle kaikenmoista Sonjan tavoista ja Sonjan mausta päätöksiä tehtäessä aina varovaisesti vipuuttaen asiat omien aikeittensa puolelle. Lopputulokseksi jäikin koti suurimmaksi osaksi sellaiseksi kuin täti sen oli järjestänyt. Muutamat Martin omista huonekaluista vain päätettiin siirtää nyt kootun lisäksi. Muu jäisi Eiralle.

Mutta kotimatalla raateli suuri, sisäinen tuska Marttia. Oliko hän sittenkin Sonjan puolisona sitoutunut oloihin, joissa hänelle kävisi vaikeaksi, ehkä mahdottomaksi elää periaatteittensa mukaista elämää? Oliko etenkin ollut väärin, että he niin pian viettivät häitä? He olivat etenkin elämän ulkonaisiin ja monessa suhteessa paljon merkitseviin asioihin nähden hyvin vähän selvillä toistensa kannasta. Lisä ei toden totta olisi haitannut.

Mutta olihan Sonja toiselta puolen ajatuksissaan aina oikeaan osuva, tunteissaan syvä ja voimakas, tahdossaan tarmokas. Ja juuri sellaisena hän voisi auttaa Marttia liian paljon sisäänpäin kääntyvän luontonsa herraksi ja siten kasvattaa häntä toiminnan mieheksi. Eihän pelkoon siis ollut syytä.

— Sonja, Martti veti hänet puoleensa heidän jouduttuaan kahden heidän omaan huoneeseensa. — Meidän kodistamme tulee peloittavan mukava ja hieno. Tahdotko siitä huolimatta elää siellä äärimmäisyyteen asti yksinkertaista elämää? — Hän otti Sonjan pään käsiensä väliin ja katsoi häntä surumielisen tutkivasti silmiin.

Sonja koetti riuhtaista itsensä irti. — Sinä kysyt! Sen verran sinä siis tunnet minua!

— Kuule minua, Sonja! — Martti piteli yhä hänen päätään käsiensä välissä upottaen katseensa Sonjan katseeseen syvälle kuin tunkeutuakseen hänen olemuksensa pohjaan saakka. — Minun valitsemani osa on kaikkein epäkiitollisin. Minä en pyri miksiäkään radikaaliseksi reformaattoriksi, en uskonnollisessa enkä yhteiskunnallisessa suhteessa. Minä en voi sanoin enkä teoin julistaa mitään uutta tai mielenkiintoista ihmisille. Tahtoisin vain kaikessa hiljaisuudessa järjestää elämäni sellaiseksi, että tulisi niin vähän kuin mahdollista käytetyksi omaan mukavuuteen, omaan nautintoon, ja niin paljon kuin mahdollista säästyisi muille. Minusta tämä persoonallisen kieltäytyksen tie näyttää hyvin vähän

lupaavalla. Mutta se on se, jolle omatuntoni ja suuren Mestarini esikuva minua kutsuu. Tällaisesta kieltämyksestä ei koidu arvonantoa eikä kunniaa. Sen tiedän. Päinvastoin. Uskallatko, tahdotko olla apunani tällä tiellä?

— Martti! — Sonja irtautui hänen käsistään. Hänen povensa nousi ja laskei voimakkaasti. Katse säihkyi ja koko olento näytti kuin kasvavan hänen suoristautuessaan. — Mitä ajattelin, kun rannalla tapasit minut pyykkiä pesemässä? Mitä silloin, kun tein tuttavuutta lapsuuteni kotikylän pikkueläjäiden kanssa, joista en ennen ollut välittänyt tutuistakaan? Mitä, ellen elämäsi työtä ja sitä asemaa, jonka silloin vielä rikkaana olin valinnut itselleni rakkaudesta sinuun?

Martti painoi hänet rajusti rintaansa vasten! — Ja tällaista rakkautta minä saatoin epäillä, sinä rakas, suurisieluinen pikku vaimoni!

He seisoivat kauan ikkunan ääressä toisiinsa painautuneina, kuunnellen toistensa voimakasta sydämentyöntä ja yhdessä katsoen ylös taivaalle, jolle syttyi välkkyvä, meren tummanapaistavaan pintaan heijastuva tähti toisensa jälkeen. Molemmille oli tämä hetki kuin uusi toinen toisilleen vihkiytymisjuhla ja molemmat tunsivat, että he tähän asti ovat olleet pesää rakentamassa, nyt alkoi yhteinen arkisissa oloissa rinnan astuttava taival. Taaksepäin jäänyt oli unohdettava. Toisella oli siellä katkeruutta herättäviä kokemuksia, toisella kaipuu, joka yhtenäen pyrki kietomaan kaiken kuin suruharsoon. He olivat kumpikin kuin linnunpoikaset, jotka pimeässä ja pesättöminä olivat löytäneet toisensa yhdessä rakentaakseen itselleen uuden pesän.

Martin mieleen muistui ilta, jonka he kotimatalla yhdessä olivat viettäneet Kööpenhaminassa. He olivat raitiovaunulla pyrkineet jonnekin kaupungin ulkopuolelle ja siten joutuneet erään esikaupungin laitaan, jonka suuri, kaunis metsä oli tunnettu satakielen pesimäpaikka. Oli suvisen lämmin kesäyö, ei valoisa kuten Pohjolassa, vaan hämäryyden pehmeän verhon peittämä. Paikoittain — etenkin metsässä — oli jo aivan pimeä, sillä sydänyö oli käsissä. Martti ja Sonja seisoivat sankan, kuuntelemaan kokoontuneen joukon keskellä. Täydellinen hiljaisuus vallitsi. Kaikki odottivat. Ja äkkiä kirposivat hopeankirkkaat säveleet esiin metsän pimennosta.

Kuunneltiin äänettöminä. Silloin — mitä suloisimman sävelsymfonian kaiuttua ja täydellisen hiljaisuuden vallitessa kuului ääni joukosta: Jota pimeämpi yö on, sitä ihanammin hän laulaa — ja siihen jatkoi matala, soinnukas miehen ääni: "for sin Mage".

— Sonja, Martin ääni värähti liikutuksesta. — Muistatko iltaa Kööpenhaminassa ja mitä se mies silloin sanoi? Sillä lailla tahtoisin minäkin rakastaa sinua. Onnea ja päivänpaistetta tahtoisin luoda tiellesi, mutta jos surun aika tulee, soisin sinun tuntevan, että silloin jos koskaan soivat rakkauteni syvimvät, hellimmät säveleet — sulle, sulle.

IV

YHTEINEN TAIVAL

— Sonja, sinun täytyy laskea minut vapaaksi! — Martti koetti varovaisesti irroittaa Sonjan kädet kaulaltaan. Mutta Sonja ei hellittänyt. Hän vain nauroi ja leikkitteli kuin liikkeitensä sulosta tietoinen kissanpoikanen. — Vai vapaaksi, ilvehti hän, vaikka emme ole olleet vielä vuottakaan naimisissa! Olet sinä aika veitikka! — Viheriänharmaat silmät loivat Marttiin katseen, jonka kiehtomisvoima oli hänelle tuttu.

— Rakkaani, minä puhun tosissani! — Martti nousi kirjoitustuolista, jossa hän oli istunut Sonja polvellaan. Pöydällä hänen edessään oli kasa korjattavia vihkoja ja koululle oli mentävä hakemaan sinne unohtunutta kirjaa, jota hän tarvitsi tunneille valmistautumista varten.

— Ja sinä aiot todellakin lähteä? — Sonja viskautui takaisin Martin tuoliin, työnsi alahuulensa kappaleen matkaa ylähuulen eteen ja katseli kuin juonitteleva lapsi kulmainsa alta Martin lähtöaikoja. — Minä olin juuri aikonut ottaa esille käsityöni siinä toivossa, että lukisit ääneen minulle.

— Luen, kun olen saanut työni tehdyksi. Hyvästi hetkeksi! Martti lähetti lentosuukon Sonjalle, sieppasi lakkinsa ja vaatteensa naulasta ja kääntyi kuin pakeneva puolijuoksua menemään portaita alas. Päästyään ulos raittiiseen ilmaan hän jatkoi yhä pikamarssiaan. Hän tunsu tarvetta kerrankin astua ryhdikkään rivakasti. Hänellä oli nykyään harvoin tilaisuutta siihen. Sonja oli miltei aina hänen matkassaan eikä Sonja nykyään jaksanut kulkea kovaa. Martin mennessä tunneille hän saattoi lähimpään kadunkulmaukseen ja tuntien loputtua hän oli siellä odottamassa. Illalla he usein vielä tekivät pienen kierroksen Eläintarhassa. Mutta he kulkivat aina hiljaa Sonjan tähden. Ja vaikka Martti monesti ihan kuin janosi voimakkaampaa liikuntaa ja enemmän raitista ilmaa, ei hän ajatellut tätä kävellessään Sonjan kanssa. Silloin joka ajatus keskittyi Sonjaan. Näin yksinollen ainoastaan tuli mieleen, mitä itse kaipasi. Ja silloin ajatteli, että sekin kohta — niinkuin niin moni muu — olisi saanut olla toisin.

Martti oli joka suhteessa tyytymätön itseensä. Hänen ensimmäinen työvuotensa opettajana oli jo kulunut pitkälti. Jonkun verran kolmatta kuukautta vain oli jäljellä, eikä hän tänä aikana vielä nimeksikään ollut päässyt käsiksi siihen kasvattajatoimeen, joka häntä aikaisemmin oli innostanut. Tuntinsa hän oli antanut ja siinä koettanut parastaan. Mutta hän oli kaikesta huolimatta pysynyt vieraana oppilaille. Tutustumiseen oli oikeastaan hyvin vähän tilaisuutta. Tunnit olivat työtä ja oppimista varten, Välitunneilla oli oppilailla oma ohjelmansa, opettajan aika kului opettajahuoneessa, jossa oli milloin mitäkin tehtävää, asia, josta piti puhua opettajatoverien kanssa, ehkä kirjoitettava kirje tai seikka, johon oli saatava valaistusta jostain käsillä olevasta teoksesta. Tuntien valmistamistakin täytyi joskus viimeistellä koulussa. Kotona aika aivan käsittämättömällä tavalla hupeni käsistä.

Sonjalle ja hänen onnelleen eläminen oli todella ainoa, jolle Martti tiesi todella antautuneensa — aluksi siksi, ettei hän voinut muuta — myöhemmin syystä, ettei hän tahtonut olla miesmäisen itsekäs ja ajatella vaimoiaan vain silloin kun se kävi itsestään. Hän tahtoi rakastavan naissielun tavoin eläytyä toisen tunteisiin, toisen oloihin ja siten oppia antamaan, huomattessaan toisessa pienimmänkin pyytävän kädenkurkotuksen. Sonja, jonka aikaisempi elämä oli lapsipuolen osaa katkerampi, oli nyt tehtävä onnelliseksi, maksoi mitä maksoi. Hänen piti ainakin avioliitossaan säästyä pettymyksiltä.

Tätä ajatellen oli Martti järjestänyt elämänsä. Ja hän oli tehnyt sen tuntien sen sekä oikeudekseen että velvollisuudekseen. Sonjan tähden ensi sijassa. Mutta omaltakin kannaltaan katsoen. Hän oli näihin asti elänyt kokonaan tuntematta naisen olemassaoloa elämässä. Äitiä ja Eiraa hän ei voinut ottaa lukuun. Ja kun nainen vihdoinkin oli vallannut itselleen sijan hänen elämässään, oli tietysti muutos sitä tuntuvampi. Oli kuin jotain velaksi karttunutta olisi pitänyt korkoineen kuitata. Sisäisissä, psyykkillisissäkin kokemuksissa. Hänen siihenastinen, yksipuolinen kehityksensä kostautui tavallaan nyt. Hän tunsu olevansa mies, joka kauan nukuttuaan heräsi näkemään naisen rinnallaan ja — joutui herättäjänsä valtaan.

Mutta vaikka tällainen olikin aluksi luonnollista, oli se sittenkin voitettava kanta. Aviokumppanin onnelliseksi tekeminen — niin velvoittava puoli elämästä kuin se olikin — ei sittenkään saanut jäädä muun kaiken nieleväksi päämääräksi. Sonjakin käsittäisi tietysti vähitellen tämän. Naimisissaolon ensi aika oli heille, kuten muillekin, tietysti jonkinlaista koeaikaa. Kun he oikein olivat oppineet tuntemaan toisiaan, eivät he enää sanoin tarvitsisi kuiskailla rakkaudesta. Koko elämä ja olemassaolo puhuisi silloin siitä. Sanoja ei silloin tarvittaisi, sillä he ymmärtäisivät vaikenemisen ylhäistä kieltä — kaikkien syvien ja voimakkaiden tunteiden ainoata tosi arvokasta tulkitsijaa. Heidän ei tarvitsisi tehdä mitään erikoista toinen toisilleen iloksi. Heidän pelkkä olemassaolonsa olisi toisen paras ilo. Eikä se ilo olisi sisäänpäin, heidän keskinäiseen suhteeseensa takertuvaa, vaan se olisi elämään kohdistuvan toiminnan raikkaana voimalähteenä. Ja kun kukin onnellisena uurastaisi työssään, tuntisi hän, miten eri tehtävien suoritukseenkin punoutui — ehkä tosin ei harkittuna — iloinen, kumppaniin kohdistuva ajatus: sinä, sinä olemassaolollasi annoit minulle voimaa, sinä teit minut kykeneväksi tähänkin.

Martti joudutti entistä enemmän askeleitaan. Pelkkä tällaisten olojen kuvittelu tuntui lisäävän hänen voimaansa.

Kääntyessään kadunkulmauksesta näki Martti koulurakennuksen hämmöttävän esiin. Se vei hänen ajatuksensa takaisin oppilaisiin. Heihinkin nähden oli tämä ensi vuosi ollut yrittelyä ja alkuunpyrkimistä. Vaikka hän ei ollut päässyt minkäänmoiseen erikoisen tuttavalliseen suhteeseen heihin nähden, oli hän kuitenkin nyt kokolailla selvillä useimpien luonteesta ja taipumuksista. Tuollaisen tuntemisen ja ymmärtämisen pohjalle oli opettajan vaikutus ehdottomasti perustettava. Olihan hän siis alulla myöskin tässä suhteessa.

Hän kääntyi ripeästi koulun pihalle ja nousi vahtimestarin asuntoon johtavan oven kautta koulun toiseen kerrokseen. Kulkiessaan muutamien vaatenaulakkojen ohi hän huomasi, että jollain luokalla oli tunti. Se oli tietysti syystä tai toisesta siirtynyt näin iltaan.

Hän käväisi opettajasuojassa, haki sieltä esille muutamia papereita ja meni sitten kirjastohuoneeseen. Selailtuaan siellä paria teosta hän aikoi lähteä, kiersi sähkövalon sammuksiin ja lähenei ovea, mutta

tunsi samassa niin ankaraa päänhuimausta, että hänen kiireimmän kautta oli painuttava läheiselle tuolille.

Huimausta seurasi meritautia muistuttava pahoinvointi. Martti etsi pimeässä hapuillen lähellä olevaa sohvaa ja painui siihen pitkäkseen.

Hyvä oli kun tämä ei tavannut kotona. Sonja olisi voinut säikähtää. Eikä tämä nyt ollut tämän vaarallisempaa. Oli kai tullut liikaa valvotuksi. Kun hän nyt vain oli hiljaa hetken, menisi pahoinvointi ohi.

Kello käytävässä kuului samassa lyövän ja oppilaita alkoi lappautua luokasta käytävään. Toiset juosta tömistivät pitkin harppauksin alas portaita. Opettajan tasaiset askeleet erottautuivat selvästi muista hänen poistuessaan käytävästä ja kiertäessään portaita alas pihalle. Muutamat pojat olivat kai jääneet toisista jäljelle, koska he kuuluivat puhelevan kovaäänisesti ja huolettomasti kuin varmoina siitä, ettei kukaan heitä kuullut.

— Katsokaahan, näin se Kössi pistää kepin selkensä taakse, kuului joku sanovan. — Ja näin se siivoo kynsiään, jatkoi siihen toinen. — Sitten työnnetään sama tikku suuhun sielläkin tekemään suursiivousta.

Pojat nauroivat täyttä kurkkua. — Entä Iisakki, joka lohduttautui äitinsä jälkeen, kuului taas. — Niin Iisakki toi lohduttajansa vieraalta maalta, jatkettiin toisaalta, jonka jälkeen taas naurettiin.

Martti tunsi polttavan punan nousevan kasvoilleen. Hän yritti pystyyn, ei tahtonut maata täällä pimeässä huoneessa salakuuntelijana. Mutta samassa huimaisi taas pahasti ja ennenkuin hän ennätti yrittää uudelleen kuuli hän jonkun sanovan: Oletteko nähneet minkälaiset silmät sillä hänen Repekallaan on? Ihan viheriänharmaat kissansilmät, mutta muuten nätti kuin mikäkin herranterttu, kullan nuppu.

— Ilmankos onkin Iisakki kilkissä! — Koko joukko rähähti uudelleen nauruun.

Martti painautui kiireisesti takaisin pitkälleen. Hänen ainoa pelastuksensa oli nyt hiljaapysymisessä. Muuten pojat ymmärtäisivät, että hän oli kuullut kaikki. — Oletteko pojat nähneet, miten he tuolla kadunkulmauksessa tapaavat, kysäisi taas muuan. — Näin, näin pistetään kättä, suut ovat pusunantoasennossa ja silmä ottaa syliin — kun näet ei muu passaa kadunkulmassa, täydensi toinen.

— Pois pojat ilvehtimästä, kuului vahtimestari komentavan.

Kiviportaot kaiuttivat poikien jalkojen töminän moninkertaiseksi vahvennettuna Martin korviin. Vahtimestari kuului sammuttavan sähkövalot ja pian oli Martti yksin pimeässä koulurakennuksessa.

Hän makasi hyvän aikaa aivan liikahtamatta, oikeastaan myöskin ajattelematta. Tuntui vain siltä kuin joku olisi kolhaissut häntä takaraivoon ajatuksia sekoittavalla voimalla.

Ensimmäinen harkittu ajatus koski poislähtöä. Se oli suoritettava kenenkään sitä huomaamatta. Vahtimestarikin oli ehkä kuullut poikien puheen — ainakin osan siitä — ja oli kukaties nauranut sille, että tuollaiset viikarit noin osasivat ivata.

Martti huokasi helpotuksesta, kun hän viimein yhtymättä kehenkään oli päässyt kadulle. Mutta samalla tuntui painostavan pahalta. Hänen täytyi ajatella koiraa, joka häntä koipien välissä luikkii tiehensä.

Tämä nöyryyttävä nolatun tunne nostatti kuitenkin toisen vastakkaisen: suuttumuksen. Senkin pojannaskalit, olivat mitäkin miehiä mielestään ja uskoivat ehkä ymmärtävänsä miehen tunteita, vaikkeivät edes tunteneet aakkosia elämän valmistavassa koulussa! Mutta silloinhan sitä vasta pystyikin arvostelemaan, kun ei itse vielä ymmärtänyt mitään. Pieninkin miehenvesa osasi tietysti opettaa vanhuksia.

Martti hymähti itsekseen, ja nauru vaikutti virkistävästi. Pahempaakin olisi voinut saada kuullakseen. Eikähän tässä ollut varsinaista ilkeämielisyyttä. Ehkä se sattui niin pahasti vain siksi, että osui arkaan kohtaan.

Martti oikaisihe ja koetti jouduttaa askeleitaan, vaikka pää yhä tuntui omituisen ontolta ja liikettä sietämättömältä.

Oikeastaan pojat olivat olleet oikeassa. Hän oli jo kauan tuntenut antautuvansa liiaksi sekä omille että Sonjan tunteille. Hänen työnsä ja hänen oma arvonantonsa kärsi siitä. Sellainen ei ajan pitkään sopinut miehelle. Siinä oli muutos saatava aikaan mitä pikemmin sitä parempi — huolimatta siitä, että nykytilanne ja Sonjan äärimmäisyyteen asti herkistynyt mielentila teki käänteen erityisen vaikeaksi.

Vihaisenkimakka junavihellys tunki samassa Martin korvaan. Juna syöksyi jymisten Töölön rautatievallille viskatun pilven likaista sauhua rantapolkua kulkeviin jalkamiehiin.

Tuo vihainen vihellys tuntui Martista terävältä kutsulta todellisuuteen. Ja hän tervehti sitä ilolla.

Töölönlahden illan hämyssä välkkyvä tumma pinta, johon lahtea kaarena kiertävien rakennusten tuikkivat tulet heijastuivat oli kuin tunteiden ja tunnelmien hämäräperäinen maailma. Siitä oli päästävä päivän kirkkaaseen valoon. Hän oli jo liian kauan nauttinut tunnelmatäysistä hämyhetkistä. Sekä puustavillisessa että kuvaannollisessa mielessä.

Sonja oli ottanut tavakseen hämärissä soittaa ja laulaa. Ja hän oli tästä nauttinut suurestikin. Mutta joskus hänet silloinkin äkkiä oli vallannut tuskallinen tunne siitä, että tämäkin on niitä salaperäisiä voimia, jotka pitävät häntä kuin ylipääsemättömän tenhopiirin sisäpuolella. Kerran hän tällaisen tunteen vallassa ryntäsi pystyyn. Teki mieli kiskaista Sonjan kädet koskettimilta ja vaatia häntä tilille siitä mitä hän soitti. Eikö hänen säveleensä olleetkin kaikuja Venus-vuorelta, sen jumalattaren piirissään pidättävistä rukouksista? Eivätkö ne olleet Delilän miehen mieltä uneen uuvuttava tenholaulu?

Nämä sisimpänsä tuskaiset kysymykset hän silloin sai alaspainetuksi, niin ettei Sonja aavistanut niistä mitään. Mutta toisen kerran ne puhkesivat sanoiksi. Ja voi sitä pohjatonta tuskaa minkä ne Sonjassa synnyttivät! Hänestäkö paha lähti? Hän, joka tahtoi olla sielun siipenä ja sisäisenä nousuvoimana, hänkö olikin alaspainamassa? Parashan hänen silloin oli kuolla. Tai jos ei kuolema tulollaan armahtaisi, tahtoi hän lähteä maailmalle yksin ja orpona, niinkuin hän tänne oli syntynytkin.

Heidän välilleen jäi tämän jälkeen pitkiksi ajoiksi jotain särölle mennyttä. Sen illan tuska saattoi vieläkin milloin tahansa tuntua Martin sisimmässä niin raskaan raskaana. Sillä hänessä ja hänen tunteissaanhan vika oli ollut. Ja kuitenkin hän, voimakas mies, oli työntänyt oman heikkoutensa syyt toisen, heikomman kannettaviksi.

Tätä Martin itesyytösten tuskaa lisäsi tietoisuus siitä, että Sonja kärsi. Yhteinen tuska ajoi heidät toistensa syliin. Epäilykset, pelko, itesyytökset ja ristiriidat upotettiin uudelleen suuren tunteen pohjattomiin syvyyksiin.

Ja sittenkin tuntui heidän suhteessaan tuota särölle mennyttä. Sonja lakkasi sen illan jälkeen pitkäksi aikaa soittamasta ja laulamasta. Hän rupesi sen sijaan taas maalailemaan, jota hän ei ollut tehnyt sittenkuin Dresdenissä. Hän tahtoi maalata Martin tämän työhuoneessa pää käden varaan vaipuneena ja katse kiintyneenä takassa loimuaviin liekkeihin.

Sonja antautui työlleen tavanmukaisella intohimoisella kiihkeydellään. Hän tahtoi kerran luoda jotain oikein kelvollista, jotain, missä joka siveltimenpiirto huokuisi henkeä ja elämää. Rakkaus oli hedelmöittävä hänen taipumuksiaan. Hän voisi ehkä nyt tulla siksi, miksi hän ennen oli aikonut — todelliseksi taiteilijaksi. Mutta nyt hän ei enää tahtonut olla sellainen koko maailmalle, vaan sille yhdelle ainoalle vain, jota hän rakasti.

Ne hetket, jotka he yhdessä viettivät Sonjan maalaillessa, eivät muodostuneet toisenlaiseksi kuin hämyhetket soittokoneen ääressä. Nekin vain vahvensivat sitä tenhopiiriä, josta ylipääsy todellisuuteen ja sen vaatimuksiin tuntui niin mahdottomalta.

Ja kaikki, kaikkihan oli muodostunut tällaiseksi, yksin yhteinen kirkkoon-menokin.

Eräs kerta johtui erityisesti Martin mieleen. Hän tunsu silloin, kuten useinkin, pohjattoman syvää, hätääntyneen avun tarvetta. Ja jo pelkkä kirkkoon-tulo teki hänelle hyvää. Hän oli siinä äitiinsä. Äiti oli aina ollut kuin kotonaan kirkossa. Jo tuo iäisen totuuden julistukselle pyhitetty temppelehti tuntui — riippumatta muusta — tekevän hyvää isovalle ja janoovalle ihmissydämelle. Korkealle kaartuvan katon alla tuntui pyhäinen rauha aina asustavan. Ja se se kohta ensimmäiseksi otti kuin avosylin vastaan.

Martti tunsu täällä saavansa hengittää iäisyyden puhtaassa ilmapiirissä, täällä väsyneenä matkalaisena lepäävänsä lähellä isän sydäntä. Hän kuunteli saarnaa nälkäisin mielin.

Huolimatta siitä, mitä hän kirkossa käydessään aina sai jo vain siellä olonsa kautta, hän arvosteli tavallisesti kuulemaansa ankarastikin. Ja nyt kun hän Sonjallekin tahtoi parasta, tulivat he yleensä todella kuulleeksi vain hyvää. Ja julistettuun totuuteen vastasi Martti sydämen hartaalla rukouksella, että tuo totuus tulisi hedelmää kantavaksi hänen omassa jokapäiväisessä elämässään, tulisi voimaksi ja elämäksi heidän kodissaan.

Mutta kun he sitten yhdessä astuivat kirkosta kotiinpäin, puhkesi Sonja kiihkeästi puhumaan saarnasta. Hän ei voinut ymmärtää, miksi aina toivoteltiin kaikenlaisista tämän maailman epäjumalista, kunnian, tavarain ja toisten ihmisten liiallisesta rakastamisesta. Miksi ei kaikki keskitetty siihen ainoaan

epäjumalaan omaan "minään", jota palveltiin niin hartaasti kristillisissä kuten maallisissakin piireissä. Eihän sillä väliä, millä tavoin ihminen etsi omaansa, tapahtuiko se maallisella vai hengellisellä tavalla. Oman minän palvonta oli kai epäjumalanpalvelusta, tapahtuipa se muodossa tai toisessa.

Heidän välilleen syntyi tästä pitempikin keskustelu. Ja sen lopputuloksena oli, että Martin täytyi myöntää Sonjan olleen oikeassa. Nyt kuten ennenkin hän oli tähdännyt katseensa syvälle kysymyksen ytimeen. Rakkaus, rakkaus oli Jumalasta ja vain itseänsä rakastaminen oli syntiä.

Kirkossa Martti oli tuntenut otteen kädestä, joka ojentui vajoavalle Pietarille. Myöhemmin hän ensi sijassa tunsu, kuinka paljon häntä syvällisempi, voimakkaampi ja parempi Sonja oli. Hänen täytyi syyttää itseään niin paljosta — itsekkäisyyteenkin nähden. Hänen ponnistuksissaan saada olot toiselle kannalle oli ehkä myöskin itsekkäisyyttä. Hänen täytyi odottaa ja olla alallaan, kunnes kaikki itsestään korjautuisi.

Niin, tällaista *oli* ollut — yksin kirkossakäyntikin. Mutta nyt, nyt kun hänen omien oppilaittensa arvostelu oli ollut terävän terveellinen vihellys hänelle, nyt piti asiointilan muuttua.

Hän avasi päättäväisesti kotinsa pihaan johtavan portin. Eletty oli elettyä. Mennyttä päivää ei anneta takaisin, mutta sen kokemukset siirtyivät tienviittana edessäpäin olevaan aikaan.

Hän avasi rivakasti etehisen oven. Sisällä oli pimeää ja hiljaista. Hän kiersi sähkövalon palamaan ensin etehisessä, sitten huoneessa, jonne hän astui. Sonjaa ei näkynyt missään.

Hän raotti makuuhuoneen ovea. Sielläkin oli pimeätä, mutta hän saattoi sittenkin erottaa Sonjan makaamassa vuoteella.

— Hyvää iltaa Sonja! — Sonja ei vastannut, mutta hän nousi hitaasti ja kun Martti veti hänet lähemmäksi, näki hän Sonjan itkeneen? — Mikä nyt pikku eukollani, tiedusteli hän leikkisästi.

Sonja vetäytyi hermostuneesti syrjään. — Sinun on hyvä laskea leikkiä. Tietäisit missä tuskassa minä olen ollut, kun viivyit kaiken iltaa? Oletko ehkä ollut kylässä? — Ääni oli täynnä epäluuloa.

Marttia alkoi harmittaa, teki mieli sanoa, että entäs jos kerran olisinkin ollut. Mutta hän ajatteli Sonjan nykyistä tilaa ja selitti yksinkertaisesti tulevansa suoraan koulusta. Siellä oli tullut viivytyksi, kun hän ei voinut oikein hyvin.

— Sinä rakas, rakas, voitko sinä huonosti? — Sonja kietaisee kätensä hänen kaulaansa, suutelee, painaa päänsä hänen olalleen ja kuiskaa. — Ja niinkuin sinä lähdit — melkein ilman hyvästiä. Entä jos et olisi palannut. Etkö nyt ole katunut?

— Katunut? — Martti siirtää Sonjan kappaleen loitommaksi itsestään ja katsoo hymyillen häneen. Katunut? Mitä katumista siinä oli?

Sonja suuttuu ja kysyy, miksi Martti laskee leikkiä.

— Siksi, että minä en ymmärrä mitä minun nyt pitäisi pyytää anteeksi. Sonja, minä olen todella katunut, mutta jotain aivan muuta, josta toiste tahdon puhua.

Mutta Sonja kiihtyy kiihtymistään. Hän itkee ja puhuu niistä hyvästeistä, jotka olisivat voineet jäädä sanomatta ikipäiviksi.

— Sonja, sinun täytyy tulla järkiisi, sanoo Martti kärsimättömästi. — Suoraan sanoen olen katunut sitä, että näin kauan olen syrjäyttänyt muut velvollisuuteni elääkseni kokonaan rakkaudellemme. Se on tehnyt meidän elämämme ohjelman kieroksi. Toisilleen eläminen on itsekkäisyyttä sekin, olkoonpa se sitä kaikkein hienoimmassa — ja siksi ehkä myöskin kaikkein vaarallisimmassa muodossa. Työ ja velvollisuus ovat aina asetettavat etualalle.

Hän ojentaa kätensä koettaen hellästi vetää Sonjan puoleensa. Mutta Sonja ei liikahda. Hän seisoo kuin kivettynyt eteensä tuijottaen.

— Sonja-kulta, älä nyt ole lapsellinen, yrittää Martti uudelleen. Mutta kun Sonja yhä seisoo liikahdamatta, kääntyy Martti ja menee työhuoneeseensa. Siellä hän asettuu vihkoja korjaamaan. Ja Sonja viskautuu vuoteelle tärisyttävän itkun vallassa.

Martti kuulee hänen nyyhkytyksensä ja hänen on vaikea pitää ajatuksiaan koossa. Hän koettaa kuitenkin. Mutta kun Sonjan itku ei ota asettuakseen, tulee hän levottomaksi Sonjan terveyden tähden, nousee, menee makuuhuoneeseen ja kumartuu Sonjan puoleen. Mutta silloin laukeavat Sonjan kielenpiteet.

— Tulitko sinä todellakin kotiin sanoaksesi vaimollesi, että liian paljon olet ajatellut häntä, tehnyt liian paljon hänen hyväkseen? Sekö on sitä itseään unohtavaa mieltä, jota sanot rukoilleesi itsellesi ja jota mieheltä vaaditaan, kun häntä neuvotaan rakastamaan vaimoan niinkuin Kristus seurakuntaa!

— Sonja, älä käytä sellaisia sanoja! Ajattele ja malta mielesi!

Mutta Sonja ei kuuntele. — Tällaista sinä puhut kahdeksan kuukautta häittemme jälkeen. Niin pian sinä olet väsynyt minusta huolehtimiseen! Tarvitset enemmän aikaa itsellesi ja töillesi! Ja sen sinä sanot minulle, vaikka tiedät mikä minua odottaa, tiedät, että olen valmis uhraamaan itseni, henkeni tehdäkseeni sinut rikkaaksi ja onnelliseksi.

Sonja painaa päänsä takaisin vuoteelle. Sanat ovat tulvineet hänen huuliltaan kuin paisumistaan paisuva tulvavesi, joka voimansa häikäilemättömyydessä viskaa kaiken tieltään. Nyt puistattavat peloittavan rajut nyyhkytykset häntä uudelleen. Martti seisoo hetken hievahtamatta kuin olisi salama häneen iskenyt. Sitten kääntyvät hänen ajatuksensa niille tutuksi tulleeseen itsesyytösten uomaan. Hän oli taaskin ollut kova ja kömpelö esiintymisessään. Sitä mikä oli oikein hän oli tavoitellut, mutta hän oli kajonnut asiaan sopimattomalla ajalla ja tavalla. Hän ei ollut käsittänyt naisen herkkää sieluntilaa eikä mitä nykyinen tilanne Sonjaan nähden vaati.

Oman mahdottomuutensa tunnossa hän kumartuu Sonjan puoleen kuiskaten hänelle anteeksipyyntöjä ja helliä sanoja sekä pyhästi luvaten itselleen kaikesta huolimatta entistä enemmän ajatella omaa armastaan ja sitä orastavaa elämää, jonka syttymistä he kumpikin rakkauden suurella, ilon ja pelonvaiheisella odotuksella ajattelevat.

Anteeksiannon ja rakkauden vaipalla peitettiin viimein illan kaikki ristiriitaiset kokemukset. Mutta yöllä täytyi Martin nousta soittamaan sekä Sonjan eräälle tuttavalle sairaanhoitajalle että lääkärille. Ja vaikka sairaanhoitaja tulikin taloon, jäi suurin osa sairaan rauhoittamisesta Martille.

Kun hän viimein pääsi paneutumaan takaisin vuoteelleen, ei hän enää saanut unta silmiinsä. Häntä valvotti huoli Sonjan puolesta. Ja kun ajatukset siltä kohdalta viimein helpottivat, näki hän taaskin itsensä sidottuna Simsonina, joka vain lepäili naisen polvella.

Mutta eihän tuo nainen kuitenkaan ollut Delila, vaan suuri-, rikassieluinen ja puhdasmielinen olento, joka varmaan vielä voisi nostaa maata ja maasta olevaa miestä. —

Odotettua odottamassa oli kaksi nimiehdotusta ja joukko pieniä, pehmeitä vaatekappaleita, valkeita, ruusunpunaisia ja taivaan sinisiä, pitsitettyjä, kudottuja, neulottuja ja ommeltuja. Maire Sonja Tuulikki jäi tulematta, Niilo Ensio tuli ja otti sekä nimen että odottamassa olevan osansa omakseen. Sonja oli onnellinen ja ylpeä kuin kuningatar. Marttikin oli suuren, ihmeellisen onnen valtaama, mutta samalla niin tapahtumasta järkytetty, että kesti kauan ennenkuin hän pääsi jonkinlaiseen sisäiseen tasapainoon. Hän itki kuin lapsi pojan synnyttyä. Eikä vain silloin. Alussa hän kohta kun vain näki lapsen joutui voimakkaan liikutuksen valtaan. Hänestä tuntui siltä kuin hän ei koskaan voisi helliä ja palvella Sonjaa niinkuin pitäisi kaiken sen tähden, mitä hän oli antanut ja kärsinyt. Hänestä hänen oma suhteensa lapseen kävi miltei etäiseksi vain siksi, että hänen osakseen oli jäänyt iloita ja ottaa vastaan Sonjan uhratessa ja kärsiessä. Ja kuitenkin Martti tunsu järkyttävän voimakkaasti miten läheinen hänelle itselleenkin tuo pieni, pehmeissä peitteissään ynähtelevä lapsi oli. Voimakkaat, ennen aavistamattomat tunteet vavahuttivat hänen sisintään hänen kumartuessaan katselemaan nukkuvaa lastaan. Hän oli isä, Hän katseli osaa omasta olemuksestaan, lasta, jonka tulevan elämän mahdollisuudet kangastivat yhtä rajattoman etäällä ja yhtä tutkimattomina kuin rannaton ulappa aamu-usvan peitossa.

Syrjälästä — siitä etäällä olevasta saaristoaiais kodista, jossa Martti ja Sonja olivat viettäneet avioliittonsa ensi viikot, he nytkin olivat vuokranneet itselleen kesäasunnon. Ja Martti ikävöi sinne tällä kerralla entistä enemmän. Vasta maalaiskodissa, niittyjen, peltojen ja metsien ympäröimänä hän tunsu olevansa oikein kotonaan. Lisäksi hänellä nyt oli se tunne, että poika niin pian kuin suinkin oli saatettava kosketukseen maalaiselämän kanssa, jotta hän jo pienestä pitäen pääsisi juurtumaan siihen ympäristöön, jossa hän kerran yksinkertaisen, mutta samalla ympäristöään kohottavan elämäntapansa kautta toteuttaisi kaiken sen, mikä kauniina ja suurena kangasti Martin omassa sisimmässä, mutta joka kai suureksi osaksi jäisi häneltä toteuttamatta.

Sonjakin puolestaan ikävöi takaisin ensi onnensa tyyssijoille. Hänestä tuntui kuin hän siellä saisi haudatuksi kaiken sen, mitä hän kuluneen talven tapahtumista olisi tahtonut saada poispyyhkäistyksi. Ja samalla hän jo etukäteen iloitsi siitä huomiosta ja ihailusta, jota Niilo Ensio saisi osakseen.

Koko talon väki olikin portailla vastaanottamassa, kun Sonja ja Martti saapuivat. Sonja astui ensimmäisenä rattailta, kävi onnenylpeä hymy huulillaan jokaista kädestä pitäen tervehtimään ja

kiiruhti sitten huoneeseen, jonne Martti oli kantanut pojan ja jonne vastaanottajatkin joukolla kerääntyivät katselmaan ja kehumaan.

— Onpa se riski poika ja niin pitkä tukkakin, ihasteli emäntä pyyhkäisten silmäkulmiaan esiliinannurkkaan. — Ja ihan kuin äitinsä kuva!

— Ymmärsipäs kenen näköiseksi oli edullisinta ruveta, jatkoi siihen Martti iloisesti.

Emäntä rupesi suosittelemaan kahdeksatta käyvää Miina-tyttöään lapselle soudattajaksi. Mutta Sonja selitti, että hänen poikaansa ei soudatetakaan. Kopassa hän saa nukkua aluksi ja sitten pannaan vaunuihin.

— Ei se meidän Miinamme näy pääsevän lasta hoitamaan, ei vaikka, päivitteli isäntä. Pojat ovat kaikki jo vääntyneet pitkiä huiskaleiksi ja Miina täyttää kahdeksan Mikon-päivänä. Minä sitä olen jo monesti sanonut meidän mammalle, että pitäisi hänelle hommata kätkyessä kiikutettavaa. Mutta eihän se mamma ota kuuleviin korviinsa.

— Eihän yksi ihminen joka kohtaan jouda, viskasi emäntä ovelta tulemaan. Hän oli jo lähdössä valmiiksi keitetyn kahvin hakuun.

Kahvinkin aikana koski puhe enimmäkseen Niilo Ensioita. Vaikka hän syntymästään asti oli käyttänyt häntä odottanutta nimeä, ei häntä vielä ollut kastettu. Se juhla oli päätetty viettää vasta Syrjälässä. Eikä se nytkään aivan pian voinut tulla kysymykseen. Niilo Ension täytyi odottaa tulossa olevaa kummiaan. Naiskummit olivat kyllä puolestaan valmiit. Täti Alfelt, joka oli matkustanut Schweitsiin, oli päätetty vain merkitä kummiksi — koska Sonja sitä tahtoi — ja Eira puolestaan oli luvannut tulla milloin vain kutsuttiin. Mutta Väinö Eerolaa odotettiin. Hän oli saanut toimen Helsingissä ja oli muuttohommissa. Kun hän ei ollut ollut häissäkään, ei Martti tahtonut viettää poikansa ristiäisiä ilman tätä ainoata, hänelle todella läheistä ystävää.

Viimein odotettu päivä kuitenkin valkeni. Martti heräsi sinä aamuna tavallista aikaisemmin. Hän tapaili hetken aikaa unta, mutta kun sitä ei tuntunut tulevan, hän nousi ja pukeutui hiljaa. Nähdessään auringonsäteitten yrittävän Sonjan vuoteelle veti hän ikkunaverhot paremmin suojaksi. Sitten hän hääti pois pari karpästä, jotka olivat lähteneet huviretkelle Niilo Ension pitsireunaiselle päänalukselle ja korjasi lopuksi hyönteissuojaksi hankittua harsoa niin, etteivät mitkään rauhanhäiritsijät enää pääsisi poikaa hätyyttämään. Sitten hän hiljaa ja varpaisillaan hiipi huoneesta.

Oli hiljainen kasterunsas sunnuntai-aamu. Ruohikko kimalteli aamuksen auringon valossa ja ilma oli raittiutta täynnä. Martti kääntyi takapihan viereisestä veräjämästä seuraamaan pellon piennarta, poikkiesi sitten sekametsää kasvavaan hevoshakaan ja siitä aholle, jonka ylälaitaa rajoitti kuiva, päiväpaisteinen rinne. Noustuaan harjanteelle paneutui hän pitkäkseen, levitti käsivartensakin päivän paahtamalle tantereelle ja jäi siihen hiljaisessa hartaudessa syventyneenä häntä ympäröivän luonnon ja oman sisimpänsä pyhäiseen juhlahetkeen.

Hänen yläpuolellaan kaareutui kesäisen kirkas sinitaivas, jonka laelle siellä täällä untuvainen pilvenhattara hiljalleen purjehti. Taivaan rannalla näkyi siintävä ulappa. Se lepäili toisin hetkin kirkkaana, etäältä katsoen aivan pintaansa väräyttämättä, toisin hetkin se alkoi kimmeltää ja väreillä kuin säteillen olemassaolon suurta, ihmeellistä iloa. Lauha, kesäinen ilma oli tuoksun täyttämä ja tuntui joka henkäyksellään hyväilevän. Kukkainen rinnekin hyväili — väriensä runsaudella. Toisin paikoin oli apilaita niin tiheässä, että nurmi siltä kohdalta näytti aivan sinipunertavalta. Toisessa paikassa antoivat suolaheinät kokonaisuudelle tiilenvärisen vivahduksen. Kissankellot, päivän kakkarat, valkeat kuminankukat ja läheisen ojan varrelle asettunut, komea ryhmä muita ylemmäksi yrittäviä horsmia lisäsivät kaikki tätä iloista värituhlausta.

Martin täytyi hetkeksi kohoutua istumaan siten saadakseen selvemmän yleiskuvan kaikesta. Minne hän katsoikin hiveli luonto kauneudellaan hänen silmäänsä ja hänen sisintään. Pellon vilja lainehti tasaisesti aamutuulen hengessä. Maa upeili kukkaisrunsauttaan ja helpeisissä heinissä kimalteli aamukaste.

Martin kädet painuivat ristiin. "Maa on niin kaunis, kirkas Luojan taivas, ihana sielujen toivotie."

Kaksi kättä tarttui hänen omaansa: äidin ja Niilo Ension. Toisen kosketus käänsi hänen katseensa menneisyyteen. Tänä hetkenä, jolloin hän ehjemmin kuin koskaan tunsivat olevansa onnesta rikas ihminen, ajatteli hän häntä, jonka äidinsydän aina syvästi oli iloinnut kaikesta hyvästä mikä tuli lapsen osaksi.

Kuinka onnellinen hän nyt olisi ollut! Ja ehkäpä hän olikin. Sillä kuka tiesi, etteivätkö rajan yli siirtyneet jatkuvasti voineet seurata tänne jääneiden kohtaloa.

Martti rupesi menneisyydestä poimimaan esille ilonaiheen toisensa jälkeen. Hän keräsi muistonsa kokoon kuin aarteita helmaansa kokoava lapsi ja sanoi sitten äidille: Katso näin paljon sinä annoit minulle! Sinä autoit minua, arkamielistä raukkaa niin, että nyt olen onnellinen mies.

Hänen sielunsa syvyyksistä kohosi harras kiitos siitä mikä oli mennyt. Mutta samalla siirtyi katse tulevaisuuteen. Niilo Ensio pakotti sen sinne. Ja tuntui kuin äitikin olisi viitannut eteenpäin. Hänhän aina ensimmäisenä oli ollut poikaansa karaisemassa, kannustamassa eteenpäin ja muistuttamassa elämän velvoituksista. Nytkin tuntui siltä kuin hän olisi laskenut siunaavan kätensä Martin päälle, siunannut häntä tänä hänen elämänsä suurena juhlapäivänä ja hänen kauttaan hänen poikaansa.

Ja taas Martti puheli äidille. — Äiti, minä sain elämäsi koko runsaan siunauksen, minulla on paljous ihania, auttavia muistoja. Mutta pikku pojallani ei ole niitä. Hän ei koskaan saanut katsella rakastaviin silmiisi. Anna hänelle korvaukseksi moninkertainen siunauksesi! Ja jos henkesi oleilee läheisyydessämme, ole auttamassa pikku poikaani niinkuin sinä autoit minua!

Martti painui uudelleen pitkäkseen rinteelle vanhan vaahteran varjostamalle mättäälle. Hänen ajatuksensa pysähtyivät Sonjaan. Paljon hänkin äitinä voisi antaa, sellainen rikashenkinen kun oli. Mutta hän oli niin toisenlainen kuin äiti, että äidinkin antimet olisivat olleet pojalle tarpeen.

Lämmin tunne läikähti läpi Martin koko olemuksen. Hän tuli ajatelleeksi Niilo Ension tulevaisuutta. Kun vierähtäisi aikaa vähäisen, olisi Niilo Ensiokin elämää varten valmistuva koulupoika, joka yks kaks olisi valmis lähtemään ulos elämään suorittamaan hänelle kuuluvan osan työstä yhteishyväksi.

Tämä ajatus toi äkkiä Martin nykyiset oppilaat hänen eteensä toisenlaisina kuin hän tähän saakka oli heitä ajatellut. Näihin asti he olivat olleet hänelle ensi sijassa nuorisojoukko, jota hän tahtoi innostaa hänelle itselleen suuriksi ja pyhiksi käyneiden ihanteiden toteuttajiksi. Nyt hän näki heissä poikia, joiden syntymästä oli iloittu ja kärsitty ja joiden tulevaisuuteen isän ja äidin tunteet kaikkein herkimpinä kohdistuivat.

Hän hämmästyti tuntiessaan miten läheiseksi kaikki hänen oppilaansa tämän kautta kävivät hänelle. Tähän asti hän vain oli nähnyt joukon ja joukon kautta suoritettavan työn. Nyt hän näki heidät yksilöinä, joihin kätkeytyivät ihmiselämän arvaamattoman suuret mahdollisuudet.

Hänen täytyi ehdottomasti ajatella sanoja: "Hän on antanut koko ihmiskunnan lähteä yhdestä ainoasta ihmisestä". Hän tunsu tällä hetkellä ihmeellistä yhteenkuuluvaisuutta ei ainoastaan kansansa ja jokaisen sen jäsenen, vaan koko suuren ihmiskunnankin kanssa. Hän tunsu, että puhe sisaruudesta ja veljeydestä ei ollut fraassi, vaan että sillä oli syväsisältöinen todellisuus pohja. Ja pieni, epämääräisesti ympärilleen hapuileva ja kysyvästi tuntemattomaan maailmaan katseleva lapsi oli tehnyt tämän suuren totuuden hänelle selväksi!

Hänen sisimpänsä täytyi uudelleen valtavalla kiitollisuudella. Eikä hän nyt ajatellut pieniä yksilökohtaisia kokemuksiaan. Hän kiitti vain siitä, että hän pienenä renkaana oli mukana ihmiskunnan suuressa perheessä ja että se elämä mikä hänelle oli suotu ja jonka juuret olivat etäällä entispolvissa nyt pienen, viattoman lapsen kautta liitti hänet tuntemattomien ja syntymättömien polvien elämään.

Hän kavahti äkkiä pystyyn. Tunteet aaltoilivat niin valtavan voimakkaina hänen sisimmässään, ettei hän yksin voinut niitä kantaa. Hänen täytyi päästä jakamaan niitä Sonjan kanssa.

Avatessaan huoneen oven hän aivan hätkähti. Kaikki oli mitä kauneimmassa asussa. Sananjalat, suolaheinät, apilaat, kissankellot ja päivänkakkarat kaunistivat taiteellisen aistikkaasti asetettuna huonetta, jonka perimmäisessä sopessa Niilo Ensio nukkui.

Martin pysähtyessä kynnykselle kiiruhti Sonja ilosta säteilevänä häntä vastaan. — Voi, miten olet viipynyt! Olisin ikävöinyt, jollei olisi ollut niin kova kiire.

— Ja koko juhlihan luonnon olet tuonut tupaseemme, puheli Martti hyväilevästi.

Sonja ei vastannut sanoin. Hän vain hymyili onnesta säteilevänä. Hän tunsu Martin tukevan kädenkannatuksen, hän kuuli hänen sydämensä läheisen sykinän ja tunsu hänen huultensa lämpimän kosketuksen otsallaan. — Onnemme juhlanviettoon me viime kesänä tulimme tänne. Täyteläisempi, ehjempi vielä on onnemme nyt, puheli hän hiljaa kuin haltioituneena häntä hallitsevan tunteen suuruudesta.

Molempien katse pysähtyi samassa muutamiin suuriin kissankelloihin, jotka Sonja oli asettanut Martin pöydälle heidän yhteisen, kohta häiden jälkeen otetun valokuvansa viereen. Heistä molemmista nuo kellot soittivat suurta juhlaa heidän omaan ja heidän poikansa rintaan.

Niilo Ension tyytymättömyys keskeytti juhlan tuntua. Martti asettui huoneessa olevan harmoonion

ääreen soittamaan, ja Sonja rupesi hoitamaan poikaa. Mutta sitä tehden hän lakkaamatta jutteli. Hän ei voinut käsittää, että naimattomat saattoivat ensinkään tulla toimeen elämässä. Onttoa, sisällyksetöntä, todellisen rikkaan elämän varjoa vain oli olemassaolo ilman avioliittoa. Nyt kun hän itse oli kokenut sen antamaa onnea, ymmärsi hän entisen elämänsä tyhjyyden.

— Makeisia maistamaton ei niitä osaa ikävöidä eikä itkeä, arveli soittokoneen äärestä Martti suuhienossa, joskin iloissa hymyssä.

— Mutta pitäisi ihmisen sisimmässään tuntea tällaista! Ja moni tuntee. Mutta eivät kaikki. Minä esimerkiksi niin ihmettelen Eiraa. Lähteehän sorsanpoikakin veteen, vaikei ole ennen siellä käynyt.

— Ehkä emo tuuppaa niskasta, arvaili Martti. — En ole tullut tarkanneeksi. — Hän väisti vaistomaisesti Eiran sekoittamista puheeseen. Se tuntui vastenmieliseltä, hän ei itsekään voinut sanoa miksi.

Sonja jatkoi siihen innokkaasti, että jos tuuppaamista oli tarvis, niin kyllä hän puolestaan siitä huolehtisi. Pitihän toki olla sen verran lähimmäisrakkautta.

Martti soitteli ja kuunteli. Aine ei innostanut häntä yhtä paljon kuin Sonjaa, huolimatta siitä ilontunteesta, jota se hänessä vahvisti. Nuo ylenpalttiset puheet avioliiton onnesta ja naimattomuuden autiudesta todistivat ainakin, että Sonja nyt oli onnellinen. Ja mieltäkiinnittävää oli tässäkin nähdä, mikä tulisielu Sonja oli. Suurten sielujen tavoin hän tuntiessaan voimakkaasti kohta ajatteli toimintaa. Hän ei ollut elämän uneksijoita, ei sellainen nahjusmainen kuin Martti, jolla oli vaikka miten paljon toivomuksia ja aikeita, jotka saattoivat aivan kuin polttaa sielua, silti johtamatta tekoon.

Martin herätti ajatuksista pienen laivan särösointuinen puhallus. Hän karkasi kauhistuen pystyyn. Vieraat, vieraat! Ja hän kun oli luvannut olla rannassa heitä vastaanottamassa!

Hän sieppasi lakkinsa, ryntäsi ulos pihalle ja siitä juoksujalkaa rantaan päin. Tien puolivälissä hän tapasi tulijat. Pastori Kairi ei kuitenkaan vielä ollut heidän matkassaan. Hän oli luvannut tulla pyörällä. Sonja, joka ilosta loistavana ja silmää hivelevän kauniissa puvussa ovella otti vastaan vieraansa, ehdotti siitä syystä, että aluksi tehtäisiin kierros ympäristössä. "Perintöprinssi" vahvisti itseään par'aikaa unella. Siitäkin syystä oli kävely sopiva.

Kävelyllä tulikin pastori vastaan. Hän oli nuori, laiha, korkeaotsainen mies, joka oli ollut jonkun aikaa virkaatekevänä samassa oppilaitoksessa missä Martti oli opettajana. Martti ei ollut häntä sitovien perheolojen johdosta paljonkaan seurustellut pastorin kanssa, sen verran kuitenkin, että hän oli tuntenut erityistä mielenkiintoa mieheen. Hän oli siitä syystä iloinnut huomattavasti, että pastori kesän aikana oli viransijaisena pitäjässä, jonne Syrjälä kuului ja että pastori niinmuodoin voisi tulla Niilo Ension kasteentoimittajaksi.

Asetuttiin kahvipöytään "silmin ja suin nauttimaan emännän hyvistä antimista", kuten Eerola kohteliaalla kumarruksella Sonjalle huomautti. Puheltaessa käänsi Sonja keskustelun uudelleen aamulliseen avioliittokysymykseen. Hän tahtoi väitteilleen tukea pastorilta, joka tietysti oli sitä mieltä, että jokaisen piti mennä naimisiin. Sehän oli Raamatun kanta. Ja vaikei puhuttaisikaan Raamatusta — mikä olikin turhaa tällaisessa asiassa — niin tunsihan sen kukin, että elämä yksin ollen oli kuin valjuha kuutamoa. Päivä, joka herätti elämää, loi lämpöä, antoi tehtäviä ja mahdollisuuksia niiden täyttämiseen, se valkeni vasta avioliitossa.

— Joka väite osoittaa, että kihlatut ja vastanaineet ihmiset järkensä puolesta ovat holhousta kaipaavassa tilassa, tuli tiukasti Eerolalta.

— Kas juristia, juristia, pisteli hymysuin Martti koettaen kääntää leikiksi.

— Toiset pitävät enemmän kuutamosta kuin päivänpaisteesta, koetti pastori samaan sävyyn huomauttaa.

Mutta Väinö Eerola pani tiukasti vastaan. Häntä harmitti aina, kun ylenmäärin ylisteltiin naimisissaoloa — etenkin jos miesväki teki sitä naissukuun nähden. Sillä se kanta oli niin mainion mukava. Miehellä naimisiinmeno tavallisesti sittenkin tuotti enemmän etua kuin naisille ja siksihän sitä tietysti piti suositella suurimpana onnenlähteenä koko naissuvulle. Ja lisäksi oli miehen itsetunnolle varsin mieluista ajatella, että nainen kohosi täyteen elämänarvoonsa vasta miehen täydentäjänsä rinnalla.

Sonja herkisti korviaan. Hän muisti kuinka silmäänpistävän kohtelias Eerola oli ollut hänelle Martin äidin hautajaisissa. Aina hän oli asettunut ihan kuin sille kannalle, että he molemmat kuuluivat yhteen — Martin ja Eiran huolehtiessa niistä monista asioista, jotka silloin kiinnittivät heidän ajatuksiaan. Ja nyt tuntui hänen sanoissaan tuollainen ritarillinen, naista säälivä, naista yksilönä kunnioiva sävy.

— Harva mies todella ajattelee noin vaatimattomasti, myönsi hän miltei liikuttettuna ja samalla tahtoen tunnustella maaperää.

— Siksi pä harva naimisissa oleva mies antaa tarpeeksi tunnustusta naimattoman naisen työlle, jatkoivat tähän pastori. — Foerster muodostaa tässä suhteessa kuitenkin poikkeuksen. Muuten, koska tässä aikaisemmin vedottiin minuun Raamatun kannan tulkitsijana, niin täytyy minun tunnustaa, että mielestäni Uusi Testamentti hyvinkin puolueettomasti puhuu avioliiton sekä valo- että varjopuolista. Perhesuhteet muodostuvat monesti sekä miehille että naisille tuntuvaiksi siteeksi työssä ulospäin. Toimeentulohuolet ja perhesurut voivat esimerkiksi niin kuluttaa miestä, ettei häneltä riitä voimaa varsinaiseen elämäntehtäväänsä. Mutta onhan toiselta puolen hyvä vaimo hänelle todella tuntuva "apu" myöskin ulospäin suuntautuvassa työssä.

Eerola tarttui uudelleen tiukasti sanottuun. Hänestä nainen aina oli tuntuva tekijä elämässä — ei vain elämässä yleensä, vaan nimenomaan miehen elämässä. Hän oli joko suuri, auttava ehjäsitekijä tai suuri särkijä.

Ainoa, joka ei ensinkään ottanut osaa keskusteluun, oli Eira. Koko keskustelu tympäisi häntä. Olihan ihan mielettömyyksiä keskustella noin yleensä siitä, oliko naimisiinmeno tai naimattomuus enin suositeltavaa. Eikö se asia, jos mikä, ollut yksilöllisesti — ei yleisen periaatteen mukaan — ratkaistava kysymys. Tuollainen ajatustenvaihto tuntui naurettavalta ja — loukkaavalta. Niinkuin sekin oli loukkaavaa, että puhuttiin työstä ja viroista ihan kollektiivisesti, että onko se tai se "naiselle" sopivaa? Ihan kuin nainen yksilönä, ihmisenä ei olisi siinä merkinnyt mitään.

Niilo Ensio tahtoi myöskin saada sanansa kuuluviin. Keskustelu katkesi siitä syystä. Sonja rupesi laittamaan poikaa juhla-asuun, ja Martti kävi kokoamassa talon väkeä tilaisuuteen. Sitten toimitus alkoi.

Martti itse kantoi poikansa kastettavaksi, sillävälin kuin Sonja onnellisen ylpeänä koko toimituksen aikana katseli isää ja poikaa.

Martin oli vaikea salata liikutustaan. Suuret kyyneleet vierähtivät hänen poskiaan pitkin hänen esikoisensa valkoiselle juhlapuvulle. Eikä hän niitä hävennyt.

— Ota pyhä ristinmerkki sekä otsaas rintahas!

Martin kätet vavahtivat. Hän ei ennen koskaan niin selvään kuin nyt ollut tullut ajatelleeksi, että vapahduksen ja surun symboli oli sama. Ja että tässä yhteenkuuluvaisuudessa oli syvä elämäntotuus.

Ja näillä erottamattomasti toisiinsa kuuluvilla merkeillä oli nyt hänen poikansa merkitty.

Toimituksen jälkeen juotiin taas kahvia ja sitten syötiin yhteinen päivällinen mitä hilpeimmän mielialan vallitessa. Marttikin tuli leikkisäniloiseksi ja näytti nauttivan yhdessäolosta vieraittensa kanssa. Oli kuin hän nyt vasta olisi tuntenut, että hän viime talven kuluessa sittenkin oli kaivannut jotain. Ja tämä Niilo Ension juhlapäivä oli kuin uuden, paremman ajan enne.

Herrojen jutellessa valtiollisista ja yhteiskunnallisista kysymyksistä pysytti Sonja Eiraa puhetoiverinaan. Silloin tällöin hän kuitenkin veti Eerolankin naisten puolelle. Ja muutamat pienet, ovelat asettelut tekivät Marttiin sen vaikutuksen, että Sonja oli päättänyt, jos mahdollista, lähentää Eiraa ja Väinöä toisiinsa. Väinöä tämä näkyi huvittavan, Eira sitävastoin tuntui vaivautuneelta. Hänen tuskastunut mielentilansa ehkä osaksi vaikutti sen, että hän heidän illalla astuessaan laivarantaan otti aamullisen avioliittoasian puheeksi.

— Minä en silloin sanonut mitään — tuli Eiralta hänelle harvinaisella ponnella — mutta minua sekä kummastuttaa että harmittaa, kun puhutaan naimisiinmenosta yhtä selvänä ja luonnollisena asiana kuin siitä, että meidän tulee valita itsellemme toimiala elämässä. Moni onneton avioliitto olisi varmaan jäänyt solmimatta ja moni onnelliseksi aiottu käynyt mahdolliseksi, jos ei naimista pidettäisi tällaisena yleisenä ja tiettyinä velvollisuutena. Tämä katsantokanta vaikuttaa toisiin niin, että he hakemalla hakevat elämäntoveria, pitävät kiirettä — ja erehtyvät, sen sijaan että etsimättä ja odottamatta eläisivät onnellista ja rikkasta elämää siksi kun ehkä heräävät siihen tietoisuuteen, että ovat tavanneet toisen minänsä — olennon, joka niinkuin ei kukaan muu on täydennys heidän omalle olemukselleen.

Martti myönsi Eiran olevan oikeassa. Hän vain ei ennen ollut tullut sitä ajatelleeksi. — Sonja puolestaan pani kiivaasti vastaan. Se, joka ei myöntänyt, että perhe-elämä vasta oli todellista elämää, hän oli joko tyhmä tai epärehellinen.

— Toisella kannalla olevilta naisilta vaaditaan paljon sisäistä rikkautta, huomautti Eerola. — Ne naiset, joilla on enemmän äidillisyyttä kuin intohimoa luonteessaan, saavat kyllä tyydytystä elämässä ilman avioliittoakin - toiset kai eivät.

Sonja sävähti punaiseksi harmista. Hän tunsi äkkiä kauheasti pettyneensä Eerolan suhteen. Tämä tekikin todella moukkamaisen vaikutuksen, vaikka olikin Martin ystävää.

Laiva laski samassa laiturin reunaan, ja vieraille tuli kiire hyvästellä.

Sonjalla oli kyyneleet silmissä, kun hän rannalta Martin rinnalla huiskutti lähteville hyvästiä. Eerolan sanat tuntuivat yhä pistävänä okaana hänen sisimmässään.

— Olipa virkistävää ja hauskaa kerran taas olla yhdessä, puheli Martti vetäisten Sonjan käden käsipuoleensa ja kääntyen kotiinpäin.

Mutta silloin pääsi Sonjalta itku. Hän oli sen tuntenut pitkin päivää. Martti oli ollut niin iloinen kuin ei vuoteen. Hänelle ei siis tällaisenakaan päivänä ollut iloa riittävästi vaimostaan.

Sonja kiskaisi kätensä Martin käsipuolesta ja rupesi kiivaasti astumaan eteenpäin. — Hän tahtoi päästä lapsensa luokse — itkemään.

Hitaasti, hämmästyneenä ja surunvoittoisiin ajatuksiin painuneena Martti seurasi.

Eira istui käsitöineen lempipaikassaan, Martin äitivainajan omistamassa ja Martin hänelle lahjoittamassa vanhanaikuisen mukavassa, mahonkisessa nojatuolissa siihen kuuluvan samanlaisen käsityöpöydän ääressä. Molemmat olivat olleet vainajan lempikaluja ja kun Sonja täti Alfeltilta oli saanut täydellisen kaluston omaan huoneeseensa, oli Martti lahjoittanut nämä Eiralle.

Ikkunalaudakolla Eiran vieressä kukki muutamia kotona kasvatettuja krookuksia ja käsityöpöydällä vaalea hyasintti. Huoneen toisessa päässä sohvapöydällä seisoi suuri, täydessä kukassa oleva ruusu. Se oli vanhanaikaista suurikukkaista aitoruusunpunaista lajia ja täytti huoneen voimakkaalla ruusuntuoksulla.

Eira katkaisi parsimalangan, kääräisi parsimansa sukat huolellisesti kokoon ja pisti ne laatikkoonsa. Sitten hän läheiseltä nurkkapöydältä haki kirjan. Eiralla oli tapana tällä pöydällä säilyttää sekä lukematta olevat että parillaan luettavina olevat kirjansa. Vasta luettuna pääsi kirja huolellisesti järjestettyyn kaappiin. Kaapit täynnä omistajalle tuntematonta kirjallisuutta olivat aina harmittaneet Eiraa. Niissä oli kuin kuoren kiiltoa ilman vastaavaa sisältöä. Ne olivat luonnottomia kuin ystävälleen sisäisesti vieras ystävää.

Eiran "lukupöytä" seisoi lähellä sitä eteläänpäin ulkonevaa ikkunasyvennystä, jossa hän vasta oli istunut ja joka oli hänelle mieluisin paikka koko huoneessa. Nytkin hän uudelleen asettui siihen. Mutta kirja painui hetkeksi hänen syliinsä ja katse solui ulos ikkunasta, josta laaja osa Helsinkiä näkyi. Kallion tekeillä oleva kirkko ja Töölön lahti muodostivat maiseman keskustan.

Eira oli asunut tässä paikassa siitä asti, kun hän Martin äidin kuoltua pysyväisesti oli asettunut asumaan itse Helsinkiin. Talo oli yksikerroksinen, vanhanaikainen puutalo, mutta se oli somasti rakennettu ja sen edustalla kasvoi vielä muutamia korkealatvaisia mäntyjä ja pari vanhaa riippakoivua. Tämä, aikoinaan somuutensa puolesta huomiota herättänyt talo, seiso nyt yksinäisenä, kuluneen ajan edustajana keskellä nopeasti kohoavaa uutta kaupunginosaa. Se oli kuin pieni kaupungin keskelle eksynyt maalaiskoti, ja se viihtyisyys, minkä Eira sisällä oli luonut asumaansa huoneeseen ja keittiöön, oli täydessä sopusoinnussa kodin ulkoasun kanssa. Paitsi Eiraa kuului tähän kotiin vielä vanha Liisa, hänkin perintö Martin kodista. Rakennuksen toisessa päässä asui muuan leskirouva, joka piti koululaisia luonaan. Nämä nuoret yhdessä lastentarhalasten ja näiden vanhempien kanssa muodostivatkin sen piirin, jossa Eira ja Liisa enimmäkseen elivät.

Liisa oli tänä aurinkoisena maaliskuunpäivänä lähtenyt käymään tuttavissaan. Eira nousi siitä syystä itse avaamaan, kun hän keittiön ovelta kuuli malttamatonta kolkutusta. Hän hymyili mennessään, sillä kolkutuksesta hän oli tuntenut tulijan.

Ovi oli tuskin auennut, kun siitä punoittavin poskin ryntäsi mustatukkainen, virkeäsilmainen, noin viidentoista korvissa oleva koulutyttö. Hän kietaisi kätensä Eiran vyötäisille ja kieputti häntä pari kertaa lattiata pitkin. Sitten hän kurkisti hellaan, oliko siinä tulta ja nosti lopuksi esillä olevan kahvipannun kantta.

— Särkeekö kahvihammasta, tiedusteli Eira nauraen.

— Ei, ei, minä olen syönyt ja juonut ihan kauheasti. Minä vain tahdoin nähdä, oliko Sulla, "iso sisko", jotain hauskuutta täällä yksinäisyydessä.

Tyttö oli jo viereisessä huoneessa, jossa hän vallattomasti viskautui Eiran pitkälle valkealle pienasohvalle. Sitten hän vauhdilla alkoi kertoilla. Hän oli juuri tullut pitkältä hiihtoretkeltä. Koululla oli tänään nimittäin ollut lupa. Ja oli ollut äärettömän hauska. Aamulla varhain, hangen kantaessa he olivat lähteneet ja vasta äsken oli palattu. Heillä oli ollut evästäkin matkassa. Perunapaistikkaita, kalakukkoja, pannukakkuja y.m. hyvää oli syöty uskomattomat määrät. Mutta silti ei vajottu sulaan aineellisuuteen. Perunoitakin kun paistettiin oli keskusteltu tulevaisuudesta, isänmaanrakkaudesta ja oikean elämänuran löytämisestä.

Tyttö karkasi pystyyn sohvalta, kietaisi hetkeksi kätensä Eiran kaulaan ja heläytti sitten iloisen naurun. — Ja tiedätkö, olin toisista eriävällä kannalla siinä elämänuran kysymyksessä. Muut olivat sitä mieltä, että sitä pitää hakemalla hakea ja tutkimalla tutkia, jotta se oma ja oikea löytyisi. Mutta minä sanoin, että kyllä oikea ala ottaa omansa. Se vetää varmaan puoleensa vastustamattomalla voimalla. Vai mitä?

Eira katsoi hymyillen tyttöön, joka posket hehkuvina ja virkeä loiste tummissa silmissään seisoi hänen edessään. — Minä luulen, hän sanoi, että totuus tässäkin on keskivälillä. Toisten ala "ottaa heidät omikseen", toisten täytyy ehkä hakemalla hakea.

Tyttö asettui viereiselle tuolille, painoi leukansa käden varaan ja jatkoi harkitseva sävy äänessään. — Eikö se minun kantani sovi myöskin naima-asioihin? Minä luulen ihan varmaan, että ihminen tuntee, kun hän tapaa sellaisen, joka oikein kuuluu hänelle. Ja siihen asti kun on sellaisen tavannut, on paras olla ajattelematta poikia ja sensemmoista. Niinhän?

Eira otti paraillaan esille käsityönsä samalla kun hän selvitteli ajatuksiaan voidakseen antaa paraimman mahdollisen vastauksen kysymykseen. Mutta ennenkuin hän ehti sanoa mitään, tuli jo edelliseen jatkoksi iloisella vauhdilla: Niin, ja jos sellaista ihmistä ei sattuisikaan minun tielleni, en totta vissiin aio käydä pää riipuksissa ja huokailla. Se morsiushuntu ja häittenvietto ei taidakaan olla niin runollista ja kaunista kuin tytöt usein luulevat.

— Oletpa sinä Airi viisas ihmisenalku! - Eira naurahti.

— Täällähän minä viisastun, tuli kohteliaasti vastaan — kun saan jutella kaikenmoisista kysymyksistä, joita täytyy ajatella ja joita ehkä ajattelee hullustipäin, kun ei ole ketään viisaampaa, jolta voisi kysyä. Täällä sinun luonasi, "iso sisko", onkin niin hyvä olla juuri siitä syystä, että täällä saan olla sellainen kuin luonnostani olen, villivarsa, joka tutkivasti lähtee nuuskimaan joka nurkkaa.

Eiran kasvoille nousi kaunis ja sydämellinen ilme. — Sinä tiedät Airi, että rakastan juuri tuollaista suorapiirteistä luonnollisuutta. Maailmassa on niin paljon valheellisuutta. Ihmiset kulkevat ulkonaisten tapojen asussa, joka ei ensinkään vastaa heidän todellista olemustaan. Minussa on vastustamaton halu saada ihmiset olemaan sellaisia kuin he todella sisimmässään ovat. Ehkä muunlaiset ihmiset siksi eivät yleensä tulekaan luokseni. Ja mitä sinuun tulee, tiedät, että suuresti iloitsen, kun saan osaa tuumistasi. Mutta eikö sinun nyt muuten pitäisi lukea läksyjäsi, jos koko päivän olet ollut huviretkellä?

Airi nauroi. — Tietysti. Minä tulinkin tänne vain sen verran, että jaksaisin ruveta pänttäämään kouluviisautta päähäni. Ja nyt minä menen. Mutta sano sentään ensin, miten se sinun Marttisi ja hänen joukkonsa jaksaa.

— Sinun Marttisi! Se sana riipaisi omituisesti Eiran sisintä. — Joukko on kasvanut ja tulot ovat pienet. Lisäksi on Martti, kuten tiedät, heikko terveydeltään. — Eira huokasi.

— Tuo ei kuulu hauskalta, huomautti Airi viisaanmakuisesti samalla soitellen sormillaan pöydällä makaavan kirjan kantta.

Silloin helähti ovikello. — Minä pakenen, pakenen, huusi Airi häviten keittiön ovesta omalle puolelleen.

Hämmästynyt äännähdys pääsi Eiralta hänen avatessaan etehiseen johtavan ulko-oven. Väinö Eerola seisoi hänen edessään.

Entisaikoina, jolloin Väinö sekä kasvavana poikana että nuorena, opiskelevana ahkerasti seurusteli Martin kodissa, olivat hän ja Eirakin olleet toverillisen tuttavallisessa suhteessa. Sen perustuksella he myöskin vielä sinuttelivat toisiaan. Mutta viime vuosina he suuresti olivat vieraantuneet toisistaan. Osaksi oli siihen vaikuttanut Väinön aikaisempi oleskelu maaseudulla, "Kuopion takana", kuten hänellä itsellään oli tapana sanoa — osaksi sekin, että kun he Martin naimisiinmenon jälkeen silloin tällöin olivat tavanneet Martin luona, Sonjan rakkaudellinen naittamisinto oli tehnyt heille yhdessäolon epämieluisaksi.

— Totta kai otetaan vastaan, kysäisi Eerola huomattessaan Eiran hämmästyksen. Eira vastasi

kehoittamalla vierastaan astumaan sisään.

— Tämä tietää sitä, että minä aion ruveta seurustelemaan talossa.

— Sinäpä ainakin käyt suoraan asiaan. —

Eira nauroi.

— Päästä on alkuun lähdettävä. — Eerola astui huoneen kynnykselle ja antoi katseensa tehdä pikakierroksen huonetta pitkin. Hänelle oli lakimiehenä tullut tavaksi panna kaikki, missä ilmeni jotain ihmisten sisäisestä minästä, jonkinlaisen siveellisen puntarin nenään. Ja hän oli huomannut, että naisein nähden ainakin saattoi päättää paljon siitä ympäristöstä missä he elivät — etenkin jos tuo ympäristö jollain tavoin oli tulos heidän valinnastaan tai järjestelystään. Vaikka Eira tavallaan oli hänelle vanha tuttu, oli hän toiselta puolelta täysin kypsään ikään tulleet ja omalla valitsemallaan alalla toimivana naisena hänelle uutuuskin.

— Niin, niin, minun täytyy näin ensikertalaisena tehdä huomioita, sanoi hän selittävästi ja naurussa suin samalla kun miehenvaistonsa opastamana painui istumaan huoneen mukavimpaan nojatuoliin.

Eirasta se sopi mainiosti. Hän sai niinmuodoin tilaisuutta pujahtaa keittiönsä.

Kohta kun ovi Eiran jälkeen sulkeutui, nousi Eerola tuolistaan ja teki huomioittensa varmentamiseksi pienen kierroksen huonetta pitkin.

Kaikki oli juuri sellaista kuin hän oli odottanutkin. Eiralla oli nähtävästi samanlaiset yksinkertaisuusperiaatteet kuin Martillakin, hänellä oli vain enemmän mahdollisuuksia niiden toteuttamiseen kuin sillä, jota monenmoiset perheenisän velvollisuudet pitivät kytkyessään. Tähän huoneeseen ei nähtävästi oltu hankittu uutta eikä erikoisen tyylin mukaista. Täällä oli vanhoja, eri tahoilta yhteen joutuneita kaluja, joiden yhteensovittelu kuitenkin oli aikaansaanut ehjän ja sopusointuisen vaikutuksen. Kodikkuus, sopusointu ja rauha olivat tässä huoneessa yhtä tuntuja kuin kaikkialle tunkeutuva ruusuntuoksu.

— Joko tarkastelu on suoritettu loppuun, tiedusteli hymysuin Eira keittiön kynnykseltä samalla kun hän kantoi tarjottimen kahvikaluineen pöydälle.

— Osapuilleen ehkä.

— Ja tulokset?

— Ne koskevat kaikki emännän persoonallisuutta.

— Vai niin. Silloin puhumme paremmasta.

— Ehkä minusta esimerkiksi? Ja siitä miksi istun tässä.

— Tarvitaanko siihen perusteluja?

— Ehkä minä alkaisin siitä, miksi en ennen ole tullut?

Eira tunsu harmikseen punastuvansa. — Se on turhaa, sanoi hän lyhyeen samalla kun levitti pöydälle ruiskukilla kirjaillun kahviliinan sitten asettaen kupit siihen.

Mutta Eerola ei hellittänyt. Hän uskoi, että he kumpikin olivat selvillä syystä. Ja hänestä se ei ansainnut muuta kuin että se nyt haudattiin ikipäiviksi ja kuitattiin kahvilla ja hyvällä yhteisaurulla.

Ehdotus tuli niin luontevan lystikkäänä, että Eiran todella täytyi nauraa sille. Ja sillä oli kuin viimeinen jäte vallinneesta jäykkyydestä poistettu.

Eiran jatkaessa kahvipöydän kattamista seurasi Eerola katsein hänen rauhallista ja pehmeäliikkeistä hommailuaan. Hän tunsu selvemmin kuin koskaan, mikä ero oli naimattoman miehen ja naimattoman naisen luomalla kodilla. Naisella oli todella koti, jota vastoin miehellä...

Hän tukahutti nousemassaolevan huokauksen, vilkaisi veitikkamaisesti ympärilleen ja kysäisi, olivatko nämä neitseellisen puhtaat seinät koskaan nähneet sellaista ainetta kuin tupakan savua.

— Ovatpa kuin ovatkin, täällä käy usein lastentarhalasteni vanhempia — ei ainoastaan äitejä, vaan isiäkin.

— Suodaanko minulle isien oikeudet?

Eira nyökkäsi. Eerolan käsi sukelsi siinä samassa hänen povitaskuunsa, josta nousi näkyviin ensin

hopeinen tulitikkulaatikko, sitten samanlainen savukekotelo. Sytytettyään savukkeensa nousi Väinö mittailemaan lattiata. — En minä ole niin intohimoinen tupakoitsija, etten voisi kylässä tulla toimeen ilmankin, selitti hän astellessaan lattiata pitkin, — mutta minun täytyi heti alussa ottaa selkoa siitä, minkälaiseksi oloni tässä talossa muodostuu, jottei koko yritys menisi hukkaan.

Eira katsoi kysyvästi häneen.

— Niin, katsos, tännetulollani on kahtalainen tarkoitus eikä toinen enemmän kuin toinenkaan ota menestyäkseen, ellei saa tupakoida. Minä voin olla sitä tekemättä. Mutta jos erikoisesti haluan itselleni tai toiselle selvittää ajatuksiani, silloin täytyy minulla olla suitsutukset suussa.

— Sinä ainakin sekä tunnet että tunnustat tilasi. — Eira kaatoi kahvia kuppiin. — Muut kuin rehelliset ihmiset eivät viihdykään näiden seinien sisäpuolella.

Eerola laski savukkeen läheiselle kukkajalustalle ja kävi ottamaan kahvia. — Rehellisyys on harvinainen hyve, sen tietää se, joka on ollut liikealalla ja sieltä joutunut asianajajan ammattiin.

— Mutta se kahtalainen tarkoitus, uteli Eira.

— Ensiksi pidän sitä totisesti etuna, että mies joskus saa näin tutunomaisesti seurustella naisen kanssa ilman että hän siksi kytketään naimahankkeisiin. Mutta tällaista täydellisesti luotettavaa ja luonnollista suhdetta ei saa syntymään kovinkaan monen kanssa. Siihen vaaditaan sekä jonkunverran kypsää ikää että etenkin paljon sisäistä kypsyyttä.

— Alulle pantu seurustelu on siis otettava suurena kohteliaisuutena, niinkö? — Eira hymähti. — Se oli kohteliaisuus, jolle todella panen paljon arvoa, lisäsi hän sitten kauniin ja syvällisen kajastuksen kirkastaessa hänen kasvojaan.

Eerola jatkoi puoleksi vakavana, puoleksi leikkisään tapaansa. — Oli minulla sitten muuan altruistinenkin syy tämän tuttavuutemme uudistamiseen. Minusta me kaksi, jotka olemme Martin läheisimmät ystävät, voisimme tehdä liiton auttaaksemme häntä missä vain voimme.

Eiran tavallisesti tyyntä sopusointua kuvastaviin kasvoihin tuli äkkiä jotain luonnottoman pingoittunutta. — Sinä erehdyt, jos odotat apua minulta. Minä en siinä voi mitään.

Eiran äänensävyssä oli jotain, joka sai savukkeestaan uudelleen nauttivan Eerolan luomaan pikaisen katseen pöydän toiselle puolelle, missä Eira istui.

— Mehän ainakin voimme välittää toisillemme tietoja siitä, miltä tilanne milloinkin näyttää. Martti on voimiltaan heikko, sielultaan sairaalloisuuteen saakka tunnontarkka, itseltään paljon vaativa ja niin herkkä samalla, että sekin kuluttaa. Minusta on kuin ivaa hänen nimessään.

— Siinä yhdistelmässä on jotain koko hänen kohtalonsa traagillisuudesta, sanoi Eira hiljaa. Sitten hän uudelleen ja energisesti pudisti päätään. Hän ei voinut auttaa missään, ei tahtonut yrittääkään. Toisten asioita eivät syrjäiset — eivät edes ystävät — voineet parantaa puhumalla niistä.

Väinö Eerola veti pitkiä haikuja savukkeestaan. Eirasta se tiesi keskitettyä harkintaa. — Onhan siinä talossa miehisellä ystävällä suurempia toimintamahdollisuuksia kuin sinulla, sanoi hän viimein.

— Kun kaksi niin perin erilaista ovat joutuneet yhteen, en ymmärrä, että siinä enää asiaa millään voidaan auttaa. — Eira nousi, tarttui käsityöhönsä ja asettui istumaan niin, ettei Eerola voinut nähdä hänen kasvojensa ilmettä. Toinen ei kuitenkaan hellittänyt. Hän astuskeli savuke hampaissaan lattiata pitkin, asettui sitten hajasäärin Eiran eteen ja sanoi harvukseen: Oletko todella niin naiivi, että pidät heidän avioliittoaan jonain erinomaisen ja ihmeellisen epäonnistuneena yhteenjoutumisena.

— Onko se sinusta onnistunut?

— Siitä olemme kai yhtä mieltä. Mutta sinä Eira olet siksi kypsyynt ja järkevä ihminen, että minusta voisit ymmärtää tilanteen erittäin helposti selitettäväksi ja luonnolliseksi. Paraimmat miehet ovat kaikkein helpoimmin narrattavissa.

Sisäinen tuska väräytti hetken Eiran kasvoja. — Hän *on* hyvä, sanoi hän sitten hiljaa. Ja hänen eteensä nousi kaksi kuvaa, toinen äidistä ja pojasta kodissa, joka oli sopusoinnun, sisäisen ymmärtämyksen ja rakkauden hallitsema, toinen kodista, jossa hiljaisuudessa käytiin uhria kaihtamatonta taistelua velvollisuuden täyttämiseksi ja toisen onnelliseksi tekemiseksi.

Eerola karisti tuhkaa savukkeestaan. Hänen olisi tehnyt mieli viheltää, mutta hän ei hennonut Eiran tähden. — Sinä tiedät, hän sanoi, että matami, joka hoitaa talouttani, on erinomainen — monessa suhteessa. Mutta yhtä usein kuin minä annan hänelle sukkanäpäntäpäntä parittain toisiinsa

kiedottuina, yhtä usein saan ne häneltä parittomina takaisin. Hän tekee samoin kuin elämä: sovittaa yhteenkuulumattomat toisiinsa.

Eiran kasvoille lehahti suuttumuksen puna. Tuo sinun vertauksesi voi olla sattuva ja sinä voit minun puolestani nauraa sille — toisten seurassa, mutta minä en ymmärrä, että jaksat tehdä sitä kun tiedät, miten peloittavan kipeä todellisuus piilee siinä ristiriitaisuudessa, jota nyt ajattelemme.

Väinö Eerola ei vastannut. Hän antoi muutamien sinertävien savupilvien hiljalleen liidellä kattoa kohden, sitten hän tarttui Eiran lukupöydällä olevaan kirjaan ja tarjoutui lukemaan.

Mutta kun hän parin tunnin kuluttua painoi Eiran oven kiinni ja kääntyi kadulle, alkoi hän vihellellä harvakseen, hiljaa ja mietiskelevästi.

Tullessaan Kaivokadulta Hakaniemenkadun kulmaukseen hän oli törmätä kumaraselkäiseen mieheen, joka kulki painunein päin ja eteensä katsomatta. Asennosta hän heti paikalla tunsu miehen.

— Martti hoi, mitä sinä täällä yksiksesi märehdit iltapimeissä?

Martti näytti heräävän kuin unesta. — Elämän pulmia, sanoi hän huoaten, samalla kun puristi ystävän kättä.

— Jos pulma on senlaatuinen, että syrjäinen voi sitä selvittää, niin muista, että sinulla on vanha ystävä tutussa paikassa Kasarminkadun varrella.

— Niin, Väinö, kyllähän sinä todella voisit...

— Sinä tarvitset rahaa?

— En itselleni tällä kertaa. Mutta sehän se tuntuu niin vaikealta, kun sinä äsken niin tuntuvasti autoit minua...

— Voitko vastata siitä, että avustus tulee kohtaan, jossa se on tarpeen?

— Voin. Mies oli hakkaamassa puita minulle. Hän on keuhkotautinen ja on nyt vuoteen omana. Perhe on suuri, eikä äiti saa hankituksi läheskään niin paljon, että sairas saisi mitä hän tarvitsee.

— Hyvä, hyvä. Minä olen kova mies, sen sinä tiedät. Epäilyttäviltä ja tuntemattomilta pyytäjiltä suljen armotta oveni.

— Lähetät sitten avustuksesi salaa postissa.

— Ole vaiti. Et sinä ole mikään sellainen "Hellseher", jollaisista Sonja rouva tietää kertoa Saksassa-oloajaltaan.

— Ei, ei, "Hellseher" minä en todellakaan ole.

— Silloin olisikin asiasi toisella kannalla.

— Niin, minä olen mahdoton elämään monessa suhteessa. Sen todistavat sekä raha-asiani että toimintani muutenkin.

— Aivan mahdoton. Johan me useasti olemme sopineet siitä.

— Taas sinä lasket leikkiä.

— Kukin laatunsa mukaan. Minä olen sitäpaitsi erikoisen hyvällä tuulella, sillä minä olen ollut eräässä etäisessä kolkassa punomassa salaliittoa.

— Ottamassa selkoa salajuonista. Niin, niin, sellaistaahan sinun työsi on.

— Hyvä ammatti se on — samoin kuin sinunkin. Ja hyvä sinä olet itsekin, kunhan olisit vähän iloisempi ja paljoa rohkeampi. Mikä täten sinulle neuvoksi sanotaan.

Eerola vihelteli jatkaessaan matkaansa. Hän oli tyytyväinen illan viime kohtaukseen.

Pieni rannikkolaiva viilteli veden pintaa kuohuttaen keulansa edessä vaahtoharjaista lumiauran muotoista lainetta, jota vastaan tuuli toisella puolella ajoi vastakkaiseen suuntaan pyrkivän aallon. Tämä heikompana joutui alakynteen ja katosi näkyvistä, kunnes laiva oli kiitänyt ohi, sen jälki oli meren pinnalta hävinnyt ja aalto etäämpänä taas pääsi vapaasti vyörymään.

Laivan kannella, tuulelta suojassa olevalla paikalla istui Sonja kädessään muuan romaani. Käyttäen pitkää hattuneulaansa paperiveitsenä hän aukoi kirjan vielä avaamattomia lehtiä samalla haukotellen moneen kertaan. Painuneena äitiin istui Irma, vanhin tytär, hänkin lukien. Niilo Ensio seiso i pienen matkan päässä huvitellen omalla tavallaan. Hän potkaisi toisella jalallaan tupakkahuoneen oven kiinni ja kun se samassa ilman paineesta lennähti auki, sai se uuden ja pontevan potkun. Tämä erikoinen urheilutapa innosti suuresti sen keksijää, ja mielihyvän tunnetta lisäsi vielä se vilpitön ihailu, joka kuvastui vieressä seisovien veljien Einarin ja Harrin kasvoilla.

Tupakkahuoneen toisella puolella, käytävällä, astuskeli nuori, hintelä palvelustyttö käsivarsillaan keinutellen perheen nuorinta vesaa, tummatukkaista ja punaposkista Asraa.

Martti seiso i vähän erillään toisista. Hän oli vaipunut katselemaan meren vyöryttämän aallon ja laivan synnyttämän laineen kaksinkamppailua. Hän ajatteli heikomman painumista ja — ainakin jonkunaikaista — sulautumista toiseen ja hän kysyi itseltään, miksi elämässä toiset olivat voimakkaita, toiset heikkoja, toiset kuin syntyneet voittajiksi, toiset alas painettaviksi.

Hän ajatteli koko suurta ihmiskuntaa ja sen miljoonia — ulkonaisesti tai sisäisesti keskenään kamppailevia ihmisiä. Mutta hän ajatteli myöskin itseään. Hän tuns i itsessään voimaa, joka oli luotu voittamaan. Ja sittenkin hän ties i yhtenä joutuvansa alakynteen. Milloin tavalla, milloin toisella. Ja kun hän voitti, oli voitto Pyrhoksen voitto, josta ei tietänyt, pitikö sitä surra, vai siitä iloita.

— On tuokin laitaa, kuuli hän samassa vanhemmanpuoleisen naisihmisen sanovan — lapset saavat olla ja kujeilla kuin mitkähän villivarsat. Ei katsota eikä välitetä, vaikka vielä ovat parempien ihmisten lapsia!

Martti havahtui ajatuksistaan, katso i ympärilleen ja näki naisen pienen matkan päässä vihaisesti katsovan Niilo Ensioon ja tämän oviurheiluun. Martti sävähti punaiseksi oman ja poikansa syyllisyyden tunnossa. Hän häpesi omaa huomaamattomuuttaan, mutta suuttumus purkautui poikaan. — Sinäkin Niilo Ensio — iso poika, — etkä tuon enempää ajattele käytöstäsi. Annat vain huonoa esimerkkiä Harrille ja Einarille! — Hän puisti poikaa kiivaasti käsivarresta.

Ensio antoi vielä jäähyväispotkun ovelle, painoi sen sitten lukkoon ja kääntyi selin isään.

Martin sisintä vihla i. Miksi hän oli vihastunut! Suuttumuksesta — oikeutetustakaan ei koitunut hyvää. Lapsi etenkin oli herkkä kiivaudessa annetulle oikaisulle. Ja hänessähän itsessään oli niin paljon syytä, kun hän ei paremmin pitänyt lapsia silmällä.

Hän kiiruhti Ension jälkeen, laski kätensä hänen kaulalleen ja sanoi lempeästi: Ensio rakas, koeta muistaa, että sinun vanhimpana aina pitäisi antaa hyvää esimerkkiä toisille.

Ensio karisti isän käsivarren olaitaan, kääns i katseensa itsepintaisesti pois isästä ja pääsi muutam i pitkin loikkauksin penkille äidin viereen, jossa Sonja kohta kohteliaasti teki tilaa esikoiselleen. — Tuokin nyt asia! — Sonjan katse kääntyi hetkeksi kirjasta Marttiin — varmaan jokin hapan vanhapiika. Nehän ne kiukuttelevat kaikista.

Sonja ei voinut Martin kasvoista nähdä, oliko hän kuullut sanoja vai ei. Martti oli mennyt kannen toiselle puolelle ja siellä ruvennut pitämään seuraa Harrille ja Einarille. Viisivuotias Harri istui jo hänen polvellaan ja Einar kumartui uteliaasti lähemmäksi kuin paremmin kuullakseen mitä isä sanoi. Sonja katso i hetken harmistuneena heihin, sitten hän tarttui käsilaukkuunsa, etsi sieltä esille karamellia ja pisti niitä salavihkaisesti hymyillen sekä Irmalle että Ensiolle. Martti, hän oli tällaisissakin asioissa niin turhanpäiväinen, ei olisi suonut lapsille edes pientä iloa makeisista. Heidän piti muka oppia elämään yksinkertaisesti ja kieltäytymään ja ties mitä. Mutta pitipäs täti Alfelt uskollisesti huolta siitä, etteivät Martin liialliset ja hullunkiihkeät mielipiteet päässeet toteutumaan. Venäläiset olivatkin sellaisia herttaisia, elämänilon ymmärtäviä ihmisiä — ei sellaisia raskasluontoisia ja harmaita kuin suomalaiset. Ja Martti oli suomalainen kiireestä kantapähän — eikä edes noita kovatekoisia, pirteänpuoleisia ja lujaluontoisia, joskin moukkamaisia suomalaisia, joita esimerkiksi Eerola edusti, vaan oikein niitä Sisä-Suomen luonnon kasvattamia, hiljaisia uneksijaluonteita, jotka ajatuksissaan ja tunteissaan aina tavoittelivat tuollaista henkevää ja sanoin selittämätöntä kauneutta, jota väreili valkeuttaan loistava kesäyö Pohjolassa. Oh, oh, kuinka se ajanpitkään tympäisi!

Sonja tarttui uudelleen kirjaansa ja pääsi entistä parempaan vauhtiin. Hän oli kaikkein jännittävim mällä kohdalla, kun huomasi palvelustytön kantavan uneen vaipuneen Asran hyttiin. Harri ja Einar nousivat hakemaan eväskoppaa ja lähtivät perässä — tietysti syömään. Poikien lähtiessä Marttikin nousi paikaltaan ja tuli Sonjaa kohti. Sonja kiinnitti koko huomionsa romaaniin. Martti asettui kuitenkin hänen rinnalleen. Mieli oli tänä hetkenä niin herkkä ja sisäiselle antamiselle altis. Hän oli pojille kertonut omasta, ensimmäisestä laivamatkastaan. Hän matkusti silloin äidin seurassa iso-isän luokse. Sillä matkalla — joka oli hänen ensimmäisensä muutenkin, hän ensi kertaa näki sekä iso-isän

että Eiran. Jo seuraavana talvena iso-isä sairastui ja kuoli.

— Sonja, sanoi Martti pehmeästi, kun Sonja hetkeksi kohotti katseensa kirjasta, — oletko tullut ajatelleeksi, että me tänä vuonna tulemme viidennentoista kerran Syrjälään.

— Kun olisikin viidestoista ja viimeinen kerta! — Sonja vilkaisi hätäisesti kirjansa viimeistä sivua ja viskasi sen sitten laukun pohjaan. — Kirjoissa on kaikki suurta ja suurenmoista, repivää useimmiten — joskus vaihteen vuoksi ylevän runollista — mutta suurta ja mieltäjännittävää aina. Mutta todellisuus on harmaata, harmaata, niin että innoittaa!

Martti tukahutti kuuluviin pyrkivän huokauksen ja koetti ottaa leikkisältä kannalta. Harmaakin oli kerrassaan hieno väri.

— Ehkä sinusta. Minusta ei. Minä olen ikäni rakastanut väriä, eikä se rakkaus ole minusta lähtenyt, vaikka kaikki kesätkin on täytynyt istua kököttää samassa, auttamattoman ikävässä syrjäseudussa.

Martti ei vastannut. Vastakohtaisuuden voimalla johtui hänen mieleensä heidän tulonsa tänne Niilo Ension synnyttyä, kuinka Sonja silloin kädet hänen kaulallaan ja pää painuneena hänen rintaansa vastaan pyysi joka kesäksi päästä tänne heidän hurmaavan onnellisen yhdyselämänsää ensimmäisille syntymäsijoille.

— Ja sellainen paikka vielä — tuli Martin ajatusten katkaisijaksi. — Ketä siellä on, joiden kanssa voisi seurustella? Ei kerrassaan ketään.

— Muistatko korkeuteen rakentavaa kotkaa? kysyi Martti hiljaa.

— Mitä sinä mutiset?

— Sanoinpahan vain.

— Kotkasta jotain.

— Niin.

— Niin, mitä siitä?

— Eikö se ajatus herätä sinussa minkäänlaisia muistoja?

Sonja rypisti kulmakarvojaan ja näytti ajattelevan. Sitten välähti äkkiä entisyydestä esiin muisto, joka kuin salama toi häikäisevän terävää väriä hetken harmauteen.

Sonjan huulet värähtivät, katse leimahti ja hän kumartui lähemmä Marttia. — Olisitkin korkeuksien kotka. Muuta en silloin pyytäisi. Minulla olisi kaikki sinussa ja sinun kanssasi. — Hänen äänensä värisi intohimoisen tunteen voimasta.

Martin katse ei väistänyt. — Millähän minä sinut kerran voitin, sanoi hän väsyneesti. — En tiedä suuresti muuttuneeni.

Sonja näytti hämmästyvän, — ihan niinkuin hän ei koskaan olisi selvittänyt itselleen, missä suhteessa hän oikeastaan oli pettynyt. Hän vastasikin kaartaen. Sinä olet kuin mikäkin vanha äijä, joka aina istuu seula kädessä. Sinä tutkit, seulot ja tirkistät silmäsi sokeiksi nähdäksesi, mikä kulloinkin on oikein, mikä väärin. Ihan kuin tuollainen sisäinen seulominen olisi koko elämän ydin. Sairaalloinen velvollisuudentunto pitelee sisintäsi kuin hihna kotkan jalkaa. Se sinut kytkee matalalle.

Sisäinen ilo välähti Martin kasvoilla. Syytös oli tullut puolelta, joka ei masentanut. — Velvollisuudentunto ei mielestäni ole raukkamaista, sanoi hän. Ja hän tunsikin sillä hetkellä, ei sisäistä arkuutta, vaan pikemmin miehekästä voimaa taistella sen puolesta, mikä hänestä oli oikeaa. Tuo seulominen — josta Sonja puhui — oli hänelle kylläkin tuttua. Hän tiesi paraiten, miten monesti hänen sisimpänsä aivan värisi pelosta, että jos sittenkin tekee väärin. Jos kaikkein korkeinta tavoittellessa jää tirkistämään vain yhteen kohtaan ja sitä tehden sittenkin erehtyy. Ja Sonja oli oikein mestari vetämään esiin hänelle aavistamattomia puolia. Sekin lisäsi monesti hänen arkuuttaan. Sentähden tuntui nyt niin vapauttavalta, kun eteenviskattu syytös oli toisenlainen.

— Velvollisuudentunto voi tehdä turhantarkaksi, pikkumaiseksi, raukkamaiseksi.

— Johan sanoin, etten ymmärrä kuinka sinä kiinnyit minuun. Martti puhui intohimottomasti ja tyynesti kuin olisi hän selvitelletyt hänelle kokonaan ulkokohtaista sielutieteellistä probleemia. — Tiesit jo silloin, että olin raukkamainen — monessa suhteessa.

Sonjan täytyi muistaa, miltä Martin "raukkamaisuus" siihen aikaan hänestä oli näyttänyt, kuinka ihastuttavaa se hänestä oli juuri siksi, että sekin oli niin toista kuin miehissä yleensä esiintyvät puolet. Hän, Sonja, jonka suosiota toiset kärkkymistään olivat kärkkyneet, oli monet kerrat itkenyt pelosta, että jos Martti ei sittenkään hänestä välitä. Ja nyt...

— Tiesit, jatkoi Martti kuin omiin ajatuksiinsa — paljonkin minusta ja "mahdottomuudestani" alkaen ensi illasta, jolloin minua ensin kaikkien kuullen läksytit kohta sen jälkeen osoittaaksesi rohkaisevaa ystävällisyyttä. Mistä sinä oikeastaan silloin pidit minussa?

— Kauneista silmistäsi, korkeasta otsastasi ja lapsellisesta viattomuudestasi. — Sonja nauroi.

Martti hätkähti. Tuntui aivan siltä kuin hän olisi saanut odottamattoman sivalluksen vasten silmiä. Hänen otsansa rypistyi, katse tummeni, kävi synkäksi ja äänessä oli miehen voimaa, vaikka hän puhui melkein kuiskaamalla. — Sanot, että olen kiusallisen omantunnontarkka ja arkamaisesti pelkään erehdyksiä. Ehkä olisin sellainen vähemmän, jos silloin olisin ollut sellainen suuremmassa määrässä, jos silloin olisin ymmärtänyt pelätä. Mutta nainen petti minut.

— Sinä sankari, kun viskaat syyt naisen niskoille! — Sonja loi häneen halveksivan silmäyksen.

Laiva laski samassa laituriiin. Sonja kääntyi selin Marttiin ja rupesi tarkastamaan laivasta poistuvia Tulevia ei tietysti ollut. Kukapa lähtisikään sellaiseen kolkkaan kuin Syrjälä. Mutta pitipäs Martin vain haluta sinne, kun hän kerran oli paikkaan rakastunut ja kun se lisäksi oli niin vaatimaton ja halpahintainen kesäasunto.

Työmies ja vanha nainen menivät maihin. Laivaköydet viskattiin siltaan kiinnittämättä takaisin ja laiva alkoi jo liukua irti laiturista, kun kuului kiivasta koiran haukuntaa. Kyytipoika, matkustaja rattaillaan, ajaa karahutti mäeltä rantaan. Vaahtoava hevonen pysähtyi, urheilupukuun puettu herra viskasi kyytirahat pojalle, sieppasi matkalaukun käteensä ja harppasi rantaan. Laiva painui uudelleen laiturin kylkeen ja herra siirtyi pitkällä loikkauksella laiturilta laivaan.

Sonja seurasi katse jännittyneenä tapausta. Leveälierinen taiteilijalakki, jonka alta mustat kiharat pistivät esiin, huolettomasti hartioille heitetty kauhtana ja lyhyet polvihousut olivat heti pistäneet hänen silmäänsä. Tulija ei voinut olla mikään tavallinen herrasmies. Hän näytti taiteilijalta tai ainakin erikoiselta ja joka tapauksessa hauskalta. Lisäksi oli kuin nuo kasvopiirteet, jotka hän vain vilahdukselta ja etäältä oli nähnyt, olisivat herättäneet hänessä jotain etäisiä muistoja.

Vieras herra vei tavaransa tupakkahuoneeseen, puisteli hevosenkarvoja ja matkapölyjä takistaan sekä asettui sitten pitkin siemauksin särpimään keuhkoihinsa mereltä tulevia tuulahduksia.

Kapteeni kulki samassa vieraan ohi. - - Olipa onni, että kuitenkin pääsin mukaan, huomautti vieras leveä ja hyvänsuopa nauru kasvoillaan. — Näissä maailmankolkissa eivät laivat poikkeaa pilan usein.

— Kahdesti viikossa, kahdesti viikossa, erinomainen edistys näillä seuduin. — Kapteenikin nauroi.

— Ja mihinkä aikaan tullaan loppupäähän — Syrjälään, tiedusteli taas vieras.

— Illalla kello seitsemän maissa. — Kapteeni jatkoi matkaa.

— Syrjälään? Onko sinne todella muita meneviä kuin me? — Sonja lausui kysymyksensä ääneen.

Vieras herra käännähti äkkiä ja he jäivät hämmästyneinä, kysyvästi tuijottamaan toinen toiseensa.

— No mutta — emmekö me — tai erehdynkö? — Hän kumarsi hymyillen.

— Niin, kyllä kai me todella olemme tavanneet — ennen ulkomailla. — Siitä on vuosia. — Sonjan äänenväreessä oli jotain haikeata.

— Oh, mitä vuosista? Taiteen maailmassa pysyy ihminen aina nuorena. Muistan, että harjoititte sekä maalausta että musiikkiopintoja.

Irma, Harri ja Einar tulla tömistivät samassa alhaalta, kullakin suunsa ympärillä selvä ruokalista nautitusta ateriasta.

— Hyvänen aika, lapset, minkä näköisinä te tullette!

Irma, joka kohta oli huomannut vieraan sedän, punastui ankarasti, pyyhkiä sutaisi suutaan ja jäi tervehdittyään lähelle vierasta setää, jonka ilmestys oli tehnyt valtavan vaikutuksen hänen uinuvaan naissieluunsa. Pikku poikien huomio kiintyi lähinnä vieraan erikoismallisiin kenkiin, jotka johdattivat heitä voittamattomaan kiusaukseen himoita lähimmäisen tavaraa.

Sonja nosti Harrin polvelle ja Einar jäi äitiinsä painautuneena jatkamaan vieraan tarkastamista. — Tällainen on nyt minun maailmani, sanoi Sonja. — Taiteilijaunelmien oli pakko väistyä. Rakkaus petti naisen minussa.

— Jommoista on sattunut muillekin. — Herra Kask naurahti.

— Mutta selittäkää nyt, miten ihmeessä te olette täälläpäin ja ennen kaikkea, kuinka te olette menossa meidän syrjäiseen Syrjäläämme?

— Teidän Syrjäläämme? Tuletteko tekin asumaan siellä?

Sonja nyökkäsi.

— Ja minä — tai oikeastaan eräs hyvä tuttavani on puolestani hankkinut minulle huoneen sieltä kesäksi. Aion tulla maalailemaan oikein rauhassa.

Pitkien ripsien alta välähti kuin kimalteleva syvyys. Sonjan katse sai nuorekasta kiiltoa ja vartalo suoriutui ehdottomasti.

Martti seiso i matkan päässä. Hän oli seurannut tapahtumaa alusta alkaen tahallaan itse pysytellen syrjässä. Hän tarkkaili vierasta, kuuli hänen puheestaan sanan silloin, toisen tällöin, katseli lapsiaan, jotka keikkuivat vuoroin äidin, vuoroin vieraan ympärillä, mutta oikeastaan hän ajatteli yhtä ainoata asiata: Sonjaa ja sitä muutosta, joka hänessä viime hetkinä oli tapahtunut.

Tuollainen, juuri tuollainen oli Sonja Dresdenissä heidän tutustuessaan, vilkas, joustavuutta joka sanassa, ajatuksessa ja liikkeessä, vaihtelevat tunteet väreilemässä kasvoilla, katse kuvastamassa sielun sisintä. Sellainen hän myöskin heidän naimisensa ensi aikoinakin oli, joskin joskus mielen epätasaisuus puuskittain pääsi voitolle. Mutta nyt oli säteily hänessä sammunut. Hänessä heijastui vain sitä harmaata, joka häntä ympäröi ja jota hän inhosi.

Olivatko olot niin harmaat? — Muuttuneethan ne olivat — jo senkin kautta, ettei Sonja ollut suuren yksityisomaisuuden omistaja, kuten ennen. Ulkomaanmatkat, taiteellisten taipumusten kehittäminen ja mukava, huoleton elämä ei tullut kysymykseen. Hän oli äiti, jonka voimia kysyttiin ja jonka täytyi kieltäytyä paljosta, osaksi varojen puutteessa, osaksi siksi, että Martin periaatteet pakottivat häntä vähistekin varoista jakamaan toisille.

Mutta olihan täti Alfelt huolehtinut siitä, ettei Martin käsitys kovinkaan usein päässyt toteutumaan heidän olojensa ulkonaisessa järjestelyssä ja olihan hän korvannut monet niistä kieltäymyksistä, joihin olot tai Martti olivat Sonjaa pakottaneet.

Ja olivathan joka tapauksessa olot juuri nyt yhtä harmaat kuin tunti sitten. Mutta nyt oli Sonjan koko olemus täynnä tuota entisajan säteilyä.

Minusta siis tuo harmaus heijastuu, päätteli Martti. Nyt kun hän puhelee toisen miehen kanssa, on hän kokonaan muuttunut.

Olenko minä mustasukkainen? Vai mitä tämä on? Tahtoisinko nyt työntää tuon toisen syrjään ja itse asettua hänen tilalleen?

Martin täytyi käydä tilille itsensä kanssa.

Hän käänsi pois katseensa noista kahdesta. Hän tuns i äkkiä Sonjan suudelmat polttavina huulillaan, hän näki säihkyn katseessa, joka kietoi. Tuo kaikki oli niin tuttua hänelle, että hän näkemättä näki ja tuntematta tuns i. Mutta mitä tämä kaikki oli hänelle antanut? Mitä pysyväistä näiden monien vuosien kuluessa? Hetkellisen huumauksen, tulijuoman, joka juovutti, jättääkseen jälkeensä suuren, sisäisen ikävän ja alennuksentunteen, joka kai ei ollut hyvinkään etäistä sukua juomarin mieltä etovalle oman heikkouden tunnolle.

Martin sisimpään nousi suuri tuska. Oliko hänessä todella liian vähän miestä, koska hän ei tyytynyt siihen mitä hänellä oli? Eikö kaunis nainen vaimona ja omavalitsema elämänura tavallisesti ollut kylliksi miehelle hänen ajallisten tarpeittensa tyydyttämiseksi? Miksi hänen sisimpänsä orpoutensa tunnossa itki ihmistä, joka häntä ymmärtäisi?

Martti loi pikaisen katseen Sonjaan. Jos tuossa nyt istuisi se Sonja, jonka hän kerran asetti niin korkealle ja jonka hän uskoi Jumalan lahjaksi, jonka kautta hänen oma olemuksensa kehittyisi ehjäksi ja voimakkaaksi. Silloin hän ei näin levollisesti voisi nähdä toista hänen rinnallaan. Silloin hän raivostuen suojelisi osaansa.

Herra Kask sattui samassa katsomaan Marttiin ja heidän katseensa yhtyivät. Kask oli Martin silmissä

näkevinään tuimuutta. Mutta samalla hän hämmästy katseen levollisuutta.

Ja Martti tunsi, että jos joku tahtoi häneltä viedä jotain, ei hän ainakaan voinut viedä Martin rakastamaa naista, sillä hän oli jo kauan ollut kadoksissa.

Ja sittenkin, sittenkin... Olisikohan hänen katseeseensa tullut jonkun verran uhkaakin?

Sielun syvimpiin sokkeloihin tunkeutui vain niukasti valoa. Niihin mahtui paljon aavistamatontakin.

— Martti, etkö sinä näe etkä kuule? — Sonja tahtoi esittää herrat toisilleen. Oltiin jo tulossa perille. Laiva vihelsi ja rannalla näkyivät vastaanottajat.

Herra Kask tarjoutui auttamaan Sonjaa. Martti palvelijan kanssa kantoi tavarat maihin, herra Kask talutti Harria Sonjan kantaessa Asraa.

— Tulette tietysti meille syömään illallista, sanoi Sonja, kun pihalle käännyttäessä toisten tie johti pieneen syrjärakennukseen, Kaskin talon puolelle.

Herra Kask kiitti. Hän ei todellakaan tietänyt, miten ruokapuoli kesäksi järjestyisi. Tosin oli talosta luvattu ruokaa, mutta minkälaista, sitä ei kukaan tietänyt.

Sonja sai siitä aihetta muutamana päivänä ehdottaa, että herra Kask nyt kesän ajaksi jäisi heille pysyväiseksi ruokavieraaksi, ja Kask pyysi suuren kiitollisuuden tunnossa saada ilon maalata talonemännän kuvan.

Sonja otti tämän ehdotuksen vastaan suurella ihastuksella, Martti tyyneydellä.

Mutta sinä iltana sai Martti ankaran läksytyksen siitä, ettei hän kyllin kohteliaasti ollut kiittänyt tuollaisesta hienosta ja kunnioittavasta tarjouksesta.

Anna-Stiina Aaltonen oli tehnyt hämmästyttävän päätöksen. Hän aikoi kutsuita ja käskyittä lähteä Syrjälään Marttia ja Sonjaa tervehtimään.

Lukuunottamatta liikkeestä johtuvia käyntejä muutamissa kaupungeissa ei Anna-Stiina ollut eläessään tehnyt muuta kuin kaksi matkaa. Ensimmäisen hän — toisten tietämättä mitään matkan tarkoituksesta — teki pitäjääseen, jonne Viulu-Ville oli haudattu, toisen silloin kun hän kävi kaupungissa, jonne nimismies Jänteen rouva oli toimittanut Anna-Stiinalle testamentatun Sonjan.

Nyt hän teki kolmannen yksityismatkan eläessään ja vieläpä ilman minkäänlaista erikoista ulkonaista aihetta. Mutta syitä hänellä sittenkin oli — yhtä painavia ja pakottavia kuin edellisilläkin kerroilla. Siitä hän oli vakuutettu.

Anna-Stiina oli järki-ihminen, jolla harvoin oli minkäänlaisia tuntemuksia tai aavistuksia. Sentähden hän järkähtämättömästi uskoi niihin, kun niitä joskus tuli. Hän uskoi, että niihin oli selvän selvät järkisyyt ja yhtä varma todellisuuspohja kuin millä muulla asialla hyvänsä. Hän uskoi niihin kuin yhden ystävä luottaa ainokaiseensa. Ja nyt oli Anna-Stiina nähnyt unia. Kerran oli Syrjälä ollut tulella, Sonjan sytyttämänä. Sonja seiso vieressä ja nauroi, kun liekit hulmahtivat korkealle. Anna-Stiina huusi unissaan niin, että puotitytöt viereisessä huoneessa heräsivät, nousivat kauhistuneina istualleen vuoteessa ja kysyivät itseltään, oliko ehkä joku rahanhimoinen murhamies viereisessä huoneessa. Vasta kun huuto ei uudistunut, uskalsivat he raottaa ovea ja kurkistaa huoneeseen. He näkivät silloin Anna-Stiinan terveenä nukkuvan vuoteessaan. Mutta hänen huulensa liikkuvat ja hän huitoi tuskaisesti käsiään. Hän oli sammuttamassa tulipaloa. Hän herätteli Syrjälän talon väkeä, puisti Sonjaa käsivarresta ja ihmetteli itsekseen sitä, että Sonjalla yhä vielä oli lapsuutensa aikaiset tavat. Tuossa hän vain iloisesti ihasteli hulmuavia liekkejä, vaikka tiesi, että toisille oli tuho tulemassa. — Missä on Martti ja lapset, huusi Anna-Stiina hädissään. Silloin Sonjakin heräsi, kirkaisi ja syöksyi palavaan huoneeseen. Anna-Stiina itse seiso samassa Martin vuoteen vieressä. Tämä nukkui käsivarsi kierrettynä pään alle levollisesti kuin lapsi äitinsä sylissä. Anna-Stiina tempasi häntä kädestä, Martti kavahti pystyyn ja hyppäsi ulos ikkunasta. Samassa talo kauhealla rytinällä luhistui ja kipinät sinkoillivat korkealle ilmaan kuin komeasta kokoonluhistuvasta kokosta.

Anna-Stiina heräsi ihmetellen sitä, että vielä oli hengissä, vieläpä makasi omassa, rauhallisessa vuoteessaan. Puotitytöt kertoivat hänelle hänen yöllisestä tuskanhuudostaan ja utelivat sen syitä. Mutta entistä enempiä he eivät saaneet tietää. Anna-Stiina ei koskaan tehnyt itseään syyppääksi tuhlaukseen. Hänestä sanoja kuten muutakin tämän ajallisen elämän tavaraa oli käytettävä säästävästi — ei ylellisyyteen, vaan tarpeen vaatiessa.

Sitä tiivistyneempänä ahdisti tuska hänen omaa sisintään.

Saman viikon lopulla hän näki toisen unen. Martti oli uimassa leveän virran poikki. Hänellä oli sylissään pieni lapsi, jota hän uidessaan koetti pitää veden yläpuolella. Anna-Stiina koetti päästä Martille avuksi. Hän hyppäsi pitkin rantaa etsien venettä, mutta turhaan. Sellaista ei löytynyt. Äkkiä hän näki Martin nostavan lapsen korkealle. Näytti siltä kuin hän olisi noussut seisomaan keskellä virtaa. Siitä hän viskasi voimalla lapsen vastakkaiselle rannalle. Sitten hän painoi oman päänsä veden alle. Anna-Stiina odotti henkeään pidättäen, eikö se siitä uudelleen nouse. Nouseehan hukkuvankin pää, hän ajatteli unessa. Ja ehkäpä Martti vain sukelsi. Mutta pää ei noussutkaan. Anna-Stiina odotti turhaan. Siihen tuskaansa, hän heräsi. Anna-Stiina oli nähnyt unensa yöllä perjantaita vastaan. Päivän kuluessa hän rupesi panemaan tavaroitaan kokoon. Puolista syötyäessä hän hämmästytti talonväkeään tiedonannolla, että hän aikoi lähteä matkalle ja iltapäivällä hän kyytirattailla jytkeytti menossa lähimmälle asemalle.

Lauantaipäivän laiva, johon Anna-Stiina joutui, oli täpötäynnä väkeä. Hän istui tavaroineen alakannella ahtaasti likistettynä lasta pitelevän naisen ja puolihutikassa olevan nuorukaisen väliin. Hän ei ajatellut paljoa. Hän oli oppinut säästeliääksi siinäkin. Ajatukset, joita ei ollut pakko ajatella, olivat turhuutta nekin. Ne olivat liikalastia laivassa. Mennyt ei palannut muistelemisesta eikä tulevaisuus ennenaikaisesta surusta. Kun oli tehnyt parhaansa käsissäolevasta hetkestä, ei siihen enää tarvinnut työllä eikä ajatuksella mitään lisätä.

Ja hän oli tehnyt voitavansa. Hän oli nyt matkalla. Perillä hän saisi tietää, mitä vastaisuudessa oli tehtävä.

Laituri laiturilta väheni väki laivasta. Naapurit eivät enää pitäneet Anna-Stiinaa ahtaalla. Hän rupesi siitä syystä liikuskelemaan laivassa, katselemaan ympäröivää seutua ja tekemään huomioita. Hänestä kaikki täälläpäin nähty vahvasti hänen jo ennen saatua käsitystään siitä, että elämä hyvineen ja pahoineen oikeastaan oli samanlaista kaikkialla. Olihan sillä jonkun verran eroavaisuuttakin, ihan niinkuin jokaisella ihmisellä oli omat kasvonsa. Mutta pääasia oli sama. Eivätkä tämän puolikunnan kasvot kovin poikenneetkaan hänen oman kotiseutunsa kasvoista. Saman talon lapsiksi näki, jos katseli ihmisiä tai heidän asumasijojaan.

Laivan saapuessa Syrjälän laiturille ei enää ollut laivasta maihinmeneviä kuin kaksi henkeä, Anna-Stiina ja muuan naishenkilö, jonka hän vilahdukselta oli nähnyt istuvan yläkannella kirja kädessään.

— No mutta hyvänen aika! — Anna-Stiina laski kiireisesti kantamuksensa maahan ja kävi kaksin käsin kiinni matkatoveriinsa samassa kun he olivat astuneet maihin. — Vieläkö neiti tuntee? Molemminpuolinen ilo ja hämmästyminen oli suuri. Eira tuli kuitenkin levottomaksi kuullessaan, ettei kukaan Syrjälässä odottanut Anna-Stiinaa. Väinö Eerola, joka äskettäin oli käynyt Syrjälässä, oli kertonut vieraan maalarin oleskelusta talossa. Ehkäpä Sonja ei tulisi kovinkaan iloiseksi tätinsä vierailusta.

Heidän hitaasti astuessaan talolle päin koetti Eira esittelevästi kertoa vähän kaikista lapsista. Samalla hän sivumennen sai vähän kuin valmistelluksi Anna-Stiinaa mahdollisten pettymysten varalta. Sonja oli äärimmäisyyteen saakka hellä äiti. Mutta hänellä taisi paraillaan olla sellaista, mikä kiinnitti hänen mieltään muuhunkin. Hänellähän oli ollut ainakin jonkun verran taiteellisia taipumuksia. Ja ne harrastukset olivat arvattavasti nyt etualalla, kun kodissa oleili eräs enimmäkseen ulkomailta oleskellut maalari, johon Sonja oli tutustunut jo ennen kihlaustaan ja joka paraillaan maalasi suurta taulua Sonjasta.

— Vai niin, vai sillälaila, tuli kuivahkosti ja hiukan teräväsointuisesti. Muuta ei Anna-Stiinalla ollut asiaan sanottavaa. Eira jatkoi siitä syystä kertomisiaan. Hän tiesi Martin tänä kesänä innostuneen soittamaan huilua. Martti oli siihen oppinut jo koulupoikana. Äiti oli säestänyt. Mutta äidin kuoltua oli soittaminen jäänyt Martilta, ehkä siitäkkin syystä, että Sonja musiikin alalla oli häntä paljon edistyneemmällä kannalla. Mutta tänä kesänä oli Martti uudelleen ruvennut soittamaan. Hänen hyvä ystävänsä, Väinö Eerola, oli käydessään Syrjälässä tullut siihen käsitykseen, että huilu nyt olisi mukava kesätoveri. Hän oli siitä syystä lähettänyt sellaisen Martille ja siitä oli tämän soitto saanut alkunsa.

Tulijat astuivat par'aikaa hevoshaan läpi rantaa kiertävää polkua pitkin. Haan ylälaidassa he näkivät harjuksi ylenevän rinteeseen — saman, jossa Martti oli viettänyt sunnuntaisen juhlahetken Niilo Ension kastepäivänä, ja joka siitä asti oli ollut hänen lempipaikkanaan.

— Äkkiä molemmat kulkijat pysähtyivät. He kuuluivat vionon, surumielisen säveleen kirkkaana, mutta samalla kaihokkaana rinteeltä kiirivän laaksoon päin. Martti soitti huiluaan.

"Kotia kaipaamaan. Oi niin kolkkoa on orvon olla maalla vierahalla."

Haikeasti nyhkytti huilu vieraalla maalla olevan orpoutta.

— Mitä hän soittaa, kysäisi Anna-Stiina. Hänen kulmakarvansa olivat rypyssä ja katsanto oli tuima. Älykkään maalaisen vaistolla hän ymmärsi enemmän kuin tahtoi ymmärtää.

— Erästä hengellistä laulua, Eira vastasi jatkaen siihen kiireisesti kuin karttaakseen lähempiä tiedusteluja. — Ehkä menemme suoraa päätä tuonne harjulle?

— Menkää te vain, en minä. — Anna-Stiina kääntyi selin Eiraan ja alkoi rivakasti astua talolle päin, Eiran hitaasti noustessa harjun rinnettä.

Vasta kun pihaportti sulki Anna-Stiinalta tien, pysähtyi hän kiivaassa astunnassaan. Raskaasti huokaisten hän laski kätensä portin ripaan. Tulevaisuus selvittävine paljastuksineen oli siksi lähellä, ettei hän, periaatteellisesti tulevaisuuden huolet luotaan työntävänä voinut olla sitä ajattelematta.

Ensi silmäys ympäristöön selvitti hänelle asuinsuhteet. Pienempi, pihan perällä oleva rakennus oli tietysti vuokrattu Martille ja Sonjalle. Itse päärakennuksessa asui talonväki, ja heidän vierashuoneensa oli varmaan tuon maalarin hallussa, koska nurkkahuoneen avoimena olevan ikkunan laudalle oli ladottu kaikkennäköisiä pusseja ja purkkeja ja jos mitä romua. Maalarin kojeita tietysti.

Anna-Stiina kääntyi päättävästi talonväen puolelle. Tuvan ovi oli raollaan. Emäntä näkyi ottavan leipiä uunista. Ihmisiä ei näkynyt missään muualla. Olivat tietysti heinässä, päätteli Anna-Stiina itsekseen laskien matkatavaransa tuvan oven ulkopuolelle. Emäntä katsoi pitkään vieraan astuessa sisään. "Terveeks", sanoi Anna-Stiina ja kävi ovensuuhun istumaan.

— Mistäs kaukaa vieras tulee, sanoi emäntä ottaessaan toisen hyvin paistetun leivän toisensa jälkeen uunista ja laskien ne pankolle.

— Tuolta niinä olen sisämaasta, ilmoitti Anna-Stiina kohta ruveten tiedustelemaan oloja täällä rannikkoseudulla. Taisi olla hyvät vuodentulon toiveet. Ja kesävieraista kai myöskin karttui tuloja. Heitä oli kai täällä joka vuosi.

Emäntä kertoi heidän pitäneen samaa perhettä jo toistakymmentä vuotta. Olivat tulleet tänne nuorina vastanaineina. Silloin tämä seutu vielä oli yksinäistä ja tuntematonta, mutta nyt alkoivat muutkin hakea itselleen kesäasuntoja täältäpäin. Heillä oli nyt talossaan muuan taidemaalari, joka maalasi rouvan kuvaa.

— Sillä aikaa kun maisteri soittaa huilua. Emäntä katsoi pitkään. — Soittaahan hän. Taisitte jo kuulla tullessanne. Hän on muutenkin sellainen hiljainen ja yksikseen oleva mies. Siihen aikaan kun lapset olivat pieniä hän kuitenkin enimmäkseen oli niiden kanssa, kantaa retuutti niitä paikasta toiseen. Poika selässä, tyttö sylissä, sillä lailla hän ensimmäisinä vuosina aina kuljeksi. Mutta nyt ovat lapset suurempia ja heillä on jo omat ilonsa kullakin.

— Taitavat olla hyviä lapsia?

— No, ei niin hyviäkään, joskaan ei pahoja. Mistäpä sellaisilla vielä olisi ymmärrystä.

— Lapsessa näkyy jo ihmisen alku.

— Taidatte olla heidän tuttaviaan, alkoi emäntä puolestaan tiedustella.

— Olenhan minä vähän. — Anna-Stiina nousi. Häntä hävetti, että hän näin tuntemattomana oli istunut tässä tietoja utelemassa ja samalla tuntui helpommalta, kun vieraankin sanoista oli saanut vähän valmistusta ja kun ensin oli edes saanut vähän huokaista. — Taidan mennä sinne heidän puolelleen nyt, sanoi hän ovensuussa samalla vetäisten huivin paremmin silmilleen. Hän käytti nimittäin yhä huivia — uusista tavoista ja toisten pyynnöistä huolimatta.

Pienen rakennuksen avonaisella kuistilla näkyi pöytä ja tuoleja, pöydällä oli porokuppi, paperossit ja tulitikkuja. Eräällä tuolilla oli puoleksi luettu romaanilta näyttävä kirja.

Ovet kuistilta etehiseen olivat auki. Kukaan ei kuullut, kun Anna-Stiina astui sisään. Hän karisteli kurkkuaan ja rykäisi, mutta kukaan ei kuullut. Hän luuli jo olevansa yksin koko huoneistossa, mutta kun hän laskettuaan kaikki tavaransa etehisen toiseen nurkkaan oikaisi, näki hän viereisen huoneen puoleksi avoimesta ovesta suuren, lattialla seisovan taulun — Sonja vaaleassa, avokaulaisessa kesäpuvussa leposohvalla huolettomassa loikoiluasennossa.

Anna-Stiina ei nähnyt ketään, mutta hän kuuli äänen, josta hän ymmärsi, ettei maalattava ollut etäällä itse mestarista.

— Sonja, minä en ymmärrä teitä, sanoi ääni hiljaa, mutta kiihkeästi. — Koko tämä työaika on ollut minulle elämän ja elämänilon suurta juhlaa. Sen valtavaksi, taivasiin nostavaksi "finaleksi" ajattelin

hetkeä, jolloin saisin antaa työni tulokset, antaa itsenne teille ja vastalahjaksi —

Sonjan ääni katkaisi lauseen. — Olkaa toki varovainen. Teillä on sivellin kädessä ja se tahraa.

Anna-Stiina nojasi ovipieleen. Hän oli kuin puolipyörriksissä. Hän ei edes kyennyt käsittämään, että hän seisoi kuuntelemassa, ja kuuntelemassa puhetta, josta moni sana suhisi korvissa hänen käsittämättään mitä se sisälsi. Keskustelu kävi ruotsiksi. Ja vaikka Anna-Stiina erinomaisen tarmokkuutensa kautta oli oppinut sen verran ruotsia, että hän sitä ymmärsi, kun esimerkiksi joku kauppa-asioissa sitä käytti joko kirjeellisesti tai suullisesti, oli hän nyt niin sekaisin, että hän paremmin vaistosi kuin kuuli mitä sanottiin.

Mutta jos ymmärtäminen sanojen puolesta oli vaillinaista, oli äänensävy sitä helpommin tajuttava. Vieraan kiihkeä sanatulva kohisi intohimon voimaa, Sonjan ääni tuntui — niin odottamatonta kuin se olikin — käskevältä, melkein ilkkuvalta, joka tapauksessa loitolla pysyttävältä.

Oliko Sonja ehkä muuttunut? Tai oliko hän ehkä aina ollutkin parempi ja kunnollisempi kuin minä Anna-Stiina oli häntä pitänyt? Ja oliko ehkä Anna-Stiinan karu arkisuus peloittanut häntä ja — kenties tukehuttanut hänessä löytyvää hyvää — kuten muinoin hänen äidissään?

Anna-Stiina hoippui etehisestä takaisin kuistille ja painui oven vieressä olevalle tuolille istumaan. Sisältä kuului yhä puhetta, hillittyä tavallaan, monesti kuiskaukseksi painuvaa, mutta silti kiihkeätä.

— Ovatko sitten ikivanhat katsantotavat teidän sisäistä minäanne voimakkaammat? Vai miksi ette uskalla olla uskollinen itsellenne?

— Sellainen minä juuri olenkin. Siitä syystä näette tänään minussa puolia, joihin ette ennen ole tutustunut.

Anna-Stiina ihan nytkähti sisäisestä ilosta kuullessaan Sonjan äänen teräksisen kaiun.

Vastaus siihen kohisi kuin koski Anna-Stiinan korvissa. Hän ei aluksi ymmärtänyt mitään. Ja äänikin oli kuiskaava, vaikka hätäilevä, tulinen ja kiihkeä. Mutta lopulta puhuva ehkä unohti varovaisuutensa — tai oli hän tullut lähemmä ovea — tai ehkä oli Anna-Stiina selviytynyt sen verran, että ymmärsi. Hän kuuli ainakin lauseita, joiden sisällön hän kutakuinkin tiesi ymmärtäneensä oikein.

— Te — — te ette itse tiedä mitä sanotte. — — — Te panette vain ehdoin tahdoin vastaan. — Katsokaa kuvaanne. Mitä se sanoo? Katsokaa noita syleilemään luotuja käsivarsia — noita huulia, joilla on juovuttavaa hurmaa. — Kysykää tuolta katseelta, pyytääkö se maata vai tyytykö se luulotellun taivaan epämääräiseen autuuteen? Missä teidän silmänne, teidän rohkeutenne — teidän suorutenne on? Minä olen niistä riemuinnut ennen. Missä ne nyt ovat? Tiedättehän, että ymmärrän, mitä sellainen nainen kuin te kärsii tuollaisen verettömän, omia tunteitaan ja periaatteitaan märehdivän rinnalla.

— Ei sanaakaan Martista!

Anna-Stiina ei erottanut nopeasti lausuttuja sanoja, mutta hän kuuli äänen väreeseen, erotti Martin nimen ja sai sen käsityksen, että sanat viskasivat kuin terävän aseensa toisen silmiä vasten.

— Te olette riivattu tänään. — Nyt oli taiteilijan ääni tyly, loukkaantunut. Kuului siltä kuin hän olisi asetellut kokoon tavaroitaan.

— Minä olen uskollinen itselleni. — Sanat lausuttiin hitaasti ja painolla. Mutta äänessä oli väre, joka Anna-Stiinalle oli tuttu Sonjan lapsuuden ajoilta, pehmeuteen, sovittavaan hyväilyyn vivahtava väre, johon Sonjan lapsuudenpäivinä tavallisesti myöskin oli yhtynyt sulavat, kissanpojan pehmeyttä muistuttavat eleet.

Anna-Stiina istui kivettyneenä jännityksestä. Hän ei vielä ollut varma Sonjan suhteen. Martin nyyhkyttävä huilu oli sanonut, etteivät asiat olleet hyvällä kannalla. Ja tämä Sonjan kaksinpuhelu vieraan kanssa saattoi sittenkin olla jonkinlaista kissan huvia saamastaan saaliista. Kyllästyneenä saattoi Sonja työntää luotaan, mutta hän saattoi myöskin kutsua takaisin.

— Minä olen erehtynyt teistä. — Vieraan ääni oli yhä kylmä.

— Matalalta poimitut hedelmät eivät koskaan ole minua houkuttelleet. — Sanoissa oli nyt kuin vihaista puraisua. — Kun olin rikas, viskelin rahoja vaikka katuojiin. Sen verran arvoa annoin sille, mikä oli omaani. Myöhemmin olen itkenyt kadotettua omaisuuttani niinkuin lapseni itkevät särkyneitä lelujaan. Minä olen luotu halveksimaan — voittojani.

— Ehkä myöskin kärsityttämään?

— Se on kenties perintöä.

Sonjan ääni oli hänen puhuessaan kokonaan muuttunut. Puraiseva sävy oli kadoksissa. Ääni oli verhottu — värjäjävä — miltei kärsivä.

Sanojen sointuko lie sen vaikuttanut — tai ehkä jokin teko, jokin liike — Anna-Stiina ei voinut nähdä mitään, hän kuuli uudelleen hiljaa lausutun kiihkeän kuiskauksen, sitten äkillistä liikettä, ikäänkuin ensin toinen, sitten toinen olisi syöksynyt paikaltaan.

Anna-Stiina ponnahti pystyyn, astui etehiseen ja paiskasi auki olleen oven voimalla kiinni jälkeensä.

Sonja ilmestyi kohta sen jälkeen huoneen kynnykselle ja jäi siihen kivettyneenä tuijottamaan eteensä.

Anna-Stiina alkoi jo epäillä, että hän kuka ties ei tuntenut tai — ei tahtonut tuntea. Mutta samassa pääsi Sonjalta äänekäs, vähän hermostunut nauru.

— Täti, hyvänen aika, sinäkö se olet! — Hän nauroi yhä, otti Anna-Stiinaa hartioista ja pyöräytti ympäri. Hän tunsu, että yhtä häiritsevän epätervetullut kuin täti olisi ollut tuntia aikaisemmin, yhtä tervetullut oli hän nyt, juuri tänä hetkenä.

— Täällä on muitakin tulossa, sanoi Anna-Stiina kuivasti.

Pihalla näkyivät Eira ja Martti.

Kuultuaan Eiran aikeesta lähteä Syrjälään oli Väinökin päättänyt ottaa itselleen loman ja viettää sunnuntainsa maalla. Laivakulku Syrjälään oli tosin siksi hidas, ettei se hänelle soveltunut. Hän otti siitä syystä pyörän mukaansa ja suoritti osan matkasta sillä.

Syrjälän pikku rakennuksessa oltiin illallisella, kun Väinö pölyisenä ja kuumana monen tunnin pyöräilystä ajaa suhautti pihaan. Syntyi suuri ja iloinen hämmästys, sillä Eira oli lupauksensa mukaan vaiennut Väinön aikeista. Lapset ryntäsivät ilosta kirkuen pöydästä. Väinö-setä ryhdikkäänä ja reippaana urheilun ystävänä oli poikien yhteisen ihailun esineenä eikä hänen suosiotaan lasten joukossa vähentänyt tietoisuus niistä milloin minkinlaisista hyvistä tuliaisista, joita aina oli sedän taskussa.

Marttikin kiiruhti iloisesti pöydästä vierastaan vastaan, joten naiset jäivät yksin taiteilijan kanssa. Anna-Stiinan puhuttaessa Eiraa, käytti vieras tilaisuutta hyväkseen sanoakseen Sonjalle sitä, mitä hän mielessään oli hautonut siitä asti, kun heidän keskustelunsa niin odottamatta katkesi. Hän oli päättänyt seuraavana aamuna matkustaa pois.

— Kaikkineneko? Ja yksin? Kenenkään saamatta saattaa teitä edes lähikaupunkiin?

— Tavarani saavat jäädä tänne — ajaksi. Haetan ne, kun tiedän minne asetun.

— Ellette itse tule hakemaan? — Pyytävä katse pitkien ripsien alta ja huokauksen nostama povi kuoletti kieltävän vastauksen.

Ilokirkuna ovelta katkaisi keskustelun. Lapset toivat sedän juhlasaatossa sisään ja keskeytynyttä illallista jatkettiin.

Päivä oli ollut painostavan helteinen. Illan viileys vaikutti siitä syystä elvyttävästi kaikkiin. Pöydästä noustuaan vetäytyivätkin kaikki rakennuksen järvenpuoleiselle sivustalle, missä oli samantapainen, vanha, avonainen kuisti kuin pihankin puolella. Vieras teki kyllä yrityksen poistua, mutta Sonja sai hänet pyynnöillään jäämään. Iltahan oli niin ihana, oikein näitä Suomen lämpöä ja rauhaa huokuvia suvi-iltoja. Ja näköala järvelle päin oli niin kaunis.

Mieliala joukossa, joka yht'äkkiä oli kasvanut odottamattoman suureksi, tuntui olevan sopusoinnussa luonnon kanssa. Keskustelu ei ollut vilkasta, mutta hilpeätä ja sopusointuista. Anna-Stiina, joka tavoilleen uskollisena oli vetäytynyt vähän syrjään muista, ilmeisesti aikoen jurottaa yksin nurkassaan, innostui Sonjan houkuttelemana kertomaan kaikenmoista kansan tavoista ja taruista hänen lapsuutensa vuosilta ja Sonja käänsi kaiken vaikeammin tajuttavan taiteilijalle toisten kysymyksillään houkutellessa Anna-Stiinaa jatkamaan.

Eiran täytyi tuontuostakin itsekseen ihmetellä Sonjaa. Hän oli todella ihastuttava tänä iltana, niin hilpeän iloinen, niin ystävällinen ja tasaisen sopusuhtainen mielialassaan. Lapset keikkuivat hänen ympärillään kärkkyen itselleen lupaa valvoa tavallista pitempään ja parlamentteerauksessaan heidän kanssaan hän tuntui itsekkin iloiselta, veitikkamaiselta lapselta. Seuraapitävänä emäntänä hän näytti ajattelevan kaikkia ja kaikkea samalla kuin hän hoiti kaksikielistä keskustelua joustavana ajatukseltaan,

kieleltään ja liikkeiltään.

Eira vilkaisi muutaman kerran Marttiin. Mitähän tämä mahtoi ajatella ja tuntea? Hänkin näytti ihastelevasti katsovan Sonjaan. Mutta samalla oli katseessa jotain vakavan tutkivaa aivan kuin hän olisi pyrkinyt jonkin tuntemattoman ja salatun syvyyden pohjaan. Mustasukkaisuudesta ei kuitenkaan näkynyt piirtoakaan. Siksi objektiivisesti arvosteleva oli katse.

Eira kysyi itseltään — samoin kuin Anna-Stiinakin — olivatkohan he lopultakin arvostelussaan erehtyneet. Olivatko asiat sittenkin paremmalla kannalla, kuin he olivat uskoneet? Eirassa se ajatus oli herännyt jo harjulla, hänen puhellessaan Martin kanssa Tämä tuntui kyllä alakuloiselta. Hän puhui — kuten tavallisestikin — puutteistaan ja virheistään, joita hän löysi itsessään niin paljon ja jotka hänessä herättivät orvon voimakasta ikävää siihen maahan, missä vajaa lakkaa ja täydellisyys vallitsee. Lisäksi hänellä myöskin oli tuntuvasti taloudellisia huolia. Ja niistäkin hänen täytyi ainakin suurimmaksi osaksi syyttää itseään. Hänellä oli erinomainen kyky ajaa asioitaan niin, että toimipa hän tavalla tai toisella, hän joutui kärsimään omantunnon soimauksia. Hän oli kauan pitänyt oikeimpana aina kysyä Sonjankin mieltä ennenkuin esimerkiksi antoi avustusta jollekin sitä pyytävälle. Mutta tästä kannasta hän viime aikoina oli luopunut. Sonja oli niin helläsydäminen äiti ja hän tunsikin kaikki lastensa toivomukset ja halut niin kipeänä tarpeena, että hänestä harvoin olisi sopinut luovuttaa toisille jotain kodin niukoista varoista. Ja kun Martti kuitenkin oli sitä mieltä, että oli autettava tarvitsevaa lähimmäistä, ei ainoastaan ylijäämällä, vaan persoonallisesti kieltäymystenkin kautta, täytyi hänen kai ansaitsemillaan varoilla auttaa silloinkin, kun Sonja ei katsonut siihen olevan syytä. Tältä kannalta ajatellen hän viime aikoina oli toiminut. Ja tällaisessa mielentilassa hän edellisenä talvena oli antanut hänen oloissaan tuntuva lainan eräälle tarpeessa olevalle työmiehelle, jonka hän tiesi rehelliseksi. Nyt oli työmies kuitenkin tapaturmaisesti kuollut, eikä Martti voinut ruveta murtuneelta leskeltä velkomaan.

Tämä muiden seikkojen lisänä oli kuitenkin arveluttavasti huonontanut hänen muutenkin huonoa taloudellista asemaansa, eikä näyttänyt mahdolliselta päästä parempiin oloihin. Heidän elämänsä tuli luvattoman kalliiksi. Hän koetti supistaa menoja — itsensä suhteen aivan äärimmäisyyteen saakka — ja Sonjankin nähden niin suuresti kuin mahdollista, mutta mikään ei näyttänyt auttavan.

Tällaisia huolia oli Martti Eiralle valittanut. Mutta vaikka tässä olikin huolen syytä, oli kaikki tällainen siksi vanhaa ja tuttua, ettei Eira kovinkaan säikähtänyt. Hän oli odottanut pahempaa. Oliko tuo odottelu lopultakin ollut sulaa mielikuvitusta?

Eira kuuli huoneeseen johtavan, avonaisen oven kautta Sonjan äänen. Tämä oli Martin pyynnöstä asettunut vanhan harmoonion ääreen ja sai taidokkaasti käyttäen sen heikkoja äänivaroja sulavasointuisen säestyksen laululleen. Ääni oli verhottu, pehmeä, sopusoinnussa hämärtyvän kesäillan kanssa. Se eristi kuulijan häntä ympäröivästä maailmasta ja vei hänet sisäisen elämän syviin, hämäräperäisiin sokkeloihin. Viimein päättyi se hartaalla: "Oi muistatko vielä sen virren?"

Martti käänsi päänsä äkkiä syrjään. Hänen katseensa kostui. Mutta hän niinkuin toisetkin kiitti vain lämpimästi Sonjan uudelleen palatessa seuraan.

Ainoa, joka näkyi olevan toisen tunnelman vallassa, oli taiteilija. Hän oli näihin asti ollut vaitelias. Nyt hän tunsikin oman hetkensä tulleeeksi. Hänkin rupesi kertomaan ja — ivaamaan kaikkea taivaan ja maan välillä. Pilkkaa ja piiskaa se kaikki ansaitsi — ivanaurun ja kaikkeen luottamattoman, elämän alastomaksi riisuvan cynismin ruoskaa.

Muut vaikenivat — Sonja yritteli muutaman kerran väistellä tai viskata vastaväitteitä, mutta hän tuntui olevan joko haluton vastustajan toimeen tai huomasi jostakin syystä tuntevansa tilapäistä kykenemättömyyttä hänelle tuttuun sanasotaurheiluun. Hän katsoi useamman kerran sekä pyytävästi että käskevästi Marttiin. Mutta Martti vain myönteli ja oli lammasmaisen. Sonjan sisin oikein kuohahti. Nyt, nyt juuri olisi pitänyt näyttää, että hän oli mies eikä laupeasilmäinen nahjus, joka aina koetti löytää oikeutetun puolen asiassa, sanottiinpa hänelle mitä hyvänsä. Olisipa nyt esimerkiksi viskannut tuon toisen silmille purevan jutun aikaansa seuraavasta taiteilijasta, joka höysti elämäänsä tilkalla "jumalallista kevytmielisyyttä".

Mutta mitä vielä!

— Niin, kyllä se niin on, kuuli Sonja samassa Martin uudelleen myöntävän, — ruoskaa me jokikinen tarvitsemme. Mutta on asialla toinenkin puoli. Luin kerran tarun, joka juuri johtuu mieleeni. Kansaa oli kerääntynyt pieneen kadunkulmaukseen syrjäisessä Samarian kaupungissa. Keskellä katuja makasi kuollut koira. — Vieköä pois, että pääsee kulkemaan, huusi kiivaasti joku joukosta. — Hyi, kuinka se löyhkää ja saastuttaa ilman, jatkoi toinen. — Miten inhoittavan likaiset ja veriset, sen korvat ovat, lisäsi kolmas. — Silloin tunkeutui muuan tuntematon mies joukosta esille. Varovaisesti, melkein hellästi hän kumartui koiran puoleen, kohotti hiukan sen päätä ja sanoi yksinkertaisesti: Mutta katsokaa, miten kauniit ja helmenvalkeat sen hampaat ovat! — Sen sanottuaan hän vetäytyi syrjään ja katosi

ihmisjoukkoon. Mutta joukosta koroitti muuan nainen äänensä: — Se oli Jeesus Natsarealainen. Ei kukaan muu olisi nähnyt kaunista löyhkäävässä koiranraadossa.

Syntyi hetken syvä äänettömyys. Sitten taiteilija kohautti olkapäitään ja koetti nauraa. Hänestä Martti tänä hetkenä oli entistäkin vastenmielisempi lammasmaisessa hyvänahkaisuudessaan. Viaton, ystävällinen hymy huulillaan istui hän tässä rinnalla ja oli kuitenkin kaikessa lammasmaisuudessaan kuin riisunut aseet toiselta.

Samassa Martti nousi ja meni sanaakaan sanomatta sisälle huoneisiin. Kun toiset kuulivat hänen sulkevan oven jälkeensä, sanoi Eerola äkkiä: Jos minä satojen seurassa ja silmät ummessa olisin kuunnellut tätä kertomusta, olisin epäröimättä sanonut: Sen kertoi Martti Jänne.

— Sinä olisit tuntenut äänestä. — Eira hymyili.

— Olisin tuntenut muustakin.

— Niin, sen kertoi minun Marttini! — tuli odottamatta ja alas painetun tunteen voimasta värisevällä äänellä. Sonja säteili kuin suuren tunteen kirkastamana.

Taiteilija nousi sanoakseen hyvää yötä. Toiset seurasivat hänen esimerkkiään.

— Martti, sanoi Sonja myöhemmin jäätyään kahden Martin kanssa — kun sinä olisitkin mies! — Hän laski kätensä Martin olalle ja teki liikkeen kuin olisi hän vallattomasti tahtonut puistaa Marttia. — Kun saisin miehen sinussa hereille!

— Ja luuletko, ettet saa! Helpostikin. Ja hän on vallassasi kuin lankavyyhti. Sillä sinä olet nainen ja minä olen mies. Mutta mitä sinä sillä voitat?

— Sinä revit erittelylläsi kaikki rikki. — Sonja kääntyi kiivaasti pois päin Martista, viskasi hiuksensa hajalleen ja rupesi niitä suorimaan.

Martti huokasi raskaasti. — Parempi sittenkin eritellä ja päästä selvyyteen kuin uskoa valheeseen.

— Erittelemällä pääsee pian eroon itse elämästäkin. Tiedätkö, miten paljon ihmisessä voi kuolla, kun jokaisen hänen tekonsa, hänen sanansa syvintä alkujuurta pengotaan ja tutkitaan. — Sonjan ääni värisi sisäisestä liikutuksesta. — Sinä vastustat vivisektiooniam, sinä raivoat, sinä hellyt kyyneliin, kun puhut viattomien kärsimyksistä. Mutta itse toimitat julminta vivisektiooniam. Seisot kuin ase kädessä penkomassa joka tunteen, joka teon ja ajatuksen syvintä alkusyytä. Ikäänkuin ei elämässä olisikaan muuta kuin sinun ajatuksesi ja sinun tunteesi. — Hän kiihtyi kiihtymistään. — Tuollainen on raukkamaista, raukkamaista, viskasi hän vielä viimeiseksi tulemaan.

— Sinä olet oikeassa — nyt niinkuin aina. — Martti puhui hiljaa ja levollisesti. — Mutta valitettavasti sattuvat ajatukseni ja tunteeni olemaan suuriarvoisena tekijänä omassa elämässäni. Siitä en pääse.

Sonja ei vastannut. Hän viskasi valmiiksi punomansa palmikot selkänsä taakse ja rupesi aukomaan kenkäänsä nauhoja.

— Muuten, jatkoi Martti verkalleen ja selvittelevästi — on se ihmeellistä, että kun me keskustelemme jostain, sinä olet sanoissasi aina oikeassa. Se minua on ihmetyttänyt siitä asti kun me tutustuimme. Ja luulen, että sekin herätti minussa kiintymystä sinuun, että sinä aina vedit esiin sellaisia puolia, joihin minä en ollut kiinnittänyt huomiota ja joissa oli niin paljon oikeutettua. — Hän vaikeni äkkiä, hymähti omituisesti ja painoi huulensa päättävästi kiinni. Hänhän taaskin oli ruvennut erittelemään!

Äkkiä Sonja seiso i hänen edessään. — Martti, sinä rakas, rakas, jonka vertaista ei löydy! Sinä suuri, rakas lapsi! Sinähän et osaa edes olla mustasukkainen. Minkä minä teen sinulle, että näkisin sinut onnellisena rinnallani!

Kyyneleet juoksivat Sonjan poskia pitkin. Hän painui Martin syliin, käsivarret kiertyivät rakastavina Martin kaulaan, hänen kuuma hengityksensä lämmitti Martin rintaa ja Martti tuns i hänen taaskin lepäävän sylissään vapisevana kuin lennossaan väsähtänyt, suojaa etsivä lintu.

Kaikki, kaikki muu oli sinä hetkenä kuin poispyyhkäistyä. Martti tiesi vain sen, että hänellä oli sylissään äsken niin säteilevän kaunis nainen ja että tämä oli se nainen, jota hän rakasti.

Mutta kun yösydän aikoja sitten oli ohi, ja Martti Sonjan nukkuessa yksin valvoi vuoteellaan, nousivat taas alkusyytät ja juuria tutkivat ajatukset entistä suuremmalla voimalla häntä ahdistamaan.

Sonja oli, kuten hän tahtoi, saanut miehen hereille. Ja mies oli humaltunut — ehkä siitäk iin syytä, että ihminen hänessä ikävöimällä ikävöi rakastaa sitä naista, jolle hän kerran oli antanut sydämensä

ensimmäisen ihannoivan ja palavan rakkauden. Mutta nyt, kun yön yksinäisessä hiljaisuudessa totuus puhui lahjomatonta kieltään, oli kuin itkua hänen sisimmässään. Ihminen hänessä itki ihmistä, itki oman sielun täydennyssäveltä — ymmärtäjää.

Se viidestoista kesä Syrjälässä oli — kuten Sonja toivoi — muodostunut myöskin viimeiseksi. Kahtena seuraavana kesänä he asuivat eräässä vilkasliikkeisessä saaristopaikassa lähellä Helsinkiä ja nyt oli Martti vihdoinkin Sonjan kiihkeästä pakotuksesta vuokrannut perheelle kesäasunnon Huopalahdessa.

Sisimmässään Martti yhä vielä sairasti eroa Syrjälästä. Yhtä suuresti kuin hän pelkäsi kaikkea pinttynyttä kiinnipitämistä entisajan näkökohdista siinä, missä uusi aika totuuskineen vaati aikaa ymmärtävää, avartunutta mieltä, yhtä äärimmäisyyteen kiintynyt hän oli vanhaan asioissa, joissa tuo vanhasta kiinnipitäminen ei tullut ristiriitaan hänen omantuntonsa kanssa. Häntä vaivasi Sonjan mieliteko muutella huonekaluja paikasta toiseen, hankkia uutta ja työntää vanha syrjään. Vanhasta eroaminen tuotti hänelle aina enemmän tai vähemmän sisäistä kipua. Ja vanhan hän myöskin tahtoi pysyttää siinä missä hänen katseensa oli tottunut sen löytämiseen. Hänestä ulkonainen muotonsasäilyttäminen kodin piirissä lisäsi kodin synnyttämää rauhan ja levon tunnetta.

Sonjasta tämä Martin kanta osoitti ahdasta arkimieltä, aistin ja sisäisen rikkauden puutetta. Eira näki siinä todistuksen Martin tunteitten syvällisyydestä ja uskollisuudesta.

Martti oli niin syvästi kiintynyt Syrjälään ei vain siksi, että hän oli tottunut sielläoloon ja että siihen liittyivät muistot hänen avioliittonsa ensimmäisestä, onnellisesta ajasta ja Niilo Ension elämän varhaisimmista kuukausista, hän rakasti sitä myöskin hiljaisena, etäällä valtatiestä olevana maalaiskotina, joka hänelle muistutti hänen omaa lapsuuttaan ja jossa "kodin ympäri viljavat vainiot kalarantoja kaunisti". Hän rakasti sen tuttuja lahdenpoukama, sen nurmeltuneita, monesti havunneulasten peittämiä metsäpolkuja, sen kilahtelevia karjankelloja ja yniseviä vasikoita — kaikkea tätä ja paljon muuta lisäksi, talonväestä puhumattakaan. Nämä viimeksimainitut tuntuivat kaikki hänestä aivan persoonallisilta ystäviltä vanhasta ruotimummosta, touhuavasta emännästä ja harvasanaisesta, mutta leikkisästä isännästä alkaen pikku Miinaan asti, joka vanhempiensa silmäteränä oli kasvanut pienestä pellavapäältä nuoreksi, kukoistavaksi tytöksi.

Ero Syrjälästä toi uudelleen Martin mieleen sen, minkä hän ulkomailla ollessaan elävästi oli tuntenut. Hänen oli vaikea siirtää sieluaan paikasta toiseen. Sisin tuntui jäävän siihen ympäristöön, johon se oli tottunut, jotavastoin ulkonainen ihminen vastaanotti vaikutuksia uusista ja oudoista oloista. Siksi oli muutto repivää.

Syrjälästä siirtymisellä oli sitäpaitsi muitakin puolia, jotka vielä enemmän kuin nuo persoonalliset näkökohdat painoivat Martin mieltä. Elinkustannukset siellä olivat olleet harvinaisen halvat. Perheen taloudelliselle asemalle tämä merkitsi paljon jo aikaisemminkin ja olisi merkinnyt vielä enemmän nyt, kun maailmansodan johdosta elämä kallistumistaan oli kallistunut. Mutta nyt ei Sonja enää jaksanut asettua tuollaiseen kolkkaan. Se saaristopaikka, jonka hän itse yhdessä Niilo Ension kanssa oli heille valinnut ja jossa he pari kesää olivat asuneet, ei häntä myöskään enää tyydyttänyt. Hänen täytyi kerrankin päästä hauskempaan ja mukavampaan ympäristöön. Eikä mikään hänestä niin vastannut hänen nykyisiä toiveitaan, kuin kaunis, pieni huvila, jonka hän oli löytänyt Huopalahdesta.

Martti pani vastaan niin kauan kuin mahdollista. Huvilan kesävuokra oli hänen kukkarolleen tuntuva. Ja lisäksi tulisivat tietysti lukemattomat rauta- ja raitiotieliput Sonjalle ja lapsille sekä monesti Helsingin hintoja korkeammat maksut elintarpeista.

— puhumattakaan siitä vierastulvasta, jonka Martti tiesi suuntautuvan sellaisella paikalla sijaitsevaan kotiin.

Tämä asia sai kuitenkin samanlaisen ratkaisun kuin monesti kysymykset, joissa Martti ja Sonja olivat eri mieltä. Tati Alfelt lahjoitti Sonjalle rahat vuokraan ja Martin oli taipuminen.

Martti sai sinä kesänä olla tavallistakin enemmän yksin. Sonjalla oli yhtenä vieraita tai hän itse oli kylässä. Nuoret huvittelivat kukin tavallaan ja tahollaan. Lukuunottamatta nuorinta, jota vielä kannettiin käsivarrella, olivat he jo kaikki siinä iässä, että osasivat koota seuraa ympärilleen. Ja ne olot, jotka nyt ympäröivät heitä, olivat kaikkinaiselle huvittelulle ja seuranpidolle suotuisat. Martti sai siksi yksin viettää erakkoelämänsä.

Kun hänellä oli joutoaikaa, harhaili hän enimmäkseen metsissä etsien syrjäisiä, muille tuntemattomia polkuja, joista hän pääsi maalaiselämän makuun. Monesti hän myöskin käveli Oulunkylään päin, jossa Eira tänä kesänä oli vuokrannut itselleen huoneen aivan siinä samassa huvilassa, missä Martti äitineen ennen oli asunut. Samoilleen metsäpolkua pitkin saattoi Martti joskus joutua poluille, joihin hän jo

nuorena opiskelevana oli tutustunut. Ja kun hän jatkoi kulkuaan tuttua tietä pitkin, tuntui monesti siltä kuin välillä olevat, pitkät vuodet olisivat tulleet poispyyhkäistyksi hänen tajunnastaan. Hän oli jälleen äitinsä poika. Hän kiiruhti hiljaista, pientä kotia kohden siinä tiedossa, että perillä odottaa hän, jonka suurin ilo on ottaa omille hartioilleen elämän ja sen synnyttämien ajatusten taakka siten keventääkseen elämän pojallensa.

Näistä ajatuksistaan Martti heräsi aina kun hän huomasi todellisuudessa lähestyvänsä tuota kotia. Silloin hän kiireisesti kääntyi takaisin. Eiran luokse hän ei koskaan pistäytynyt. Hän oli oppinut tervehtimään häntä ainoastaan pari kertaa vuodessa, jolloin he yhdessä Sonjan kanssa kävivät tavanmukaisella kyläilyllä kasvinkumppanin kodissa.

Tällaisiin yksinäisiin retkeilyihin ei Martilla muuten ollutkaan aikaa muuta kuin sunnuntaipäivin tai siksi myöhään illalla, ettei hän enää jaksanut keskittää ajatuksiaan työhön. Hän koetti kesänkin aikaan kaikkia mahdollisia keinoja lisätulojen hankkimiseksi. Hän oli onnistunut saamaan muutamia yksityisoppilaita — ehtojaan lukevia koululaisia — ja kun ei ollut tunteja, teki hän käännöstyötä, sillä hänen oli pakko hankkia lisätuloja mistä vain niitä jollakin keinoin oli saatavissa. Hän oli nykyään ainaisessa taloudellisessa ahdinkotilassa. Kalliinajanlisäystä oli tosin koulussa annettu jonkun verran, mutta lisäys ei läheskään vastannut elinkustannusten kallistumista, se kun oli erityisen tuntuva kodissa, missä lapset juuri olivat tulemaisillaan pienistä suuriksi ja menot siitakin syystä olivat kasvamistaan kasvamassa.

Pastori Kiven kautta oli Martti Helsingissä tullut ottaneeksi jonkun verran osaa "Kristillisen työväen" toimintaan. Kokouksissa, joissa hän oli käynyt, hän oli tutustunut moneen kunnan työmieheen eikä hän verratessaan heidän olojaan omiinsa voinut olla tuntematta, miten paljon yksinkertaisempaa ja huolettomampaa kunnan työmiehen elämä oli virkamiehen oloihin verraten. Työmies saattoi supistaa menojaan ilman, että häntä silti moitittiin luonnollisten velvollisuuksien laiminlyömisestä. Hän eli monessa suhteessa vapaampana kuin sivistyneistöön kuuluva mies, jota monet, milloin välttämättömät, milloin turhat, olojen muodostamat vaatimukset sitoivat.

Ajatellessaan tällaisia puolia Martti tuomitsi usein ihmiset ja koko ihmiskunnan hulluksi. Sivistyessään he monistivat tarpeensa ja sen kautta myöskin vaivansa ja surunsa. Takaisin olisi totisesti pitänyt kääntyä, ei ainoastaan suurempaan yhteistuntoon ja tosi veljeyteen, vaan takaisin myöskin yksinkertaisempiin oloihin, jotka eivät herättäisi kateutta toisissa, toisissa kehittäessään itsekästä, sydämiä kovettavaa nautinnonhalua.

Tällaista hän ajatteli silloinkin, kun hän tuli käyneeksi kodeissa, joissa työttömyys tai sairaus ahdistivat, ja joissa siitä syystä ei näkynyt mitään työläisolojen valopuolista, ainoastaan sen armotonta raskautta. Sellaiset olot riistivät häneltä monesti sekä öitten että päivien rauhan. Hän häpesi oman kotinsa tilavuutta, nähdessään yhteen ainoaan huoneeseen sulloin perhekunnan. Hänen pöydälleen asetettu ruoka, hänen vuoteensa pehmeys, kaikki tuntui hänestä syyttävän.

Oman taloudellisen pulansa pakottamana hän oli onnistunut siinä määrin kovettamaan herkkää ja anteliasta mieltään, että sai kielletyksi, kun joku hunningolle joutunut herra tai vanha opintoveri tuli pyytämään lainaa. Hän sanoi silloin suoraan, että hänellä itsellään oli velkaa, joka karttui karttumistaan. Velallisella ei ollut omaa, mistä antaa eikä hän niinmuodoin ollut ensinkään oikeutettu antamaan. Mutta kun tuli puutteessa oleva työläinen, silloin hän ei voinut vedota tähän. Silloin hän tavallisesti auttoi — ensin kuitenkin laskettuaan mielessään, millä persoonallisella uhrauksella hän voisi korvata tämän odottamattoman lisämenon.

Sonja joutui tasapainosta aina kun tavalla tai toisella sai tietoonsa, että Martti oli avustanut jotakuta pyytäjää. Hän muistutti Martille miten paljosta hän, Sonja, oli kieltäytynyt ruvetessaan köyhän miehen vaimoksi ja hän viittaili siihen, että Martin rakkaus enemmän esiintyi sanoissa kuin teoissa.

Tällaiset viittaukset eivät monestikaan olleet jälkeään jättämättä Martin sisimpään. Hänen aivoissaan oli yhtenäen uudistuvista syytöksistä ja itesyytöksistä muodostunut kuin uomat, joihin ajatus helposti ja tottuneesti luisti kuin pyörä maantien syviin uurteisiin. Hän oli huono puoliso, huono isä, kelvoton perheensä elättäjä, kelvoton auttaja köyhille veljilleen. Tätä hän toisteli mielessään eräänä päivänä, jolloin hän vastoin tavallisuutta oli jättänyt suomennostyönsä kesken ja päänsärkynsä vuoksi lähtenyt kävelemään jo kohta päivällisen jälkeen. Sonja oli pyytänyt häneltä rahaa ja hänen oli ollut pakko kieltää, kun ei ollut tietoaakaan tuloista ennenkuin viikon kuluttua eikä enää ollut kuukausirahasta kuin vähän toistakymmentä markkaa jäljellä.

"Sanoissa, sanoissa sinä rakastat". Niin Sonja oli sanonut.

Martti huokasi raskaasti. Hän olisi tahtonut päästä kuulemasta noita sanoja, mutta ne olivat väreensä yksityiskohtia myöten painuneet hänen mieleensä ja toistuivat nyt kerta toisensa jälkeen hänen sisimmässään.

"Kelvoton, kelvoton", sitä nuo sanat hokivat. Ja samaa hän tunsikin — vaikka ehkä vähän, toisessa muodossa.

Hän painui kaatuneen puun rungolle istumaan, nojasi päänsä käsien varaan ja jäi siihen eteensä tuijottamaan. Hän ei enää ajatellut. Hänet oli vallannut ylivoimaisesti väsyneen suuri raukeus.

Kun hän viimein nousi, alkoi hän astua eteenpäin ajattelematta, minne astui. Hän pysähtyi vasta nähdessään miehen kirves kädessä puita kaatamassa.

Ensimmäiseksi kiintyi Martin katse tavattoman juhlalliseen mäntyyn, joka kirveen iskuista oli jo alkanut huomattavasti huojua, sitten hän näki miehen, tuijotti hetken kysyvästi häneen, tunsikin viimein ja ojensi iloisesti hymyillen kättä.

— Tehän asuitte vanhempienne kanssa lähellä Syrjälää, eikö niin?

Mieskin pudisti kättä. Hän muisti maisterin hyvin. Olivathan he monesti olleet yhdessä kokouksissa, joita sielläpäin pani toimeen se nuori ja innokas sijaispappi, joka parisen vuotta toimi siinä pitäjässä.

— Onhan siitä jo vuosia. — Mies kipristi kokoon silmäluomiaan ja katsoa vilahutti syrjästä Marttiin. — Kai maisteri tänä aikana on ennättänyt kavuta paljonkin korkeammalle virkauralla? — Miehen kasvoihin tuli salakavala, vähän pilkallinen ilme. Mutta Martti ei huomannut sitä. — Olen sama kuin ennenkin, opettaja eikä mitään muuta. Eipä ne ulkonaiset ylentymiset paljon merkitsekään. Kunpa vain sisäisesti olisimme kasvamassa ja kohoamassa Kristuksen kaltaisuuteen!

Mieheltä pääsi nauru. — Vai vielä maisteri koettaa syöttää ihmisille tuollaisia juttuja. — Haha-haa. Onhan ne kai havaittu erinomaisiksi pitämään nöyryydessä ja pimittämään köyhää kansaa. Martti tyrmistyi niin, ettei ensi hetkessä saanut mitään vastatuksi. Hakkaaja antoi kirveensä levätä, katseli hetken läpitukevasti Marttiin ja jatkoi sitten. — Ei silti, että minäkään kokonaan hyleksin Raamattua. Mutta se on tulkittava hengen eikä puustavin mukaan. Ja sen henki sanoo, että helvetti on kuuma niille, jotka täällä ovat köyhän kansan verta imeneet.

Suuri raskasmielisyyden nousi Martin katseeseen. — Minä tiedän, että meidän parempiossaisten synnit vähäväkisiä kohtaan ovat lukemattomat ja suuret. Mutta minä tiedän senkin, että iankaikkisen elämän tie on sama oppineelle ja oppimattomalle, työläiselle ja porvarille. Raamatussa ei ole sanaakaan "köyhän kansan pimittämiseksi" ja mitä nöyryyteen tulee, niin se on tarpeen sekä työläiselle että herralle.

Mies naurovi uudelleen ja suupielissä väreili pilkkamieli. — Kovinpa maisteri on pysynyt kohdallaan, sanoi hän harvakseen ja purevasti. Nämä nyt muuten ovat olleet niitä vuosia, jolloin työväki meillä on päässyt vapautumaan ja kehittymään — tai on ainakin pääsemässä. Ja minäkin olen niinkuin näette kehittynyt. Minä olenkin jo ennättänyt paljon. Siihen aikaan minä olin nuori ja jouduin sen pastorin sakkiiin. Sieltä minä sekaannuin vaikka minkälaiseen joukkoon, tein parannusta körttikansan matkassa, tunnustin syntini hihkuvien hihhulien kokouksissa ja pääsin lopulta uskomaan kokomaailman autuuteen ja iloitsemaan kasteen armosta ja Luterin puhtaasta opista. Minä olen koetellut kaikki ja pitänyt sen kuin hyvä on.

— Hyväksi näkyi siis hylätä usko Jumalaan?

— Järkevä ihminen ei tyydy tyhjäänpäiväisiin lupauksiin tulevaan elämään nähden. Hän ottaa osansa täällä.

— Järkevää siis on vaihtaa katoamaton hyvä sellaiseen, josta paraimmassakin tapauksessa on iloa vain lyhyeksi hetkeksi?

— Maisteri viisastelee Minkähän verran porvarit ovat tyytyneet siihen katoamattomaan hyvään?

— Siinäpä se. Jos sitä mieltä olisi enemmän, olisivatkin olot paremmalla kannalla. Mutta luuletteko, että mikään paranee sillä, että työväen ottaa kulkeakseen sivistyneitten turmeltuneita jälkiä? Minä puolestani uskon, että niin tuiki tarpeelliset ja välttämättömät kuin ulkonaiset uudistukset ovatkin, on apu meille sittenkin tuleva sisäisen uudistuksen tietä.

Halttunen tarttui uudelleen kirveeseen ja antoi sen heilahdella. Hänestä oli nähtävästi turha enää jatkaa ajatusten vaihtoa. Mutta kun Martti liikahdettua jäi seisomaan paikalleen, keskeytti hän vielä kerran työnsä. — Jos maisteri menee eteenpäin tätä tietä myöten, sanoi hän, tullette minun asunnolleni. Minä ja veljeni ostimme pienen talon muutama vuosi takaperin. Ja nyt on nuorin velikin luonamme. Hänethän maisteri muistaa? Hän oli sellainen pieni kiharapäinen lapsi, josta kaikki pitivät. Nyt hän pian kuolee. Hänessä on keuhkotauti. Martti nosti lakkiaan hyvästelevästi samalla kun päätti heti lähteä sairasta katsomaan. Nyt hänellä oli tilaisuutta siihen. Toisesta kerrasta ei ollut takeita.

— Keskimäinen meistä on työssä täällä tienvarrella minne rakennetaan uutta taloa, huusi Halttunen Martin jälkeen.

Kuljettuaan kappaleen eteenpäin saapui Martti rakennuspaikalle. Täällä oleva veli tunsikin samoin kuin vanhempikin kohta. Mutta Martin puhuessa sairaasta rupesi veli estelemään Martin heille menoa. Siellä ei ollut miesväkeä kotona. Naisilla oli omat askareensa ja sairas oli niin heikko, ettei enää paljon jaksanut puhuakaan.

Viljam-veljen sanoissa oli jonkinlaista arkuutta, joka pisti Martin korvaan. Estelemisestä huolimatta hän kuitenkin jatkoi matkaansa. Hän tahtoi ainakin kerran vielä nähdä lapsen, joka oli leikkinyt hänen omien lastensa kanssa ja josta hän aina oli pitänyt erityisen paljon.

Astuttuaan noin puolisen tuntia hän viimein näki talon. Pihaan poiketessaan hän huomasi sen tyhjäksi ja autioksi. Muuan takkuinen koira tulla luntusteli vain unisesti vierasta kohti. — Hän astui porstuaan ja raotti varovaisesti tuvan ovea. Suuri, avara perheentupa näytti myöskin ensi katsannolla tyhjältä. Mutta kun Martin katse perältä, jonne se ensin oli kääntynyt, kohdistui ovea lähinnä olevaan nurkkaan, huomasi hän siinä vuoteen. Vuoteessa makasi ohuella olkipatjalla nuori, hivuttavan taudin leimaama olento, joka taudin jäljistä huolimatta vielä vaikutti kauneudellaan suorastaan hämmästyttävästi.

Martti hätkähti. Se lapsi, jonka suuret sinisilmät ja ruskean kellertävät kiharat olivat muistuttaneet vanhan ajan alttaritauluihin kuvattuja enkelinpäitä, oli siis kasvanut nuorukaiseksi, jonka koko olemus jo ensi näkemällä lähtemättömästi painui mieleen. Otsa oli korkea ja häikäisevän valkoinen — nyt kuten lapsuudessa vaaleanruskean kutriseppeleen kehystämä. Sisäänpainuneilla poskilla hehkui heloittava puna ja noissa taivaansinisissä silmissä loisti mitä kaunein kiilto. Sekä silmäluomien että ohimojen kohdalla erottuivat suonet hienoina sinisinä viivoina läpikuultavan ihon alta.

— Paavo Halttunen, vieläkö te muistatte minua? — Martti astui vuoteen luokse ja ojensi kättä.

Sairas kohoutui vaivoin toiselle kyynärpäälleen samalla kun hän ihmetellen pudisti päätään.

— Minun nimeni on Martti Jänne. Minä asuin perheineni monena vuonna Syrjälässä. Te olitte silloin pieni, iloinen poika ja te leikitte monesti minun lasteni kanssa, vaikka ne olivatkin teitä paljoa nuoremmat.

Sairaahan polttavankuuma käsi ojentui Marttia kohden. — Nyt minä muistan. Te olitte aina ystävällinen minulle ja rouva samoin. Teillä oli pieni poika ja tyttö.

— Jotka nyt ovat 16- ja 15-vuotiaita nuoria.

Sairas aikoi jatkaa jotain Martin puheeseen, mutta ankara yskänkohtaus esti häntä siitä. Kun viimein yskä ei enää tärisyttänyt hänen lahtunutta olentoaan, painui hän huohottaen, silmät puoliummessa ja otsa kylmänkosteassa hiessä takaisin vuoteelle.

Martti kumartui sairaan puoleen tiedustellen, voisiko hän jollain tavoin auttaa. Virkistävä juoma tekisi ehkä hyvää? Kai talossa oli ihmisiä, joilta sopi pyytää?

— Tuossa on vesituoppi. — Sairas kurotti kätensä ikkunaa kohden. Martti otti tuopin; pani kätensä sairaan pään alle ja koetti auttaa. Sitten hän tiedusteli, eikö saisi puolukkamehua tai jotain sentapaista tuoppiin pantavaksi. Vesi tuntui lämmenneen ikkunalla. Kylmä tekisi ehkä pahaa, mutta mehu virkistäisi.

— Ei, ei. — Sairas aivan hätäntyi. — Minusta on muutenkin vaivaa. Uudelta vuodelta asti olen maannut tässä, enkä ole voinut tehdä mitään.

— Ja tässä ovensuussako vuode on ollut koko ajan?

— Niin, mitenkä muuten. Hyvähän tässä. — Sairaahan poskille nousi entistään helakampi puna.

Martti vilkaisi pihalle ja tiedusteli sitten, eikö kotosalla ollut ainoatakaan ihmistä. Eivät kai jättäneet näin heikkoa sairasta aivan yksin.

— Kai Hilma — Viljamin vaimo. — Nythän on lypsyn aika.

Martti ei jatkanut puhetta siltä kohdalta. Hän käänsi sen toisaalle, itselleen vain luvaten tehdä voitavansa sairaan tilan parantamiseksi.

— Olen niin iloinen, kun te tulitte, puheli sairas heikosti tehden kädellään Martin kättä tavoittelevan liikkeen. — Se oli niin onnellista aikaa se siellä Syrjälässä. Äitikin eli silloin.

Martista näytti siltä kuin pojan silmään olisi kihonnut kyynel. Jos niin oli, painettiin se kuitenkin äkkiä

takaisin lähteeseensä.

— Taisitte olla pieni, kun äitinne kuoli, tiedusteli Martti ääni täynnä ymmärtämystä.

— Kävin kahdeksatta. Ja samana keväänä hankki isä muuttoa tännepäin.

— Tulitte tänne suoraan?

Paavo Halttunen nyökkäsi. — Asuin minä kotona niin kauan kuin isä eli, jatkoi hän hetken kuluttua. — Vasta kun talo joutui veljille, lähdin ansaitsemaan.

— Ja miten vanhana?

— Viidennellätoista minä silloin olin. Martilta pääsi huokaus. Hän aavisti mitä kodittomuus tuolla iällä tiesi. Äidittömyyden hän ymmärsi vieläkin kovemmaksi. Hänen kasvoniilmeensä puhui sairaalle sanoja selvemmin. Poika jatkoi siitä syystä hiljaa: — Onhan se aikoinaan ollut vaikeata, toiste taas parempaakin, mutta nyt on kaikki, kaikki hyvin.

— Hyvin? Te voitte sanoa niin? — Martti katsoi kysyvästi sairaaseen. Samassa tämä kohoutui puoleksi istualleen vuoteessa ja ennenkuin Martti ennätti sanoa tai kysyä, tahtoiko hän jotain, hän alkoi taudin värisyttämällä, mutta silti vielä ihmeellisen kirkassointuisella äänellään veisata:

"Olen löytänyt sen, josta ennustivat pyhät profeetat muinoisin, jonka päivän nousua vartosivat isät sydämin sykkäilevin."

Laulu katkesi sille kohdalle yskänkohtaukseen. Ja kun yskä hellitti, sairas huohottaen ja silmät puoliummussa painui vuoteelle. Hän makasi yhä liikkumattomana, kun tuvanovi äkkinäisellä nykäyksellä avattiin ja kookas, rotevarakenteinen nainen maitoastia kädessään astui tupaan. — No, joko — alkoi hän kimakasti sisään astuessaan, mutta lause katkesi kesken hänen huomattessaan vieraan. — Kas niin, vai on täällä vieraita, jatkoi hän äänen muuttuessa hiventä lauhkeammaksi. Sitten hän pyyhkäisi kätensä esiliinaansa ja tuli kättelemään. Martti selitti muutamalla sanalla taloontulonsa ja käänsi sitten puheen sairaaseen.

— Niin, niin, katkaisi emäntä päivitellen — säälittävää se on ... Tuossa hän nyt on maannut kaiken talvea vaivaksi sekä itselleen että muille. Kiusantekoa se sellainen ihan on, kun ei parane eikä kuole. Hyvin minä häntä olen hoitanut. Sen tietää jokainen. Mutta eipäs vain sittenkään kuole, vaikka näkee miten raskasta tämä minulle on.

— Kyllä minä pian. Minä tunnen sen, Hilma. — Sairas tarttui itse puheeseen. Hänen kasvoillaan oli ystävällisen iloinen ilme. Äänen sointu oli kuin rohkaiseva.

Martti ei saanut sanaakaan sanotuksi. Hämmästys ja inho salpasivat hänen äänensä. Ja ennenkuin hän ennätti tointua, oli jo emäntä uudelleen paukauttanut tuvanoven kiinni ja hävinnyt näkyvistä.

— Enkö voi tehdä mitään hyväksenne? Ettekö tahtoisi muuttaa jonnekin, jossa saisitte hyvää hoitoa, tiedusteli Martti viimein hellästi tarttuen sairaan käteen. Mielenliikutus värisi joka sanassa.

— Ei, ei! Kiitos vain, minä en tarvitse mitään. — Sairaankasvat loistivat suuren, sisäisen ilon kirkastamina. — Minä olen niin onnellinen, paljon onnellisempi kuin siihen aikaan, jolloin minä tavoittelin kaikenlaista hyvää täällä maan päällä. — Sairas puristi heikosti hänelle ojennettua kättä. — Se vain minua surettaa, etten tästä suuresta ilostani voi antaa muillekin. Heillä ei ole aikaa kuulla. Ja sitten he eivät ymmärräkään. Ja on kuin sydän monesti ihan pakahtuisi iloon.

— Ettekö te kärsi teitä ympäröivistä oloista, kysyi Martti hiljaa ja arasti. Hänen ajatuksensa kääntyivät ehdottomasti oloihin, jotka hänelle itselleen olivat niin kipeän raskaat.

— Kärsi? Ei, ei! Mitä se merkitsee, kun vajaa pian lakkaa ja täydellisyys tulee, kun kuoleva pukee päälleen kuolemattomuuden.

— Paavo Halttunen, sanoi Martti hiljaa ja hartaudella. — Te olette rikas ja onnellinen ihminen. Teidän ilonne on riippumaton elämästä ja sen ulkonaisista oloista.

Ilta oli pimennyt ja kello kävi kymmenettä, kun Martti pikamarssissa läheni kotiaan. Hän avasi hiljaa pihaportin, nousi pitkin harppauksin portaita ja solahti sitten äänettömästi etehiseen.

Ruokailuhuoneen pöydällä oli lasi maitoa ja pari voileipää siihen asetettuna kuin häntä varten. Muuten tuntui koko talo nukkuvalta. Ei kuulunut ääniä, ei askeleita.

Martti teki pikaisen kierroksen huoneissa. Elvi ja Asra nukkuivat vuoteissaan, muista ei näkynyt jälkeäkään. Viimein hän meni parvekkeelle. Siellä istui Irma. Hän luki jotain, mutta työnsi kirjan hätäisesti piiloon isän tullessa, kavahti pystyyn ja rupesi kiireesti selittämään, että äiti oli lähtenyt huviretkelle naapurien kanssa ja ottanut Einarin ja Harrin mukaansa.

— Ja sinäkö jäit tänne isää odottamaan? — Martti veti tytön hellästi puoleensa. Hän tunsu vastustamatonta tarvetta osoittaa hellyyttä jollekulle.

Irmalta pääsi lyhyt, hämilleen menevän naurahdus. Ajatus, että hän olisi jäänyt isää vastaanottamaan, oli yhtä hämmästyttävä kuin mahdoton. Ja samassa kun hän ajatteli tätä, tapaili käsi kirjaa, jonka hän oli työntänyt selkensä taakse. Kun se nyt ei vain joutuisi isän käteen!

— Tulehan nyt, puheli Martti työntäen tytön edellään ruokailuhuoneeseen. — Sytytetään valkeata. Ehkä sinun on nälkä. Minä en ole ruuan tarpeessa.

Irma käännähti äkkiä kuin kiiruhtaakseen sytyttämään tulta. Hän pelkäsi, että isä huomaisi kirjan, jota hän milloin piteli edessään milloin takanaan. Mutta juuri käännähtäessään hän sen pudottikin. Isä kumartui samassa, nosti sen maasta ja luki nimen.

— Mistä sinä olet saanut tämän, kysyi hän hetken arveltuaan. Kysymys tuli siksi odottamatta, ettei Irma keksinyt kiertotietä. — Minä ostin, sanoi hän pään kohotessa uhmaavasti.

— Ja mistä sait rahaa?

— Äiti antoi.

Martti ei kysynyt enempää. Hän tarttui kiireisesti voileipään ja rupesi pureksimaan. Sitä tehdessään hän käänsi kirjaa niin, että näki takasivun ja hinnan. Se maksoi 6 markkaa. — Irma — sanoi hän viimein — minä olen vasta ollut hyvin heikon sairaan luona. Hän makaa kovalla vuoteella. Hänellä ei ole hyvää hoitoa. Sellaisia on monta, monta. Ja heitä me tahtoisimme auttaa, eikö niin? Mutta sinä tiedät, että elämä nyt on hyvin kallista ja isällä on monesti puute rahoista. Te nuoret, te voitte auttaa sillä, että nyt kun ette itse vielä ansaitse, säästätte varoja, joita isä hankkii.

Martti nousi, laski kätensä Irman olkapäälle ja katsoi häntä sydämellisesti silmiin. Tytön katse vältti. — Minkätähden meidän aina pitää tyytyä vähempään kuin toiset, tuli nyrpeästi. Irma kääntyi selin isään, jonka käsi samassa valahti tytön olkapäältä.

Sanojen sointu enemmän kuin itse sanat mykisti Martin. Se oli niin tuttu, että siihen oli mahdoton vastata — tytön kuullen.

— Hyvää yötä, sanoi Martti väsyneesti ja kääntyi omaan huoneeseensa. Kuva vuoteella lepäävästä sairaasta, joka armottoman ympäristön keskellä riemuitsi sydämensä sisäisestä ilosta, nousi hänen eteensä. Hän olisi mielellään vaihtanut. Toinen oli niin kadehdittavan lähellä rajaa — lähellä suurta lopullista voittoa.

Verkalleen riisuutuessaan huomasi Martti pöydällään avaamattoman kirjeen. Käsiä oli tuntematon. Mutta Martti sai sen nähdessään kohta epämääräisen tuskan tunteen. Hän painui raskaasti läheiselle tuolille ja mursi kirjeen.

Avunpyyntö, avunpyyntö taaskin. Uudelleen hätää ja kärsimystä, joka kaipasi lieventäjänsä.

Martti nousi kävelemään lattiata pitkin ja suuret hikihelmet nousivat hänen otsalleen. Tuntui siltä kuin koko maailman hätä tänä päivänä olisi päättänyt käydä häntä piirittämään. Ja hän, hän oli varaton, voimaton, omien ristiriitaisten kotiolojensa kautta käsin ja jaloin sidottu mies.

Hän otti kirjeen pöydältä ja luki sen uudelleen. Sitten hän asettui vastaamaan. Hän tahtoi ainakin antaa sitä mitä köyhinkin oli oikeutettu antamaan: osanottoa ja ymmärtämystä.

Saatuaan vastauksensa valmiiksi hän alkoi kirjettä Eerolalle. Hän tunsu ystävänsä. Tämä saattoi murahtaa ja käyttää voimasanoja avunpyyntöjen tullessa, mutta kenenkään sitä tietämättä pantiin sitten postiin runsaatkin avustukset "tuntemattomalta". Silloin nimittäin, kun oli jonkinmoisia takeita siitä, että apu oli todella tarpeen, ja tässä suhteessa niitä oli, sillä Martti oli ollut hyvinkin tuttavallisessa suhteessa siihen kirvesmieheen, jonka leski nyt pyysi apua suuren lapsijoukkonsa eteenpäin auttamisessa.

Martti oli vielä kirjoittamassa, kun hän kuuli askeleita portaista. Sitten hän kuuli iloisia ääniä lasten, Sonjan ja erään naapurissa asuvan herran, jonka seura viime aikoina suuresti oli huvittanut Sonjaa.

Hänen huulensa vetäytyivät hetkeksi katkeraan hymyyn. Hän ei voinut olla ajattelemaa, mitä Sonja

olisi sanonut, jos hän itse noin olisi palannut kotiin iloisten naapurien saattamana.

Mutta katkera hymy väistyi samassa. Se oli sittenkin niin pientä tuo, niin pientä elämän suuren, velvoittavan ja raskaan todellisuuden rinnalla.

Saattajan askeleet kuuluivat poistuvan. Sonja rallatteli iloisesti etehisessä riisuutuessaan. Martti jatkoi kirjeensä kirjoittamista.

Paavo Halttunen muodostui tästäpuoleen keskuukseksi, johon Martin ajatukset yhtenään kohdistuivat. Kaikki vapaahetkensä hän säännöllisesti vietti sairaan luona. Hän oli sen tarpeessa oman sisäisen ihmisensä puolesta ja hän tahtoi sitä pojankin tähden. Hän näki sairaan kasvojen kirkastuvan kohta avatessaan oven ja hän ymmärsi, että hänen lyhyet käyntinsä todella olivat — erään köyhän, vanhan vaimon käyntejä lukuunottamatta — ainoat ulkonaiset ilonaiheet pian lähtevän elämässä. Hänelle itselleen oli lisäksi — se, että hän ponnistuksitta ja olemalla vain se mikä hän todella sisimmässään oli, valmisti toiselle iloa — suuriarvoinen ja harvinainen kokemus. Hän oli tottunut arvosteluun "joutava", "kummallinen", "turhanpäiväinen".

Mutta juuri siitä syystä, että se mitä Martti teki sairaan hyväksi, tuotti hänelle pelkkää iloa, se ei häntä kokonaan tyydyttänyt. Hän häpesi aina niitä sydämellisiä kiitoksia, joita hän sai. Mitä merkitsi se, että hän oli tuonut vähän mehuvettä ja oman päänaluksensa sairaalle enemmän kuin sekään, että hän istui joutohetkensä täällä itse silloin aina saaden sisäiselle ihmiselleen sitä, mitä hän paraiten tunsii tarvitsevansa. Kieltäytyä, uhrata hän olisi tahtonut. Kaikkein mieluummiten hän olisi toimittanut sairaan hyvän hoitajan huostaan, tai ottanut omaan kotiinsa. Mutta rahallisista syistä ei edellinen ollut mahdollista, muista jälkimmäinen.

Jos Martti itse vähäksyi toimintaansa Paavon hyväksi, arvosti sairas sitä sitä korkeammalle. Niin kiitollinen kuin hän olikin sen vähävaraisen vaimon käynneistä, joka vähistä varoistaan kantoi hänelle paraimmat palansa, eivät nämä voineet hänelle merkitä sitä, mitä puheluhetket Martin kanssa. Hän tunsii, että oli kuin päivä kirkkaana ja sisältörikkaampana olisi valjennut vain siitä ilosta, että sai odottaa Marttia.

Voittoaikaa oli Martti ottanut tavaksi kulkea sairaan luokse erästä metsän poikki johtavaa oikotietä, jonka hän oli löytänyt. Kerran tavallista joutuisammin kiiruhtaessaan päämääräänsä hän näki hämmästykseseen pyöräilijän tulevan metsäpolkua pitkin. Kohdalle tultuaan hypähti mies ketterästi maahan ja ojensi kasvot säteilevinä kättä Martille.

Vastaantulija oli pastori Kairi, jota Martti ei ollut tavannut muutamaan vuoteen. Niilo Ension ristiäispäivästä asti olivat nämä molemmat miehet tunteneet kasvavaa mielenkiintoa toisiinsa. Muutamana kesänä he Syrjälän tienoilla olivatkin olleet ei ainoastaan kanssakäymisissä, vaan myöskin jonkinlaisessa yhteistoiminnassa paikkakuntalaisten keskuudessa — jolloin heidän ympärilleen kerääntyneeseen piiriin muiden muassa kuului Eemeli Halttunen. Senjälkeen kuin pastori tuli nimitetyksi kokonaan toisella taholla olevaan pitäjääseen, eivät he kuitenkaan olleet tavanneet. Kirjevaihdon kautta he ainoastaan olivat koettaneet ylläpitää alkunsasaanutta ystävyyttä.

Pastori asetti pyöränsä nojaamaan männynrunkoa vastaan, laski molemmat kätensä Martin hartioille ja aivan säteili ilosta. — Terve, sinä vanha ystävä! Olipa tämä onnellinen sattuma!

He asettuivat muutamalle kumossa olevalle koivunrungolle ja rupesivat juttelemaan ja pastorin iloisesti jatkaessa ihmettelyään tästä odottamattomasta tapaamisesta, kiinnitti Martti huomiota hänen päivettyneisiin kasvoihinsa ja voimaa uhkuvaan olentoonsa. Hän tunsii tätä tehdessään jonkinlaista haikeata iloa siitä, että toisilla oli sitä, jota hän itse kaipasi.

— Ja täällä sinä elää nutustelet, puheli pastori yhä iloisesti — etkä anna tietoa itsestäsi, et edes vaikka se ihme on tapahtunut, että minä olen mennyt kihloihin.

Kihloihin! Martti tunsii kuin pettyvänsä. Ja samalla ihan rupesi ahdistamaan rintaa — toisen puolesta. Toveri oli ollut kadehdittavan vapaa. Ja samalla hän oli ihailut toisessa sitä kypsyyttä, jota hänellä itsellään ei ollut siihen aikaan, kun sitä olisi tarvittu. Hän muisti, että Sonjan herättämä keskustelu Niilo Ension ristiäisissä naimisista ja naimattomuudesta oli tuntuvasti lisännyt hänen mielenkiintoaan pastoriin. Nuoruusiälle harvinaisella selvänäköisyydellä pastori oli puhunut naimisissaolon persoonallisuutta sitovasta ja ulospäinsuuntautuvaa työtä ehkäisevästä luonteesta. Ja se, että hän itse vuosi vuodelta oli pysynyt naimattomana, oli aina Martista tuntunut sekä ilahduttavalta selvänäköisyydeltä että voitolta. Ja nytkö hänkin!

— Kyllä olosi tästä puoleen tulee tuntuvasti muuttumaan, jatkoi Martti onnitteluihinsa ja huokasi

samalla huomaamattaan. — Naineena on miehelle mahdotonta elää niinkuin sinä tähän asti olet elänyt — niin periaatteittensa mukaisesti, tarkoitan.

— Mahdotontako? — Pastori nauroi. — Ei hyvä ystävä. Tästä puoleen se vain tapahtuu kaksinkertaisella voimalla. Me olemme jo olleet vuoden kihloissa, vaikka nyt vasta olemme antaneet asian toisillekin tiedoksi. Ja minkälaista luulet yhdessäolomme olleen? Luuletko, että olemme kuherrelleet pappilani nurkissa? Ei, tiedätkö, me olemme vain kuin parihevosek, joille on kevyempää ja iloisempaa kulkea rinnan työssä kuin yksin. Sinä tiedät, että minulla pappilassa on ollut vain pari huonetta itseäni varten. Muissa olen pitänyt sairaita tai kodin ja hoivan tarpeessa olevia, joita mummoni on hoidellut. Tästäpuoleen saamme 3 huonetta itseämme varten ja vaimossani, joka on sairaanhoitajatar, mitä parhaimman avun työssä. Sen olen jo nähnyt, kun yhdessä olemme touhunneet. Martti huokasi syvään. Hän muisti omaa kihlusaikaansa. Sen hurmaa, sen ristiriitoja, sen suuria lupauksia. Ja tulos, tulos, minkälainen oli se ollut?

Ja kuitenkin oli hänen tahtonsa silloinkin ollut rehellinen.

Pastorin suu ja silmät yhä vain nauroivat. — Jos sinä, hyvä ystävä, olet pitänyt minua jonkinlaisena naimattomuudenapostolina, olet todella erehtynyt. Lähtökohtaan nähden vain olen ollut toisella kannalla kuin suuri yleisö. Nuo Eira-neidin puheet Niilo Ension ristiäisissä tekivät minuun pysyvän vaikutuksen. Minäkin uskon nyt, että monet avio-onnettomuudet olisivat vältettävissä, jos ei yleensä oltaisi sillä kannalla, että naimisiinmeno ikäänkuin kuuluu asiaan. Olisi lähdettävä siitä, että se ei kuulu asiaan, ellei se käy sisäiseksi välttämättömyydeksi. Toisin sanoen, se käy välttämättömäksi vasta silloin, kun todella olen tavannut sen, joka on luuta minun luustani ja lihaa minun lihastani, on oman olemukseni täydennys niin selvällä ja tuntuvalta tavalla, etten voi tulla toimeen ilman häntä. Tätä käsitystä saan ehkä kiittää siitä, että nain kauan olen saanut nauttia naimattomuuden täydestä vapaudesta ja lopuksi löytänyt sen oikean, nimittäin Eira-neidin suojatin ja sanoisinko "pikku siskon", kuten hän itse nimitti itseään. Morsiameni on Airi Kaarre.

Martinkin mieli alkoi sulaa siitä sydämellisestä ilosta, jota pastorin koko olemus säteili. Olihan kevät kevättä aina — huolimatta siitä, että elämässä oli paljon hallan panemaa. Ja tuollainen rohkea, yhteinen itsensäunohtava uurastus yhteishyväksi ei suinkaan olisi kantamatta hedelmää.

Hän puristi sydämellisesti toverinsa kättä. — Minä voin täydesti iloita kanssasi, vaikka et olekaan — kuten ehkä olin toivonut — mikään naimattomuuden apostoli. Mutta omasta puolestani olen nykyään enemmän umpikujassa kuin ehkä koskaan. Minä alan uskoa, että vain häikäilemätön yksipuolisuus vie johonkin tuloksiin elämässä. Se, joka riistäytyy irti kaikista tavallisen elämän vaatimuksista, joka elää Diogeneksen tai jonkun paljasjalka-apostolin elämää, hän voi esimerkillään jotain tehdä ja vaikuttaa nykyisten nurjien olojen parantamiseksi, mutta se, joka koettaa kulkea jonkinlaista keskitietä, hän luisuu vähitellen auttamattomasti tavanmukaisen elämän mukavuuteen ja ylellisyyteen.

Pastori nauroi. Kova tuomio minulle — minä näet olen juuri matkalla Helsinkiin, jossa me yhdessä aiomme ostaa porsliinia, syömäkaluja ja sen semmoista. Pelkään pahoin, ettei Diogenes koskaan ollut sellaisessa hommassa.

Martti ei voinut olla naurahtamatta. Mutta samalla hän nousi. Paavo Halttunen oli edellisenä päivänä ollut tavallistakin huonompi. Ja tämä odottamaton tapaaminen oli jo vienyt paljon aikaa. — Eihän sinulta nyt saakaan oikeata vakavaa sanaa. Paras kun lähden, lisäsi hän veitikkamaisesti.

Pastori talutti pyöränsä esille. — Saapa kuin saakin — kaikesta huolimatta — sanoi hän iloisesti. — Monet arvelevat kotia perustaessaan, minkä verran he voivat hankkia itselleen. Me ajattelemme ensi sijassa sitä, mistä me suinkin voimme kieltäytyä. — Hän puristi Martin kättä ja hypähti pyörälleen. — Kun syömäkalut ja keittoastiat on ostettu, tulemme teille vierailemaan, huusi hän taakseen katsoen. Sitten hän katosi tien käänteeseen Martin lähtiessä puolijuoksua jatkamaan matkaansa.

Kun hän jonkun ajan kuluttua hengästyneenä avasi Halttusten tuvanoven, oli hänen ensi ajatuksenaan, että hän tuli myöhään. Paavo makasi vuoteellaan kuoppiinsa painuneet silmät ummessa ja kasvoillaan palttinan valkeus. Sisäänpainunut rintakehä nousi ja laski miltei huomaamattomasti.

— Noin hän on maannut jo pari tuntia, selitti Viljamin vaimo, joka seisoi vuoteen jalkopäässä selkään suorassa, kädet lanteilla puuskassa ja kasvoillaan uteliaan odottava ilme Joukko sekä omia että lähimmän naapurin lapsia tungeskeli hänen ympärillään, hekin uteliaina vilkaisten kuolevaan.

Martti nosti tuolin vuoteen viereen ja otti Paavon käden hellävaroen omaansa. Hän tunsu valtimon tykkivän epätasaisesti ja heikosti.

— Minä sanoin hänelle, puheli yhä emäntä, — että mitäpä maisteri joutais joka päivä juosta työmiestä kuolettamassa, mutta hän vain odotti, kun maisteri oli luvannut. Ja siihen odotukseensa taisi nyt nukkua. Minulla onkin jo lakanat ja laudat reilassa. Ja kirstukin odottaa aitassa. Saatiin niin halvalla,

kun se ruotiukko, jolle se oli tilattu, parani.

Martti painoi päänsä lähemmä sairasta kuin päästäkseen kuulemasta emännän puheita. Hänestä tuntui tällä hetkellä siltä, kuin hänellä ei olisi muita toivomuksia ollutkaan, kuin että Paavo vielä kerran avaisi silmänsä, näkisi, että Martti sittenkin oli pitänyt lupauksensa ja antaisi hänelle vielä silmäyksen täynnä tuota taivaallista iloa ja voittovoimaa, joka ihmeellisellä tavalla oli kirkastanut koko hänen kärsimysten runteleman ruumiinsa.

Näytti siltä kuin Martti olisi odottanut turhaan. Hetki kului toisensa jälkeen, ilman että näkyi minkäänmoista muutosta. Kului tunti, toinen ja kolmaskin. Martti istui yhä liikkumatta vuoteen ääressä. Silloin sairas äkkiä avasi silmänsä ja katsoi kirkkaasti ympärilleen. — Te tulitte kuitenkin, sanoi hän heikosti huomattessaan Martin.

— Minä olen istunut tässä jo kauan.

— Olen tainnut nukkua. Nyt tuntuukin niin hyvältä. Ei ahdistakaan enää ja rinta on kuin keventynyt.

Emäntä, joka oli tullut vuoteen viereen, katsoi virkistyneeltä näyttävään kuolevaan, kasvoillaan peittämättömän pettymyksen ilme. — Taisi lähtö jäädä kesken, sanoi hän ja naurahti lyhyeen kuin sukkeluudelle.

Sairas ei näyttänyt huomaavan mitä hänelle sanottiin. Ainakin hän alkoi puheen kuin noudattaen omaa ajatusjuoksuaan. — Kiitoksia, Hilma, kaikesta avusta ja vaivannäöstä, sanoi hän selvään ja kuuluvasti. — Ja sanokaa kiitokseni veljillekin ja kaikille, jotka ovat minua auttaneet. Tämä maisterin antama pehmeä tyyny, sen minä tahtoisin jättää Helinskalle, joka minua niin usein on muistanut. Ja kaikille minä toivotan, että he saisivat tällaisen suuren, suuren ilon! — Hän puhui hitaasti, mutta tyynen iloisesti, aivan kuin hän ei olisi tuntenut mitään kipua, vaikka rintakehä vaivalloisesti nousi ja laski. Äkkiä hän kohottautui vuoteessa, käsi tapaili Martin kättä ja kasvoille nousi kirkas hohde.

"Olen löytänyt sen, joka itse on tie, ja mun vaaroista vapauttaa, joka kuoleman varjoista valohon vie, erämaan — —"

Laulu katkesi. Kirkastunut, kuin avattuja taivaita heijastava katse kääntyi ympärillä seisoviin, rinta korahhti pari kertaa ja henki oli jättänyt murtuneen majan.

* * * * *

Martti kulki hitain askelin ja ajatuksiin vaipuneena kotiinsa päin. Kaikki mainen oli kuin häipynyt hänen katseiltaan. Hän oli sen ylevyyden valtaama, joka ihmishengen voittoisassa täältä-siirtymisessä ehdottomasti kohtaa jäljelle jääneitä. Ajatuksiinsa painuneena hän ei edes tullut huomanneeksi hänelle tutuksi tullutta oikotietä, ennenkuin se oli jo jäänyt hänestä matkan jäljellepäin. Kello oli paljon elokuvunilta pimeni pimenemistään. Hän koetti siitä syystä parantaa erehdystään pyrkimällä poluista huolimatta suorinta tietä metsän läpi.

Oli jo pimeä ja Martti kompastui tuontuostakin, milloin kiviin, milloin maasta koholla oleviin puunjuuriin. Hän koetti jouduttaa kulkuaan, mutta enenevä pimeys kietoi hänen jalkansa kuin näkymättömään verkkoon.

Äkkiä pääsi häneltä äänekäs huudahdus. Hän oli ollut kompastumaisillaan ja käden haparoiden etsiessä tukea se oli sattunut maassa olevaan ihmisolentoon.

— Ketä täällä? — Hän sai käteensä jotain ohutta ja pehmeää — kaistaleen naisen puvusta. Hän tunsin sen. Tytön ääni kirkkaisi samassa ja risahtelevat oksat todistivat nopeasta paosta.

— Tässä on toinenkin, sanoi hän päättävästi ja sai kätensä isketyksi nuorukaisen käsivarteen. Mies oli nähtävästi vielä maassa eikä voinut aivan nopeasti livahda tiensä.

Martti muisti taskussa olevat tulitikkunsa ja veti ne äänettömästi esille. — Kuka sinä, poikapoloinen olet, sanoi hän huoaaten. Samassa hän raapaisi tulta ja tunsin — Niilo Ension.

Tulitikku putosi maahan ja sammui. Niilo Ensio tunsin isän raskaasti painuvan häntä kohden.

Hän nousi hitaasti ja vastahakoisesti, pidellen isää käsipuolesta kunnes hän viimein tunsin, että isä jälleen seisoj omassa eikä hänen varassaan. Silloin hän äänettömästi alkoi astua eteenpäin yhä pidellen isää.

Martti ei puhunut eikä ajatellut, hän tiesi vain, että hän taivaan esikartanoista oli palannut tuskien maahan.

Eiralla oli vieraita — entisiä lastentarhalapsiaan, jotka nyt kävivät kansakoulua, mutta yhä ylläpitivät läheistä yhteyttä lastentarhatätinsä kanssa. Jokaisella vieraista oli sekä paljon että tähdellistä kerrottavaa tädille. Heillä oli kullakin "kesäpuutarhansa", joita he kilpaa olivat hoitaneet ja joiden tuloksista oli kerrottava. Muuan oli ollut pari viikkoa maalla sukulaisissa ja siellä oli hänelle luvattu paikka kohta kun hän vuoden kuluttua saisi kansakoulukurssin loppuun suoritetuksi. Hän tahtoi kuulla tädin mieltä tässäkin asiassa.

Istuttiin lehtimajassa Eiran huoneen edustalla. Tyttöillä oli käsityöt matkassa ja Eira tarjoili ruusunmarjahilloa.

Silloin Eira hämmästykseseen huomasi Martin pihaportilla, ja näki hänen siitä kääntyvän suoraan Eiran omaan huoneeseen. Hän oli huomattavan kalpea ja jo se, että hän tuli — ensikertaa naimisiinmenonsa jälkeen näin yksin ja odottamatta, todisti, että jotain erikoista oli tapahtunut. Mutta mitä? Ja miten nyt edes saada tilaisuutta puhumiseen. Tytöt olivat tulleet pitkän matkan takaa ja tietysti varanneet aikaa itselleen runsaasti.

Eira sai joukkonsa järjestetyksi ja heille huvittavan kirjan seuraksi. Sitten hän kiiruhti huoneeseen.

Martti istui äitinsä pienessä keinutuolissa pää käden varaan painuneena. Hän kohotti päätään hiukan Eiran tullessa ja nyökkäsi sanomatta mitään.

— Martti, sinä olet sairas? — Eira asettui läheiselle tuolille ja katsoi häntä kysyvästi silmiin. Martti pudisti päätään. — En, en, anna minun vain olla.

Eira otti esille käsityönsä, ja he istuivat pitkän aikaa vaieten. Eira huomasi silloin tällöin katsoessaan Marttiin, että tällä hetkittäin oli silmät puoliummessa. Äärimmäinen joko sielun tai ruumiin herpaantuminen tuntui koko hänen olennossaan.

Jonkun ajan kuluttua pistäytyi Eira juttelemaan puutarhassa istuvien vieraittensa kanssa. Palatessaan hän asettui töineen siihen korituoliin, jota Martin äiti oli rakastanut ja joka keinutuolin kera oli ainoa tänne tuotu kalu. — Tuntuuko vähän paremmalta, kysäisi hän arasti huomattaessaan, että Martti hetken katsoi häneen pitkään.

Martti sivuutti kysymyksen. — Kerro minulle jotain äidistä, sanoi hän hiljaa. Eira näki muutaman suuren kyynelkarpaleen vierähtävän hänen poskipäätään pitkin.

Eirasta tuntui tänä hetkenä siltä kuin kaikki mitä hän olisi tahtonut muistaa olisi ollut poispyyhkäisty hänen sisimmästään. Hänen täytyi turvautua pikkupieniin arkisiin asioihin, jotka etsimättä tulivat mieleen. Hänellä ei ollut aikaa eikä varaa valikoida. Hänen täytyi vain noudattaa pyyntöä. Sillälailla hän poimi esille muiston toisensa jälkeen. Hän haki niitä kuin kellastuneita lehtiä muistikirjan välistä. Hän hengitti niihin sisimpänsä lämpöä, sai ne elämään, tuoksuamaan ja ojensi ne sellaisina Martille.

Martti istui tuoliinsa painuneena, katse maassa kiinni ja hartiat kumarassa kuin raskaan taakan kantajalla. Hänen huountansa oli raskasta ja väsynyttä kuin lakkoa tekevän koneiston toiminta.

Eiran kertomukset näyttivät kuitenkin vähitellen vaikuttavan häneen kuin elvyttävä lääke sairaaseen. Katseeseen tuli eloisuutta, ensin itsetiedotonta kuin vasta heräävän lapsen, sitten valveutuneempaa, itsetietoisempaa, mutta samalla suuren väsymyksen vaimentamaa.

— Kerro nyt sinäkin jotain, sanoi Eira viimein työntääkseen keskustelua jonkinlaista tulosta kohti.

Hänen sanansa vetäisi kuin sulun patoutuneitten tunteiden tieltä. Martti kavahti pystyyn, alkoi hätäisesti astuskella lattiata ristiin ja rastiin samalla kuin sanat ryöpyten syöksyivät hänen huuliltaan.

— Itsestäni, itsestäni! Ja sinä luulet todella, että tällaisesta on mitään kerrottavaa? Niin — sitä ehkä, että minä olen tullut tänne kuin kuoliaaksi haavoitettu koira, joka ryömii isäntänsä jalkojen juureen saadakseen kuolla hänelle rakkaassa paikassa. — — Eira, tiedätkö, että sitä voi kuolla, vaikka ruumis jääkin eloon. Ja tällainen kuollut olen minä. Minä olen nähnyt itseni ja oman elämäni. Siitä olen saanut kuoliniskun. — — Eira, minä olen kelvoton puoliso, kelvoton opettaja, kelvoton isä. Kaikki, kaikki on minulta ja minun kauttani tuhoutunut. Ja nyt kun sinä kerrot minulle äidistä, kun minä olen näillä paikoilla, missä aivan kuin tunnen hänen kätensä kosketuksen, nyt nousee sisimmästäni suurena hätähuutona kysymys, eikö olisikin ollut parempi, jos minulla olisi ollut toisenlainen äiti — isänlainen, joka olisi ollut kova, kova. Ehkä hänen kovuutensa olisi ajanut pois minusta sen raukkamaisuuden, joka on minut tuhonnut.

Hän painui huohottaen takaisin keinutuoliin. Eira näki sisäisen kyyneleettömän itkun puistattavan häntä. — Älä noin kerää syytä syyn päälle itsellesi, sanoi Eira hiljaa, äänessään suuri lempeys. Hän ei

saanut mitään muuta sanotuksi ja hän tunsu vaistomaisesti, että tarpeellisin apu nyt oli annettava siinä muodossa, että se houkutteli Marttia oikein perinpohjin keventämään mieltään.

He olivat kumpikin pitkän aikaa vaiti. Sitten Martti uudelleen alkoi puhua, mutta nyt hiljaa ja harvaksen aivan kuin hän olisi ollut yksin. — Minun elämässäni täytyy olla jotain hirvittävän kieroä. Sitä ajatusta on mahdoton väistää. Minä olen vielä paraassa iässäni ja kuitenkin noston aamun tullen vaivoin uuden päivän taakan hartioilleni. Olen kuin vanha, loppuunkulunut hevuskoni, joka ei enää jaksa lähteä taipaleelle. Ja mitä olen tehnyt? Millaista on tähänastisen työni jälki? Monen monella opettajalla on ollut työtä enemmän kuin minulla. Olenko sitten muka sisäisesti tehnyt työtä, joka on kuluttanut? Minähän tahdoin olla oppilailteni muuta kuin tietoaautomaatti. Mutta mitä olen ollut? Jokunen avun tarpeessa oleva oppilas on osunut kotiini. Häntä autoin murheissani siitä, että apuni oli mitättömän pieni ja samalla tuskaisesti kysyen itseltäni, teinkö minä velkaantuneena ehkä väärin, kun ensinkään autoin. Jokunen arka, ehkä umpimielinen poika muistelee minua joskus kiitollisuudella, siksi että ymmärsin häntä paremmin kuin muut. Siinä ainoa, mitä tietojen jakamista lukuunottamatta olen voinut antaa opettajana. — — Entä koulun ulkopuolella? Minähän tahdoin muistaa olevani veljen suhteessa jok'ainoan ihmislapseen? Ja mitä olen tehnyt? Ehkä joskus tilapäisesti ollut avuksi jollekulle, siinä kaikki. Olen koettanut olla maltillinen, tasapuolinen, ja lopputulos on nollan arvoista. Minä en ole uskaltanut iskeä.

— Martti, ei jokainen ole kutsuttu reformaattoriksi, koetti Eira katkaista. — Siltä, joka iskee, kysytään monesti häikäilemättömyyttä. Hänellä on lupa olla sokea sellaisellekin, jota muiden täytyy nähdä. Sinä olet ollut uskollinen omalle kutsumuksellesi.

Samassa kun sana oli tullut lausutuksi, pelästyi Eira sen vaikutusta. Martti vavahti kuin haavaansa peittelevä eläin värisee haavansa kosketuksesta. Syvän kärsimyksen uurteet painuivat hänen kasvoilleen ja sanat tulivat taas väristen sisäistä mielenliikutusta.

— Uskollinen! Vai uskollinen! Minä tahdoin tehdä Sonjan onnelliseksi — sen voin Jumalan ja ihmisten edessä vakuuttaa. Mutta kysy häneltä, minkälaista hänen elämänsä minun rinnallani on ollut. Kysy lapsiltani, mitä olen voinut antaa heille! Eilen illalla tapasin Niilo Ension myöhäisellä tunnilla metsässä. — — Minä en voi puhua tästä sinulle, enkä ole vielä voinut puhua hänenkään kanssaan. Tänä aamuna sain nimittäin kokea jotain muuta, yhtä järkyttävää. Einar on tehnyt koulussa jotain, joka nyt vasta on tullut ilmi ja jonka johdosta rehtori kirjoittaa, ettei meidän pitäisi lähettää poikaa kouluun.

Martin ääni murtui äkkiä. Hänen olemuksensa ei enää vavahdellut hillitystä sisäisestä itkusta. Hän lysähti kokoon. Pää peittyi käsien varaan ja hän itki, itki niin kuin vain täydellisesti murtunut mies voi itkeä.

Eira ei liikahtanut. Hän tunsu Martin surun niin pohjattoman suurena, että jokainen osaaottava liike tai hellä sana olisi ollut kuin loukkaus. Ja samalla hän kuitenkin tunsu, että hänen nyt täytyy saada jotain auttavaa annetuksi tälle suruunsa painuneelle. Hän tunsu, että vaikka koko hänen tähänastinen elämänsä olisi ollut turhaa, ei hän sittenkään olisi elänyt hukkaan, jos näin suureen suruun painuneelle sai tuoda lievennystä. Hän tunsu ennenaavistamattomien voimien nousevan omasta sisimmästään. Oli kuin joka solu hänessä olisi avautunut imeäkseen itseensä kannattavaa, eteenpäin annettavaa voimaa. Hän tiesi elämänsä suurimman hetken tulleeeksi, sen, jolloin häneltä rukoili apua se mies, jota hän tietämättään koko elämänsä oli rakastanut. Ja hänen koko sielunsa kohosi avunhuutoon, joka hänelle muistutti Simsonin viimeistä, suurta taistelua. Hän oli valmis maksamaan minkä hinnan hyvänsä tänä hetkenä annetusta avusta.

— Martti, alkoi Eira viimein hiljaa ja viihdyttävästi. — Sinä tunnet itsesi murtuneeksi mieheksi, mutta etkö ole nähnyt, että syvin kärsimys usein on ihmiselle ovi ihanimpaan voittoon. — Olet tahtonut kuulla äidistäsi. Mutta muistatko, Martti, mikä kiinnitti hänet isääsi. He tapasivat toisensa ensi kertaa, kun isäsi oman henkensä uhalla oli pelastanut pienen lapsen. Se teko voitti tädin herkan mielen. Hän ei silloin käsittänyt, miten karuun muotoon tuo voima saattoi pukeutua. Vastakohtaisuus vetää puoleensa — silloinkin kun se herättää repivän suurta ristiriitaa. Siihen on monen elämän traagillisuus perustunut. Mutta siinä taistelussa, jota täti kävi, tiedät, että hän kirkastumistaan kirkastui. Ja siinä sisäisen voitto voiman tavoittelussa, jota me molemmat hänessä yhtenäen näimme, hän valitsi sinullekin sinun nimesi, nimen sen miehen mukaan, jota eivät maan eivätkä manalan vallat saaneet järkkymään. Martti Jänne, sinun nimessäsi on voimaa, etkö kuule!

Eira oli aluksi puhunut hiljaa ja viihdyttävästi kuin äiti sairaalle lapselle. Mutta hänen äänensä paisui paisumistaan. Sana antoi sanan, ajatus nousi ajatuksesta vastustamattomalla voimalla kuin syvistä hetteistä esiin pulppuava lähteen suoni.

— Martti, ole mies! Tänä elämäsi suurena tuskan hetkenä tarttuu äitisi sinulle antama nimi, äitisi rukoukset, äitisi elämän suuri voitto sinuun. Ne sinua suojaavat. Ne tuovat sinulle voimaa. Älä näännytä

itseäsi itesyytöksillä! Elämämme vaikutus ei riipu ulkonaisista saavutuksista, vaan sisäisistä. Toiset ovat kutsutut hyödyttämään toiminnallaan, toiset kärsimyksillään. Elämän tuska samoin kuin kuoleman ei ole kierrettävissä. Se on *voitettava*. Ja moni tappio on kääntynyt voitoksi. Älä sentähden sure tuleviakaan päiviä. Usko suuria Jumalasta. Raamattu puhuu ajasta, jolloin "kaikki asetetaan kohdalleen..." Kristitty ei toivo suuria vain omalle sielulleen. Hänellä on suuri toivo ja suuri lohdutus koko ihmiskuntaan nähden. Ja se, jolla on tällainen usko, hän ei voi joutua epätoivoon. Hän tietää, että pimeimmästäkin kuilusta käy tie vielä ylöspäin.

Eiran koko olemus säteili. Ääni väreili pyhää innoitusta, joka tarttui Marttiin kuin voimakas, otteestaan hellittämätön käsi.

— Sinä olet, hyvä, hyvä kuin äiti, sopersi Martti hiljaa, tuskin kuuluvasti.

Samassa avautui ovi ja kynnykselle ilmestyi kaksi niiailevaa tyttöä. He tulivat toisten puolesta ilmoittamaan, että vieraiden täytyi lähteä.

Eira matkassaan he kääntyivät takaisin puutarhaan, missä heitettiin hyvästit joukolla. Vasta kun tytöt iloisesti vilkuttaen nenäliinojaan katosivat tielle, kääntyi Eira takaisin huoneeseensa.

Hän löysi sen tyhjänä. Martti oli lähtenyt.

Seuraavana aamuna nousi Eira vuoteeltaan ilman että hän koko yönä oli nukkunut vähääkään. Hetkittäin hän kyllä oli vaipunut jonkinlaiseen horrostilaan, mutta silloinkin hän tunsi, että hänen sisimpänsä kaiken aikaa valvoi. Hän oli hengessään Martin luona. Hän eli hänen elämäänsä, hän taisteli hänen taistelujaan. Noustessaankin tuntui hänestä aivan mahdottomalta ryhtyä minkäänmoiseen työhön. Hän ajatteli vain Marttia ja ainoa hänelle mahdollinen tehtävä oli rukoilla ja yhä uudelleen rukoilla, että Jumala vaikka ihmeen kautta päästäisi Martin siitä taakasta, joka oli käynyt hänelle ylivoimaiseksi.

Seisoessaan peilin edessä hiuksiaan suorien tunsu Eira äkkiä kaksi tukevaa kättä takaapäin tarttuvan häneen ja iloinen nauru aivan hänen korvansa takana kiskaisi hänet väkipakolla irti hänen omien elämystensä maailmasta. Kun hän kääntyi, näki hän edessään Airi Kaarteen ilosta säteilevät kasvot.

— Oletpa sinä, "iso sisko", laiska, kun nyt vasta olet kömpinyt vuoteestasi ja minä olen jo pyöräillyt pari peninkulmaa ehtiäkseni hyvissä ajoin Penttiä tapaamaan Helsinkiin. — Tytön silmät, suu ja koko olento nauroivat hänen tapansa mukaan keikauttaessaan Eiraa lattiata pitkin.

— Airi, niin, minähän en ole sinua vielä edes onnitellut kihlauksesi johdosta. — Eira koetti tempautua irti omista ajatuksistaan. — Se tuli kovin odottamatta, mutta sainhan kuitenkin kirjeesi ensin.

Airi painautui istumaan läheiselle tuolille tehden kasvonsa lystikkään juhlallisiksi. — Odottamatta, kovin odottamattahan se tuli itsellenikin. Minä hämmästyin vähintään yhtä paljon kuin sinäkin.

Eira ei voinut olla naurahtamatta.

— Niin katsos, jatkoi Airi, minä olin kuvitellut, etten kai koskaan menisikään naimisiin. Olin sinunkin puheistasi tullut siihen käsitykseen, että naimisiinmeno oli hirveän vakava asia.

— Ja nytkö olet tullut toisenlaiseen?

— Ei, nyt minä vain ymmärrän, että se samalla on hirveän onnellista. — Hän hypähti pystyyn, asettui Eiran eteen ja kietaisi kätensä hänen kaulaansa. — Eira, sinä rakas iso siskoni, sanoi hän vakavuus kasvoillaan ja äänessä syvä, sydämellinen sointu, — etkö sinä aavista, miten onnellista on rakastaa niin suuresti, että tahtoo antaa kaikkensa toisen hyväksi, rakastaa niin, ettei mikään uhraus tunnu uhrukselta. Minä tietysti *uskon*, että me tulemme onnellisiksi. Me olemme kuin luodut "avuksi" toinen toisillemme. Ja ystäviä, työtovereita me aivan ensi sijassa olemme toisillemme. Mutta Eira, minä rakastan häntä niin, että tahtoisin elää hänelle vaikka omat toiveenikin pettyisivät. Minä tahdon ensi sijassa *tehdä* onnelliseksi.

Eiran silmien eteen nousi kuva eräästä vastakihlatusta, jota hän kerran oli katsellut näin silmästä silmään kuten nyt Airia. Ja se muisto teki kipeätä. Hän syleili Airia sanaakaan sanomatta. Sitten he asettuivat yhdessä juomaan aamukahvia.

Kohta kahvit juotuaan heitti Airi hyvästi. Hän aikoi olla Helsingissä kello 8 saaristolaivan saapuessa, jolla Pentti oli luvannut palata sukulaistensa luota. — Ja sitten saat nähdä, että me yks kaks tulla pyörähdämme pyörillämme sekä tänne sinun että sinun Marttisi kotiin, sanoi hän vielä viimeiseksi, hypähti sitten pyörälleen ja läksi painelemaan.

Sinun Marttisi! Sana soi outona ja haikeasti Eiran korvissa. Se avasi hänen eteensä kuin suuren tyhjyyden, tyhjyyden, jonka hän olisi voinut täyttää suurella rakkaudella.

Hän kääntyi takaisin huoneisiin. Ja niissäkin kohtasi jotain, joka omituisesti riipaisi hänen sisintään. Ilma niissä tuntui väreilevän Airin nuorta, säteilevää onnea.

Eiran ajatukset palasivat uudelleen Marttiin. Tuntui kuin helpotukselta, että hän taas sai keskittää koko olemuksensa häneen. Ja taas tuli palava avunhuuto Martin puolesta hänen sielunsa työksi.

Vasta päivän ollessa korkeimmillaan oli kuin hän äkkiä olisi päässyt suuresta, sisäisestä tuskasta. Hän tunsi, että voitto oli saavutettu tavalla tai toisella.

Mutta samassa kun huoli Martista hellitti, tunkivat omat kokemukset esille.

Eira ei oikeastaan ollut tunteita ja tunnelmia erittelevä luonne. Hän oli liian tasainen ja liian selväpiirteinen kiinnittääkseen paljon huomiota sisäisiin elämyksiin — etenkin kun ne koskivat häntä itseään. Hän ei koskaan ollut pitänyt omaa minäänsä mielenkiintoa herättävänä tutkimusalana. Mutta nyt hän oli kokenut jotain, jota hän ei voinut väistää. Hän tunsi sisimmässään ihmeellistä iloa jostain kauniista ja aavistamattomasta, joka oli orastanut hänen omassa sisimmässään.

Mitä se oli? Sitäkö, jota nimitettiin ihmisten kesken rakkaudeksi? Ja oliko hän ehkä koko ikänsä tietämättään rakastanut Marttia?

Hän ei uskaltanut vastata. Hän tiesi vain sen, että hän oli saanut aavistuksen siitä, mitä ja miten hän olisi voinut antaa. Hän oli monesti miltei surrut sitä, että omasta kohdastaan oli niin kokonaan ilman kokemuksia rakkauselämän alalta. Hän oli pitänyt sitä jonkinlaisena naisluonteensa puutteena, ehkä epänaisellisuutena. Hän ei edes ollut kaivannut mitään, ei rakastumista, ei omaa kotia, ei edes omia lapsia. Tuo kaikki oli ollut olemassa jonakin, jolle hän teoriassa pani paljonkin arvoa, mutta jolla ei ollut minkäänmoista sijaa hänen omassa elämässään. Ja nyt ...

Hän meni puutarhaan, keräsi sieltä kukkia omista penkeistään, hajuherneitä, reseedoja, orvokkeja.

Hän oli paraiksi saanut kaikki järjestetyksi, kun kuuli tutun vihellyksen ulkoa. Muutaman silmänräpäyksen kuluttua seisoivat Väinö Eerola kynnyksellä. Hän jäi seisomaan paikalleen, katsoi arvellen ympärilleen ja pani tapansa mukaan silmänräpäyksessä kaikki arvostelunsa vaakalaudalle.

— Kukkia — järjestelemistä — juhlaa. — Hän ojensi kättä Eiralle kasvoillaan utelias kysymys.

Eira pudisti päätään. Hän ei voinut itselleenkaan selittää tätä, mutta hän tiesi vajaan vuorokaudessa kokeneensa enemmän kuin monen pitkän vuoden varrella.

Eerola painui hänelle etuoikeutetuksi tulleeseen korituoliin, sytytti savukkeen ja antoi hienon siniharmaan savupilven leijailta kattoa kohden.

Hänen tupakoimisensa tiesi tavallisesti kahta äärimmäistä tilannetta: joko hän tahtoi rentonaan antautua nauttimaan tarjona olevasta lepohestä tai hän etsi jonkinlaisessa ulkonaisessa toiminnassa vapautusta tavallista voimakkaammilta sisäisiltä elämyksiltä.

Eira kertoi muutamin sanoin Martin edellisenä iltana tapahtuneesta käynnistä. — Minä olen valvonut koko yön. Ja pitkin päivääkin — ihan puoleen päivään asti. — Koko olemukseni on ollut ainoana hätähuutona hänen puolestaan. Mutta sitten sain kuin suuren rauhan. Minä tiedän, että hän nyt tavalla tai toisella on voittanut.

Väinö Eerola ei puhunut mitään. Hän vain katsoi ja pani vaa'alle. Eira oli hänestä aina ollut erinomaisen raitishenkinen ihminen. Ja kun hän nyt rupesi puhumaan tällaisia, oli siinä selvät sairastumisen oireet tai — oli tässä jotain mystillistä, ilmiö — senluontoinen kuin langaton sielullinen sähkölennätin.

— Tätä Martin käsittämätöntä voittoako sinä nyt juhlit, kysäisi hän vähän purevasti karistaessaan tuhan savukkeestaan läheiselle kukkalautaselle.

— En tiedä. Minä en voi selittää mitään. Minä tiedän vain, että olen kokemassa jotain suurta ja ihmeellistä.

— Ehkä itsessäsikin?

Kysymys tuli odottamattomana ja nosti hetkellisen punan Eiran poskille.

— Niin, miksi en voisi sanoa sitäkin.

— Sinussa on jotain sellaista ihmeellistä, melkein juhmallista — ihan kuin olisit löytänyt suuren salaisuuden omasta olemuksestasi.

— Ehkä olen nähnyt, että *olisin voinut rakastaa* ja *miten*. — Eira sanoi sen hyvin hiljaa. Hänen äänensä värähti. Onnestako vai tuskasta? Eerola ei ollut selvillä siitä. Mutta sen hän tiesi, että hänen poskiaan äkkiä alkoi kuin polttaa ja että täytyi hyökätä kävelemään edestakaisin pitkin lattiata. Hänhän oli viskannut sanat tulemaan noin vain umpimähkään ajattelematta mitä sanoi. Hän oli oppinut niin perin vapaaksi Eiran seurassa ja nyt tämä hiljainen, tunteentäyteisenä annettu luottamus.

Hän häpesi, häpesi. Hän oli kovin, miehisin kourin käynyt käsiksi johonkin sanomattoman hienoon ja arkaan.

Hänenhän olisi pitänyt aavistaa! Ja hän olikin aavistanut — joskin vain hetkittäin ja vaistomaisesti. He kaksihan olivat niin erehdyttävän lähellä toisiaan muutenkin. Mutta Eira, joka oli sellainen hiljainen, syvälinen ymmärtäjä ja hän kun oli kasvanut rinnan Martin kanssa, kuinka hän ei olisi ymmärtänyt ja rakastanut tuollaista herkkää, syvällistä sielua?

— Eira, sanoi Väinö viimein, — hän seiso ikkunan ääressä, silmäili itsepintaisesti ulos ja lähetti sanat kuin olkansa yli Eiralle. — Suuri lahja vaatisi suurta vastalahjaa. Mutta minä sanon sinulle, että se mikä on kauneinta ja herkintä naisen sielussa tekee kömpelön miehen ihan mykäksi. Sitä ei voi mitään, tuntee vain, että vähintään pitäisi mennä pihalle ja riisua saappaat jaloistaan.

Eiralle tuli vedet silmiin, vaikka suu hymyili. Hän tiesi minkä arvoisia nuo sanat olivat.

Väinö Eerola seiso yhä ikkunan ääressä. Hän ajatteli Eiraa ja hän ajatteli itseään. Mitenkä raitista, tyyntä ja tyydyttävää Eiran elämä oli ollut — vapaata kaikesta kaihomielisestä ja sairaanmakuisesta kaipuusta. Se oli ollut työpäivä, joka muistutti iloista hyörinää kukkaisella kedolla heinänteon aikaan tai tarhurin tointa, jossa jokainen päättään nostava kukka tuottaa vaalijalleen mielen täydeltä iloa. Ja tämän ohella mitä sankarillista voimaa oman itsensä unohtamisessa!

Hän ajatteli itseään. Jos *hän* olisi antanut täyden luottamuksensa vastalahjaksi, olisiko se ollut tällainen lumpeenpuhdas anti?

Hän kääntyi takaisin huoneeseen päin. Eira istui matalalla, pienellä jakkaralla. Hän oli kiertänyt kätensä ristiin polven ympärille, poskilla hehkui hieno puna, silmien loiste oli lämmin ja syvä.

— Eira, sinä olet äidillisen naisen perikuva, pääsi Väinöltä aivan kuin vastustamattomasti. — Ja äidillisiä naisia me tarvitsemme — ei sellaisia, jotka meitä kiihoittavat ja kuluttavat.

— Sinä tarkoitat, että minä olen takkuinen talvivarpunen, johon ei rakastuta!

— Minä tarkoitan, että me miehet olemme tompeleita. Me juoksemme kirkasloisteisten perhosten perään, mutta hyvä on työntämällä työnnettävä meidän eteemme, että me sen näkisimme.

— Erehdys voi myöskin johtua hyvyydestä, puolusteli Eira hiljaa — ja mielen puhtaudesta, joka ei voi epäillä toista.

— Niin, niin. — Väinö ymmärsi hänen ajattelevan Marttia. — Mutta se, jonka omat saappaat ovat savessa, tietää, että tiellä on rapakkoa.

Eerola nousi ja meni uudelleen ikkunan ääreen, jossa karisti tuhan savukkeestaan. Katsoessaan tielle päin hän näki Niilo Ension viskautuvan pyörältään ja avaavan pihaportin. Muutaman sekunnin kuluttua seiso poika huoneessa. Hän oli palttinan valkea ja hänen huulensa vavahtivat. — Isä, sai hän sanotuksi — isä — ei mitään muuta. Eira ja Väinö olivat samassa lähtövalmiina.

Hämärsi jo Martin astuessa yli kodin kynnyksen. Etehisessä hän näki valoa vierashuoneesta. Iloisista äänistä hän tunsu kaksi, vallattoman naapurirouvan ja sen herran, jonka seuraa Sonja nykyään erikoisesti suosi.

Martti livahti hiljaa omaan huoneeseensa ja painoi oven kuulumattomasti kiinni. Huoneessaan hän kulki jonkun aikaa edestakaisin lattiata pitkin, sitten hän asettui pöytänsä ääreen ja rupesi kirjoittamaan.

Hänen mielentilansa oli hänelle itselleen käsittämätön. Hän ei enää tuntenut tuota polttavaa, sisäistä tuskaa, joka aikaisemmin oli ahdistanut häntä kuin mielipuolisuuden rajalle asti. Mutta hän ei myöskään voinut sanoa, että hän oli saanut jotain, joka todella olisi poistanut hänen huolensa. Ja sittenkään taakka ei enää tuntunut painavan. Ehkä siitä syystä, että hän kerrankin oli sanoin voinut

antaa osan siitä toiselle, ehkä myöskin siksi, että toinen voimakkaalla tahdonotteella oli tarttunut häneen nostaakseen häntä näkemään elämää persoonallista tuskaa korkeammalta tasolta.

Martti oli liian väsynyt selvitteläkseen itselleen sisäistä tilaansa, mutta samalla hän tunsu tarvetta jollain tavoin antaa muotoa sille, joka epämääräisenä ja vaistomaisena läikähteli hänen sielunsa pohjalla.

Kun hän oli kirjoittanut pisteeseen, kääräisi hän paperin siihen vilkaisematta kokoon ja pisti sen laatikkoonsa. Sitten hän hitaasti alkoi riisuutua.

Herpaantuminen oli seurannut sitä äärimmäistä ruumiinkin voimissa tuntuvaa järkytystä, jonka alaisena hän vasta oli ollut. Hän vaipui siitä syystä pian uneen, rauhalliseen, tasaiseen lapsenuneen.

Aamuaurinko paistoi kirkkaasti hänen vuoteeseensa hänen herätessään seuraavana aamuna. Kello oli vasta sivuuttanut 6. Hän ei siitä syystä pitänyt kiirettä, vaan jäi vielä hetkeksi vuoteeseen. Tuntui niin käsittämättömän hyvältä. Se, että hän näin varhain oli herännyt ilman minkäänlaista ulkonaista pakottavaa syytä, oli jo sinänsä hänelle mieluista. Hän oli tottunut loppumattoman uupumuksen tunteeseen, joka jokaisena uutena aamuna kahlehtimalla tahtoi kahlehtia häntä uneen. Ja se, että hän heräsi virkistyneenä koko ruumiissaan, oli toinen ihme. Joka alkava päivä oli jo kauan puhtaasti fyysisessäkin suhteessa ollut hänelle taakka, jonka hän vaivoin nosti hartioilleen. Nyt tuntui päivänvaloon herääminen lahjalta, josta hän vaistomaisesti kiitti. Taakka oli poissa. Hän tunsu seisovansa kuin jonkin uuden kynnyksellä odottaen jotain hyvää, suurta ja suloista.

Hän hypähti pystyyn, työnsi raollaan olleen ikkunan selkoselälleen ja tunsu, miten ikkunan alla kukkivien ruusujen tuoksu tuulen henkäyksessä lehahti hänen kasvoilleen. Etäämmällä hän näki kaistaleen pellonpiennarta heloittavan kesän kirjavassa kukka-asussa ja läheisestä koivikosta kuului lintujen piiperrystä. Vanhemmat opettivat poikasiaan lentoon.

Martti painui hartaana ikkunan ääreen. Kuinka kaunista kaikki oli! Ja miten koko luomakunta tuntui kiittävän elämän ihmeellisestä lahjasta! Lahjalta se ei hänestä ollut tuntunut pitkiin aikoihin, musertavalta taakalta vain. Mutta tänään hänkin tunsu kiitosmieltä, tunsu kaikesta huolimatta elämän suureksi ja ihmeelliseksi lahjaksi.

Hänen kätensä liittyivät ristiin. Hyvä Jumala, että hänkin todella saattoi tuntea tällaista lapsellista iloa olemassaolosta, iloa, jota hän tuskin lapsenakaan oli tuntenut — vielä vähemmän myöhemmin. Hän siirsi molemmat kätensä auringon lämmittämälle ikkunalaudalle. Ne olivat laihat ja luisevat. Niiden oli tavallisesti vilu. Nyt tuntui niin hyvältä, kun aurinko niitä lämmitteli. Sen paisteessa oli kuin hellävaraista hyväilyä.

Hänen täytyi ajatella äitiä. Ehkä oli äiti häntä tänä hetkenä hyvinkin lähellä. Ja kenties hänkin näki, että hänen poikansa oli oppinut sitä, mitä äiti turhaan oli koettanut opettaa hänelle: kiittämään elämän lahjasta riippumatta siitä, mitä se tullessaan toi.

Martti pukeutui verkalleen, katsoi sitten kelloaan ja asettui uudelleen ikkunaan nähdessään, että aamiaiseen vielä oli runsaasti aikaa.

Työtään hän tänä aamuna ei muistanut. Se oli kuin muutkin arkiset olot kokonaan häipynyt hänen tajunnastaan. Hän eli vain siitä suuresta pyhäisestä ilosta, joka näkymättömästi kuin kaste oli vuotanut hänen sisimpäänsä.

Miten se oli tullut ja mistä?

Hän muisti edellistä iltaa. Ajatus pysähtyi Eiraan. Hän oli auttanut. Mutta hänestä ei tämä ihmeellinen, sisäinen ilo ollut kotoisin. Siinä oli jotain korkeampaa.

Paljon auttavaa oli kuitenkin ollut siinä mitä Eira sanoi, vaikka sanat aluksi olivat kuin kimmonneet pois Martista sen pohjattoman tuskan tähden, joka häntä hallitsi. Mutta nyt niistä lähti kuin voimaa.

Se etenkin oli niin lohdullista, ettei elämän tulos riippunut ulkonaisista saavutuksista ja että toiset olivat kutsutut kärsimiseen, sillä välin kuin toiset toimintaan. Ja kärsimyksen mitta oli hänen kohdallaan ollut runsas, ei vähin sen kautta, että kärsimys oli tullut muodossa, jota ei voinut eikä saanut uskoa toisille.

Tuollainen näkymätön, sisäinen kärsimys oli laadultaan erikoisen raskas. Siihen meni voimaa. Ja niin ollen ei sitä ollut sanottavan paljon työhön ja toimintaan. Jos tältä kannalta sai ajatella elämänkärsimystä, valui siitä kuin lientävää lääkettä kirveleviin haavoihin.

Martin kädet liittyivät uudelleen ristiin. Hänelle tuli tarve kiittää kärsimyksen lahjasta, kiittää jokaisesta pienestä, haavoittavasta okaasta ja jokaisesta murtavasta iskusta, joka häneen oli sattunut.

Ja sitten siitä, että hän epätoivon pimennoista oli päässyt iloitsemaan Jumalan ihmeitätekevästä, lääkitsevästä päivästä. Ihme se oli, ei muuta kuin ihme ja lahja. Mutta lahja, joka takasi, että sama rakkaus, joka näin oli vapauttanut hänen sisimpänsä suuresta ahdingosta, myöskin oli selvittävä elämän kaikkein raskaimmatkin ongelmat.

Martin katse painui hänen edessään ikkunalla olevaan avoimeen Raamattuun. Silmä sattui sanoihin: Kiittäkää Herraa, sillä hän on hyvä. Hän on minun kanssani auttamassa minua. — — Herra on väkevyteni ja kiitosvirteni.

Sitten solui katse uudelleen ulos kukkivaan luontoon. Muutamilla puhelinlangoilla istui joukko pääskysiä. Ne tuntuivat pitävän perheneuvottelua. Ilmat olivat parisen viikkoa olleet koleat ja sateiset. Oli hankittu muuttoa suvisemmille maille. Mutta nyt näyttivät tuumat muuttuvan. Pohjolan lyhytaikainen kesäaurinko paistoi taas hellivästi. Koko luomakunta oli kuin elpymässä uudistuvaan kesäiloon. Ja se pidätti.

Martin sisimmässä nousi taas pyhäinen ilo valtavana kuin suvinen lämpöaalto ulkona elpyvässä luonnossa. Hänen täytyi kiittää ajasta, joka oli jäljelläpäin, kiittää tuntemattomasta tulevaisuudesta.

* * * * *

Toiset olivat asettumaisillaan aamiaispöytään, kun Martti tuli ruokailuhuoneeseen. Suuri hellyys ja vastustamaton halu osoittaa ystävällisyyttä kaikille täytti hänen rintansa hänen nähdessään perheensä koolla. Hän laski kätensä Sonjan olalle samalla kuin kepeästi suuteli tämän otsaa.

Pieni, miltei huomaamaton hymy karehti Sonjan suun ympärillä. — Sinä olet hellämielisellä tuulella, sanoi hän naurahtaen samalla kuin ohimennen karisti Martin käden olaitaan. Martti ei sitä huomannut. Hän nyökkäsi jokaiselle lapsista, asettui pöytään ja rupesi syödessään kultakin vuoronperään tiedustelemaan jotain sellaista, joka koski asianomaisen lähimpiä harrastuksia. Pikku Asra oli ennen muita valmiina ja hypähti lattialle. Silloin isä veti hänet puoleensa ja nosti polvelleen, — Isä on iloinen tällaisesta pienestä polvelle nostettavasta tessukasta, sanoi hän sivellen tytön selkää pitkin riippuvia kiharoita.

Samassa nousivat Sonja ja vanhemmat lapset pöydästä. Niilo Ensio vetäytyi ikkunan nurkkaukseen. Isä seurasi häntä, laski kätensä pojan olalle ja sanoi katsoen häntä lempeästi silmiin: — Minä olen tänään muistanut sitä päivää, jolloin sinä Niilo Ensio synnyit. Se oli ihmeellinen ilopäivä.

— Usko pois, sinä olit kaunis jo silloin! Ainakin näin minä sen. — Sonja katsoi ihastelevasti esikoiseensa.

— Sinä teit tulollasi meidät hyvin rikkaiksi, puheli taas Martti hiljaa ja hartaudella. — Sinä herätit paraimmat ajatuksemme ja hartaimmat rukouksemme eloon. Me rukoilimme sinusta kaiken sen täyttäjää, mikä meiltä itseltämme jää täyttämättä, kaiken sen parantajaa, missä me olemme erehtyneet. Me rukoilimme sinulle jumalanihmisen onnellista osaa.

Niilo Ensio käänsi katseensa isästä pois päin. Hän tunsu isän suuren hellyyden vastustamattomana voimana ja hänen tuli sanomattoman paha olla. Hän olisi tahtonut sanoa jotain. Ja samalla teki mieli kuin itkeä. Mutta kun tässä oli niin monta ympärillä.

— Joskus tunnet sinäkin ehkä samaa — pitkitti Martti. — Silloin ymmärrät, minkälainen on vanhemman mieli. — Isän katse aivan kuin hyväili — huolimatta siitä, mitä toissa iltana oli tapahtunut, ja josta isä oli murtunut ihan tajuttomaksi.

Niilo Ensio vetäytyi äkillisellä liikkeellä syrjään isästä. Hänen tuli sietämättömän vaikeaksi olla. Ja samalla teki kuitenkin pahaa, että jos isä ymmärtää väärin.

Hän kääntyi uudelleen isään päin, mutta tämä oli jo ruvennut mittaamaan "pikku poikia", joiksi Einaria ja Harria vielä kutsuttiin. Harri oli rohkea — Einar hidaskasvuinen. He olivat siitä syystä kiihkeän ankarassa kilpailussa.

— Einar, sanoi isä mitattuaan pojat — meidän pitää pian puhella yhdessä tärkeästä asiasta. — Hänen kätensä painui pojan päälle ja jäi siihen hetkeksi. Muut olivat jo poistuneet huoneesta. Einarille tuli siksi suuri hätä siitä, että tuo kahdenpuhelu isän kanssa ehkä jo alkaisi. Hän livahti kiireisesti isän käden alta, sopersi jotain haettavista kasveista ja kiiruhti ulos.

Martin katse saattoi häntä ulos asti. Eiran sanat tiestä, joka syvimmästäkin kuilusta johtaa ylöspäin, tulivat hänen mieleensä. Hän tarttui niihin poikansa puolesta.

Huomattuaan olevansa yksin arveli Martti hetken mitä tehdä. Työhön ryhtyminen ei johtunut hänen mieleensä. Hän tunsu olevansa kuin luvan saanut lapsi. Ne tärkeät puhuttavat, joita hänellä oli

poikiensa kanssa, saivat myöskin hiukan ainakin väistyä. Hän tunsu tämän aamuhetken juhlaaksi, jota ei saanut synkistää millään.

Hän kääntyi päiväpaisteiselle kuistille ja jäi siihen hetkeksi ympärilleen silmäillen. Syrjälä nousi samassa kauniina kangastuksena hänen eteensä. Hän näki niityt, pellot, päivänpaahtaman mäenrinteen, jota hän oli rakastanut, auringon paisteessa välkkyvän lahdempoukaman ja työstään palaavan, tyytyväisen maalaisperheen.

Jokainen piirre tässä tutunomaisessa, rauhantäydessä maalaiskuvassa oli hänelle kuin hellä hyväily.

Mutta Syrjälän näkeminen vei hänen ajatuksensa Halttusiin. Paavo ei enää tarvinnut häntä. Mutta ehkäpä hänen sittenkin nyt oli mentävä sinne. Helinskalle määrätty tyyny voisi pian hävitä Hilma-emännän tavaroiden joukkoon, ellei joku sitä ajoissa korjannut sen oikealle omistajalle vietäväksi. Ja saattoihan tapahtua, että jokin rakkauden palvelus vielä oli tarpeen vainajallekin.

Astuessaan Paavon asunnolle päin kääntyi Martti mutkaa tekevälle tielle tullakseen sille paikalle, missä Paavon veljet arvattavasti olivat työssä. Martti ei ollut tavannut heitä kuolemantapauksen jälkeen ja hänestä tuntui siltä kuin heidän mielensä nyt kuitenkin voisi olla vastaanottavampi tai ainakin lauhkeampi kuin ennen.

Hänen lähestyessään rakennuspaikkaa huomasi Eemeli-veli hänet. Miehen viekkaat silmät välähtivät omituisesti, ja ennenkuin Martti ennätti sanoa mitään, tiedusteli Eemeli, oliko maisteri tullut tutkimaan, oliko kuolemantapaus kantanut parannuksen otollisia hedelmiä tai kenties katsomaan minkä verran tuntipalkoilla oleva työmies varasti aikaa porvareilta.

Martti ei vastannut. Hänen katseensa kääntyi Eemelistä mieheen, joka tämän vieressä viimeistelevästi tasoitteli jättiläishirren pintaa. Mies, joka oli kuullut Eemelin sanat, loi pikaisen ja kysyvän katseen Marttiin. Näytti siltä kuin hän olisi odottanut vastausta. Mutta kun ei sitä Martilta kuulunut, puuttui mies itse puheeseen. — Maisteria on mainittu työväen ystäväksi, sanoi hän laskien kirveen lepäämään. — Mutta kyllä se niin on, että se, joka tahtoo ajaa meikäläisten asiaa, ei saa tyytyä pieniin asiantilan paikkauksiin. Perustuksiaan myöten on kaikki rakennettava uudelleen. Laitoja ei kannata paikkailla, kun pohja vuotaa. Lahonnut on lahona pois viskattava. — Mies loi läpituokean katseen Marttiin. Hän tuntui panevan Martin kuin vaa'alle tietääkseen, oliko hän tekemisissä rehellisen vai vilpistelevän ystävän kanssa. Mutta hänen katseensa, niin tuikea kuin se olikin, oli suorudessaan aivan toista maata kuin Eemelin luimistelevat silmät.

— Lahonneen pystyssäpitämistä minä en puolustakaan. — Martti puhui ystävällinen ymmärtämys äänessään. — Mutta minä uskon, että lahonnut luhistuu itsestään. Yhtä varma kuin olen siitä, että perinpohjaisia uudistuksia tarvitaan, yhtä vahvasti vakuutettu olen siitä, että sen pitää kehittyä luonnollisella tavalla. Väkivaltaiset keinot eivät kypsytä hyviä eikä pysyviä hedelmiä.

Martin katse sattui samassa kääntymään ylöspäin, jonne muutamat rakennuksella työskentelevistä olivat vipuuttamassa jykevää hirttä. Jokin näytti ylhäällä joutuneen epäkuuntoon. Martti ei ennättänyt selvittää tilannetta itselleen, mutta hän oivalsi vaistomaisesti, että Eemeli Halttunen seisoi vaarallisella paikalla, josta vain äkillinen ja yllättävä toimenpide saattoi pelastaa hänet. Vaistomaisesti Martti siitä syystä hädän monistamalla voimalla viskasi heikon vartalonsa Eemelin jykevää vartaloa kohden. Teko tuli niin yllättävänä, että Eemeli kaatui.

Synty hetken yleinen hämminki. Rakennustelineillä olevat miehet huusivat jotain tapaturmasta. Eemeli Halttunen kapusi kiroten pystyyn valmiina maksamaan Martille sekä kädellä että sanalla. Mies, joka vasta oli ollut puheissa Martin kanssa, viskasi kirveen kädestään, kumartui Martin puoleen ja nosti hänen päätään. — Hän on kuollut, sanoi hän sitten harvakseen.

Kaikki kerääntyivät maassa makaavan ympärille. Koetettiin tutkia, oliko kuolettavaa haavaa missään, mutta muuta ei näkynyt kuin pieni mustelma ohimon kohdalla. Ylhäältäpäin luiskahtamaan päässyt hirsi oli kai iskenyt sille kohdalle. Miehet neuvottelivat lääkärin hakemisesta. Eihän sitä tietänyt, oliko sittenkään kuolema kohdannut. Piirilääkäriin ei ollut pitkä matka. Pyörällä hän piankin voisi tulla.

Oltiin neuvottelemassa, kun kaksi tietä pitkin lähenevää pyöräilijää pysähtyi paikalle. Kehä hajaantui ja vastasaapuneet näkivät maassa makaavan. — Martti, veli Martti. — Huuto kajahti tuskantäyteisenä, samassa kuin pastori Kairi painui polvilleen ystävänsä viereen. Airi tunnusteli sykkimästä lakannutta valtimoa. He olivat lupauksensa mukaan yhdessä tulossa kihlajaiskyläilylle. Ja he löysivät Martin kankeana.

Muutaman minuutin kuluttua oli pastori pyörällään menossa lääkäriä hakemaan. Airi koetteli toisten avustamana tekohengitystä.

Sonjalla oli tänä päivänä vieraita aamupuolikahvilla. Niilo Ensio, joka aamiaisen jälkeen pitkän aikaa

oli samoillut lähimetsässä mitä ristiriitaisimpien tunteiden vallassa, oli juuri tullut kotiin. Kuullessaan vieraiden äänet etehisestä hän päätti jäädä pihalle odottamaan heidän lähtöään. Hän seisoj selin portaisiin ja tähysteli ajatuksiin painuneena tielle päin. Silloin hän näki paareja kantavan joukon lähestyvän. Kun he pysähtyivät portille, tunsj hän isänsä. Sisäinen vaisto sanoi hänelle mitä oli tapahtunut. Häneltä pääsi vihlova tuskanhuuto samassa kuin hän viskautui paareilla makaavan yli.

Sonja astui samassa vieraineen portaille. Hän näki paarit, ja niillä poikansa pään. — Niilo Ensio, Niilo Ensio, hän kirkkaisi niin, että huuto kaikui etäälle. Mutta ehtiessään kohdalle näki Sonja, kuka oli kuollut, kuka elävä. Silloin ei poikakaan enää merkinnyt hänelle mitään. Hurjana tuskassaan hän sysäsi kaikki muut syrjään, painui itse paareille ja peitti Martin polttavan tulisilla hyväilyillä.

Vieraat poistuivat kenenkään sitä huomaamatta. He puhuivat kuiskailten keskenään Sonjan suuresta rakkaudesta. Ja mies oli kuitenkin ollut sellainen tavallinen hiljainen itseseenkyröttäjä.

Se pieni piiri, joka oli kokoontunut Sonjan ja Martin häiden viettoon, oli koolla nytkin kun Marttia valmistettiin hänen viimeiselle matkalleen. Anna-Stiina tuli kohta saatuaan tiedon kuolemantapauksesta. Eira ja Väinö olivat kuolintalossa tapaturmapäivästä alkaen.

Anna-Stiina ja Väinö Eerola huolehtivat yhdessä kaikesta mikä koski menoja ja rahallista puolta. Eikä siinä toinen enemmän kuin toinenkaan ajatellut muuta kuin sitä mikä olisi vainajaa ilahduttanut ja tyydyttänyt. Eira puolestaan huolehti taloudesta, lapsista ja kaikesta mitä oli ajateltava hautauksen johdosta.

Sonja oli mahdoton kaikkeen. Hän istui enimmäkseen Martin paarien ääressä, milloin hyväillen hänen kangistuneita kasvojaan, milloin koettaen lämmitellä hänen käsiään kuin oman ruumiinsa lämmöllä palauttaakseen elämän sen jättämään majaan.

Eira oli ehdottanut, että Martti haudattaisiin samana päivänä ja samaan paikkaan kuin Paavo Halttunen, mutta Sonja ei tahtonut kuulla siitä puhuttavankaan. Sonjalle oli varattava sija Martin rinnalle, muita ei siihen tarvittu. Ja mitä hautauspäivään tuli, oli se siirrettävä niin etäälle kuin mahdollista. Muun suhteen saivat toiset ratkaista niin kuin hyväksi näkivät.

Anna-Stiina kulki kuolintalossa jäyhänä ja vaiteliaana kuin ainakin. — Ei edes kuoleman läheisyys sinua pehmitä, sanoi hänelle Sonja. Hänen äänensä värisi itkusta. — Kukin laatunsa mukaan, tuli Anna-Stiinalta yksikantaan. — Hän korjasi Martin jalkopuolessa seisovaa, kaatumaisillaan olevaa, valkoista kukkaa ja silmäili samalla hänellä harvoin havaitulla lempeydellä umpeen painuneisiin silmiin. Niissä oli sammuneisuudestaan huolimatta jotain ihmeellisen ilmehikästä ja puhuvaa. Suu oli Martilla suloisessa hymyssä ja hänen hintelässä olennessaan oli voitonsaavuttaneen ylevää rauhaa.

Anna-Stiina kääntyi rutosti pois päin. Hän muisti toisen hinteläkasvuisen, kumaraselkäisen olennon, joka oli maannut kankeana kuin Marttikin, mutta jota ei kukaan katsonut hellin, siunaavin silmin.

Se oli muisto, joka vieläkin aristi. Mutta olihan Ville kuitenkin elonpäivinä tietänyt, että Anna-Stiina tahtoi hänen parastaan ja tekikin minkä taisi. Ja olihan Marttikin tuntenut sen saman. Se matkakin, jonka Anna-Stiina niin odottamatta teki Syrjälään, oli ollut todistus siitä. Ja se oli varmasti pelastanut suuresta tuhosta. Se oli vaikuttanut kuin tuulenpuuska, joka tulipalon uhatessa äkkiä viskaa tulen odottamattomaan suuntaan. Siitä oli Anna-Stiina ollut ja oli ikänsä oleva vakuutettu. Se vakaumus olikin niitä harvoja ilonaiheita, joita hänelle hänen työteliään elämänsä varrella oli suotu.

* * * * *

Siirtelemisestä huolimatta lähestyi Martin hautauspäivä. Hän lepäsi jo valmiina arkussaan ja saattajien piti seuraavana aamuna kokoontua surutaloon. Kaikki oli kunnossa hiljaista juhlaa varten. Kenelläkään ei ollut kiirettä. Oli kokoonnuttu kuin pyhäisen aaton viettoon. Sonja istui Martin paarien ääressä, toiset olivat koolla viereisessä huoneessa. Hämy teki tuloaan. Anna-Stiina, Väinö ja Eira olivat kertoilleet pieniä muistelmia Martista — jälkimmäiset kaksi ensin hänen lapsuusajoistaan lapsille, jotka nyt aran hiljaisina istuivat kukin tahollaan. Niilo Ensio oli etsinyt itselleen kaikkein etäisimmän nurkan. Hän oli huomattavan kalpea, kaikkea lähentelemistä kaihtava.

Hämy teki tuloaan. Puhelu, joka kaiken aikaa oli ollut hiljaista ja katkonaista, vaimeni vaimenemistaan.

Oli vaiettu pitkän aikaa. Silloin sanoi Väinö Eerola matalasointuisella äänellään harvakseen ja painokkaasti: — "Murheell' ei saa muistoansa viettää." Hän kärsi paljon, mutta hän jätti valoisan muiston jälkeensä.

Niilo Ension nurkasta kuului pitkä, tukahutettu nyhykytys.

Taas vaiettiin. Mutta äkkiä kuului hiljaisuudessa järkyttävä parahdus viereisestä huoneesta. Kaikki kavahtivat ehdottomasti pystyyn ja kiiruhtivat ovelle.

Eira ja Väinö ennättivät ensimmäisinä paarien ääreen. Kuolleen asennossa ei näkynyt mitään muutosta. Pari kukkaa vain oli kaatunut hänen vierestään. Sonja makasi lattialla ja kynttilä, joka hänellä arvattavasti oli ollut kädessään ja joka kai siitä oli pudonnut, paloi lekottavasti kumollaan läheisellä tuolilla.

Valkean vaara torjuttiin ensimmäiseksi, sitten nostivat Anna-Stiina ja Väinö Sonjan lattialta ja kantoivat hänet hänen omaan vuoteeseensa. Eira jäi ruumishuoneeseen laittelemaan kaikki Martin ympärillä uudelleen kuntoon.

Asetettuaan kukkasat paikoilleen jäi hän hetkeksi silmäilemään noita, nyt niin siunatun rauhallisesti hymyileviä piirteitä. Ne olivat peittämättöminä. Sonja oli tietysti katsellut niitä.

Hellävaroen laskettuaan kasvopeitteen takaisin silmille tarttui Eira kynttilään lähteäkseen. Silloin hän huomasi lattialla makaavan paperin. Hän nosti sen ihmetellen maasta ja tuli samassa nähneeksi paperin alalaidassa päivämäärän, joka säväytti hänen sisintään.

Tämä oli kirjoitettu Martin palattua Eiran luota, koska siihen oli merkitty: Illalla 20/8.

Eira epäröi hetken. Hän ymmärsi, että tässä oli jotain, joka syvästi oli järkyttänyt Sonjan mieltä ja jonka siitä syystä ehkä olisi pitänyt jäädä yksin Sonjan tietoon. Mutta toiselta puolen, eikö juuri hän, joka sinä iltana sisimmässään oli taistelemalla taistellut saadakseen sellaisia sanoja, jotka voisivat olla Martille avuksi, nyt ollut oikeutettu lukemaan, mitä Martti sinä iltana oli tahtonut panna paperille.

Hän kääri varovaisesti auki paperin. Ylälaidasta oli jotain revitty pois. Lause alkoi revityn laidasta aivan kuin yhteydestään irti temmattuna. — Sieluni huutaa sinua, sinä hyvä, voimakas ja äidillinen nainen, joka olet meille synnyttävä uusia, puhtaampia ja onnellisempia polvia. Olemukseni syvä kaipuu kutsuu sinua. Nouse ja ole kirkas! Tule pian ja tuo meille sitä sielun ja ruumiin terveyttä, jota sairas sukumme kaipaa!

Hän, jonka kautta Ihmisenpoika syntyi maailmaan, ja jota miljoonat senjälkeen ovat palvoneet, on meille kautta vuosisatojen puhunut myöskin vapahduksesta, jota äidit voivat meille tuoda. Miksi emme ole tätä vakavammin ja syvällisemmin ajatelleet?

Nainen puolisona ja äitinä on miesten suurtöiden alkujuurena ja lähteenä. Se on tunnustettu. Mutta eikö nainen puolisona ja äitinä ole osallinen myöskin siihen, mikä on nurjaa elämässä ja mikä jää tekemättä? Miksi ei puhuta siitäkin puolesta ihmisille opiksi ja varoitukseksi?

Minä raukka, mitä minä tällä tarkoitan? Tahdonko työntää oman syyllisyyteni toisen hartioille? Minä en koskaan ole ollut mikään Simson. Tahdonko väittää, että Delila on vienyt minulta minun vähäiset voimani, ollut sieluni side ja ansa? Minä olen heikkoudessani ollut kiusattu siihen. Minä en voi sitä kieltää. Mutta nyt en ole enää heikko. Hyvä nainen on tarttunut käteeni ja vahvistanut minua.

Rakas, rakas äiti, minä olen tänään tuntenut sinun kätesi kosketusta siinä kodissa, missä me niin onnellisina elimme yhdessä. Sinä, äiti, olit puutteistasi huolimatta suuri rakkaudessaasi ja nöyryydessäsi. Sinä et koskaan pannut omaa syytäsi toisen kannettavaksi. Tämäkin velvoittaa minua oman syyllisyyteni, omien laiminlyöntieni tuntemiseen ja tunnustamiseen.

Mutta vaikka tiedän, etten ole mikään Simson, en tänä iltana voi tukahuttaa kaipuuta, joka minussa ikävöi Simsonin osaa. Onnellinen, kadehdittava Simson! Hän sai kuolemallaan sovittaa elämänsä erehdykset. Kaatuessaan hän sai suorittaa sen, mikä häneltä aikaisemmin oli jäänyt tekemättä. Jos se ei olisi väärin, rukoilisin itselleni tällaista osaa. Minä olen elämässä epäonnistunut kaikessa. Voi kun voisin kuolemallani sanoa Sonjalle, että rakkauteni häneen aina oli rehellistä. Kun voisin sanoa, että vaikka yhdyselämä arkisuudessaan kuluttaakin pois kaiken kiillon, mikä on vain pinnallista, ja vaikka hän sen johdosta näki minussa paljon puutteita, joita hän ei voinut rakastaa, minä sittenkin pohjaltani olin sama Martti, jota hän kerran rakasti — tai ainakin luuli rakastavansa. Tahtoni on aina ollut rehellinen. Se on ehkä ollut ainoa vahva puoleni. Ja Sonja rakastaa voimaa.

Entä lapseni, oppilaani ja minun monet vähäväkiset veljeni! Voi kun saisinkin kuolla niin, että kuolemallani antaisin heille jotain siitä, mitä en eläessäni saanut annetuksi, vaikka tahtoa oli.

Mutta tässäkin toivomuksessa on jotain raukkamaista. Helppo on kuolla, raskasta on elää. Ja nyt kysytään kuitenkin minulta juuri sitä voimaa, jota elämän ristiriidoissa tarvitaan. Enkä minä enää

pelkää. Minä en enää etsi kuolemaa. Minä uskallan katsoa kohti elämää. Tämä ilta on ollut minulle ihmeellisen, sisäisen uudistuksen ja voiton hetki.

Eiran kädet vapisivat hänen kääriessään paperia kokoon.

Hänestä tuntui siltä kuin hän tänä hetkenä olisi tahtonut laskea kätensä Sonjan otsalle ja sivellä sitä niinkuin ei koskaan ennen, niin hellävaroen ja rakastavasti.

Mutta ennenkuin Eira ehti Sonjan luokse, pysäytti hänet arasti etehisessä odottava vieras. Hän esitti itsensä siksi työmieheksi, joka oli puhellut Martin kanssa juuri ennen hirren putoamista. Hän oli tapaturmasta asti ollut erilaisten ajatusten ja tunteiden raatelema. Sen johdosta hän lopultakin oli tahtonut tulla tapaamaan vainajan läheisimpiä. Hän tahtoi ennenkaikkea tietää, uskoivatko he Martin ymmärtäneen, mitä hän teki viskautuessaan Halttusen päälle. Jos hän teki tekonsa erehdyksestä, kuten Halttuset uskoivat — niin silloinhan siitä ei ollut sen enempää sanottavaa. Mutta jos hän tiesi...

Mies keskeytti kysymyksensä. Pelkkä ajatus tuntui hänestä mahdottomuudelta. Ja kuitenkin hän sisimmässään myönsi, että jos niin oli, silloin oli totisesti maailmassa jotain, joka opetti ihmisille veljeyttä tuntuvammin ja perusteellisemmin kuin parhaiten järjestetty työväenyhdistys.

Sanaakaan sanomatta Eira haki laatikkoon pistämänsä paperin. Se oli hänestä kuin Martin testamentti. Siksi luki hän siitä muutaman sanan. Sitten he vielä hetken puhelivat yhdessä. Viimein pyysi vieras päästä katsomaan Marttia.

Kun hän vihdoinkin lähteäkseen kääntyi pois päin paareista, nytkähtelivät hänen voimakkaat hartiansa pidätetystä itkusta.

V

MAININGEISSA

Sadekuuro toisensa jälkeen oli aamuyöstä virrannut maahan. Nyt heloitti päivä aamuraittiina ja iloisena pilvettömältä taivaalta. Mutta sen paisteessa oli sittenkin loppukesän vaimennettua kirkkautta. Siinä väreili kuin tietoisuutta syksyn läheisyydestä.

Eira valmistautui lähteäkseen kaupungille. Hänellä oli takki päällään ja kassi kädessä. Oli käytävä torilla ja sitten oli muutakin asiaa. Toimitettavia oli monenlaisia nyt, kun hän pari kuukautta oli ollut kaukana syrjäisessä maalaispitäjässä. "Punaisen talven" jälkeen, jolloin kaikki enemmän tai vähemmän olivat nähneet nälkää, oli täytynyt lähteä oikein maan sydämeen syömään itsensä kylläiseksi. Tältä matkalta hän oli palannut vasta päivä sitten. Oli pitänyt tulla panemaan koti kuntoon ennen työkauden alkua. Ja muun lisäksi hän tahtoi olla kodissaan tänä ja tätä seuraavina muistopäivinä. Tänäpäin oli 20/8. Täsmälleen kaksi vuotta oli tänään kulunut siitä illasta, jonka Martti vietti Eiran luona. Ja huomenna oli hänen kuolinpäivänsä.

Mahtoivatkohan muut muistaa tätä päivää? Tuskin Sonja ainakaan. Hänen surunsa oli tuntunut yhtä pian ohimenevältä kuin kiihkeältä. Tai jos lie vain siltä tuntunut. Ehkä hyvinkin oli toisin.

Ja entä lapset, muistivatkohan he? Niilo Ensio mahdollisesti. Häneen oli isän kuolema jättänyt syvän ja pysyvän jäljen. Hän tuntui herkkämieliseltä, hienotunteiselta ja kelpo pojalta. Ja viime talven kuluessa hän oli kunnostautunut. Sitä oli Eira kuullut monelta.

Einar, joka oli ollut Anna-Stiinan kodissa oppiakseen maamieheksi, oli joutunut "valkoiseen Suomeen", toiminut sanankuljettajana ja sellaisella retkellä kaatunut. Hän oli monessa suhteessa ollut vaikeasti kasvatettava lapsi. Yhtä usein kuin hän teki itsensä syyväksi kaikenmoisiin rikkeisiin, yhtä usein hän osasi luikerrella niin, että asiat kääntyivät hänelle suosiolliseen suuntaan ja hän kaikesta huolimatta sai ympäristönsä ainakin ajaksi uskomaan mitä parasta hänestä ja hänen aikeistaan. Oli tuntunut suorastaan helpotukselta, että hänen matkansa loppui näin alkupäähänsä. Harri oli aivan toisenlainen. Hän muistutti monessa suhteessa Marttia. Mutta tuskin hänkään, niin nuori kuin vielä oli,

tuli pitäneeksi muistopäiviä mielessään. Missään tapauksessa ei tietysti kukaan tänään erikoisesti ajatellut Marttia. Tämä päivä oli Eiran päivä — ainutlaatuinen ja suurisisältöisin hänen elämässään.

Hän teki vielä hajamielisenä kierroksen huoneessaan, asetteli paikoilleen siellä täällä esillä olevia pikku esineitä, vilkaisi sitten hajamielisesti peiliin ja otti vielä viimeksi sanomalehden oven postiaukosta.

Täytyi vähän vilkaista lehteen. Hän levitti sen eteensä etehisen pöydälle ja antoi katseen solua palstoja pitkin. Toisen sivun ilmoitusten joukossa hän näki nimet: Sonja Jänne, Valio Saarto.

Hän työnsi pikaisesti lehden luotaan, sieppasi pöydällä olevan kukkaron käteensä ja kiiruhti ulos hätäisesti kuin pakeneva.

Sonja, Sonja, Sonja! — Eira ei saanut ajatuksiaan eroon siitä, mitä nuo kaksi nimeä olivat hänelle sanoneet. Hän näki pitkien ripsien alta säihkyvän katseen. Hän tiesi, miten se osasi kietoa ja tenhota. Hän oli nähnyt sen pitävän ihmistä kidutuspihdissä. Hän näki kuin edessään ne askeleet, joita se jätti jälkeensä — sellaisina kuin hän ne syrjästäkatsojana oli nähnyt: huumausajan, sen jälkeen kuluttavaa ristiriitaisuutta, epätoivoista taistelua, viimein väsymystä, välinpitämättömyyttä ja voimattomuutta.

Mutta olihan Sonja saattanut muuttua.. Eikä moni mies kärsisikään niinkuin Martti.

Samassa näki Eira edessään vaaleaveriset, poikamaiset kasvot vasta oraalla olevine viiksineen. Hän oli nähnyt sellaisen kerran Sonjan rinnalla kadulla. Ja nyt hänestä tuntui siltä, kuin Sonja silloin olisi mennyt vähän hämilleen.

Voi poloista, jos se todella oli hän! Kuinka tuollainen lapsi voisi suoriutua!

Eira koetti väkipakolla irtautua uutisen herättämistä ajatuksista. Hän toimitti ostoksensa torilla, kulki sitten Eteläistä esplanadia pitkin ja oli kääntymässä Kasarmin torille, kun hän kadunkulmauksessa äkkiä seisoj vastatusten Sonjan kanssa.

He katsoivat hetken puhumattomina toisiaan silmästä silmään. — Minä tiedän, että sinä tuomitset minua, sanoi viimein Sonja. Hänen katseessaan oli arkuutta. Mutta äkkiä kohosi pää ja liekehtivä katse iskeytyi Eiraan. — Sinun on helppo sanoa. Sinä et koskaan ole rakastanut!

Eira vastasi kysymyksellä. — Onko hän se nuori — se vaaleaverinen, jonka kerran näin sinun seurassasi?

Sonja nyökkäsi.

— Sonja, sääli nuorta! — Eiran molemmat kädet ojentuivat Sonjaa kohden. Hänen katseensa, hänen kätensä, hänen koko olemuksensa rukoili.

Sonjalta pääsi lyhyt, hermostunut nauru. — Sinä et ymmärrä mitä puhut. Sokea ei tiedä mitään väririkkaudesta. Nunnana elänyt ei ymmärrä, rakkauselämää.

Eira ei vastannut. — Tästä kai tiemme eroavat, sanoi hän väsyneesti, kun kadunkulmaus tuli eteen.

Mutta silloin näytti jokin sulavan Sonjassa. Hän tarttui hätäisesti Eiran käteen ruveten kuljettamaan häntä Boulevardille päin. — Älä mene vielä. — Tule nyt. — Voit kai sinä istua vähän — täällä Vanhan kirkon puistossa — ja puhella kanssani — Martin tähden.

Eira istuutui. — Ei sinun eikä Martin tähden. Mutta jos sinä tahdot, niin se on oikeinta.

Sonja tulistui uudelleen. — Sinä olet sellainen mallikelpoinen — ihan kuin säntillinen kello, jota ei millään saa pois oikeasta käyntitahdistasta — ei ennenkuin särkee. Tuollainen on minua aina kiusannut ja tulee kiusaamaan, vaikka eläisin sadan vuoden vanhaksi.

— Minä tiedän, että on vanhanaikaista olla säntillinen. Samoin kuin entisajan oikeuskäsitteetkin ovat joutuneet pois muodista, ikävinä ja epämuikavina. Niidenkin pitää vaihdella — muodin mukaan.

— Sinä ivaat.

— Minä vain jatkan omaa vertaustasi. Mutta etkö luule, että tuollaisista tahdistaan horjumattomista kelloista sittenkin käytännössä on enin hyötyä?

— Ei kiistellä mielipiteistä. Puhutaan elämästä. Minä tahdon puolustautua.

— Ketä vastaan? Itseäsikö?

— Sinä syytit minua. Sinä rukoilit toista ajatellen kuin oman henkesi edestä.

— Minä ajattelin hänen nuoruuttaan. Sonjalta pääsi taas lyhyt, hermostunut ja katkera nauru. — Ja siksi pyysit, että säästäisin häntä — elämän rikkaudelta.

Eiraa jähmetytti Sonjan nauru. Se oli hätäntyneen ja kuitenkin petostaan pitkittävän naurua virvatulien keskellä suon syvälle upottavalla pohjalla. — Sonja, sanoi hän ja laski kätensä Sonjan käsivarrelle. Anna Valio Saarron ensin kypsyä oikein mieheksi ja anna hänen sitten tutustua siihen rikkauteen, josta puhut ja jonka suhteen sanot minua sokeaksi — anna hänen tutustua siihen ikätoverinsa rinnalla. Minusta vanhempi nainen useimmassa tapauksessa menettelee itsekkäästi ja väärin sitoessaan nuorukaisen elämän omaansa. Ja sinä tiedät sitäpaitsi, että sinun rakkautesi on tuli, joka kuluttaa.

— Minä tiedän, että sinunlaisellasi ei ole muuta kuin maidonvalkeata, ravitsevaa äidinrakkautta ihmisiä kohtaan. Mutta toisten suonissa kohisee rakkaus veripunaisena ja kuumana koskena. Ja kuka meistä on itse määrännyt, millaisena hän syntyi tänne maailmaan?

— Me olemme joka tapauksessa vastuussa siitä, mihin suuntaan me kehitämme itseämme.

Sonja ei kuullut Eiran sanoja. Hän jatkoi ajatuksiaan omaan alkamaansa suuntaan ja hän nauroi niille uudelleen niin kovaan ja katkerasti, että kaksi läheisyydessä leikkivää lasta jättivät leikkinsä kesken ja jäivät tuijottamaan Sonjaan suurin hämmästynein silmin.

— Älä naura noin, pyysi Eira hiljaa. Mutta Sonja nauroi sitä enemmän. — Minä nauran sinulle, nauran itselleni, nauran koko naissuvulle. Sinä rukoilet naista säästämään miestä — intohimoiselta rakkaudelta — eikö niin — jos puhutaan suoraan? Ha-ha-ha! Minkä verran miehet säästävät meitä naisia? Tunnetko elämää sen verran, että tiedät jotain siitä? Tiedätkö, että meidän naisten oikeastaan pitäisi palaa halusta tuhota ja kiusata niitä, jotka meidän sukupuoltamme niin paljon kiusaavat. Ja mistä luulet intohimoisten naisten saaneen taipumuksensa? Mistä on kotoisin sekin tuli, joka palaa minun suonissani? Luuletko äidistäni? Hänen kirjeessään Anna-Stiina-tädille ei kuitenkaan ollut sanaakaan, joka tukisi sellaista käsitystä. Mutta isäni urheiluna oli armastella — pitää hetken huvinaan ja sitten viskata katuojaan. Tähän päätökseen olen tullut siitä vähästä mitä tiedän. Ymmärrätkö sinä miessuvun puoltaja oikeastaan mitä puhut?

— Ajattele, lapsi, kuiskasi Eira hiljaa. — Molemmat pikku tyttöset seisoivat yhä tuijottaen Sonjaan samalla kuin lujasti pitelivät toisiaan käsistä. — Täti nauraa rumasti, sanoi äkkiä toinen heistä, viskasi hiekkalapionsa maahan ja alkoi marssia tiehensä.

Silloin Sonja hyrähti itkuun. Oli katkeraa saada syytöksiä siitä, missä ei ollut mitään pahaa. Hän ei ymmärtänyt, mitä Eira häneltä vaati.

Odottamatta kietaisi Eira kätensä Sonjan vyötäisille. Hän ei yleensä helposti hyväillyt, mutta tällä kerralla hän teki sen aivan vaistomaisesti. — Sonja, minä en ajattele vain nuorukaista. Minä rukoilen lastesikin puolesta. Uusi naimisiinmeno tuo uusia velvollisuuksia ja työntää lapset syrjään. Elä lapsillesi, se olisi niin paljon kauniimpaa! Jatka Martin työtä heidän hyväkseen! Sinähän sanot suuresti rakastaneesi Marttia.

— Entä jos juuri kaipuuni minua nyt pakottaa? Minä en jaksa kantaa yksinäisyyttä. Mutta ethän sinä voi ymmärtää. Ei puhuta enää. — Sonja nousi hätäisesti. Eira ojensi kätensä hyvästiksi.

— Jos kaikesta huolimatta joskus tahtoisit tulla...

— Kiitoksia vain! — Eirasta tuntui siltä kuin pohjaton kuilu olisi erottanut heidät toisistaan. Hän kääntyi eikä katsonut enää taakseen. Aikaakin oli kulunut niin paljon ja hänen teki vielä mieli haudalle.

Hän kulki Aleksanteria pitkin kunnes poikkesi kukkakauppaan. Torilta ostamansa kukat eivät enää tyydyttäneet häntä. Hän voisi käyttää niitä kotonaan huoneensa kaunistukseksi. Nyt tahtoi hän jotain erikoisen kaunista, jotain lämmintä, iloista ja tuoksuvaa, mutta puhdasta samalla — ei tulista eikä hehkuva.

Kauan valikoituaan hän tyytyi viimein pariin kellahtavan valkoiseen ruusuun, voimakkaasti tuoksuaviin jättiläisreseedoihin ja muutamiin tummanpunaisiin neilikkoihin.

Suuri, ylhäinen rauha sulki hänet piiriinsä kohta kun hautausmaan portti aukeni hänelle. Lintujen hiljaista sirittelyä kuului puitten latvoista ja auringon säteet paistoivat oksien lomasta pitkinä valoviiruina rauhaisalle kummulle.

Eira asetteli hellävaroen kukkaset paikoilleen.

"Vaivas täällä katkerin parhaan soinnun antaakin kanteleestas taivaan autuudessa."

Hän painui istumaan hautaa ympäröivälle kivireunalle. Kun hän nousi siitä, tiesi hän kokeneensa jotain rajan toiselta puolen virtaavasta voimasta.

Paluumatkalla täytyi hänen uudelleen ajatella Sonjaa. Hän oli ehkä ollut liian jyrkkä lausunnoissaan. Tai vaikka ei sanoissakaan olisi ollut vähentämisen varaa, niin olisi Sonjalle kuitenkin pitänyt osoittaa enemmän hellyyttä. Joka päivähän vei ihmisen lähemmä iäisyyttä. Ja jota lähemmäksi hän läheni tuota suurta päämäärää, sitä enemmän häneltä saattoi vaatia ymmärtämystä ja — rakkautta.

Eira oli vasta saanut syödyksi puolisen ja tuomansa kukat asetetuksi maljakkoihin, kun Väinö Eerola soitti ovikelloa. Hänellä oli kimppu valkoisia ruusuja kädessään. Ne hän mitään sanomatta ojensi Eiralle. Hän oli muistanut.

Astuessaan kynnykselle hän pysähtyi ja katsoi ympärilleen. Kukkia oli kaikkialla — kuin juhlanan. Ja niinkuin oli ollut silloin, kun hän kaksi vuotta takaperin tuli Eiran luokse.

Heidän katseensa kohtasivat etsimättä toisensa ja he tiesivät ajattelevansa samaa. Sitten Väinö rupesi kertomaan Martista. Hän löysi yhä vieläkin jotain uutta kerrottavaa. Hän oli pannut mieleensä niin paljon haaskaa ja mukavaa heidän yhteisiltä koulu- ja opiskeluvuosiltaan.

Eiralla oli se tunne, että hän haki ja keräili näitä muistoja tuodakseen ne tullessaan tänne ihan kuin hyväsydäminen setä iloitsee jokaisesta pienille ystäville kokoomastaan ilonaiheesta.

Alkoi jo hämärtää, kun he vielä istuivat yhdessä. Silloin vasta kääntyi puhe suureen uutiseen, jota toinen samoin kuin toinen tähän asti oli kiertänyt.

— Sinä tiedät siis?

— Me tapasimme tänään.

— Sonja ja sinä? — Eerola alkoi vetää haikuja tähän asti unohduksissa olleesta savukkeestaan. Ja Eira kertoi.

— Se on tietysti hyväksi jossain suhteessa, päätteli Eerola. — Minä olen fatalisti.

— Ehkä voisin ajatella asiaa rauhallisemmin, jos tapaamisemme olisi ollut toisenlaista.

— Hän on niitä naisia, joissa sukupuoliolento vie voiton äidillisyydestä. Mutta eihän sitä tiedä, jos tämä uusi "uhri" tulee siitä kärsimään. Martinlaisia ei ole monta. Jos ketään. Naisen osaksi useamminkin joutuu kärsiä siitä, että sielujen sisäinen vieraantuminen tukahutetaan intohimon voitoilla.

— Kun se poika poloinen on niin nuori. — Äidinsydämesi säälii!

Vihainen tuulenpuuska puistatti samassa vanhaa pientä rakennusta. Rännit rämisivät, peltikatto poukahteli. Ilta oli pimennyt ja sade sinkoili vasten ikkunaruujuja.

— Kyllä sinun täytyy odottaa, sanoi Eira Eerolan aikoessa tehdä lähtöä.

Ulkoa kuului taas kova tempaus — ihan kuin ovi olisi auennut. Eira nousi. Samassa soi ovikello.

Oli niin pimeää kadulla, että Eira avatessaan oven ei voinut nähdä muuta kuin edustalla seisovan, sadevaippaan kääriytyneen olennon. Mutta tämän astuessa muutaman askeleen ovea kohti tunsu Eira.

— Sonja, hyvänen aika!

— Sinulla on vieraita, tuli hätäisesti.

— Väinö Eerola vain. Tule sisään!

— Ei, ei — en minä voi. Sano vain terveisiä. Minä tahdoin ainoastaan saada sanotuksi — Eira, minä aion purkaa.

— Sonja, et sinä saa olla täällä ulkona sateessa. — Eira tavoitteli hänen kättään. Mutta Sonja teki vastarintaa. Nyt ei satanut enää. Ja hänen oli mentävä nyt, kun hän oli saanut asiansa sanotuksi.

Äkkiä tunsu Eira Sonjan kätet kaulallaan. Sonja nyyhkytti rajusti. Ei kukaan — ei kukaan voi rakastaa minua niinkuin Martti. Minä tahdon tulla hänen rakkautensa arvoiseksi. Paras minussa rakasti aina hänen suurta hyvyyttään — hänen lapsensieluaan.

Eira ei voinut puhua, hän vain syleili Sonjaa sydämellisemmin kuin koskaan. Mutta äkkiä irroittautui Sonja hänen syleilystään, kietaisi märän sadetakin paremmin ympärilleen ja katosi seinän pimentoon.

Kerran hän kuitenkin vielä kääntyi katsomaan taakseen. Silloin hän sisältäpäin tulvivan valon taustaa vastaan näki ääriiviivat Eiran vartalosta. Ja hänelle teki hyvää, että Eira vielä seisoj siinä hänen tähtensä — saattaen häntä ajatuksillaan, — ehkä ystävällisillä.

Eiran kääntyessä takaisin sisään seisoj Eerola etehisessä lähtövalmiina. Hän näpättyi miettivästi savukekotelonsa kantta kuullessaan illan viime uutisen.

— Henki on altis, mutta liha on heikko. Minä uskon, sitten kun näen.

— Sinä uskot, että tässä on pelkkiä sanoja — ehkä teatteritemppu?

— Perästä kuuluu, sanoi torventekijä.

— Me voimme kai monesti auttaa lähimmäisiämme silläkin, että uskomme heistä hyvää.

— Auta, auta sitten sinä äidillinen ihminen! — Hän puristi Eiran kättä ja he astuivat yhdessä ulos portaille.

Sade oli lakannut. Ainoastaan ränniä pitkin valui vesi vielä maahan. Silloin tällöin kuului pisara tipahtelevan aidankohdalla olevien puitten oksilta. Se muistutti hiljalleen herkeävää itkua.

Vesihelmissä kimaltelevan luonnon yläpuolella loistivat taivaalle syttyneet tuhannet tulet.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTTI JÄNNE ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States,

we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™

works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and

future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.